http://www.literaturasidetentie.ro/detentia/carte_4.php

Data publicarii pe site: 07.01.2006

"Rugul aprins"

DUHOVNICII ORTODOXIEI SUB LESPEZI, ÎN GHERLELE COMUNISTE

Editura Ramida
Bucureşti. 1993

Colecţia "Demnitate Românească", Nr. 4
Seria "Fiul Omului" - 1

Colecţia "Demnitate Românească" a fost fondată de MIHAI RĂDULESCU în anul 1990.

CUVÂNT ÎNAINTE

Volumul de faţă constituie o primă încercare făcută în ţară de a aduna la un loc mărturii despre detenţia a numeroşi clerici ortodocşi români sub autoritatea atee comunistă, de a le comenta şi organiza. Cercetarea martiriului clerical din România a fost deschisă de dl. Cicerone Ioniţoiu. Vieţuind în străinătate - deci având la dispoziţie mijloace anevoioase de informare şi, pe de altă parte, respectiva analiză fiindu-i sponsorizată de către Biserica Catolică -, lucrarea domniei sale enumeră nenorocirile abătute asupra Bisericii Unite şi lasă impresia că Biserica majoritară a neamului nostru a dat prea puţini mucenici - ceea ce, de altfel, marele truditor al istoriei nu afirmă niciodată, nici nu are în intenţie. Am specificat că este vorba despre o impresie şi am desemnat cauzele posibile. Aducându-i lauda cuvenită, autorul paginilor intitulate *"Rugul aprins" - Duhovnicii ortodoxiei sub lespezi, în gherlele comuniste* s-a hotărât să contribuie la eliminarea acestei impresii false şi la înlocuirea ei cu o cunoaştere cutremurătoare şi, în acelaşi timp, întăritoare pentru cititori, cunoaşterea unui martiraj extrem de numeros, de dureros, de înălţător, suferit de părinţii noştri duhovniceşti, preoţi, monahi, monahii, teologi şi, uneori, de laici în numele credinţei sau care, după eliberare, au pus început nou existenţei pământeşti, reorientându-şi vieţile spre dedicarea lor lui Dumnezeu.

Vom întâlni, în continuare, istorii sordide ale torturii individuale; dezvăluiri asupra modului cum întreaga familie a preoţilor ajungea în detenţie sau era scoasă în afara societăţii; consemnarea amănunţită a felului cum preoţimea ortodoxă română şi-a desfăşurat, fără întrerupere, activitatea misionară şi slujitoare în închisori şi lagăre; date privitoare la naşterea spontană a *ecumenismului local* , încă din primul lagăr politic înfiinţat de tiranie, ecumenism al confesiunilor creştine, dar şi între religii osebite, născut prin marea frăţietate şi dragostea întru Hristos profesate de clericii ortodocşi, pomenirea unor stupefiante convertiri, ba şi minuni; şi, în final, evocarea rolului roditor al clerului nostru în a trezi conştiinţele laice până la auzirea chemării blândului Iisus către altar.

Apar aici figuri extraordinare ale credinţei noastre strămoşeşti, cărturari eminenţi, ca pr. prof. Dumitru Stăniloae, poetul Vasile Voiculescu, arhim. Benedict Ghiuş, prof. I.V. Georgescu; artişti cu realizări nemuritoare, ca pictorii bisericeşti arhim. Sofian Boghiu şi dirijorul arhim. Felix Dubneac; poetul ieroschimonah Daniil (Sandu Tudor); şi victime pentru iubirea de

Divinitate, de adevăr, dreptate, mai puţin cunoscute, dar nu mai puţin tragice şi vrednice de închinăciune adâncă.

Această varietate de subiecte, ca şi modul diferenţiat de tratare a lor, mi-a impus împărţirea volumului în trei secţiuni, deosebirile dintre stilurile şi obiectivele literare ale cărora sunt atenuate de unitatea lui tematică.

Socotesc abia deschis dosarul a 50 de ani de martiriu al Bisericii Ortodoxe Române sub comunism, atât ca scriere literară (secţiunile II şi III), cât şi documentară (secţiunea I).

Dar până şi acest preludiu este cumplit de zguduitor şi extrem de necesar pentru studierea istoriei moderne a Bisericii noastre naţionale.

Mihai Rădulescu

NOTĂ ASUPRA EDIŢIEI

Câteva dintre textele din *"Rugul aprins" - Duhovnicii ortodoxiei sub lespezi, în gherlele comuniste* au apărut în *Adevărul literar şi artistic* , datorită osârdiei, ba chiar abnegaţiei publicistei Lelia Munteanu, studenta autorului şi - îndrăzneşte el s-o numească - prietena sa. Ea a creat pentru unele dintre aceste scrieri, în respectiva revistă, o rubrică amplă intitulată: "Persistenţa memoriei. «Tatăl nostru» cu căluşul în gură".

Iată în ce ordine, în ce numere şi la ce date au văzut lumina tiparului (uneori titlul fiind uşor deosebit de acela selecţionat pentru acest volum):

- "Ecumenismul puşcăriei" - Anul III, nr. 125 / 19 iulie 1992, p. 6-7;

- "Slujbe divine cu căluşul în gură şi un botez răsunător" - *ibidem* ;

- "Inaniţia de gradul trei" - Anul III, nr. 126 / 26 iulie 1992, p. 9;

- "Învierea morţilor vii" - Anul III, nr. 127 / 2 august 1992, p. 8;

- "O listă a morţii" - Anul III, nr. 128 / 9 august 1992, p. 3;

- "Îngropaţi de vii la Baia Sprie" - Anul III, nr. 129 / 16 august 1992, p. 3;

- "Înţelepciunea şarpelui şi blândeţea porumbelului" - Anul III, nr. 130 / 23 august 1992, p. 3;

- "Bâta care schimbă faţa adevărului" - Anul III, nr. 131 / 30 august 1992, p. 8.

Pentru aceasta, autorul îi mulţumeşte.

De asemenea, aduce mulţumirile sale A.F.D.P.R. şi în special poetului Constantin-Aurel Dragodan pentru documentarea pusă la dispoziţia lui.

Dar mai ales mulţumeşte instituţiei ecumenice AIDROM, care a înţeles necesitatea apariţiei acestei cărţi şi a acceptat s-o sprijine; Prea Sfinţiei Sale Episcop Vicar Patriarhal Nifon Ploieşteanul, care a recomandat cu dragoste de ierarh acest sprijin; fostului student şi actual coleg al autorului, asistent la Facultatea de Teologie a Universităţii din Bucureşti, pr. Mihai Spătărelu, care a mijlocit aceste demersuri.

Şi, în primul rând, autorul mulţumeşte lui Dumnezeu că i-a deschis inima şi mintea, că i-a dat puterea să poată pune început bun acestei scrieri, că a apărat-o şi că a condus-o până la cititori.

"M-am hotărât să nu-mi mai fie frică."

În memoriile Adrianei Georgescu, secretara generalului Rădescu, *La început a fost sfârşitul. Dictatura roşie la Bucureşti* (Humanitas, 1992), există un pasaj care conţine esenţa eliberatoare a experienţelor trăite de toate victimele detenţiei şi nu mai puţin de popoarele ce au gustat tirania comunistă sau fascistă:

"Ţi-am spus că m-am săturat să-mi tot fie frică. Altă mare descoperire a lor; frica! Frică să vorbeşti prea mult, frică să nu vorbeşti destul, frică să vorbeşti în somn, frică de străini, frică de copiii tăi, frică de tine însăţi. Asta-i cel mai grav: frica de tine însăţi. Am hotărât, după plecarea mea din Odessa, să nu-mi mai fie frică. Spun tot ce-mi trece prin gând. Tot, la toată lumea [.]. Am descoperit ceva: dacă nu mi-e frică, sunt liberă. Chiar şi aici, nu-mi pot face nimic, nimic. Dacă ieşi cândva de aici, poţi să spui la toată lumea că ai cunoscut-o pe Varvara, cea căreia nu-i mai e frică. O să devină ceva tot mai rar - un om căruia să nu-i mai fie frică. Poţi să le spui secretul meu. Spune-le: Varvara a descoperit secretul libertăţii" (p. 93).

Poate că nici un exemplu de vieţuire sub puterea dictaturii nu este atât de elocvent ca depoziţia preotului Emilian Băldescu ("Chinurile unei familii", în *Din documentele rezistenţei* , nr. 3, p. 100-104), despre distrugerea familiei sale, pentru înţelegerea fricii generalizate pomenite mai sus. Mă refer la descendenţa preotului Ilie Băldescu şi a presviterei Maria, din comuna Mihăileştii de Sus, judeţul Olt, anume preotul Ioan, născut în 1886, protoiereu între anii 1919-1933 şi senator PNL de Teleorman din 1933 până în 1937, slujitor al Catedralei Sfântul Haralambie din Turnu-Măgurele; fratele său Radu, născut în 1888, ajuns general de divizie, decorat cu Ordinul "Mihai Viteazul", profesor de Istorie Militară şi autor al unor lucrări din acest domeniu, în două rânduri premiat de Academia Română, cuceritorul Sevastopolului în 1942 şi ales cetăţean de onoare al municipiului Sibiu în acelaşi an, pentru această faptă de arme; fratele lor mai mic, Marin, născut în 1894, rămas în comuna natală, în învăţământ, şi numit inspector şcolar pentru învăţământul primar; precum şi preotul Emilian, fiul celui mai mare dintre fraţi şi co-slujitor cu el.

Puţinul expus aici este suficient pentru a cuprinde statura spirituală a preotului Ilie, una dintre cele mai impunătoare, ne vine a spune, în epoca vieţuirii sale: bărbatul care dăruieşte ţării un senator, un general şi un inspector şcolar nu poate fi dotat decât cu un suflet de uriaş, celor trei personalităţi care şi-au lăsat, fiecare în felul şi după măsura proprie, numele înscris în cărţile de istorie ale neamului, adăugându-li-se şi figura autorului dezvăluirilor de la paginile căruia plec.

Ce a făcut din aceste nobile vlăstare ale unui sânge fără pereche tăvălugul ce a zdrobit Europa răsăriteană prin vânzarea de oameni de la Ialta?

În 1944, cuceritorul Sevastopolului, care comanda Corpul IV Armată, a preluat, în luna octombrie, comanda Corpului V Teritorial. Pe urmă, a dobândit comanda Corpului VI Teritorial Timişoara. În 1946, în vârstă de 58 de ani, a fost trecut în cadrul disponibil. Era momentul când Uniunea Sovietică ne-a desfiinţat armata, măsură de precauţie împotriva unei redeşteptări naţionale de aşteptat.

Cinci ani mai târziu, în 1951, pretextându-se un denunţ în conformitate cu care generalul ar fi ascuns arme, casa i-a fost percheziţionată. Atunci i s-au confiscat toate brevetele decoraţiilor, în lipsa obiectelor descinderii, de negăsit. Înaltul ofiţer a fost invitat la sediul Securităţii din

Sibiu, condusă de colonelul Crăciun, acesta din urmă viitor comandant al penitenciarului Aiud. ("Ştii că mă sună Crăciun câteodată?" - mi-a spus scriitorul Marcel Petrişor. "E bolnav. Nu se poate mişca. Vai de capul lui. I-am zis într-o bună zi: "Ai dumneavoastră văd că v-au părăsit de tot. Când vă e dor de oameni, recurgeţi la a schimba o vorbă cu câte un fost deţinut." - "Aşa e - a oftat -, aşa e." ")

Soţia generalului Radu Băldescu l-a însoţit până la clădirea Securităţii. Acolo, bărbatul a rugat-o să se înapoieze acasă. Mi-l închipui strângându-i încurajator arătătorul, mijlociul şi inelarul şi rostind, ca şi când nu se întâmpla nimic, ca şi cum el ar fi rămas la coadă, să cumpere o pâine: "Du-te, dragă, acasă; pregăteşte masa. Nici prin gând să întârziu. Cum îmi vine rândul, sosesc şi eu. Nu mai trec pe la cizmar, cum vorbeam noi. Pe la 1, vreau să mănânc". Iar dumneaei strângea buzele şi-l sorbea din ochi cu dragoste. Făcea toate eforturile să-l creadă. Se minţea că el ştia mai bine decât dânsa că nu se petrecea nimic grav. Se încorda pe dinăuntru să nu izbucnească în plâns, deşi lacrimile îi mijeau, şi-i frământa degetele groase şi puternice, agăţată de ele de parcă ar fi stat să cadă într-o groapă. Nu se ştia desprinde de mâna care o mângâiase cât nu fusese generalul pe front, de palma lui rămasă tânără şi hotărâtă: "Da, da. Da, da. Uite, mă duc îndată. Dar vii şi tu?." - bâiguia; şi nu se hotăra să plece. I se strângea inima de teamă.

Şi n-a greşit: n-avea să-l mai vadă niciodată. Nici cu presimţirea n-a ajuns până la un adevăr atât de groaznic.

Şi s-a îndreptat spre casă.

Iarna cât a fost de lungă trebuie să fi bătut drumul către clădirea de care s-a îndepărtat atunci. Zi de zi s-a rugat să fie primită de comandant sau de unul dintre şefii mai mici. De obicei, vorbea doar cu santinela. Nu se alegea decât să fie alungată. De la un timp, adoptaseră altă tactică pentru a scăpa de ea: "Nu ştim unde este Radu Bălescu. Du-te, femeie, nu ne face să ne ieşim din sărite, c-o păţeşti şi dumneata!" el nu mai era "general" pentru ei; ea nu mai era "doamnă"; nu merita să fie nici "tovarăşă". Îşi târa înapoi labele picioarelor umflate de atâta stat pe la uşă. Sufletul nici măcar nu-i mai era disperat; era secătuit, gol, pustiu. Se odihnea sprijinită cu umărul de un gard. Aştepta cât aştepta. Când i se limpezea mintea, pornea pe la cunoscuţi, pe la necunoscuţi, să se roage pentru o intervenţie. Era prea istovită să mai implore. O umilea până şi această sfârşeală datorită căreia abia de i se mai crăpau buzele să iasă un fir de voce tot mai anevoie de auzit. Oferea, într-o tăcere vrednică de milă, broşe, brăţări, inele, darurile dragostei de ieri, pentru ca cineva, oricine, să-şi facă pomană cu ea, să vorbească unde trebuia, cu Crăciun, ori cu altul care avea cuvânt pe lângă acesta, să i se îngăduie să-i ducă soţului un palton, un pulovăr, nişte bocanci, puţină mâncare. "Am încercat tot. E inabordabil! Şi când acceptă să te asculte altcineva, e la fel de inutil. Dacă nu ştiu nici ei unde este! Nici ei, săracii, că oameni sunt!. Cum să nu accepte să-i duc un pachet?. Dar dacă habar n-au pe unde a ajuns?!." - i se dădea seama de eforturile depuse şi asupra rezultatului lor nul. "Fii înţelegătoare! Ai răbdare! O să vină singur acasă, că doar n-a băgat mâna în buzunarul nimănui, nici n-a sărit noaptea să junghie omul cu cuţitul. O să te-mbolnăveşti dacă o ţii tot aşa. Bine. Vino mâine. Mai încerc. Acum lasă-mă, că-mi trece rândul la marmeladă!"

În cele din urmă, generalul a fost transferat la Jilava. În aşa hal se purtaseră cu el "neştiutorii", încât la 2 decembrie - ce puţine luni au trecut de la arestare! - a decedat. Bineînţeles că n-a apucat să fi fost judecat.

"Prin mijlocirea preotului Totolici, am putut identifica mormântul său, fără cruce ori alt semn, aflat în cimitirul parohiei Jilava", scrie nepotul celui mort (p. 100). (Mă întreb fără răutate: isbutea preotul Totolici să ştie şi să memoreze cine se afla aici, dincolo, pretutindeni?) "În teribila noapte de 15-16 august 1952, au fost ridicaţi ceilalţi trei Bălescu: pr. Ioan Bălescu şi pr. Emil Bălescu, de la Turnu-Măgurele, iar Marin Bălescu, din comune Mihăileşti-Olt",

consemnează, în continuare, părintele Emil. (Cu o singură frază şterge de pe harta celor liberi o întreagă familie.) "Din Turnu-Măgurele, ne-au ridicat în două camioane pline. Era tot ce avea mai de preţ acest judeţ. De la Catedrala Sf. Haralambie, am fost ridicaţi toţi cei trei deserventi, tatăl meu, eu şi pr. Metodie Popescu, care se afla la staţiunea Olăneşti" (*ibidem*).

Căraţi în lagărul de la Ghencea, în barăci. Odihna? Lungiţi de-a dreptul pe ciment. Fără nici un fel de instalaţie sanitară. Preotul Ioan căzu bolnav. Ancheta se încheia după o canava unică: "Vinovat, nevinovat, / Canalul trebuie terminat".

La 19 septembrie, tată şi fiu încap în acelaşi convoi de patru sute capete de vite de povară urnite cu trenul către Coasta Galeş, colonie ce abia atunci se forma. Debarcarea: în gara Dorobanţu. Pe jos, spre locul de muncă. Apelul. Când acesta luă sfârşit, un singur cuvânt explicativ: "Toţi care v-aţi auzit numele aveţi de executat o muncă de şaizeci de luni" (p. 101). În loc de judecată şi sentinţă. A doua zi, duminică - corvoadă: toţi, până la ultimul. Luni - pe şantier, la sapă, lopată şi roabă. Marţi - carte poştală de expediat acasă; obligatoriu doar opt rânduri. Deţinutul, dacă intenţiona să trăiască, cerea familiei haine de iarnă şi de muncă. Dormitul - pe scândură, fără saltea. Spălatul - interzis: nu se aducea decât un hârdău de apă pe zi, pentru băut; din experienţă proprie, pot afirma că asta înseamnă cam o lingură de om la douăzeci şi patru de ore. În aceeaşi marţi, părintele Emilian descoperi în ce brigadă fusese repartizat tatăl său, părintele Ioan. Se repeta nenorocirea doamnei general: fiul îşi vedea tatăl pentru ultima oară; părintele Ioan se stinse în noaptea de 23 spre 24, adică peste patru zile. În zori, un planton din Bucovina, Tocoliuc, îi îngăduie feciorului să-l mai mângâie o dată pe obraz pe acela care-i dăruise viaţa. Rămasul-bun avu loc într-un veceu, unde fusese zvârlit adormitul întru Domnul. Se împlinise visul tatălui: să nu-l părăsească rodul trupului său până-n ultima clipă.

Părintele Emilian nu se putea despărţi de el. Voi să-i aducă un ultim omagiu. Ieşi la raportul comandantului Petre Burghişanu. Solicită dreptul de a fi fost ales printre aceia care urmau să sape groapa preotului, socotit de el un fericit că scăpase din infern. "Doar n-o să piardă timpul de odihnă patru ostaşi, pentru un bandit ca tine!" Medic era un deţinut evreu. Când i se ceru să constate decesul, scăpă remarca: "În halul în care se afla, nu era cazul să fi fost scos la muncă!" Comandantul replică prompt: "Dacă până la primăvară nu am o mie în cimitir, n-am făcut nimic!" (p. 102). Autorul constată cu amărăciune că în colonie se aflau circa 3.000 de deţinuţi.

Două luni mai târziu, după ce au fost ţinuţi încolonaţi două nopţi şi o zi şi jumătate, fură în sfârşit mânaţi, la 17 noiembrie 1952, către colonia Valea Neagră - Peninsula, unde au găsit condiţii de supravieţuire cât de cât mai omeneşti.

Spre norocul povestitorului, nimeri în aceeaşi brigadă cu alţi doi fii de preot: Petru Zaharescu şi Ovidiu Papoiu. Alcătuiră un grup de trei, în vederea ajutorării acelora care nu-şi puteau îndeplini norma şi riscau să li se taie dreptul la pâine din pricina aceasta. Li se alăturase şi preotul Leonida Gavrilescu, din Fălticeni.

Între paranteze, îl voi pomeni pe unul dintre cei mai năpăstuiţi colegi din brigada lor: Dan Brătianu, redus de slăbiciune la a nu mai fi putut face faţă muncii. Comenduirea i-a ordonat să rămână în lagăr, cu sarcina de a sta pregătit, la poartă, ca, la înapoierea deţinuţilor, să şteargă de noroi cizmele caraliilor. Răspunsul său este vrednic să fie prezent în cărţile şcolare: "Împuşcaţi-mă, dar un Brătianu nu poate şterge de noroi cizmele securiştilor!" (*ibidem*).

CUVÂNT DE FOLOS DESPRE STUDENŢII TEOLOGI ÎN TEMNIŢE

Teologii - adică studenţii, nu licenţiaţii în teologie - au avut parte de toate caznele imaginabile în penitenciare; şi de câteva în plus, cu prilejul "reeducărilor" de la Piteşti şi Gherla. Motivarea regimului aspru ce li se aplica, anume că se pregătiseră, liberi fiind, să slujească iubirii dintre oameni, nu ieşea totdeauna la suprafaţă. De altfel, gardienii şi ofiţerii care îl puneau în practică nu ar fi putut face faţă unor eventuale riposte verbale, stârnite dacă se apucau să acuze religia de-a dreptul, singurele lor "argumente" în "convorbirile" cu deţinuţii fiind bâta şi cizma, "neagra" şi ranga.

Exploziile de bestialitate erau, deci, provocate de ceea ce caraliul considera neregulă; încălcarea unui regulament rămas necunoscut pentru acei cărora li se impunea să-l respecte, inventat ad-hoc, pentru a unge cu un pospai de legalitate revărsarea furiei oarbe şi instinctuale asupra deţinuţilor. N. Stroescu-Şovarna citează, în acest sens, două cazuri petrecute la închisoarea Piteşti (dar nu în cadrul reeducărilor), tutelate de gardianul-despot Georgescu (erou al povestirii mele *Slănină cu şoricioaică* , apărută în volumul *Caidul. Nuvelele adolescenţei în temniţele comuniste* , Bucureşti, Editura Divers-Press şi Editura Ramida, 1992).

Un alt gradat, Nistor Dumitru, poreclit "cel Mare", spre a fi deosebit de un Nistor zis "cel Mic", îl însoţea pe teologul bucovinean Mircea Vlad (Ciotică) la "program" - cum era denumit momentul în limbaj oficial -, adică la WC-ul şi chiuveta celularului de la parter. Folosirea acestora se făcea sub supraveghere vizuală neîncetată. Tânărul fu "descoperit" că folosea o periuţă de dinţi pentru igiena gurii. În concepţia zbirilor, oamenii nu erau aduşi dincoace de gratii pentru a-şi menţine sănătatea, ci pentru a şi-o pierde. Întregul sistem penitenciar era astfel conceput ca, pe parcursul detenţiei, ori după încheierea ei, şubrezirea echilibrului biologic să atingă pragul morţii. Datorită acestei "pregătiri fizice", se executa, fără pericol de a fi vreodată acuzaţi călăii de crimă împotriva umanităţii, condamnarea la moarte lentă a tuturor acelora încăpuţi pe mâna lor, condamnare nepronunţată de tribunal, ci de regim, şi fără drept de recurs.

În clipa când a fost dat în vileag "corpul delict" - periuţa -, vinovatul de a-şi fi curăţat dantura fu trântit pe ciment şi călcat în picioare, până ce izbuti, într-un târziu, să se târească de-a buşilea, cu ultimele forţe, înapoi în celulă, cu faţa înecată în sângele scurs dintr-o sprânceană spartă. Aici, prezenţa numeroşilor inşi închişi constituia un zid de apărare în faţa dezlănţuirilor administraţiei temătoare de revoltă.

Urmă o percheziţie a încăperii şi a trupurilor locatarilor ei, scoşi în pielea goală pe coridor. S-au mai găsit alte două periuţe de dinţi! De unde se vede că năravurile civilizaţiei erau înrădăcinate în "duşmanul de clasă" şi nu puteau fi stârpite decât prin dispariţia acestuia.

A doua zi, veni şi rândul teologului poet Ion Apostol să sufere "aplicarea Constituţiei" - aflăm din aceeaşi sursă (" *Nuda veritas* . Mişcarea de rezistenţă anticomunistă "Piteşti" - fragment -, în *Din documentele rezistenţei* , nr. 6). Deşirat şi lung aproape cât acelaşi gardian citat, care se delectase în ziua precedentă cu disciplinarea învăţăcelului lui Dumnezeu, fu acuzat tot de el, cu ocazia reiterată a scoaterii la "program", că-şi mişca prea lent picioarele. O lovitură după ceafă îi proiectă ochelarii pe ciment. Abia ieşitul din adolescenţă, aplecat să pipăie pardoseala cu degetele în căutarea lentilelor ce-i erau strict necesare, oferi ispita declanşării mecanice a cizmelor ce-l zvârliră de-a lungul spaţiului îngust unde se desfăşura scena ce va fi părut a avea haz pentru spiritul "educat" de comenduirea penitenciarelor.

Tot din partea nord-estică a ţării, studentul, când scăpă din bezmetica dezlănţuire matinală, la întrebările colegilor din cameră privitoare la incidentul a cărui victimă fusese, răspunse cu molcumă înţelepciune răzăşească: "Di şe să-mi pun mintea cu şel dobitoc?" (p. 192)

Conform glumei românului, ce caracterizează un anumit tip de agresiune, acestea constituiau "mezelicuri". Ceea ce nu înseamnă că repercusiunile lor nu puteau întârzia pe durata întregii

vieţi, cu un lanţ de nefericiri târât după ele. Cum este cazul unui felcer, pe nume Surdu, întâlnit de mine la Jilava, la acea vreme având înfăţişarea unui băieţaş, atât din pricina staturii sale de vreun metru-cincizeci, cât şi a slăbiciunii ce-i descoperea oasele. Moştenise chipul îndeobşte botezat de români "de cocoşel", cu nasul ca un cioc gălbui încă nedeplin format, cu căutături vii şi curioase, cu gene necrescute, cu zâmbetul nevinovat însoţindu-i orice cuvânt, cu obrajii nu prea înghimpaţi de perii maturităţii, cu vocea subţirică şi ascuţită a nevârstnicului în privinţa desăvârşirii glandelor sexuale. Nu primise în anchetă decât o palmă peste ceafă. Rezultatul acesteia fu că-şi vieţui condamnarea de trei ani cu unul dintre picioare rămas agăţat de şold, pe jumătate paralizat datorită loviri bulbului rahidian.

Domnul Aurel Obreja, erou al "reeducărilor" de la Gherla, mi-a povestit despre o astfel de îndârjire împotriva teologilor, de data aceasta aplicată întru smulgerea din dânşii a doctrinei creştine şi obligarea lor de a deveni călăi ai propriilor semeni, împotriva învăţăturii dragostei de om, pe care se pregătiseră să o propage şi să o susţină prin faptă:

- Cred că pentru prima dată l-am văzut pe Eugen Ţurcanu că a bătut în stilul ăsta, cum de altfel a făcut-o de multe ori la Piteşti. L-a adus pe unul Leşeanu Aurel. Era student la Teologie, la Sibiu, mi se pare. Un băiat micuţ, plinuţ. L-a băgat în camera noastră. "Vino-ncoace, banditule! Dumnezeul mă-ti, în noaptea asta te omorâm!" Domnule, eram îngroziţi toţi. Stăteam "în poziţie" şi aşteptam să vedem ce avea să se întâmple.

A sta "în poziţie" însemna să şezi pe prici cu picioarele alipite şi întinse în faţa ta, agăţat cu degetele de la mâini de degetele de la picioare, şi să priveşti neclintit în becul electric, orice s-ar fi întâmplat în cameră - şi se cam întâmplau unele lucruri! -, oricâte zbierăte ai fi auzit, fie chiar ale morţii. Dacă îndrăzneai să-ţi arunci căutăturile aiurea, să şopteşti, să te clinteşti, riscai chinuri pe care nici duşmanului cel mai aprig nu i le-ai fi dorit.

- N-aveai voie să te uiţi, şi-a reluat povestirea domnul Obreja. Dar ne uitam aşa, pe sub gene, că ei erau ocupaţi acolo cu teologul. Cred că şi pe bătăuşi - pe unii dintre ei - îi îngrozea. L-au luat pe acest student - deşi era sosit de la Piteşti, că şi de acolo au venit o serie de băieţi buni, care n-au cedat în faţa schingiuirii, care au fost torturaţi ca vai de lume, dar n-au acceptat să bată la rândul lor, au spus tot ce vrei, tot ce nu vrei, dar n-au voit să bată oameni, n-au putut! Şi l-au luat pe acest tânăr; şi l-au crucificat pe jos. L-au întins pe duşumea. Şi unul s-a aşezat pe un picior al lui; altul pe alt picior; unul pe o mână; şi altul pe altă mână. Şi unul îl ţinea de cap, să stea cu capul jos pe ciment. S-a apropiat Ţurcanu: "Ei, las', că-n noaptea asta te aranjăm, te facem om". Şi s-a urcat cu un picior pe burta lui şi cu unul pe piept. Şi aşa se balansa, când pe stomac, când pe coşul pieptului. Iar Leşeanu nici nu putea să răcnească. Nu ştiu ce se petrecea, că nu putea să scoată nici un răcnet. În orice caz, să-şi dea duhul acolo. "Declară, mă!" Şi din când în când, îi mai punea călcâiul pe gât, aici, pe beregată. Şi nu mai putea, bietul. Aproape să-şi dea duhul. L-a lăsat: "Ridică-te., tu-ţi Dumnezeul mă-ti; lasă că te-nvăţăm noi minte. Dacă ai scăpat la Piteşti, aicea mori!" Şi atunci am văzut ce cruzime avea acest Ţurcanu! Totuşi, a scăpat băiatul, pentru că, tot aşa ca şi cu noi, s-a terminat cu "demascările". Altfel, cred că nu scăpam nici unul.

Pentru a mă face să înţeleg cât era de greu ceea ce suportau aceşti studenţi aleşi de generalul Nicolschi să devină uneltele-robot ale Securităţii, dar aleşi şi în alt sens, anume că nu acceptau să-şi murdărească sufletele, lovindu-şi colegii de detenţie, sculptorul în lemn al Patriarhiei Bisericii Ortodoxe Române, care l-a angajat după eliberare, cum a făcut cu atâţia alţi foşti deţinuţi politici, Aurel Obreja, îmi atrage atenţia:

- Trebuie să vă spun ceva foarte important. Cu cât rezistai mai mult, cu atâta aţâţai mai mult ura celor care căzuseră. Iar dacă noi am fost bătuţi în halul acela de sălbăticie, am fost atâta de chinuiţi şi pentru că am rezistat la aceste ordine. Am avut încredere unul în altul şi în Dumnezeu. Veneau cu o ură!. Nu ştiau cum să te mai tortureze ca să treci şi tu să baţi la rândul tău. Dacă o făceai, râdeau. Ce-şi spuneau? "Şi ăsta-i compromis!" Or, cei de care v-am

vorbit sau noi cinci n-am dat nici o palmă. Nici măcar să-njurăm pe cineva n-am făcut-o. Dacă am destule păcate, ca orice om, sunt mândru de acest lucru - şi de prietenii mei. Vă spun, totuşi - o repet mereu -, am scăpat fără să batem şi noi, datorită faptului că s-au terminat "reeducările"!. Că, până la urmă, nu se ştie ce se mai întâmpla şi cu noi. Găseau ei o metodă. Dar eu am căutat să rezist chiar şi atunci când îmi dădeam seama că nu mai puteam. Rezistenţa însemna: să nu mă simtă cu vreo slăbiciune în tortură. Că, dacă te torturau întruna, într-o zi nu mai puteai. Puneai şi tu mâna pe ciomag sau pe altceva, ori te duceai să pălmuieşti! Îţi ieşeai din minţi, nu mai erai normal. V-am mai spus-o: nu mai era nici unul normal acolo. De aia nici nu mai aveau forţă. Săreau din "poziţie" şi începeau să bată şi ei.

A-L fi iubit pe Dumnezeu până la a deveni student teolog cerea cu adevărat, în temniţele comuniste, a-ţi jertfi viaţa, după cum s-a văzut din cumplita existenţă a lui Aurel Leşeanu.

Oare aceste pagini vor folosi cu ceva la îndreptarea morală şi a iubirii de semeni ale acelora care calcă în aceleaşi amfiteatre pe unde au învăţat cândva cei trei martiri citaţi aici, care şed în aceleaşi bănci unde au luat ei odinioară notiţe, necunoscători ai viitorului ce li se pregătea, în nici un caz tihnit, cuibărit în umbra altarului şi legănat de psalţii de la strană şi de corul obştii blânde a credincioşilor dinainte-le, oare vor folosi cuiva, ziceam, evocările acestea ale unei apocalipse prea binecunoscute românilor?.

BÂTA CE SCHIMBĂ FAŢA ADEVĂRULUI

Înscenările politice nu constituiau doar privilegiile oamenilor liberi. Ele erau îndreptate şi împotriva celor închişi. Bucur Stănescu istoriseşte, în "O zi de pomină" (*Din documentele rezistenţei*, nr. 3), cum, pe când muncea la Canal, a fugit de sub escortă, ameninţat cu bătaia de un caraliu de la colonia Culme, şi cum s-a opus acestuia într-o luptă corp la corp, până ce gradatul şi-a tăiat palma în ascuţişul sapei cu care se apăra naratorul.

Pe parcursul acestei aventuri, de pe urma căreia i s-ar fi putut trage moartea, deţinutul a crezut că ea se născuse dintr-un hazard, dintr-o toană a subofiţerului renumit ca bătăuş, din propria sa temere de a fi lovit fără să răspundă, de a-i fi încălcată demnitatea. Evoluţia ulterioară a incidentului neaşteptat dovedi că acest prolog fusese impus, fără ca vreunul dintre muncitorii în zeghe martori ai lui, ori acela direct implicat, să o fi bănuit. Provocarea naratorului fusese necesară pentru incriminarea unui terţ. Ea era preludiul forjării artificiale a unei acuzaţii de instigare la rebeliune, îndreptată împotriva conferenţiarului universitar de la catedra profesorului de limba ebraică Gala Galaction, savantul teolog şi arheolog I.V. Georgescu, jenant pentru regim, în calitatea sa de promotor al spiritualităţii ortodoxe.

Cârdul fără capăt, colbuit, zdrenţăros, lihnit şi vlăguit, al hainelor vărgate şi bocancilor fără şireturi fu aşteptat la întoarcerea de pe câmp, în seara zilei respective, în poarta coloniei, de către comandantul ei adjunct, locotenentul-major Scarlat. Acesta îl scoase din rând pe domnul Bucur Stănescu, după cum era de aşteptat. Numai că, alături de el, fură opriţi încă alţi doi din aceeaşi brigadă: preotul Dumitru Mitoi (astăzi slujitor undeva prin judeţul Vaslui) şi cărturarul argeşean I.V. Georgescu (despre care se crede că ar fi murit prin 1972). Acesta fusese arestat odinioară, în 1945, în Piaţa Universităţii, de către agenţii poliţiei, şi predat ruşilor. A fost reţinut în URSS timp de doisprezece ani, fără nici o condamnare. Zăcea prin lagărele româneşti, în continuare, în lipsa oricărei sentinţe judecătoreşti. Relaţia dintre cei trei nu putea fi dedusă cu nici un chip. La muncă, nu se găsiseră alături, pentru a se fi bănuit vreo legătură între dânşii cu prilejul înfruntării caraliului. Rândul pe care lucrase clericul era al treilea de lângă cel al povestitorului; acela pe care trudea universitarul - al şaselea.

După cum se va vedea, acuzaţia formulată de adjunct era că I.V. Georgescu îi ordonase lui Bucur Stănescu să se jertfească, fugind de sub escortă, deruta stârnită de fapta sa îngăduind

o evadare în masă! Acuzaţia adusă preotului Mitoi nu era deloc limpede, însă părea suficient de plauzibil ca un preot să fi fost vinovat oricum, oricând şi de orice, drept care n-avea importanţă că nu i se putea imputa o culpă precisă. Pesemne că tocmai de aceea a şi primit cel dintâi 25 de lovituri pe banca de execuţie, pentru a fi curăţată încăperea de prezenţa sa inutilă şi care îngreuia ancheta urmând a fi săvârşită - adică încercarea de a se smulge de la ceilalţi doi o mărturisire autoacuzatoare mincinoasă. Călăi erau sergenţii-majori Scarlat, Costea şi Başpalian; "operaţia" era condusă de locotenentul-major numit.

""Deţinut Georgescu [.], recunoşti că i-ai dat ordin deţinutului Stănescu să fugă de sub escortă, pentru ca în felul acesta să puteţi evada voi ceilalţi?" - "Nu [.]." - "Atinge-l!" Şi urmară 25 de lovituri. "Recunoşti?" - "Nu!" Şi iar urmară 25 de lovituri, şi tot aşa, până la o sută."

Veni şi rândul "provocatorului de dezordine". Este interesant de remarcat că lui nu i s-a pus nici o întrebare legată de lupta sa cu caraliul, nici nu a primit vreo pedeapsă pentru ea. Din acest amănunt ni se întăreşte convingerea că scenariul ce o impusese urmărea doar găsirea unei vini juridice pentru ebraistul care, ca şi ceilalţi, nu se trezise aruncat în lagăr - am mai menţionat - în urma unei condamnări judecătoreşti, ci era "reţinut", fără termen şi, bineînţeles, ilegal, situaţie ce se nădăjduia a fi remediată cu acel prilej.

""Deţinut Stănescu, recunoşti că ai primit de la deţinutul Georgescu ordin să fugi de sub escortă?" - "Nu [.]." - "Recunoşti?" - "Nu." Şi loviturile au căzut până la o sută."

Urmă o izolare de şapte zile în condiţii crunte.

"Blânde reproşuri din partea lui I.V. Georgescu: "Ce ţi-a venit să faci asta?" Mă simţeam vinovat faţă de el, dar căutam să-l conving că ceva trebuia făcut. Deşi era un om superior, venise din Rusia cu convingerea că regimul comunist e "veşnic". Îmi demonstra că "ei" au două principii care le furnizează tăria necesară pentru depăşirea oricărei crize: a) nici un om nu este de neînlocuit; b) nici o dificultate nu este de nedepăşit. Cu toată această convingere foarte fermă, niciodată nu s-a gândit să găsească un *modus vivendi* cu puterea comunistă. Avea cutremurătoarea forţă morală a omului care nu e preocupat de sfârşit, ci de comportamentul pe care-l va avea în drumul către acest sfârşit." (p. 134-136)

Apoi o altă izolare, în tovărăşia unui provocator şi turnător. Finalmente, surveni o anchetă adevărată, condusă de maiorul Marinescu şi de alt ofiţer, bucureştean. Timp de trei luni, cât trecuseră de la bătaie, rănile nu se vindecaseră, dar nici acuzaţia nu-şi întregise argumentele. Drept care, cei doi fură readuşi în mijlocul colegilor lor, renunţându-se la intenţia de a li se intenta un proces care să legalizeze reţinerea lor în lagăr.

Acest caz este departe de a fi singular. Dacă s-a întâmplat ca un general rus să o fi condus pe Ţarină pe uliţele unui cătun prosper înălţat peste noapte în plină stepă, aşa cum ancorezi un decor pe scena unui teatru, şi populat cu mujici graşi, bine întreţinuţi şi veseli nevoie mare, figuranţi de operetă, "a schimba faţa lumii" a rămas un deziderat al aspiraţiilor slave, în două sensuri. Unul este de "a întoarce lumea pe dos" ca pe o mănuşă, după canoanele în armonie cu capriciile sufletului rusesc, atât de fidel suprins în bizareriile sale antonimice de pana lui Dostoievski. Al doilea, de a prezenta omenirii "o altă faţă a lumii" decât poartă ea în realitate, de obicei figurii disperate corespunzându-i masca bunăstării şi a entuziasmului contagios. Transmiţând comunismul ţărilor învecinate, ca pe o boală molipsitoare, ruşii au transmis şi acest simptom. Şi ne-am pomenit şi noi, un popor înţelept, cu un simţ al realităţii bine înrădăcinat în inimă, supuşi unui proces de falsificare a ei, de la cele mai mărunte detalii ale vieţii sociale şi spirituale, până la panorama întregii existenţe a naţiei.

Pervertirea imaginii adevărului a avut nenumărate chipuri. Mă aflam în cabinetul de lucru al Prea Fericitului întru Adormire Patriarhul Iustinian. Însoţeam ca translator un teolog laic sau

vreun cleric străin. Acesta îl întrebă pe şeful Bisericii dacă era adevărat ce se colporta prin Occident, anume că bisericile ortodoxe româneşti zăceau pustii, închise de către comunişti. Capul Bisericii noastre zâmbi cu înţelegere pentru naivitatea pioasă şi înfricoşată a celuilalt. Se ridică de la biroul fastuos, străbătu distanţa mică ce-l despărţea de nedumerit, îl îndemnă, cu palma întinsă şi sprijinită de spatele lui, să-l însoţească un număr mic de paşi, către fereastră. Întinse celălalt braţ către Catedrala Patriarhală vizibilă în toată splendoarea ei, care strălucire bizantină parcă se răsfrângea asupra chipului său cu linii armonice, bărbăteşti, totdeauna bine dispus. Lăcaşul sfânt era înconjurat de mii de credincioşi, ţărani, monahi, târgoveţi, bucureşteni şi de pretutindeni, pelerini în Capitală cu prilejul sărbătorii zilei - Sfântul Dimitrie Basarabov. Moaştele acestuia atrăgeau întreaga suflare a neamului. "Iată răspunsul meu." Starea de fapt grăieşte de la sine - presupunea gestul său. Vizitatorul avu o mimică penibilă de retractare a bănuielii scoase la iveală cu o clipă înainte.

Pentru inducerea lui în eroare, nu fusese necesară rostirea nici unui neadevăr. Lipsa de subtilitate a Apusului în descifrarea mecanismelor de poleire a realităţii purta vina că insul pleca amăgit şi, pe şleau, "îndoctrinat". Bisericile nu erau închise, ca în URSS. Slavă Domnului! Slujitorii lor de drept, preoţii dedicaţi fără putinţă de tăgadă învăţăturii lui Hristos - ei erau cei închişi. Din păcate, pentru judecata copilărească a emisarilor din ţările civilizate, forma oculta conţinutul.

Cu alt prilej, schimbam câteva cuvinte cu un universitar englez în restaurantul Hotelului "Lido", în aceeaşi calitate de tălmaci. Omul îşi lua micul dejun. Nu fusesem delegat pe lângă el. Prezenţa mea la masa lui fusese imediat receptată de securistul răspunzător de acţiunea în care era implicat şi cetăţeanul britanic. M-am pomenit că un altul dintre însoţitori, binecunoscut pentru atitudinea lui politică puţin lăudabilă, răsare de nicăieri şi-şi prăvăleşte pe al treilea scaun trupul scunduţ, dolofan şi bine hrănit. Cu duh onctuos, cu surâs ademenitor, cu frecatul mâinilor durdulii ce-i vădea dorinţa de a fi agreat, de parcă în cinstea distinsului oaspete şi le-ar fi curăţat de urmele infime ale unei murdăriri nemărturisibile, să i se înfăţişeze curat ca pana de înger, cu alte cuvinte acele degete grăsune dădeau semne nerăbdătoare că-l mâncau pe Prea Cucernicia Sa să fie utile în orice fel invitatului care onora Patriarhia - cu toate acestea înarmat, spuneam, se năpusti în conversaţia temperată, revărsă, printre surâsuri aurite şi îngustări dulci de pleoape, câtă doctrină comunistă putea fără să-şi păteze prea tare doliul reverendei călcate impecabil.

Nu avea de-a face cu un neştiutor în treburile Orientului. De aceea, concetăţeanul răposatului domn Winston Churchill - tarabagiul politic care ne vânduse Patria Seminaristului Roşu din Kremlin - îl întrebă de la obraz de ce n-avea dreptul decât la o chiflă, când ştia ce belşug de grâu stăpâneşte România.

Turuitul mieros şi pravoslavnic, ca de motor cu explozie întârziată, al preoţelului îl purtă de la Ana la Caiafa pe individul curios, pe căi tot mai întortocheate şi mai întuncoase, ca Asia însăşi, cu misterele ei - reprezentată în luxul sălii de propria-i persoană -, neuitând nici o clipă să-şi facă obrajii bucălaţi să-i radieze şi privirile să-i fie cît mai senine şi nevinovate. Cu viteză verbală de Simplon şi înaintare de melc, ajunse şi la explicaţia căutată: "Domnul Preşedinte Nicolae Ceauşescu abia a adresat un discurs plin de învăţăminte agricultorilor noştri şi i-a îndemnat din nou, părinteşte, să nu ignore necesităţile vitale ale patriei socialiste şi ale poporului muncitor. Dar ţăranii" - mărturisi profund îndurerat părinţelul, ca şi când cei numiţi i-ar fi adus o jignire personală, peste care numai o fiinţă caritabilă ca Sfinţia Sa putea trece cu vederea -, "dar ţăranii" - fu indignat popa cel simpatic şi patriot - "refuză să muncească!" La această afirmaţie, ochii i se încrucişară de câtă nedumerire îl invadase. "Dacă nu vor, ce le poţi face?!" Era atât de nefericit, încât mă întrebam de nu ar fost cazul să-i suflu, să-l salvez din dilema de nerezolvat în capcana căreia căzuse: "Să-i băgăm cât mai repede în puşcărie!."

Cum provenea dintr-un vrednic sat românesc, desigur cunoştea mai bine ca mine, născut la oraş, încăpăţânarea de catâr a plugarului român. Era evident că acesta, lipsit de pământ, lipsit de unelte agricole, lipsit de banii necesari investiţiilor şi mai găsindu-se, pe deasupra, fie pe şantiere, fie prin fabrici, îşi făcea de cap!

Nu ştiu cât de convingător a fost agentul voluntar al dezinformării, deoarece, peste vreo trei săptămâni, s-a zvonit că britanicul a publicat un articol într-un ziar londonez, în care denunţa adevărata faţă a comunismului nostru. La circa două luni după această "imixtiune în treburile noastre interne", el şi cu doamna lui au suferit un accident mortal pe o şosea. În urma lor au rămas patru copii orfani.

De la atari "talentate" măsluiri ale realităţii şi până la procesul lui Lucreţiu Pătrăşcanu, în care ministrul comunist al Justiţiei a simţit pe propria-i piele ce organism monstruos conducea, procesul ce i-a obligat pe demnitar şi pe prietenii săi să semneze un roman despre spionajul neefectuat de ei vreodată, semnându-şi astfel şi condamnarea la moarte, ori la o detenţie cvasi-nelimitată, *România a fost acoperită de o reţea de întoarceri pe dos ale feţei sale celei adevărate*.

Să ne mai mire suta de lovituri de bâtă primită de savantul ebraist I.V. Georgescu, pentru a recunoaşte că a dat un ordin pe care nimeni şi nimic nu-i permitea să-l dea, dar care, dacă l-ar fi rceunoascut, i-ar fi motivat prezenţa în puşcăria unde zăcea fără judecată, înlesnind astfel un somn mai uşor temnicerilor săi?

ÎNŢELEPCIUNEA ŞARPELUI ŞI BLÂNDEŢEA PORUMBELULUI

Cercetarea pe care o întreprind s-a născut din imboldul de a restabili, cât mai stă în puteri astăzi, o parte din adevărul privitor la atitudinea păstorilor Bisericii Ortodoxe Române confruntaţi cu ateismul comunist exclusivist şi agresiv.

Această restabilire a adevărului este impusă de ţinuta discretă a respectivilor clerici care, deşi au fost victimele principale ale doctrinei înstăpânite în ţară şi ale metodelor ei de eliminare sângeroasă a adversarului de idei, nu şi-au făcut publice nesfârşitele amărăciuni zilnice, ori suferinţele şi nedreptăţile strigătoare la cer abătute asupră-le, ci le-au tăinuit cu pudoare, cu demnitate şi cu spaimă de câte ar mai fi putut pătimi, încredinţându-le doar Dumnezeului slujit în cămara lăuntrică. Astfel stăteau lucrurile când, după Revoluţia din Decembrie 1989, condeie gazetăreşti iubitoare de dreptate, dar neascultând întotdeauna de sfatul cel mai bun, s-au năpustit asupra Bisericii noastre mume şi au stârnit patimi uneori justificate, alteori rău-intenţionate, ce au tulburat multe cugete şi au adus apa la moara vrăjmaşilor Ei (dacă nu cumva aceştia au fost uneori spiritul tutelator al noilor disensiuni.).

Jurnaliştii respectivi nu greşeau în toate, însă nici nu erau suficient de informaţi, nici suficient de pregătiţi să elucideze poziţii atât de subtile, atât de dibace amestecate, ca acelea pe care a fost datoare Biserica noastră naţională să le adopte pentru a-şi menţine cât de cât stăpânirea spirituală între hotarele Patriei, putere absolut necesară în vederea susţinerii fiinţei noastre etnice. Ea a fost datoare să acţioneze cu înţelepciunea şarpelui şi cu blândeţea porumbelului, comportament ambiguu a cărui judecare are nevoie de o îndelungată scrutare şi analiză premergătoare acuzării lui.

Fiind principala victimă religioasă a partidului comunist român, singura, împreună cu două-trei dintre cele în jur de douăzeci de secte din perioada dată, căreia îi era interzisă catehizarea şi activitatea misionară, Biserica Ortodoxă Română îşi risca pieirea. A evitat-o în două chipuri. Pe de o parte, s-a străduit ca, oficial, să ducă, pe cât posibil, un trai de bună înţelegere cu stăpânirea - armistiţiu ale cărui exagerări, datorate fie interesului personal, fie prostiei capitale

a colaboraţioniştilor, fie răutăţii psihopate a multor indivizi, au condus Biserica în situaţia menţionată anterior, de a fi pusă la stâlpul infamiei; dar de ce numai Ea să fi suferit oprobriul public, când politica Sa a reprezentat politica tuturor cultelor şi denominaţiunilor recunoscute de Stat, ca şi a tuturor religiilor profesate pe teritoriul nostru? Pe de altă parte, Biserica s-a întrecut pe sine însăşi, prin acele persoane angajate, cu seriozitate şi necruţare faţă de comodităţile lor, să slujească Adevărul, Iubirea, Dreptatea, sub acoperământul Ei; astfel, Biserica şi-a continuat misiunea de priveghere a demnităţii şi de pilduire vie a învăţăturii Sale. În concluzie, fiece jertfă individuală a unui teolog, a unui preot, a unei monahii, a unui călugăr, a răspândit mai multă lumină decât a izbutit să înceţoşeze întreg corpul administrativ, şcolar şi politic al Bisericii, printr-o abdicare sau printr-o încuviinţare vinovată, printr-o tăcere laşă sau printr-o laudă cinică.

Nesugrumarea Ortodoxiei românilor se datorează faptului că flacăra credinţei poporului a fost întreţinută zi de zi şi ceas de ceas prin purtarea creştinească şi apostolicească a unui mare număr de clerici, sub obrocul prudenţei sau în raza crudă a opoziţiei nete. Mă străduiesc să limpezesc afirmaţia precedentă prin argumentul însuşi al experienţei concentraţionare, suferită de unele atari chipuri nobile vrednice de cea mai pioasă evocare.

Am muncit cot la cot, într-unul dintre lagărele pentru deţinuţii politici ascunse de ochiul cetăţenilor ţării în stuful de pe lângă Dunăre, cu preotul doctor în teologie şi filosofie Gheorghe Chiriac, care şi-a încheiat slujirea altarului, după eliberare, la biserica Sfânta Vineri, din bulevardul Titulescu. La solicitarea unui credincios, a participat cu o sumă nici însemnată, nici neînsemnată, la ajutorarea unui proaspăt slobozit din hăul închisorii, să-şi ţină acesta zilele până îşi găsea un mijloc fix de hrănire. Preotul cu studii teologice strălucite în Germania, filosoful împătimit cu căldură pură pentru tot ceea ce însemna cunoaştere şi dispută de idei, o mândrie a intelectualităţii române, a ispăşit ani îndelungaţi facerea sa de bine. Pe parcursul detenţiei, nu a contenit să îndrepte, în duhul Sfintelor Evanghelii, cugetele clătinate de disperare, să combată ereziile şi ateismul cu ştiinţa logică şi cu bunul simţ, să întărească verticalitatea gândirii arestate şi condamnate.

Părintele Chiriac, conştient de treptata sa ratare ca gânditor căzut în clocotul înspumat al bolborosirilor intelectuale prea binecunoscut de noi toţi, ce a caracterizat epoca pe cale de a-şi trăi astăzi ultimele zvîrcoliri, supus la a se servi, pentru supravieţuire, de înjositoarea şiretenie de rând, dar obştească; interzicându-i-se sistematic porţile afirmării în învăţământul universitar de către pigmei care-şi apărau neştiinţa şi păzeau ideologia propulsatorilor lor; fiind obligat să se otrăvească zilnic cu blasfemiile existenţei noastre comune, a sosit în temniţă însoţit de nevralgii cefalee cronicizate, figura de stil îngăduindu-mi să afirm că a luat de acasă, în clipa arestării, un geamantan de antinevralgice. Conştiinţa exultantă a eliberării de comunism prin condamnarea politică l-a făcut să nu folosească nici un hap cât timp i-a durat săvârşirea pedepsei. Nu l-am văzut îndoindu-se vreodată de una, oricare, dintre valorile creştine, ori umane, ori culturale. Nu l-am remarcat abătut. Nu l-am surprins scăzându-i forţa lăuntrică. Nu l-am observat nici trist, nici morocănos, nici abulic. Şi trebuie ştiut că nu era vesel din fire, nici îndatoritor în vreun chip artificios, nici entuziast pentru treburile omeneşti. Era un cuget ce ardea perpetuu, o energie cerebrală pipăibilă, un focar al erudiţiei şi al combativităţii în domeniul esenţelor. Era copilul ideilor, iar trupu-i, tot mai slab, nu constituia decât un suport al dansului lor.

Convorbirile sale înşirau înaintea ta întreaga Sofie a veacurilor. Sau, dimpotrivă, îţi deşirau plăpânda ţesătură cu care-ţi apărai naivităţile raţionamentelor slăbănoage. Prin el, *Gymnasium* -ul antichităţii se mutase într-o colonie de muncă silnică, ceea ce era propice cât se poate închipui tineretului studios zvîrlit, prin noroc, alături de el, în noroaie. Iar, dintre câţi ne înghesuiam să ne lămurească o mie de întrebări, cel mai zelos şi limbut, cel mai îndrăgit de învăţătorul nostru, se numea Alexandru (Saşa) Ivasiuc. Este uşor de înţeles cât de adânci i-au fost dezamăgirea şi durerea, părintelui Chiriac, după eliberarea amândurora, la constatarea că

atâta prisos de inteligenţă cu care fusese înzestrat viitorul romancier - pe atunci doar medicinist - s-a putut irosi într-o răsucire cu 180 de grade a caracterului şi credinţelor de ieri, în căutarea unei glorii mincinoase şi, mai ales, a puterii, dorită într-un mod bolnăvicios.

În continuare, îmi voi pleda cauza pomenind una dintre figurile anonime ce a impus stima memorialistică a lui Ion Ioanid. Ea joacă un rol fundamental în salvarea a doi dintre cei treisprezece evadaţi de la mina Cavnic, în lucrarea *Închisoarea noastră cea de toate zilele* (Bucureşti, Editura Albatros, 1991, vol. I).

Este vorba despre un preot din Iacobeni, localitate din Bucovina, unde autorul şi soţul său de rătăciri căutau un cunoscut care să-i ajute a-şi duce peregrinarea mai departe. Acela fusese arestat cu două zile înainte de sosirea lor. Cei doi se trezirăîntr-o situaţie disperată.

Învinşi de năruirea speranţelor nutrite îndelung, un dangăt de clopot îi trezi din prostrare, îi chemă către ultima lor şansă. Se traseră în umbra bisericii, să-şi liniştească zbuciumul, să-şi odihnească mintea, încercând să nu bată la ochi nimănui, ceea ce era foarte probabil a se fi întâmplat, ei fiind străini de târg.

Îmbrăţişaţi de atmosfera fierbinte a Sfintei Liturghii - era sărbătoarea Naşterii Sf. Ioan Botezătorul -, inspiraţi de valul duhovnicesc al iubirii ce urca din inimile celor prezenţi şi revenea înzecit dinpre Nevăzut asupra lor, împrăştiindu-se în fiinţele tuturor celor de faţă, când glasul din Uşile Împărăteşti îndemnă credincioşii să se spovedească, Ion Ioanid ajunse la convingerea că altă soluţie nu mai aveau, el şi cu camaradul său, decât să solicite ajutorul omului din altar, sub pecetea tainei impuse de patrafir. Îşi îndemnă tovarăşul de pribegie să se aşeze în rândul celor ce se pocăiau. Când acela reveni, povesteşte autorul, ".era evident peste măsură de tulburat. Când a ajuns lângă mine, am văzut că avea lacrimi în ochi. Cu vocea tremurând de emoţie, abia a putut articula: "E un om extraordinar!"" (p. 217).

Aflându-le drama, preotul i-a invitat acasă, deşi conlocuia cu un membru de partid care-i spiona toate gesturile. I-a îmbiat să se spele şi i-a omenit. I-a informat, le-a dat ziarul zilei. De descusut, a făcut-o cu măsură. "Cu toată figura lui senină şi deschisă, nu era un om vorbăreţ şi nici nu încuraja la vorbă." (p. 218) În schimb, era un preot nebănuit de hotărât în a-şi sprijini semenii la ananghie, pe tăcutelea; cu discreţie, dar cu fermitate; fără să ceară nici păreri, dar nici permisiunea s-o facă; făptuind sub acoperământ, însă cu eficienţă desăvârşită. Revenind, le comunică oaspeţilor că s-a dus la gară; s-a interesat de mersul trenurilor spre Bucureşti, de costul (destul de mare) al biletelor necesare lor. Le înmână banii, specificând că-i lua din daniile enoriaşilor pentru reparaţia bisericii. Perechea înmărmurită îl încunoştinţă că nu erau siguri a-i putea înapoia împrumutul. Le răspunse: ""Banii sunt daţi pentru fapte creştineşti şi ajutorul la nevoie este tot faptă creştinească, aşa că luaţi-i şi mulţumiţi lui Dumnezeu" [.]. La uşă, preotul ne-a îmbrăţişat cu vorbele: "Dumnezeu să vă ajute!" " (p. 219)

Cu aceasta, evadaţii socotiră că se despărţeau definitiv de binefăcătorul lor necunoscut. N-a fost să fie astfel, deoarece "când trenul a pornit, staţia a rămas goală. Numai în poarta dinspre stradă, un om cu mâna ridicată făcea un semn de salut către vagoanele care se puseseră în mişcare. În afară de noi, nimeni nu ştia cui erau adresate semnele, căci omul care le făcea nu era altul decât preotul din Iacobeni" (*ibidem*).

Odată prinşi, suflul nenorocirii îl îndemnă pe Titi Coşereanu, al doilea din cuplul lor, să pomenească în anchetă a fi primit de la slujitorul lui Dumnezeu suma necesară călătoriei. Adăugă, spre salvarea prelatului, că el nu-i ajutase ca pe nişte deţinuţi politici evadaţi, ci ca pe nişte muncitori rămaşi în pană bănească, variantă stabilită cu protectorul lor. "Din fericire, aşa cum am aflat-o 11 ani mai târziu, când am ieşit din închisoare, preotul fusese cercetat timp de câteva zile de Securitatea din regiune, fără să aibă altceva de suferit" (p. 305).

Se pot cita milioane de atari gesturi şi atitudini. De câte ori a fost nevoie, preotul vrednic de numele său şi-a dat obolul de participare la dragostea faţă de aceia în necesitate, cu atât mai mult cu cât aparent toate le stăteau împotrivă celor din urmă - spun "aparent", fiindcă mulţimea laicilor a făcut faţă, în acelaşi anonimat generalizat, la punerea în practică a samarineanismului recomandat de Hristos.

Constatăm că, în ambele cazuri propuse, clericii în cauză au fost datori să-şi plătească poziţionarea creştină activă. Iar cei mai mulţi dintre clericii închişi au trecut prin faţa instanţei tocmai pentru a nu-i fi denunţat pe cei fugiţi de urmăritori, pentru a-i fi adăpostit, pentru a-i fi hrănit. Acei purtători de rasă care nu au făcut aceasta - şi nu neg existenţa lor, după cum nu neg multitudinea cozilor de topor cu haină lungă şi înşelătoare - au timp acum să-şi scruteze conştiinţa şi, lepădându-se de mizeria ce le-o înăbuşe, s-o pornească pe calea cea strâmtă - uitată sub steaua râncedă a comunismului, din pricina spaimei, a zăngănitului celor 33 de arginţi binecunoscuţi, ori a altor motivări - şi să-şi câştige statura morală aşteptată de la ei. Învăţătura faţă de care au rămas datori le dezvăluie că trecutul de care te desparţi pe totdeauna nu mai are nici o greutate când îl înlocuieşti cu un prezent închinat exclusiv binelui. Singurele ce au însemnătate sunt traiul drept de astăzi şi pregătirea unui viitor la fel de curat.

INANIŢIA DE GRADUL TREI ŞI MAMONA CU CIORAPUL ÎN DINŢI

Una dintre cele mai grele sarcini ale unui cronicar decis să încerce a pune pe hârtie ororile trăite de preoţimea ortodoxă în temniţele comuniste este să evoce clericii decedaţi în cursul săvârşirii condamnării sau detenţiei fără condamnare. Pentru că, de omiţi să evoci victime rămase în viaţă şi astăzi, ele îşi pot face singure dreptate, acuzând informarea incompletă ce stă la baza scrierii tale şi revelându-şi singure suferinţele. De omiţi victimele trecute în lumea cealaltă după eliberare, mai rămân rude, prieteni, vecini, recipienţi ai unor fragmente de nenorociri communicate lor şi şansa de a le face publice pe acestea subzistă. Însă, precum a dedus cititorul din câte cunoaşte până în prezent despre represiune sau cum intuieşte când se străduieşte să se strecoare în pielea unui închis din acele vremuri, numărul imens al deţinuţilor, slăbirea memoriei datorită hranei mizerabile şi traumelor fizice şi psihice, loviturile ulterioare ale sorţii în condiţiile luptei pentru existenţă când târai după tine obezile unui dosar de cadre în care sta scris negru pe alb că ai fost condamnat politic şi celelalte necazuri ale vieţii: boli, schimbarea caracterului celor dragi - modificare ce-ţi impune o tensiune surdă, dar nu mai puţin ameţitoare - şi în care ai încredere, oscilarea dintre disperare şi speranţă, mizeria comună, toate acestea la un loc şi câte altele i-au făcut pe foştii puşcăriaşi să-şi piardă, nu rareori, ţinerea de minte a dezastrelor dintre gratii şi să lase să se scurgă în canalele uitării cele mai de seamă amintiri - acelea privitoare la morţii neamului în condiţiile ferecării alături de viaţă.

Acolo unde eu citez, în aceste pagini, un caz, cititorul trebuie să-l înmulţească cu o sută; unde citez două, el se cade să le multiplice de o mie de ori. În definitiv, acesta şi este scopul rândurilor de faţă: să stârnească simţul realităţii în fiecine le parcurge, pentru ca singur să ajungă s-o cunoască, prin mijloace proprii, de dragul de a şti în ce lume a respirat şi respiră, de dragul adevărului.

Idealul sistemului comunist a fost ca deţinuţii să nu moară atâta timp cât se aflau în custodia Ministerului de Interne. Aceasta putea fi socotită crimă împotriva umanităţii, la o eventuală liberalizare a sistemului. Or, experienţa aliaţilor - iniţial - naziști constituia un semnal de alarmă: nu te puteai juca atunci când democraţia hotăra că ai întrecut măsura în încălcarea drepturilor omului. De aceea, strădania acestui minister era îndreptată către a se găsi calea suficient de îndemânatică pentru a-l termina pe om înainte de eliberare, urmând, totuşi, să-şi

dea suflarea de pe urmă abia când ajungea în sânul familiei. Se va ivi prilejul să amănunţesc această tehnică subtilă de distrugere a semenilor.

Până una-alta, s-o vedem în acţiune în linii mari. Preotul Ioan D. Arbore, născut în martie 1889, în comuna Corlăţeni, judeţul Dorohoi, a fost arestat în 1947 din comuna Dimăcheni, acelaşi judeţ. Aşa şi-a început odiseea ce a durat până în 1953: arestat, eliberat, arestat, eliberat, arestat, eliberat - Rahova, Jilava, Botoşani, Suceava, Gherla, Canal. În trei rânduri a fost slobod de tot: câte o lună-două. Când i s-a dat drumul a patra oară, n-a mai putut rezista şi şi-a încredinţt sufletul Domnului, în martie 1954. De ar fi fost tânăr şi viguros, de câte ori mai vizita beciurile ţării până să fie lichidat?

Precum se prevede, şirul mucenicilor din rândurile clerului este lung. Din păcate, astăzi el este foarte puţin cunoscut - am mai spus-o. Cineva a fost martor al unei morţi, altcineva al alteia. Greu pui la un loc toate aceste mărturii. Însă nimeni nu-i va face o vină începătorului de drum în investigarea unor astfel de decese, că sapă anevoie, pe apucate şi nu arareori greşit: e singur în pustia lui, iar aceasta pare nesfârşită.

Ion Ioanid, în *Închisoarea noastră cea de toate zilele* , desfăşoară înaintea ochilor minţii ultimele zile ale unui preot pe nume Şerban, despre a cărui soartă neagră a auzit prin deţinuţii transferaţi de la Baia Sprie la Cavnic. Acesta, ajuns la capătul puterilor, grav bolnav de ficat, distrofic, abia mai ţinându-se pe picioare, ieşea mereu la raport, fie în faţa comenduirii, fie a diferiţilor inspectori sosiţi de la centru, cu rugămintea de a fi transferat într-un penitenciar de execuţie, deoarece nu mai făcea faţă condiţiilor cumplite ale muncii în mină. Făgăduinţe a tot auzit, dar lunile se scurgeau cenuşii, una aidoma alteia, fără să se fi ivit vreun semn că se găsea cineva să-i ia în serios cererea.

Ceea ce nu însemna că nu s-a alcătuit un lot de inapţi pentru muncă destinaţi revenirii în penitenciare. Cum nu se afla pe lista oficială, preotul Şerban, începând cu ziua următoare, nu s-a mai învoit să coboare în galerie. S-au întreprins câte încercări sunt de bănuit, de la promisiune la ameninţare şi la vârârea în carceră, pentru a fi convins să renunţe la poziţia adoptată. Clericul, în cele din urmă, a învins, luându-se hotărârea să fie lăsat la suprafaţă şi folosit la munci uşoare, rezervate îndeobşte pentru colaboraţionişti.

Nu peste multe zile, paznicul i-a poruncit să verifice poziţia ţăruşilor de sprijin al firului de sârmă ghimpată ce despărţea incinta curţii de zona interzisă. După un timp, caraliul l-a lăsat singur. Cum a dispărut, o rafală trasă dintr-un prepeleac l-a secerat pe slujitorul Domnului. A doua zi, un altul dintre ostaşii de pază, chiar şi unii caralii, au şoptit deţinuţilor că uciderea lui "spontană", pentru culpa că ar fi voit să evadeze - la vârsta şi la neputinţele sale! - fusese aranjată de ofiţerul politic cu gardianul şi cu soldatul respectiv. Rostul acestei crime era pedepsirea deţinutului care se opusese cu atâta îndârjire la a mai coborî în mină. În urma unei anchete posterioare, ofiţerul a fost mutat aiurea, după ce el însuşi îl transferase pe ostaş, chiar de a doua zi după îndeplinirea ordinului primit.

Cu privire la crima săvârşită împotriva aceluiaşi preot, mai există o variantă. Ea îi aparţine lui N. Guli (*Din documentele rezistenţei* , nr. 3)

Deosebirile dintre cele două povestiri nu este cazul să mire pe nimeni. Am arătat mai sus de ce e firesc să apară atari variaţiuni pe aceeaşi temă. De altfel, fără ca aceasta să scadă cu ceva autenticul dramelor şi tragediilor din temniţele politice, să nu uităm că, odată arestat, cel mai obişnuit dintre oameni păşeşte într-o lume a incredibilului, într-un tărâm al legendei.

Va să zică, din relatarea lui N. Guli aflăm că se acceptase de către administraţia minei rămânerea în suprafaţă a trei mineri: preotul Radu Şerban, paroh în Nazarcea (judeţul Constanţa), fostul plutonier de jandarmi Constantinescu şi naratorul. De fapt, ceea ce am numit acceptare rămânea sub semnul ambiguului. Căci, dacă povestitorul urma să lucreze la

atelierul de croitorie, preotul a primit porunca să alcătuiască nişte trotuare din piatră în spatele barăcilor, locotenentul-major Alexandru necontenind să-i ameninţe zilnic cu împuşcarea dacă persistau să refuze a coborî cu şutul.

În ceea ce-l privea pe cleric, în fiece dimineaţă doi brigadieri, deţinuţi şi ei, Cantemir şi Ursache, îl târau, să-l oblige a-şi însoţi ortacii. Într-una dintre acestea, izbutind încă o dată să li se împotrivească, după ce fu lăsat în plata Domnului, părintele veni la atelierul de croitorie, să se mângâie, alături de N. Guli: "Astă-noapte, am visat un vis frumos. Parcă stăteam în mijlocul unor trandafiri albi" (p. 40). Curând ieşi. Şi, nu peste mult timp, se auziră două focuri de armă. "Santinela fusese schimbată, fără a fi ora de schimb, şi soldatul nou-venit l-a împuşcat pe părintele Radu Şerban. Acelaşi ofiţer îi impută, după moarte, că ar fi vrut să evadeze. Argument fără temei. Ziua în toată puterea ei. Câmp liber, nici măcar un muşuroi să te poţi ascunde" (p. 41).

Urmărind nişte liste de deţinuţi întocmite de A.F.D.P. - Filiala Dolj şi încheiate la data de 30 noiembie 1990, deci atunci când înscrierea în Asociaţie era departe de a fi fost închisă şi cu atât mai puţin adunarea de informaţii privitoare la foştii deţinuţi decedaţi, aflăm că apăreau dosarele a 291 de foşti condamnaţi, însumând 2.652 de ani şi 3 luni închisoare şi două condamnări la moarte, comutate în muncă silnică pe viaţă. Acestei liste i se adaugă una cu 53 de persoane reţinute administrativ, adică fără judecată, care au executat, la un loc, 157 de ani. Al treilea tabel înşiră 203 persoane închise şi decedate în timpul detenţiei sau după eliberare.

Mă voi opri asupra acestuia din urmă pentru a cântări ponderea clericilor victime. 43 de clerici şi 1 licenţiat în teologie laic, din 203 morţi care au suferit detenţia politică, adică foarte aproape de o cincime. Mi se pare extrem de semnificativ pentru definirea politicii anticlericale şi antiortodoxe a statului comunist.

Din numărul de 44 de teologi pomeniţi, 27 au decedat în lagărul de muncă forţată de la Periprava, majoritatea în anul 1961. Specializarea în exterminarea preoţilor pare să fi aparţinut, în mod deosebit, acestui iad. Restul de 20 şi-au dat obştescul sfârşit după eliberare.

Mă voi opri asupra cazului părintelui Ioan F. Calotă, din comuna Cetate, judeţul Dolj, stins după treizeci şi patru de ani de slujire a altarului şi după ce a dăruit ţării nouă copii. Acest preot nu a făcut niciodată politică. Arestat în 1952, a fost reţinut până în 1954 fără condamnare, deoarece denunţul împotriva sa era neîntemeiat. La 15 iunie 1959, a fost rearestat, pentru că cine trecea o dată prin anchetă, rămânea suspect până la sfârşitul zilelor sale. Peste mai puţin de şase luni, la 6 octombrie 1959, a murit datorită "miocarditei" - după cum se specifică în certificatul de deces eliberat în comuna Ostrov, raionul Măcin.

Un alt prelat, supus muncii forţate în acelaşi lagăr al morţii prin care a trecut şi subsemnatul, provenea din judeţul Vâlcea: preotul Ion Răducanu, din Făureşti. El a fost arestat în noaptea de 6-7 iulie 1959. A decedat patru luni mai târziu, la 27 noiembrie. Acelaşi punct sanitar eliberează un certificat acuzând "insuficienţă cardio-renală" şi "distrofie de gradul III".

Ambele certificate povestesc mult mai multe despre hrana deţinuţilor, despre eforturile lor fizice şi despre stresul de nesuportat îndurat, despre ritmul muncii lor, la care cordul nu putea face faţă, decât spun la prima vedere cele două-trei cuvinte înscrise pe ele. Sunt suficiente pentru a se înţelege cum au fost exterminaţi preoţii pomeniţi şi toţi cei nemenţionaţi nominal de mine.

Aşadar, doar 17 clerici au supravieţuit muncii silnice, înfometării sistematice, torturilor, absenţei de îngrijire medicală şi au răposat după eliberare, ca urmare a chinurilor trecute. Numai 6 preoţi din totalul clericilor arestaţi - fie condamnaţi de tribunal, fie administrativ - au izbutit, până în 1990, să învingă moartea ce le-a fost sortită tuturor în detenţie.

Holocaustul anticlerical este evident. O atare crimă în masă împotriva unei categorii sociale i-a scos din rândurile omenirii pe făptuitorii ei, declaraţi duşmani ai omului în cazul similar al nazismului, aliatul comunismului. Iar exemplul oferit aici spre atenţionarea justiţiei române este departe de a fi unicul.

Fără a mai insista asupra unor grozăvii de acest gen, îmi îndrept gândul asupra rezultatelor exterminării în masă a preoţilor. Ateismul, ucigând apostolii iubirii dintre oameni, L-a ucis sau nu L-a ucis şi pe Dumnezeu, scopul său final?

În loc să-L ucidă pe Dumnezeu, comuniştii şi-au omorât vrăjmaşii plauzibili şi, culmea ridicolului, s-au ucis şi se ucid între ei! Iar Dumnezeu a rămas neatins, viu în sufletele tuturor, chiar şi ale ateilor, împotriva lor înşile şi nerecunoscut de orbirea lor, să susţină mai departe lumea în cadrul unui plan al Său tainic.

Dar cu românii ce s-a întâmplat? Fiindu-le decapitată credinţa tradiţională, au fost împinşi către secte şi s-au dezbinat; pe de altă parte, şi-au pierdut morala, încrederea în eficienţa financiară a muncii, s-au agăţat de minciună, de înşelătorie, de furt, iar frica i-a azvârlit în braţele urii.

Dependenţi exclusiv de stomac, românii au ajuns sclavii responsabililor de magazine alimentare şi birturi, care le-au supus voinţa cu mirajul mâncării vândute pe sub mână, la preţuri de speculă.

Pentru a duce până la capăt desenul acestui laţ ce sugrumă cu încetinitorul neamul nostru păgânizat de crimă şi în vederea crimei, voi atrage atenţia că înşişi membrii CC-ului şi miniştrii comunişti au fost prinşi în hora nebuniei colective, declanşată tot de ei, şi au jucat după cum le-au cântat stăpânii meschini, avizi, semianalfabeţi, ai hranei naţionale, năpustiţi asupra foştilor creştini, din golul apocaliptic lăsat în urmă prin pieirea învăţătorilor lui Hristos.

Urmele dezastrului provocat prin înlocuirea Crucii cu un Stomac gol şi fără stăpân spiritual le citim în anarhia ce bântuie existenţa noastră astăzi, planificată de aceiaşi tejghetari care străbat Istoria României în marş triumfător, strângând în dinţi ciorapul lui Mamona doldora de aur.

UNA DINTRE LISTELE MORŢII

În cadrul cercetării asupra victimelor clerici ale închisorilor comuniste, unul dintre obiective este întocmirea unor liste complete care să cuprindă datele de stare civilă ale celor *reţinuţi* nejudecaţi (pentru anchetă, după care au fost eliberaţi, sau cu pedepse administrative); ale celor *deţinuţi* (în urma unei condamnări); ale acelora *decedaţi* (în anchetă; la locul efectuării pedepsei administrative sau condamnării; după eliberare, ca urmare a vieţii nefireşti trăite în perioada precedentă); ale acelora *încă în viaţă* . Pentru ca oglindirea suferinţelor abătute asupra lor să fie şi mai fidelă, aceste liste se cade să cuprindă o dare de seamă privitoare la pierderea locuinţei, chiar şi a dreptului de a mai rămâne într-o localitate sau regiune, la bunurile confiscate prin hotărâre judecătorească sau cu prilejul arestării (când nu mai poţi distinge ce a fost luat pentru a fi folosit de anchetă sau a fost însuşit în interes personal de către participanţii la arestare), cât şi consemnarea tuturor repercusiunilor ridicării unui membru al familiei asupra rudelor şi prietenilor (în cele mai multe rânduri, şi asupra unor cunoştinţe ocazionale. Citeam deunăzi despre întâmplarea unei doamne. Gătea în bucătăria a cărei fereastră stătea deschisă spre stradă. S-a oprit în dreptul acesteia un necunoscut. A rugat persoana în capot de dincolo de pervaz să aibă amabilitatea de a-i da câteva beţe de chibrit. Dorinţa i-a fost satisfăcută cu o politeţe firească. Omul era urmărit. Femeia a fost

arestată şi condamnată pentru gestul său normal, interpretat ca un ajutor dat cuiva despre care - ATENŢIE! - *nu se dovedise încă a fi încălcat legea!* Gestul omenesc a fost interpretat, în termenii juridici ai epocii, ca o *favorizare* .). Printre repercusiuni, trebuie enumerate din nou: arestări, anchete, reţineri abuzive, condamnări; dar şi pierderea serviciului, neangajarea în slujbe potrivite pregătirii, pierderea dreptului la studii, divorţuri şi, bineînţeles, bolile şi moartea subsecvente.

Întocmirea unor atari liste este aproape imposibilă, ceea ce nu înseamnă că n-a fost încercată parţial. Rezultatul acestei strădanii este incomplet şi nu arareori conţine date eronate. La ce mă refer? Unele au fost redactate în exil, de către un refugiat politic plin de bunăvoinţă sau altul, toţi dedicaţi menţinerii în stare de trezvie a memoriei martiriului românilor. Dintre aceşti truditori, acela care şi-a sacrificat întreaga existenţă petrecută în străinătate evocării personalităţilor şi persoanelor supuse la pierderea statutului civil în România este binecunoscutul autor, printre alte lucrări, al volumelor masive intitulate: *Morminte fără cruci* , domnul Cicerone Ioniţoiu. Pentru abnegaţia sa, i se datorează un omagiu maxim.

Însă ştirile, datele, până şi numele precise (sau complete) câte le-au parvenit cronicarilor epocii la care mă refer, sunt departe de a fi culese la prima mână, cu prilejul propriei treceri prin închisori a râvnitorilor documentarişti. Să nu uităm că ubicuitatea penitenciară şi concentraţionară nu le-a aparţinut. Nici măcar nu au suportat rigorile tuturor sediilor Securităţii, ale tuturor lagărelor, ale tuturor puşcăriilor şi caselor conspirative etc. În majoritate, informaţiile lor au fost consemnate apelându-se la amintirile altora, nu totdeauna oameni cu pregătirea ştiinţifică necesară pentru punerea bazelor unei istorii exhaustive a unei perioade atât de întinse şi de încercate ca aceea a ultimilor cincizeci de ani ce au zdrobit ţara noastră. Aşadar, condiţiile întocmirii destul de rarelor liste publicate în Occident nu întrunesc şansele exactităţii şi completitudinii necesare unor documente istorice definitive.

Alte liste, rămase pentru moment de uz intern, constituie rezultatul analizei cererilor de înscriere în diversele filiale ale Asociaţiei Foştilor Deţinuţi Politici din România, cât şi a altor documente însoţitoare. Acestea prezintă, la rândul lor, diverse neajunsuri. Primo, cuprind numai persoane în viaţă în momentul înfiinţării Asociaţiei. Secundo, puţini dintre solicitanţi şi-au specificat profesia, în cea mai mare parte fiind vorba despre pensionari care şi-au declarat exclusiv această situare în anonimatul ieşirii din activitatea socialmente recunoscută. Tertio, nu li s-a cerut să atingă în răspunsurile lor decât foarte puţine dintre obiectivele socotite de mine utile informării publice şi pe care le-am menţionat mai sus.

După ştirea mea, numai domnul Cicerone Ioniţoiu a publicat o listă cuprinzând clerici din toate confesiunile reprezentate în temniţele noastre - dar cu o preponderenţă jenantă a catolicilor. Nimeni nu a elaborat încă una referitoare la martirii Bisericii Ortodoxe Române, de pe întreg teritoriul Patriei [Lucrul era adevărat în epoca apariţiei acestei prime ediţii a cărţii. Astăzi, afirmaţia nu mai este valabilă].

Adaug că, în clipele când redactez paginile de faţă, numărul filialelor Asociaţiei care să fi pus ordine în arhive şi să fi comunicat la centru rezultatele investigaţiei lor este aproape egal cu zero, ceea ce dovedeşte o dezinteresare blamabilă, oricât este ea de explicabilă prin vârsta majorităţii foştilor deţinuţi politici şi, eventual, prin lipsa de şcolire a celor lăsaţi în viaţă. Va să zică, în scopul listării efectuate personal de către semnatarul cărţii prezente, el ar avea datoria să săvârşească, de la un judeţ la altul, cantitatea enormă de muncă necesară aducerii la lumină a datelor ce-l interesează. Presupunând că ar conduce la bun sfârşit o atare sarcină imensă, tot nu ar acoperi întreaga realitate, din lista sa lipsind seminariştii şi teologii cu studii incomplete tocmai datorită întreruperii lor prin intervenţia Securităţii sau fără de ea, ori prin hiatul dispariţiei din societate.

Presupunând că Ministerul de Interne şi al Justiţiei, ca şi Departamentul Cultelor, ar dori, printr-o minune, să colaboreze la o astfel de plată a unei datorii sfinte faţă de Istoria Modernă

a României, dosarele constituite cândva nu cuprind altceva decât falsificări ale realităţii; deci, rămân absolut inutilizabile altfel decât ca mostre ale modului cum poate fi distorsionat adevărul de către totalitarism şi cum îşi poate acesta bate joc de legalitate. Nu mai punem la socoteală că ele nu grăiesc şi despre repercusiunile arestărilor.

Singura instituţie ce avea datoria administrativă şi, mai ales, morală de a ţine o evidenţă ca aceea propusă aici este însăşi Biserica Ortodoxă Română - Patriarhia, Mitropoliile, Arhiepiscopiile, Episcopiile şi Protopopiatele. Este evident că această instituţie naţională nu şi-a descoperit chemarea; nici grija maternă, ori patriotică, impuse de specificul său, de a se preocupa de victimele din rândurile slujitorilor ei, ale comunismului ateu - acoperit de ea, într-un mod deconcertant, dar nu mai puţin diplomatic -, pentru ca ea să aibă încă o brumă de libertate necesară proteguirii şi însufleţirii în continuare a credinţei poporului român, în totalitatea lui.

În pofida piedicilor înălţate în faţa cui doreşte să înainteze cât de cât pe un teren virgin atât de anevoie de cunoscut, nu voiesc să trec cu vederea listele de deţinuţi ce mi-au parvenit, deoarece nimic nu se cuvine dat la o parte; oriunde găseşti o fărâmă de adevăr, o ridici, o ocroteşti şi o faci cunoscută.

Mă voi opri asupra listei elaborate de A.F.D.P.R. - Filiala Dolj, deja citată, repetând, unde este cazul, cele câteva date comunicate cititorului în capitolul anterior.

Iată conţinutul documentului explicativ însoţitor adresat A.F.D.P.R. - Filiala Bucureşti:

"1) Tabelele noastre cuprind 291 de foşti condamnaţi asupra cărora s-au pronunţat 2.652 ani şi 3 luni de închisoare; precum şi 2 condamnări la moarte transferate în muncă silnică pe viaţă.

Din acest total s-au executat 1.309 ani şi 10 luni de închisoare efectivă.

2) În continuare, înaintăm un tabel cuprinzând deţinuţi administrativ, în număr de 53 de deţinuţi, care au executat un număr de 157 de ani.

3) Lista decedaţilor cuprinde 203 persoane din judeţul Dolj [.].

4) Menţionăm că au fost cuprinşi în materialele noastre numai deţinuţii care au luat contact cu Asociaţia noastră până la ora actuală".

Or, textul este datat 30 noiembrie 1990!

Urmează rezultatul propriei mele selectări, reclasificări, extrageri şi procentualizări a acestui material.

Decedaţi din Judeţul Dolj şi altele limitrofe:

1. ALBEANU PANTELIMON: preot; jud. Gorj; decedat la Periprava. 2. ANGHEL NICOLAE: preot; jud. Romanaţi; decedat după eliberare. 3. ANTONEANU GHERASIE: preot; com. Gingiova, jud. Dolj; deţinut între 1958-1964; decedat după eliberare. 4. ARNĂUTU MARIN: preot; jud. Romanaţi; decedat după eliberare. 5. BARBU PANTELIMON: preot; jud. Dolj; decedat după eliberare. 6. BĂDESCU MIRCEA: preot; com. Slătioara, jud. Romanaţi; decedat după eliberare. 7. BAZILESCU DUMITRU: preot; -; decedat la Periprava, 1961. 8. BERBESCU VIRGIL: preot; jud. Romanaţi; decedat după eliberare. 9. BOIANGIU GHEORGHE: teolog; Craiova; decedat după eliberare. 10. CAZACU GHEORGHE: preot; jud. Romanaţi; decedat după eliberare. 11. CĂLĂREANU LUCIAN: preot; -; decedat după eliberare. 12. CALUGĂRU ILIE: preot; -; decedat la Periprava, 1961. 13. CHILEA SEBASTIAN: preot; -; decedat după eliberare. 14. CINCIU

DUMITRU: preot; Craiova; decedat la Periprava, 1961. 15. CIOCAN CONSTANTIN: preot; jud. Gorj; decedat la Periprava, 1961. 16. COLIŢĂ ION: preot; jud. Dolj; decedat la Periprava, 1961. 17. CORLĂŢEANU GHEORGHE: preot; -; decedat la Periprava, 1961. 18. DILĂ CONSTANTIN: preot; com. Bărboi, jud. Mehedinţi; decedat la Periprava, 1961. 19. DINESCU NICOLAE: preot; jud. Dolj; decedat la Periprava, 1961. 20. ENCULESCU MARIN: preot; com. Vârbor, jud. Dolj; deţinut între 1959-1964; decedat după eliberare. 21. GHIŢĂ FLOREA: preot; com. Tapeziţa, jud. Dolj; deţinut între 1944-1945 şi 1959-1964, la Periprava; decedat după eliberare. 22. LUNGĂNOIU VICTOR: preot; -; decedat la Periprava, 1961. 23. MAZELESCU ION: preot; jud. Romanaţi; decedat după eliberare. 24. MĂRĂŞESCU VIRGIL: preot; jud. Mehedinţi; decedat la Periprava, 1961. 25. MIRESGU TEODOR: preot; -; decedat la Periprava, 1961. 26. MITROI FLOREA: preot; -; decedat la Periprava, 1961. 27. NANCĂ EUGEN: preot; -; decedat la Periprava, 1961. 28. NICOLESCU AUREL: preot; jud. Dolj; decedat după eliberare. 29. OCHIŞOR SMARAND: preot; Balş, jud. Olt; decedat ? 30. PAN PETRE: preot; jud. Gorj; decedat la Periprava ? 31. PÂRÂIANU CONSTANTIN: preot; -; decedat la Periprava, 1961. 32. PETCULESCU NICOLAE: preot; -; decedat la Periprava, 1961. 33. PLEŞOIANU IORDACHE: preot; -; decedat la Periprava, 1961. 34. POPESCU FOCA: preot; jud. Gorj; decedat la Periprava, 1961. 35. POPESCU ION: preot; com. Bulgeşti; decedat la Periprava, 1961. 36. POPESCU MARIN: preot; com. Vulpeni, jud. Dolj; decedat la Periprava, 1961. 37. POPESCU F. MARIN: preot; -; decedat la Periprava, 1961. 38. RADU GHEORGHE: preot; com. Dănciuleşti, jud. Dolj; deţinut între 1958-1964; decedat după eliberare. 39. RĂDUŢOIU ION: preot; jud. Gorj; decedat la Periprava, 1961. 40. RUSU RADU: preot; com. Gogoşu, jud. Dolj; deţinut între 1959-1964; decedat după eliberare. 41. SÂRBU CONSTANTIN: preot; -; decedat la Periprava, 1961. 42. SMĂRANDESCU ŞTEFAN: preot; -; decedat la Periprava, 1961. 43. STĂNILĂ ŞTEFAN: preot; -; decedat la Periprava, 1961. 44. STOIAN ION: preot; -; decedat la Periprava, 1961.

Nu pot să nu adaug acestor slujitori ai altarelor din Oltenia şi numele ţăranilor din satul Hunie, comuna Maglavit, judeţul Dolj. Acei eroi s-au opus colectivizării forţate, au fost condamnaţi cu sentinţa nr. 302, din 29 iulie 1959, la pedepse între 20 şi 26 de ani muncă silnică şi la confiscarea integrală a gospodăriilor. Focarul religios de la Maglavit - că îi acceptăm sau nu orientarea - le-a insuflat cu siguranţă curajul necesar unei atari acţiuni patriotice. Ei sunt:

1. GHIORGHIŞOR CONSTANTIN. 2. GHIORGHIŞOR ION. 3. GHIŢĂ ION. 4. LAZĂR ION. 5. LĂPĂDAT ION. 6. MIREA GHEORGHE. 7. MOREANU ŞTEFAN. 8. ORĂŞEL VASILE. 9. ŞERBU FLOREA. 10. TOMESCU ION. 11. TOMIŢĂ VASILE. 12. VLĂDAIA ŞTEFAN. 13. ZĂVĂLAG PETRE. 14. ZGLIMBEA PETRE.

Examinând, în continuare, tabelul cu deţinuţii condamnaţi şi cu anii executaţi în închisorile comuniste (Filiala A.F.D.P.R. - Dolj) - al celor încă în viaţă! - extragem următorii clerici:

1. MIHAI IOAN: preot; născut la 7.XII.1907; condamnat la 8 ani; executat 5 ani 1/2. 2. POPESCU C. DUMITRU: preot; născut la 24. IX. 1919; condamnat la 2 ani; executat 2 ani. 3. TUDOR ILIE: cantor, născut la 3 III 1923; condamnat la 22 ani; executat 6 ani.

Ne-a rămas să constatăm câţi clerici în viaţă încă în 1990 au fost reţinuţi fără proces, din câţi s-au înscris la respectiva Filială A.F.D.P.R.

1. NICA C. IOAN: preot; născut la 6.VII.1912; reţinut 7 ani. 2. PETRESCU FLOREA: preot; născut la 25. IX. 1915; reţinut 5 ani şi 10 luni. 3. STOICA ŞTEFAN: preot; născut la 19. IV. 1907; reţinut 4 ani o lună.

A sosit momentul să încerc a trage nişte concluzii pe marginea acestor oţioase înşiruiri de nume proprii şi date.

Repet: la un total de 203 persoane arestate şi decedate, din judeţul Dolj (şi câteva din alte judeţe, intrate în atenţia Filialei A.F.D.P.R. locale), un număr de 55 reprezintă preoţi (doar un teolog laic). Adică aproape o cincime. Dintre aceştia, 27 au decedat în detenţie, în acelaşi lagăr al morţii: Periprava. Doar 17 au supravieţuit muncii silnice, înfometării sistematice, torturilor, absenţei de îngrijire medicală şi au răposat după eliberare, ca urmare a chinurilor trecute. Numai 5 preoţi şi un cantor, din numărul total al clericilor arestaţi - fie condamnaţi de tribunal, fie administrativ - au izbutit să învingă moartea ce le-a fost menită tuturora în detenţie.

Holocaustul anticlerical ortodox este evident, după cum am mai scris.

Voi continua să o dovedesc.

PREOŢII ÎNGROPAŢI DE VII LA BAIA SPRIE

Opiniile privitoare la numărul deţinuţilor politici care au lucrat la minele de plumb de la Baia Sprie oscilează între un total de 800 până la 1.000 de condamnaţi. După obiceiul de a căuta cât mai multe surse de informare, am confruntat două liste alcătuite din memorie de către foştii mineri silnici. Nici una nu izbuteşte să depăşească decât cu puţin jumătatea celui dintâi număr citat. Deosebirea dintre ele e nesemnificativă:

Una a fost publicată în memoriile lui Ion Pantazi: *Am trecut prin iad* (Sibiu, Editura Constant, 1992, vol. I). A fost întocmită de George Sarry, arestat la vârsta de 15 ani. A doua mi-a parvenit prin dl. Vasile Boaru, fost aviator, care a participat la toate pregătirile evadării celor treisprezece conduşi de Ion Pantazi, dar nu a putut fugi cu ei, aceia fiind mutaţi de la mina Baia Sprie, unde se născuse planul evadării, la mina Cavnic, tocmai când erau gata să-şi forţeze ieşirea de sub pământ spre libertate. Dl. Vasile Boaru a rămas pe loc datorită înaltei sale specializări ca perforator, ce-l făcea indispensabil la Baia Sprie. Aceasta nu înseamnă că n-a fost şi el supus unei pedepse de un an de zile de chinuri în lanţuri, pentru a nu fi denunţat intenţia fraţilor săi de suferinţă. Lista sa constituie rezultatul rememorărilor unui grup dornic să nu fie uitată Istoria. În ea se adaugă câţiva preoţi greco-catolici absenţi din precedenta, precum şi două-trei nume de sectanţi, suferitori pentru credinţa lor. Citez, alături de preoţii şi dascălii ortodocşi, care mă interesează în cercetarea de faţă, şi reprezentanţii deserventilor altor culte şi denominaţiuni, pentru a scoate în evidenţă contrastul dintre numărul impresionant al slujitorilor ortodocşi şi acela al concetăţenilor lor altfel închinători. Bineînţeles că lista prezentată aici judecăţii cititorilor, rezultat al contopirii celor două menţionate, ordonează alfabetic doar clerici şi predicatori, smulşi din masa celorlalte profesiuni reprezentate la Baia Sprie şi prezente în cele două liste de bază:

1. ANCA DUMITRU: preot. 2. ANTAL VALERIU: preot (în lista Sarry, e socotit greco-catolic). 3. BARBĂLATĂ CONSTANTIN: preot. 4. BEJ TEODOR: preot. 5. CODILĂ TEODOR: preot (decedat în mină). 6. ELINESCU ION: diacon. 7. GLĂVAN PAVEL: preot. 8. GRAUR ION: preot (decedat). 9. GREBENEA NICOLAE: preot. 10. IONIŢĂ CONSTANTIN: preot. 11. IORGA ?: preot. 12. JUNCU DUMITRU: preot. 13. LAZAROV DUMITRU: preot (decedat). 14. MUREŞAN PĂTRU: preot. 15. NEACŞU ION: preot. 16. NECŞULESCU CONSTANTIN: preot. 17. PARFENIE ?: monah. 18. PÂRVU JUSTIN: ulterior preot (azi episcop; trecut la greco-catolicism). 19. PÂSLARU NICOLAE: preot 20. ŞERBAN GHEORGHE: preot (împuşcat în lagăr). 21. UNGUREANU VASILE: dascăl.

PREOŢI GRECO-CATOLICI

1. BLĂJUŢ EMIL. 2. DUMITRAŞCU ? (decedat). 3. LELUŢIU ION. 4. MIHOC ION (decedat). 5.

MUNTEANU NATANAILĂ. 6. MUREŞAN GHEORGHE. 7. ROTARU ION (decedat). 8. TĂTARU ŞTEFAN.

CLERICI ROMANO-CATOLICI

l. DAVID ?: preot. 2. DREZDAVSCHI GHEZA: preot 3. JAKOB ANTAL: Epicop de Alba Iulia. 4. IOSIF ?: locţiitor de episcop.

MARTORI AI LUI IEHOVA

1. ALBU TOADER PAMFIL: şeful credinţei; 2. BIRO IOSIF.

BAPTIŞTI

1. AVRAM ILIE.

Prezenţa în această listă a adormitului întru Domnul preot Şerban Gheorghe, cunoscut cititorului din paginile precedente, mă îndeamnă să revin asupra tragediei sale. Anterior, am consemnat două variante descriindu-i moartea violentă, nemeritată, crimă prejudecată şi punct culminant al unui scenariu menit a fi exemplar întru îngrozirea celor o mie de colegi ai săi. Ea este istorisită altfel de către acelaşi căpitan Ion Pantazi, fiul fostului ministru de război din guvernul Antonescu.

Ca şi în cazul memorialistului Ion Ioanid - a cărui istorisire am folosit-o anterior - avem de-a face cu prezentarea unei mărturii indirecte. Ambii autori au aflat de la terţi amănuntele crimei, când se aflau în lagărul minei de la Cavnic, deoarece ea s-a desfăşurat la Baia Sprie. Cel care i-a relatat-o lui Ion Pantazi este acelaşi George Sarry, copilul crescut îndărătul gratiilor.

Preotul Gheorghe Şerban, din comuna Corbu de Jos, judeţul Constanţa, a avut îndrăzneala rară, dacă nu unică, de a se ridica într-o adunare generală a deţinuţilor pentru a cere aplicarea unor hotărâri internaţionale ce-i priveau pe condamnaţii politici. Anume, înfruntând orice risc, preotul-erou a decis, într-o singurătate disperantă, să impună comunismului respectul faţă de legalitate, atunci când principiul acestuia de stăpânire era tocmai încălcarea ei sistematică îndărătul unei măşti ce pretindea apărarea omului şi a drepturilor sale. "Preotul Şerban a anunţat că refuză să mai intre în mină, pe baza hotărârii de la Geneva, prin care deţinuţii politici nu pot fi trimişi la munci forţate şi în special în mine" (p. 264).

Dacă astăzi suntem tot mai des martori ai modului în care O.N.U. şi diverse alte organizaţii mondiale sau continentale îşi impun punctele de vedere politice, economice sau umanitare cu ajutorul forţelor armate multinaţionale, al restricţiilor economice duse până la embargo, cu felurite mijloace suplimentare la care participă într-un fel sau altul numeroase puteri, în frunte cu cele mai mari ale lumii, cu atât mai cutremurător este gestul neşovăielnic al popii dintr-un sat dobrogean necunoscut, poate nici măcar teolog, ci simplu seminarist, care, neînsoţit de nimeni, neîncurajat de nimeni, lipsit de apărarea oricărei fiinţe de pe pământ, faţă-n faţă cu întregul sistem al represiunii din România, a avut tăria să se ridice în două picioare şi, cu simplitate, să enunţe în câteva cuvinte dreptul deţinuţilor politici, aşa cum a fost cântărit şi promulgat de cele mai luminate minţi juridice ale omenirii, un drept formal acceptat şi de URSS şi de ţările-satelit, să-l enunţe şi să hotărească a-i impune aplicarea.

Stingher şi măreţ!

Temeritatea evadaţilor de la Cavnic - de care se ocupă lucrările ce însumează mii de pagini: *Închisoarea noastră cea de toate zilele* , de Ion Ioanid şi *Am trecut prin iad* , de Ion Pantazi - rămâne un simbol al datoriei împlinite a deţinutului politic de a nu accepta o condamnare

inumană şi mai ales pronunţată de o justiţie ilegală şi potrivnică Patriei. Subsemnatul, cel mai neînsemnat dintre foştii deţinuţi politici, îi admiră din adâncul inimii şi-i preţuieşte după cuviinţă. Dar nu-i este îngăduit să nu remarce că evadarea, această formă de luptă împotriva autorităţii, rămâne una marginală, indirectă, care, pe deasupra, la capătul ei, dacă este izbutită, poate aduce şi câştigul libertăţii personale.

Pe când înfruntarea faţă către faţă săvârşită de preotul Gheorghe Şerban este echivalentă cu deschiderea unui front cu un combatant unic împotriva tuturor armatelor vrăjmaşe, la sfârşitul luptei neputându-se închipui altă concluzie decât moartea luptătorului, în numele unei cauze interesând întreaga omenire şi nicidecum urmărind un scop personal. Căci clericul român nu cerea punerea în practică a unui drept care să-i privească doar pe cetăţenii români. El amintea de un drept al tuturor deţinuţilor politici din orice ţară de pe glob (puteau fi chiar comunişti, închişi cine ştie unde).

Preotul Gheorghe Şerban a învins. De a doua zi nu a mai fost scos la muncă. Prin el au triumfat principiile de la Geneva. Dar victoria solitară nu a durat mult timp. În ziua următoare, locotenentul politic al minei Baia Sprie l-a însărcinat să adune pietrele risipite prin curtea coloniei. Gardian de serviciu era sergentul Gheorghiţă Unguroiu, paznic caracterizat printr-o purtare omenoasă faţă de deţinuţi. Acesta a părăsit locul de lângă sârma ghimpată unde lucra slujitorul altarului. A fost chemat aiurea de către cineva rămas necunoscut. De îndată ce s-a depărtat, deţinutul a fost secerat de un glonte. Caraliul a revenit în goană, strigând spre turela de unde provenise plumbul: "Nu trage, tovarăşe!" Arma a perseverat să scuipe foc în câteva rânduri.

Minerii schimbului de noapte, treziţi, alergară spre micul spaţiu însângerat. Descoperiră că soseau prea târziu. Omul murise. Sentinela răcnea la ei: "Nu vă apropiaţi de popă!" De data aceasta, îşi îndrepta ţeava pistolului automat către pâlcul des format într-o clipită. "Ucigaşul a fost imediat avansat la gradul de sergent şi a beneficiat de un concediu special de o lună" - ne informează, în loc de concluzie, Ion Pantazi (p. 265).

APEL CĂTRE A.F.D.P.R.

Cazul preotului Gheorghe Şerban, din comuna Corbii de Jos, judeţul Constanţa, deţinut politic, ucis mişeleşte, ca urmare a unui scenariu întocmit anume în vederea acestui scop, deci pregătind o crimă premeditată, nu numai că depăşeşte cadrul naţional românesc, ci interesează categoric istoria dreptului internaţional şi lupta generală pentru impunerea normelor O.N.U. în lume.

Preotul Gheorghe Şerban a fost singurul deţinut care şi-a înfruntat moartea pentru a face să se aplice un drept esenţial al deţinuţilor politici de pretutindeni. El a fost executat fără judecată pentru curajul său de a apăra democraţia mondială, în condiţiile subumane de existenţă la care era supus la mina de plumb Baia Sprie, unde îşi executa condamnarea dată împotriva unei legislaţii internaţionale încălcată de comunismul românesc.

Deoarece moartea sa şi-a închinat-o exclusiv apărării omenirii, fără nici o şansă de a beneficia în vreun fel de pe urma atitudinii conştiente adoptate, Asociaţia Foştilor Deţinuţi Politici din România are datoria de a face cunoscută jertfa preotului Gheorghe Şerban forurilor ale căror hotărâri el le-a impus, plătind cu viaţa proprie, şi de a cere înălţarea - la Geneva -, a unei statui care să amintească umanităţii sacrificiul suprem închinat ei de către acest cleric român, victimă a tiraniei.

Apel adresat Bisericii Ortodoxe Române

Preotul Gheorghe Şerban, ostaş desăvârşit al lui Hristos, apărător al iubirii dintre oameni, al dreptăţii şi al adevărului, luând pilda Fiului lui Dumnezeu, al cărui slujitor era, a înfruntat tirania pentru a uşura viaţa semenilor săi deţinuţi politici, victime ale ateismului. Drept urmare, a fost martirizat.

Este o datorie elementară a conducerii Bisericii Ortodoxe Române să delege o comisie pentru cercetarea vieţii Sfinţiei Sale, în vederea posibilităţii canonizării preotului Gheorghe Şerban, de pe urma jertfii căruia şi a altora, astăzi Biserica Ortodoxă Română se bucură de libertatea de a cuvânta şi făptui în numele lui Dumnezeu, fără teama că Statul ateu îi va pune oprelişti şi-i va ameninţa existenţa. În lipsa unor atari mucenicii, Biserica Ortodoxă Română ar fi rămas în dependenţa oponentului ei - ateismul. Astfel de martiraje îi îngăduie să-şi menţină fruntea sus şi să-şi afirme răspicat dreptul de a împărtăşi neamului nostru Vestea cea bună, ca o vrednică fiică a lui Iisus Hristos, Judecătorul cel fără de prihană.

ÎNVIEREA MORŢILOR VII

Care este oficiul acela care, din tot calendarul Bisericii Ortodoxe Române, ne umple sufletele de mai multă bucurie, de mai adâncă pace şi de mai temeinică acceptare a restriştilor existenţei noastre pământene atât de lipsită de rost - după cum ne apare - decât minunata slujbă a învierii Domnului?! Cu cât este ea mai zguduitoare pentru bieţii deţinuţi politici - ei, singurii lipsiţi de orice nădejde dintre toţi condamnaţii pseudo-justiţiei comuniste. De ce aceasta? Deoarece le aminteşte de făgăduinţa lui Dumnezeu de a dărui morţilor învierea întru o viaţă fără suferinţă. Or, cine poate fi mai mort decât înlănţuitul fără vină, fără cuvânt, fără apărător, acela mai prejos decât câinii şi decât gândacii pământului? De aceea ni se cuvine să adăstăm o clipă asupra evocării acestei slujbe fără seamăn, aşa cum a fost servită în condiţiile interdicţiei totale din beciurile regimului trecut.

Începând cu anul 1944, denunţurile abuzive au provocat autorităţile să smulgă oamenii din sânul familiilor şi să-i arunce în lagăre, fără vreo cercetare şi nici o judecată prealabilă. Acuzaţia cea mai gravă în acele vremuri - şi ea n-a încetat să plutească asupra poporului român cât timp puterea străină şi-a rezervat dreptul ultimului cuvânt asupra destinului nostru - este aceea de "naţionalism", echivalată, cu o pripire de neiertat, "fascismului".

Una dintre acele victime de început a ţinut un jurnal intim intitulat *Ziar de lagăr - Caracal - 1945* (Bucureşti, Editura Albatros, 1991). Este vorba despre Onisifor Ghibu. Autorul îşi mărturiseşte emoţia provocată de frecventarea, seară de seară, a slujbelor precedând Vinerea Mare. "Cele 12 evanghelii m-au tulburat mai mult decât în alţi ani. E şi pentru mine aceasta o veritabilă săptămână a patimilor, cu nedreptăţi strigătoare la cer; care niciodată nu vor putea fi răzbunate. Pe Christos l-au judecat numai cu ură şi pasiune şi i-au aplicat cea mai odioasă pedeapsă. [.] Pe mine cine mă va judeca drept?" (p. 20-21).

Într-o stare de tensiune a aşteptării duhovniceşti, efluviile slujbei Învierii îl fac să exulte: "Serviciul divin al Învierii la ora 5, în interiorul lagărului, cu o participare imensă de lume cucernică. Servesc şapte preoţi, printre care şi arădeanul Cornel Felea şi bucovineanul Jacotă, de pe la Suceava. Şi ceilalţi vreo treizeci de preoţi colaborează, cântând răspunsuri. Deşi era greu de procurat lumânări, zeci şi zeci de inşi au făcut ce au făcut şi au venit cu lumânări. Serviciul divin, sub un cer senin ca lacrima, văzduhul fiind spintecat mereu de zborul uşor şi minunat al unui cârd de porumbei albi, cu nădejdile şi cu credinţa în liberare, care nu mai poate întârzia mult" (p. 24).

De acum înainte, această slujbă, o repet, devine principalul izvor viu al tuturor speranţelor omului, pentru deţinuţii politici. Doar că ea nu mai poate fi oficiată slobod, ca în lagărul de la Caracal.

Fostul aviator Vasile Boaru mi-a povestit despre Învierea de la minele Baia Sprie, slujită de părintele Antal din Topliţa.

- A avut loc în 1952, mi se pare, mda. La un semnal stabilit dinainte, bătutul clopotelor, care au fost înlocuite cu sfredele de diferite dimensiuni, ne-am adunat absolut cu toţii în galeria de la orizontul 12 - din care nu mai exista decât rampa. Era cel mai greu loc de muncă, plin de umezeală şi de noroi. Aveam lămpile la noi. S-a făcut slujba şi când părintele Antal a rostit: "Lumină din lumină, veniţi să luaţi lumină", ne-am aprins lămpile, am cântat împreună "Hristos a înviat". Eram un schimb, mulţi, mai mulţi de o sută. După terminarea slujbei, ne-am îndreptat spre corfă - aşa se spune, spre lift -, în grupuri de câte doisprezece, am ieşit la suprafaţă cântând "Hristos a înviat". Acolo ne-au auzit miliţienii care n-au putut să spună nimic. Au rămas înmărmuriţi. Noi am intrat la baie şi pe urmă în colonie. Am continuat cântecul până a doua zi dimineaţa, când au intervenit autorităţile şi nu prea ne-au mai lăsat.

- După mărturia pe care o deţin, mă refer la un manuscris al preotului Ilie I. Ţintă, profesor la Seminarul Nifon, desfiinţat între timp, s-a dat o masă mai bună a doua zi.

Conlocutorul meu mă priveşte puţin pieziş, dar îmi răspunde cu vocea dreaptă care-l caracterizează la fel de bine ca şi accentul ardelenesc:

- Masă de puşcărie.

Cu acel prilej, împreună cu părintele Antal, au slujit mai mulţi preoţi; însă vorbitorul nu şi-l mai aminteşte decât pe părintele Ilinca.

Sistemul de imitare a clopotelor s-a răspândit (între paranteze se cuvine subliniat că inventivitatea civilizatorie a deţinuţilor reprezintă cea mai elocventă dovadă că nimic nu mai poate reţine elanul omului de a se desprinde din stadiul animalităţii, oricât l-ar împinge tirania către primitivitate. Ion Ioanid, în *Închisoarea noastră cea de toate zilele* , narează şi el nişte Paşti de neuitat, de la mina Cavnic. Dă detalii asupra improvizaţiei tehnice menţionate: "Atârnaseră cu sârmă de una dintre conductele de aer comprimat de pe galerie mai multe sfredele de oţel de diferite lungimi. La momentul potrivit, lovindu-le pe rând cu un alt sfredel, realizaseră întocmai sunetul clopotelor" (p. 146).

Este cutremurătoare descrierea valurilor de puşcăriaşi ce coboară din abataje spre galeria principală, a fricii gardienilor provocată de comportamentul neobişnuit al sclavilor, a ameninţărilor proferate de cei dintâi, "crezând probabil că era vorba de o revoltă", a liniştirii lor când au constatat indiferenţa minerilor faţă de ei, a halei imense din faţa corfei, abia iluminată de un bec unic şi chior, în haloul înceţoşat al căruia tresăreau straniu umbrele imense ale minerilor lăsate să se caţere pe pereţi.

Slujeau preoţii Costache (despre el voi mai avea ocazia să scriu), Sebastian Popescu, Lazarov şi alţii doi-trei. Spaima de mină reducea numărul paznicilor la acel minim necesar ca simbol al autorităţii. În acest caz, de pildă, doar doi se aflau de faţă. Unul a tot dat înapoi până s-a izolat de masa pioasă: intenţia evidentă îi era să vădească prin poziţie sa singularizată că n-avea nimic comun cu cele ce se petreceau şi că, dacă nu le combătea, nici nu le conferea legalizare prin asocierea lui fizică. În schimb, pe al doilea îl uitase Dumnezeu în sânul obştei credincioase. Îşi alimenta indiferenţa factice, menţinându-şi capul acoperit - când toţi ceilalţi se descoperiseră -, continuând a trage ostentativ din ţigară şi rămânând cu o mână în buzunar. Era felul său de a-şi exprima neaderarea la atitudinea "represibilă" a condamnaţilor. Îşi regiza ţinuta arborată pentru ca, în spatele ei, să profite de prilejul neaşteptat de a se purifica.

Timpul înainta. Ion Ioanid observă degetele gardianului din urmă depărtându-se unul de celălalt şi lăsând ţigara nefumată să cadă pe jos. Apoi, cu uluire, sesiză privirile lui Marinică

Dumitrescu, student care trecuse prin "reeducările" de la Piteşti, cu alte cuvinte printr-un iad a cărui menire specială fusese "uciderea lui Dumnezeu". Acesta, încordându-şi aţintirea şi conferindu-i câtă putere semnificantă era în stare, îl determină pe caraliu să înţeleagă cât de necuviincios îi era chipiul de pe frunte. Omul nu putu suporta reproşul mut; şi-l scoase. Faptul că, în torturile din Centrul de reeducare studenţească abia numit, după cum i se spunea pompos penitenciarului crimei, i se frânsese falca şi abia putea vorbi nu influenţă trăirea de mare omenie din clipa următoare. Îmblânzirea concentrării pupilelor, arătată lui de fosta victimă a unui masacru la Piteşti, fu răsplata bunei-cuviinţe vădite de securist; bunătatea cu care fu recunoscută şi primită aceasta de către cenzorul său fără grai îi înfrăţi pe cei doi oameni aruncaţi de politică în două tabere adverse.

Conform mărturiei în manuscris a fostului deţinut politic Vasile Cristea, o atare apropiere dintre purtătorii de cătuşe şi deţinătorii cheilor acestora s-a repetat. "Imediat după Revoluţia din Ungaria, din 1956, toată secţia de deţinuţi politici de la Târgu Ocna a fost îmbarcată într-o noapte în trenul-dubă şi dusă la penitenciarul Jilava-Bucureşti. Toţi au fost transportaţi cu lovituri de picioare până la Reduit, unde am fost încarceraţi în trei camere care comunicau între ele. Nu pot uita Paştele din anul 1957. Fiind de serviciu un miliţian mai cumsecade, am participat la slujba divină a Învierii, deservită de toţi preoţii mai sus menţionaţi."

Caracterul ecumenic al acestei co-slujiri ne atrage atenţia: părintele Sinesie Iota, dintr-o comună din Ardeal; episcopul greco-catolic Iulius Hârţea, de la Beiuş; preotul greco-catolic Sălăjan; diaconul Popescu-Mozăceni. "Dintre dânşii, desigur, nu a lipsit părintele Pimen." Este stareţul schitului de la Cetăţeni, cunoscut cititorilor din lucrarea mea *Sânge pe Râul Doamnei* (Colecţia "Demnitate românească" - 3, Editura Ramida, 1992). Asupra sfinţiei sale voi mai reveni. "Făcuserăm un cor care ne-a ridicat moralul, simţind, fiecare dintre noi, că orice se întâmpla, Dumnezeu nu ne va părăsi şi într-o zi vom fi din nou liberi. L-am văzut pe miliţianul care era de serviciu cum îşi făcea cruce. Ne ruga să cântăm mai încet, că se auzea la poartă şi ne implora să nu-l nenorocim. Frumuseţea este că dimineaţa, miliţianul, înainte de a ieşi din tură, ne-a spus în şoaptă: "Hristos a înviat!""

Plătind datoria de recunoştinţă faţă de astfel de purtări omenoase, româneşti şi creştineşti, ale celor doi paznici citaţi, prin specificarea lor aici cu toată lauda cuvenită, nu aş vrea să se creadă că ele reprezentau cumva atitudinea administraţiei sau a Securităţii. Dimpotrivă, erau nişte cazuri particulare, izolate, rătăcite şi cu atât mai preţioase. Pentru întărirea acestei afirmaţii, voi aminti moartea părintelui Petru I. Focşeneanu, născut la Podu Turcului, unde a şi fost deservent, care s-a stins la 17 iunie 1953 în închisoarea Gherla, ca urmare a schingiuirilor din carcera unde a fost pedepsit pentru a fi slujit Învierea.

Oprea Tărăban istoriseşte, în "Strigătul Golgotei în noaptea de Înviere din 1957, în închisoarea din Gherla" (*Din documentele rezistenţei*, nr. 5, 1992), despre represaliile ce au urmat îndârjirii celor 7-8.000 de deţinuţi de a cânta o noapte întreagă "Hristos a înviat!" A doua zi, au fost aruncaţi la "neagra" 18 deţinuţi aleşi dintre aceia cu condamnările cele mai mari şi socotiţi cei mai periculoşi prin demnitatea purtării lor, inflexibilitatea caracterului, hotărârea de a nu ceda. Patruzeci şi cinci de zile au răbdat, câte trei în celule abia luminate, cu ferestre oblonite, de 15/15 cm, acoperite pe jos de un strat de 6-7 cm de apă, cu pături găurite, pentru a-l fi slăvit pe Dumnezeu într-un cor cu până la opt mii de voci, răsunând de "se cutremurau zidurile, simţeam cum parcă întreaga închisoare se mişcă, gata să se dărâme. Erau strigătele acestor disperate fiinţe care chemau în ajutor puterea Divină" (p. 184-185).

"ECUMENISM LOCAL" ÎN TEMNIŢE ŞI UN SFÂNT ATEU

Suferinţa are o acţiune binefăcătoare asupra sufletului omenesc. Îl dezleagă. Îi deschide înţelegerea sufletului suferitor al semenelui. Îi împrumută toleranţă, generozitate. Îi amplifică dorinţa de a cunoaşte. Îi stimulează curiozitatea. Şi în multe alte feluri îl fecundează.

Lucrul nu este de mirare. Cel care suferă devine mai conştient de propriile sale limitări şi neputinţe. Orientarea către aproapele său îi poate confirma generalitatea hibelor personale, deci îi poate procura o împăcare cu sine. Ori îi poate sugera o cale de depăşire a sa însuşi, deci de eliberare din situaţia nepropice în care se află.

Astfel de motivări au condus la un fenomen pe puţin neaşteptat în temniţele şi lagărele pentru reţinuţi şi deţinuţi politici din "era" de jumătate de veac recent abolită. Mă refer la apropierea - tocmai pe cale religioasă - a credincioşilor unor religii, confesiuni sau denominaţiuni aflate, în lumea liberă, într-o concurenţă nu totdeauna loială şi nu rareori antagonică (dusă chiar până la ură). Astfel, deţinuţii politici au ajuns să descopere, fără a şti ce făceau, "ecumenismul local", cu aceeaşi superbă dezinteresare ca şi personajul lui Molière care vorbea în proză fără a fi fost conştient de aceasta.

Ideea ecumenismului local, practicată în locurile de detenţie politică în mod natural a fost observată "de cine se cuvenea" şi sugerată Departamentului Cultelor care, spre cinstea lui, a dezvoltat-o la nivelul întregii ţării (fără a-i menţiona însă sursa tabu, dacă i-o fi cunoscut-o cumva), ca un mijloc admirabil de apropiere între concetăţenii de credinţe deosebite.

Printre alte exemplificări ale tezei enunţate, voi încredinţa tiparului aici cele aflate de la preotul profesor Gheorghe Drăgulin, arestat pe când era student în anul II al Facultăţii de Teologie, anume că în colonia de muncă forţată Năvodari, de la Canal, profitând de relaxarea disciplinei aspre de până atunci, provocată de moartea lui Stalin, sugrumătorul popoarelor, încurajaţi de aerul proaspăt adus de bănuita apropiată eliberare în masă, deţinuţii au început a se aduna pe o pajişte duminicile dimineaţa. Ortodocşi - clerici şi laici -, protestanţi - pastori şi laici -, neoprotestanţi - predicatori şi membri ai cultelor -, rabini - da! şi credincioşi ai mozaismului! - se strângeau la un loc să se roage lui Dumnezeu împreună, ca apoi să discute în duh frăţesc chestiunile, fie ale suferinţei lor comune, fie litigioase, ale confesiunilor sau religiilor reprezentate acolo şi atunci. Nu participau romano-catolicii.

Printre aceia care se remarcau prin statornicia prezenţei în dialog se numărau: preotul ieşean Gheorghe Dimitriu, profesorul Gheorghe Godinescu, de la Liceul Internat din acelaşi oraş, avocatul Victor Clonaru din Bucureşti, pastorul luteran evanghelic Weingartner, pastorul Misiunii Protestante Suedeze Milan Haimovici, evreu bucureştean botezat, astăzi activând în Germania, adventişti.

La vreun kilometru şi jumătate de acel spaţiu, se afla un sat a cărui biserică putuse fi şi văzută de către deţinuţii provenind din colonia Castellu (sic!). Sunetele înălţătoare ale clopotelor ei ajungeau până la osteniţii lui Dumnezeu care căutau pacea dintre dânşii. Unul dintre cei prezenţi, indiferent de numele purtat de credinţa sa, se ridica în picioare să-L slăvească pe Dumnezeu şi se ruga cu glas tare, în numele tuturora şi în auzul lor, rostind invariabil "Tatăl Nostru".

După încheierea rugăciunii obşteşti, era dezbătută de către toţi cei care se simţeau atraşi s-o facă, azi o temă religioasă, peste o săptămână alta, şi aşa mai departe. Nu neapărat teme edificatoare, ci, în multe rânduri dogmatice sau cultice. De pildă: descifrarea rolului suferinţei în existenţă în general, şi în situaţia specială a deţinutului politic victimă a ateismului, temă de frontieră între preocupările teologice şi cele filosofice existenţialiste. Nu rare au fost cazurile când, după expunerea poziţiei fiecărei denominaţiuni sau religii în legătură cu o problemă, s-a ajuns la concilieri ale lor care, lucrul nu este deloc surprinzător, erau spre lauda obştei ortodoxiei. Neaşteptat era că, dacă evreii recunoşteau frumuseţea cultului ortodox - care este greu de negat -, în chip voalat, dar cu o sensibilitate metafizică indiscutabilă, ajungeau şi să

accepte, cu bună voire discretă, o "oarecare" mesianitate a Mântuitorului. La fel, pastorul Weingartner, mai glumind, mai în serios, afirma că adevărata credinţă este aceea majoritară a românilor şi a lumii bizantine şi postbizantine, fiind aceea din vechime a tuturor creştinilor, ortodocşii rămânând fideli posturilor, ceasurilor, înfrânării, mătăniilor, ascezei, icoanelor, cu care s-au ajutat urmaşii lui Hristos în vremurile de început.

Printre acei care găseau răspunsul potrivit la toate nedumeririle era preotul basarabean Pavenko, slujitor al altarului în ţinutul Făgăraşilor. El îşi culegea întotdeauna ştiinţa dintr-o temeinică lectură zilnică a *Filocaliei* , săvârşită înainte de arestare. Îl seconda, de pe poziţii raţional-intelectualiste, preotul Constantin Crişan din Bacău, care se dedicase formării omului şi ca învăţător, iar mai apoi ca inspector şcolar.

Repet: acestea se săvârşeau în 1953, atunci când mişcarea ecumenică mondială era departe de a fi avut ponderea ulterioară, necesară pătrunderii până în colţurile uitate ale Europei, cum era cazul acelor Năvodari pierduţi pe litoralul, pe atunci însângerat, al Mării Negre. Suferinţa deţinuţilor politici, suferinţă ce nu îi deosebea după confesiuni, îi condusese la dragostea frăţească, la acceptarea ideii că toţi oamenii sunt una în faţa Părintelui Ceresc, că datoria le este să-şi recunoască drepturile egale, să se cunoască, să se înţeleagă unii pe ceilalţi şi între dânşii, să se apropie unii de alţii, să devină, în sfârşit, fiii aceluiaşi Creator, cum sunt de fapt.

Nu pot să nu dezvălui aici un concept, poate şocant pentru gândirea teologică, emis în mai multe rânduri de către părintele Gheorghe Drăgulin, în discuţia purtată - conceptul *sfântului ateu* .

Conlocutorul meu era cel mai tânăr din cei cinci mii de deţinuţi din colonia Midia. Fusese reţinut într-un mai însorit. Sosise toamna, cu pâclele ei înecăcioase, cu ploile ei reci şi pătrunzătoare, cu bolile ei respiratorii sau dăunătoare oaselor. El tot în cămaşă cu mâneci scurte şi sandale se afla. Numai că cea dintâi ajunsese ferfeniţă, iar cele din urmă abia îi mai păzeau labele picioarelor de colţurile ascuţite ale pietrelor de pe jos.

Într-o seară, reveniţi de la munca silnică, dispuşi în rânduri şi grupe fără număr, în picioare, înfiguraţi şi chinuiţi de oboseală şi neputinţe fizice, aşteptau condamnaţii să se încheie corvoada numărării lor de către caraliii mai mult decât analfabeţi, care o reluau de trei şi patru ori, socoteala aritmetică neintrând în pregătirea lor profesională.

I s-a făcut milă de proaspătul ieşit din adolescenţă unuia dintre chinuiţii alăturaţi şi i-a adresat cuvântul. Era profesorul universitar ieşean de logică Petru Botezatu.

Prin acesta, curând, tânărul cunoscu toţi cărturarii moldoveni cu care împărtăşea lipsa de libertate. Dintre dumnealor, poetul, filosoful, sociologul ateu Alexandru Claudian i-a lăsat amintiri de neşters şi i-a răsturnat întreaga concepţie despre sfinţenie. I-a dat cămaşa sa, i-a dat haina sa - ce mai, l-a îmbrăcat pe de-a-ntregul, astfel încât, dacă astăzi convorbitorul meu este în viaţă şi-i educă pe alţii de vârsta lui, de atunci se datorează acelui om minunat care, pe deasupra, era de o cinste desăvârşită, bărbat al propriului cuvânt cum nu mai găseşti, bunătatea şi bunul simţ întruchipate.

Deşi ateu, niciodată nu-i combătea pe credincioşi. Cu smerenie îşi recunoştea această stare sufletească folosind termenii: o infirmitate personală.

Impresia lăsată de el a fost de aceeaşi intensitate cu cea generată de cuplul format din profesorul dr. Simion Radu, de la Facultatea de Teologie din Sibiu, şi profesorul universitar Laurian Someşanu, activând în Braşov.

Pe aceştia, Gh. Drăgulin îi urmărea la Capul Midiei unde, cu prilejul reorganizării, fusese azvârlit în cabana 5 - vestită datorită faptului că peste fiece noapte numărul acelora care

dormeau în ea scădea cu cinci-şase suflete, fie din pricina nehrănirii, fie a bolilor, fie a degerării. Nu rezistau decât tinerii sau curajoşii care, favorizaţi de beznă, se furişau să fure câte un morcov, câte un cartof, câte o varză împuţită.

Alături se înălţa o cabană şi mai tristă, cea a distroficilor; majoritatea erau intelectuali. Perechea numită abia se mai târa în cârje sau bețe, oferind o privelişte dezolantă. Dar - uluitor pentru cine n-a trăit în atari condiţii - şi o privelişte încurajatoare. Căci, în mizeria lor, în degradarea lor fizică (nu se puteau mişca decât împreună, susţinându-se unul pe altul), în faţa propriei lor morţi ce se apropia vertiginos, erau înconjuraţi de un aer de demnitate inegalabil. Dumnezeu se făcea văzut printre urmele de lut ale făpturilor Sale care străluciseră cândva de pe culmile intelectualităţii naţiei noastre.

Legaţi printr-o mare prietenie, îşi treceau zilele grele în discuţii teologice, străduindu-se permanent să le explice tuturor de ce exista Răul, cum putea acesta fi folosit spre Bine, care îi are necesitatea în planul Creaţiei. Prin astfel de luminări participau la aşezarea echilibrului lăuntric al acelora care îi ascultau, la alungarea disperării, la întărirea, la prelungirea vieţii lor în pofida nemerniciei administraţiei criminale.

Toate aceste întâlniri şi altele asemănătoare au constituit o şcoală creştinească şi ecumenică mult mai formativă pentru tânărul student, decât doxa universitară Deoarece sufletul e modelat cu osebire de pilduirea vieţii prin trăire, şi nu prin litera moartă a tiparului, nici prin severitatea examenului.

Afirmaţia de imediat mai sus are o extindere mult mai largă decât s-ar părea la prima vedere: proba de foc pentru orice scriere sau discurs rămâne tot aceea asupra căreia ne-a atras atenţia Iisus - smochinul îl cunoşti după roadele sale.

DUMNEZEU ESTE IUBIREA PENTRU COPILUL MILIŢIENCEI

Am argumentat teza că ecumenismul s-a născut şi a fost trăit în mod spontan în temniţele comuniste. Chiar şi acela inter-religios.

Fenomenul este natural, deoarece suferinţa îi apropie pe oameni, le dezvăluie egalitatea biologică şi afectivă; iar egalitate este puţin spus; mi se pare mai potrivit termenul *nediferenţiere* . Această egalitate sau/şi nediferenţiere, în condiţiile specificate, înseamnă egalitate şi nediferenţiere în slăbiciuni, în limite vizibile ochiului, în tendinţa părţii materiale din toţi de a se degrada cu uşurinţă, de a muri cu rapiditate, de a resimţi durerea pe parcursul desprinderii de viu.

O treaptă superioară a manifestărilor individuale ce se revelează comună şi identică pentru toţi indivizii este aceea a simţămintelor. Distincţia dintre ei apare o dată cu motivarea intelectuală a unora dintre sentimente. Tocmai deosebirile capacităţilor intelectuale dintre oameni reduc la nulitate teoria egalităţii dintre ei. Mă grăbesc să afirm că nu este vorba despre hăul creat de şcoliri distincte, individuale ori de grup, ci de datele înnăscute. Oamenii vin pe lume cu aspiraţii egale. Aceste aspiraţii au un conţinut şi mijloace de împlinire ce variază de la ins la ins. Societatea le conferă în principiu drepturi egale. Ei şi le iau şi le folosesc în chip inegal, în raport de forţele lor intelectuale inegale (factorii inegalităţii sociale şi biologice sunt eliminaţi din acest aspect al discuţiei, însă nu este cazul să uităm că inegalitatea socială rezultă din inegalitatea fie a capacităţilor intelectuale, fie a dezvoltării lor).

Mai presus de capacităţile intelectuale, există un alt element structural al personalităţii neluat în seamă de psihologi, nici de pedagogi, pentru că e modest prin însăşi esenţa lui. El se numeşte *bunul simţ* şi este acela care conduce inteligenţa până la a deveni înţelepciune. Slavă

Domnului, este educabil! Prin aceasta, diferenţierea intelectuală dintre oameni nu mai are ultimul cuvânt în existenţa obştii umane; ei nu i se îngăduie să-şi reproducă tendinţa de disociere de semeni. Bunul simţ temperează conştinţa superiorităţii şi a inferiorităţii. Purcede la o egalizare a indivizilor tocmai pe calea intelectuală care, de fapt, îi desparte. Dezvoltarea maximă a bunului simţ se cuvine a deveni obiectivul prioritar al educaţiei universale şi al autoeducaţiei, în vederea atingerii scopurilor urmărite de religii, culturi, civilizaţii, toate cele din urmă reunindu-şi eforturile într-un focar unic: fericirea individuală. Bunul simţ, prin înţelegere şi toleranţă, prin iertare şi îndrumare, ne conduce nu numai la a accepta ca firească şi fericirea aproapelui nostru, dar ne învaţă că este o fericire în sine să lucrezi pentru fericirea celorlalţi. Cred că astfel am atins miezul creştinismului.

Bunul simţ reprezintă un zid de netrecut înălţat în faţa fanatismului. Cum fanatismul constituie o tumoră crescută din dogme - religioase şi, în epoca modernă, mai ales politice -, adică din axiome luate drept bune pentru a clădi un sistem raţional pe temelia lor, insistăm: fanatismul apare în egală măsură în domeniul religios şi în acela al teoriilor politice totalitare. Aşadar, fanatismul este piedica fundamentală ce se opune evoluţiei ecumenismului. Iar singurul ce poate tempera şi elimina fanatismul este bunul simţ.

Punând trăsură de unire între punctul nostru de plecare şi aceste concluzii derivate din observarea psihologiei umane, avansez o nouă afirmaţie necesară limpezirii tezei iniţiale (ecumenismul s-a născut şi a fost trăit în mod spontan în temniţele comuniste), o afirmaţie pe care ştiinţele pedagogice se cade a o şti folosi în opera lor de formare a omului: bunul simţ e germinat şi modelat de suferinţă, prin aceea că suferinţa este învăţătorul a toate şi, cu prioritate - accentuez, închizând un cerc vicios pentru a impune acest adevăr de mare însemnătate -, suferinţa este învăţătorul bunului simţ. Repet pentru ultima oară: acolo unde există bun simţ, piere de la sine fanatismul.

Întâmplarea pe care o voi evoca în sprijinul ilustrării celor de mai sus este cu atât mai grăitoare, cu cât a fost generată de sufletul unor credincioase laice şi nu a fost în nici un fel influenţată ori îndrumată de prezenţa clericilor. Va să zică, ea demonstrează, în stare pură, nevoia de ecumenicitate a membrilor anonimi ai religiilor. Cititorul o va găsi expusă pe larg în aceeaşi sursă de unde o culeg, în lucrarea memorialistică *Evadarea tăcută. 3.000 de zile singură în închisorile din România* de Lena Constante (Bucureşti, Humanitas, 1992).

Faptele s-au petrecut în penitenciarul pentru deţinute politice Miercurea-Ciuc, în anul 1956. Schimbând într-o oarecare măsură accentele asupra personajelor principale şi secundare din relatarea autoarei, mă voi sprijini pe trăirile a cinci femei, exponente ale tuturor vieţuitoarelor în condiţiile inumane la care au fost supuse victimele feminine ale comunismului în închisoare şi-n perioada dată. Anume, o reprezentantă de bun simţ a puterii şi patru reprezentante de bun simţ ale condamnatelor - două legionare şi două evreice. Jertfa pentru semen este aceea care ridică legătura dintre ele la un statut al nobleţei umane nemuritoare şi la rang de simbol, propulsându-le în cea mai luminoasă zonă a tezaurului cultural cuprinzând istorisiri exemplare despre frumuseţea Omului contemporan.

Printre liota de gardiene crude, nesimţitoare, gata de orice violenţă (că era comandată sau instinctuală), rele ori înrăite, apăruse o tânără încă nedumerită asupra felului cum să împace cumsecădenia deprinsă în cei şapte ani de acasă cu porunca necruţării promulgată de partid şi agăţată de uniforma recent îmbrăcată. Haina de miliţiancă nu-i devenise încă a doua piele. Dar nici nu se poate spune că o ardea precum cămaşa lui Nessus. Era o făptură la locul ei, cu respect pentru ceilalţi, în cuvintele autoarei: "fată cumsecade, încă zăpăcită de faptul de a fi devenit paznic de închisoare" (p. 243). Câştigase recunoştinţa celor închise prin "felul politicos, aproape respectuos, cu care li se adresa". O atare purtare era de neconceput, pe deasupra şi periculoasă pentru gardianul de sex feminin în cauză, dacă ar fi ajuns la urechile comandantului. Mai avea o calitate ce o făcea vrednică de preţuire: născuse de curând.

Două legionare, prezente în text cu numele mic: Pazi şi Oltea, hotărâră să răspundă bunei cuviinţe cu un gest de dragoste pe măsura acesteia. Croiră dintr-o bucată de pânză, pitită cu mari precauţii până atunci, o rochiţă pentru o pruncă şi se apucară s-o brodeze. Se ascundeau, când lucrau, de ochiul vizetei, astfel încât să nu le bănuiască nimeni preocuparea, interzisă - ca tot ce reprezenta altceva decât şederea ţeapănă a mortului, ori plimbarea fiarei prin celulă. Toate bune, până au fost prinse asupra faptului. Urmă ancheta.

"Două întrebări importante: pentru cine şi de ce. Să mărturisească adevărul le era imposibil. Să faci plăcere cuiva, chiar cu riscul unei pedepse? Fără alt motiv? Niciodată nu va accepta un anchetator o explicaţie atât de simplă şi omenească. Singurul motiv pe care l-ar fi putut înţelege: Interesul. Rochiţa era, cu siguranţă, plata pentru un serviciu făcut. Care? Pentru el, fără ezitare, singurul de crezut, o legătură cu exteriorul. Faptul că erau legionare agrava cazul. Pentru tânăra mamă, o condamnare gravă" (p. 243-244).

Două anchete osebite s-au succedat, aceea a ofiţerului politic şi una a cuiva sosit de la Bucureşti. Cele două deţinute, dintre care Oltea ar fi urmat să se elibereze peste câteva luni, iar acum putea să se fi pricopsit cu o nouă condamnare, fură despărţite, ca să nu comunice între ele informaţii despre cum decurgea anchetarea în cazul fiecăreia. Oltea afirmă că rochiţa era pregătită pentru o eventuală strănepoţică pe care nădăjduia s-o găsească născută acasă. Cu ajutorul Lenei Constante, peretele celulei căreia corespundea cu "izolarea", cu ajutorul deţinutelor din celelalte celule intermediare, i se comunică lui Pazi, prin telefonia fără fir, în alfabetul Morse ciocănit în zid, istoria inventată şi, în pofida ameninţărilor şi violenţelor de limbaj, adevărul nu transpiră de la nici una dintre ele. Astfel izbutiră să apere politeţea caldă de care nu o dezbăraseră încă şefii pe paznică.

Cele două "doresc [.] să mulţumească cerului şi ar vrea ca toată închisoarea să participe Ia rugăciunea lor de mulţumire. Imediat după "închidere", toate celulele de la parter vor murmura, de o sută de ori, o foarte scurtă rugăciune, al cărei text mi-l comunică. Ar fi fericite - i se transmite memorialistei, pentru a duce ştirea mai departe, prin ţăcănit - dacă un număr cât mai mare de femei li s-ar alătura într-un alean de dragoste şi de recunoştinţă" (p. 245).

Astfel am ajuns la spiritul ecumenic, cuprins în doar câteva cuvinte, ce m-a emoţionat: "Toată lumea este de acord. Două surori, evreice, ne înştiinţează că vor participa şi ele la ceremonie".

Vom părăsi o clipă închisoarea de femei, cu aşteptarea bătăilor lor de inimă pripite, emoţionate de întâlnirea cu Dumnezeu, cu prilejul căreia fiinţele Lui îi vor arăta gratitudinea că le-a ajutat să salveze un semen, să triumfe iubirea dintre oameni, oricât de opuse ar fi fost poziţiile acestora în martiraj, vom părăsi o clipă înduioşarea sânilor lor sterpi la gândul acelui ghem de carne trandafirie şi inocentă adusă la viaţă din coapsele unei miliţience, viitoare femeie la rândul lui, ce gungurea neştiutor de primejdia prin care trecuse de a rămâne fără propria-i mamă, le vom părăsi pentru a ne grăbi către Jilava, unde vom întâlni cuplul unui membru al Frăţiilor de Cruce şi al unui alt evreu, aruncaţi în "izolare" împreună cu mai mulţi colegi: " Ne-am dat seama, în bezna aceea, că pe jos erau numai excremente şi urină umană de la cei care, ajunşi acolo, se îmbolnăveau de diaree, dizenterie, care îşi făceau necesităţile acolo" - ne povesteşte sculptorul Aurel Obreja, una dintre viitoarele mari victime ale reeducărilor de la Gherla. "Iar gheaţa, cred că avea cel puţin zece-cincisprezece centimetri. Şi Şainhorn Ruby, acest evreu, îmi zice: "Domnule, ştii cât ne ţin aicea? Trei zile şi trei nopţi. Pe urmă, ne scot, ne bat acolo la Reduit. Şi pe urmă - zice - ne aduc din nou aici". - "Măi, trei zile şi trei nopţi să stăm aicea. Păi, murim, dom'le." - "Dom'le, murim, nu murim, să ne organizăm, ce facem?" Şi ne-am apucat să facem "manej", pipăind cu mâinile peretele celulei, în bocna aia. De întuneric ce era, aveam impresia că vedeam! Şi dă-i, dă-i, ne plimbăm un ceas-două-trei. Aşa de greu treceau orele!. La un moment dat, nu mai puteai. Începuseră să se umfle picioarele din cauza gheţei de pe jos, aici, la gleznă; nu le puteai cuprinde cu mâna. Şi se urca umflătura până sus, aşa. Ce făceam? Ne aşezam unul pe mâini, jos pe gheaţă; iar

ceilalţi, ca să se odihnească, pe genunchii lui. Tot aşa unul lângă altul. Pe urmă, ne mai ridicam din nou şi iară dă-i, dă-i, iară dă-i, iară mergeam. Şi la un moment începeam: de exemplu, eu mă frecam pe faţa picioarelor şi pe tors şi celălalt mă freca pe spate. Pe urmă treceam invers. Ei, nu ţinea nici asta. Altă metodă. Am făcut cerc, lipiţi unul de altul. Şi evreul zice: "Ei, uite-acum au ajuns jidanii alături de lijionari, de se-ncălzesc unii pe alţii şi cu şelelalte partide.". Glumea, săracul".

Cât am lipsit de la Miercurea-Ciuc, rugăciunea tuturor deţinutelor a început să urce spre ceruri în tăcerea cugetelor arzătoare. Evreice şi creştine se apropiau de acelaşi Dumnezeu unic, Făcătorul a toate, într-o religie resimţită de toate martirele la fel; căci ce altceva înseamnă, etimologic vorbind, religia, decât *legătura omului cu Dumnezeu* ?

Barierele dintre oameni căzuseră, datorită suferinţei, fricii, iubirii şi nădejdii.

"Murmur cuvintele rugăciuni", spune Lena Constante. "Ştiu că în toate celulele noastre mizerabile, sute de femei înfometate, despărţite de familiile lor, de copiii lor, îi mulţumeau lui Dumnezeu pentru a fi salvat o paznică de închisoare. Pe una dintre acele femei care aplicau cu rigoare un regulament sadic, numai pentru că ea, între toate, a îndrăznit, din când în când, să zâmbească. Mă simt cuprinsă de o emoţie tragică. Simt fizic cum prin ziduri străbate fervoarea rugăciunii şi pune stăpânire şi pe mine, negând răul şi preamărind binele

RÂZÂND, ÎN DRUM SPRE RAI

Prozatorii români ne-au învăţat să atribuim preotului şi monahului ortodox şi o trăsătură de optimism rural, muiată în gluma orală, în şotia acţiunii, în păcălelile menite să pedepsească prostia, uneori personajul ajungând să se preschimbe într-o permanentă batjocorire de sine însuşi şi a subumanului din ceilalţi. Aceşti Păcală străbat două veacuri de literatură cu anteriul desfăcut în adierea bunei dispoziţii şi cu giubeaua pe sprânceană, umplând cititorul de tonus vital, de o înclinare în a nu lua prea în serios amărăciunile, ci de a le compensa cu bucuriile traiului sau cel puţin ale minţii - pe scurt, cu a face haz de necaz.

E de la sine înţeles că trăsătura n-a fost scoasă din buzunar de către respectivii scriitori şi zgâriată cu cuţitul în vopselurile tabloului, pentru variaţiune. Nu, ea aparţine multora dintre membrii cinului, iar aceştia au dedus-o din sângele lor ţărănesc coţcar şi din mediul ce i-a format, admiraţiei şi dragostei căruia s-au impus tocmai prin puterea lor de a reduce la absurd slăbiciunile omeneşti şi de a le pildui, a le presăra cu sare, a le spânzura la vedere, a le scoate pe tarabă, a le folosi spre îndreptare, măcar cât hârtia de prins muşte.

Nu pot uita un călugăr glumeţ gospodărindu-şi prânzul pe o prispă putrezită de ploi, la schitul Sihla.

Venindu-mi şi mie foamea, la vederea lui, i-am cerut îngăduinţa să mănânc la botul calului, lângă el.

- La botul măgarului, mă corectă. Cai n-avem pe aici, în vârf de munte. Măgari, prea cuvioşii din toate cinstitele chilii. Doar să-i auzi cum rag din străni şi-ţi iei câmpii, dând cu copitele-ndărăt şi frăţia ta.

Gata! Mă asimilase obştii, în acelaşi timp caracterizând-o cu un dezvoltat simţ de critic muzical. Eram dintr-ai lor! Cum spune Lawrence Durell despre cititorul său: "Fratele meu, Măgarule!"

Îşi aruncă privirile către cutia metalică de conserve pe care tocmai o deschideam.

- Ce ai acolo?

- Peşte, zic.

- Înoată şi-n cutie? Nu ţi-e frică să-l pierzi în pârâu? - făcu semn din coada ochiului către marginea incintei, pe unde bănuii a se fi prefirat un firuleţ lichid.

- Doriţi? - l-am îmbiat să guste, cu gândul că-mi va da şi mie din ce avea în farfurie.

- Nu, mulţumesc. Nu m-am înţărcat de tot, îmi explică; înălţă bucata de brânză şi: Eu, cu lapte tare şi niţele ierburi, îmi arătă roşia.

- Dar câţi ani aveţi? - am crezut a fi dibaci să mă prind şi eu în hora cuvintelor ce i se arătau când pe o faţă, când pe cealaltă.

- De un' să ştiu? - luă mutră mirată.

- Când v-aţi născut? - m-am arătat silitor să fac eu socotelile aritmetice necesare aflării vârstei sale, să ajut bietul om.

- Maica ştie: eu eram prea mic s-o ţin minte.

Astfel de caractere constituiau în temniţe o comoară inepuizabilă de curaj pentru soţii lor în haine vărgate ajunşi la limita puterilor. Cu un zâmbet de pehlivan, cu o replică în doi peri, jucând ba rolul lui Haplea, ba pe al lui Sfarmă-Piatră, ei puneau umărul, adeseori singuri, în a răsturna moralul mizerabil al celulei taman pe dos şi turma râioasă şi disperată s-o preschimbe - hocus-pocus - într-o herghelie de armăsari tropăind pe loc, înfometată după un vătrai de jăratic şi flăcări.

Ion Ioanid prezintă un preot demn de galeria mai înainte întrezărită. În primul tom al *Închisorii noastre cea de toate zilele* , apare Popa Scai. Cititorul l-a întâlnit, sub numele său adevărat - Sebastian Popescu - cu prilejul relatării despre slujba învierii Domnului, de la mina Baia Sprie, în capitolul "Învierea morţilor vii". Poate că-şi aminteşte a fi rămas în masa deţinuţilor mineri înlăcrimaţi un caraliu care, prefăcându-se indiferent şi sfidător - prin a-şi menţine capul acoperit şi a-şi iţi obraznic o ţigară aprinsă între degetele atârnate pe lângă pulpă -, a sfârşit lăsându-se învins de clipa înălţătoare, s-a descoperit şi a dat drumul ţigării pe jos. Ei bine, slujitorului lui Dumnezeu numit nu i-a scăpat metamorfoza şi, ceea ce n-am menţionat atunci, când toţi condamnaţii se îmbrăţişau aducându-şi vestea cea mare: "Hristos a înviat!", părintele s-a îndreptat către subofiţer şi i s-a adresat: "Domnule sergent, ştiu că nu-mi puteţi răspunde cum se cuvine, dar eu tot vă spun: " Hristos a înviat"! Şi să ştiţi că noi ne rugăm şi pentru dumneavoastră" (p. 146).

Sufletul acestei uluitoare manifestări creştine desfăşurate subteran a fost acel celebru între colegii săi de detenţie Popa Scai, originar din zona rurală a judeţului Râmnicul Sărat sau Buzău, poreclit astfel pentru vorba lui usturătoare şi pentru că se ţinea cu gura mare după cei care-i displăceau.

Amestecat în oarece fel în puternica mişcare populară din Munţii Vrancei, a prins de ştire că se căuta să fie arestat şi preotul membru al Partidului Naţional Ţărănesc şi îşi porni la drum întreaga familie, adică presvitera, flăcăul şi fiica, şi se bejeni în codru, pe unde hălăduiră tuspatru preţ de doi ani, ameţindu-şi foamea cu vânatul şi odihnindu-şi capul prin bordeie săpate tot de ei. De mila preotesei şi a plozilor, s-a predat.

Frumuseţea sa de la fire, întărită de părul corbiu, de vlaga ce-i respira din toţi muşchii, de slăbiciunea ce-l prindea şi-l făcea şi mai atrăgător, mai ales de mustaţa ce-l înfăţişa ţanţoş, nu fusese iertată de împrejurări, căci suferise un accident de picior la minele Baia Sprie.

Memorialistul Ion Ioanid se opreşte mai întâi asupra necruţării Popii Scai faţă de turnători, ca fiind trăsătura sa cea mai vrednică de admiraţie; şi nu greşeşte. Pentru că turnătorul e şarpe veninos. Nici amintirea sacră nu l-a cruţat, ci l-a dat pildă omenirii ca vrednic să-şi pună singur juvăţul de gât, în persoana lui Iuda. Or, Popa Scai, bun creştin, unde întâlnea vrun "ciripitor", îl făcea albie de porci, fără a se sfii nici de prezenţa caraliilor, când erau prin preajmă. Ba, mai dihai le explica gardienilor că cine-şi poate vinde colegii de suferinţă nu se jenează să-şi vândă paznicii mai-marilor lor. Aşa încât, până la urmă, preotul ăl cu duh, care certa vânzătorii de oameni cu cuvinte înţelepte şi străvechi, culese de prin psaltiri şi alte bucoavne şi terfeloage colbuite prin altare şi podurile bisericilor, izbutea să fie cu mâna mai lungă şi mai iute ca dracul, stârnind caraulele să-i urască pe turnători şi să-i persecute, soartă pe deplin meritată de aceste lepădături ale omenirii şi ruşini ale neamului.

O altă trăsătură a lui era curajul în acţiune şi o alta aceea de a răspunde de faptele sale, neuitând nici măcar în situaţiile îndoielnice şi pe muchie de cuţit să se folosească de sprinteneala minţii cu care îl înzestrase maica, din pântec, şi Dumnezeu, din cer, ziceam, şi de vorba mijitoare de zâmbet, fiindcă aşa, apărător al dreptăţii, era iscusit peste poate.

Rămas cu meteahna de când se sălbăticise prin păduri şi vâna mistreţi, la fel şi în fundul pământului pleca la o vânătoare de veşti din lumea sloboziei (oricât era aceasta pusă sub semnul întrebării). Unicii care le-ar fi putut strecura sub scoarţa terestră erau angajaţii civili şi uniformele. Ei bine, Popa Scai era îndemânatic să le întindă capcane atât unora, cât şi celorlalte şi, aidoma apelor freatice, ştirile se răspândeau încet şi sigur în lumea înnoptată, unde întreţineau focul speranţei.

Pentru a se dibui firea lui băţoasă şi mucalită, voi cita câteva replici din cartea conspectată; din acestea se desprinde a treia caracteristică a sa vrednică de admirat, tăria lui de a-şi recunoaşte faptele, oricum s-ar fi putut ele întoarce împotrivă-i:

"A apărut furios şi înjurând "Tămâie", comandantul cu producţia. S-a legat de primul dintre noi, care s-a întâmplat să fie tocmai Popa Scai. Dialogul a fost cam următorul:

- Ascultă, bă! Care-mi zice mie: "Tămâie"?

- Toţi, domnule plutonier, a răspuns Popa.

- Dar cine mi-a scos, bă, porecla asta?

- Eu, domnule plutonier!

A urmat un potop de înjurături şi când "Tămâie" se pregătea să dea ordin să fie băgat la carceră, Popa i-a spus: "Nu trebuie să vă supăraţi, domnule plutonier, dar când am văzut ce frică le e la deţinuţi de dumneavoastră, le-am spus că fug de dumneavoastră ca dracii de tămâie şi aşa v-a rămas porecla". Plutonierul, cu fruntea lui îngustă şi cu ochii mici şi bănuitori, a stat puţin pe gânduri, apoi, zâmbind măgulit, a plecat foarte mândru, fără să mai ia vreo măsură împotriva Popii" (p. 75-76).

În anul 1955, penitenciarul aşa-zis "sanatoriu pentru tebecişti" Târgu-Ocna a avut privilegiul de a-l adăposti după gratiile sale pe celebrul ieromonah Pimen Bărbieru, stareţ al schitului din comuna Cetăţeni, condamnat la 25 de ani muncă silnică pentru a fi luat jurământul de jertfă al luptătorilor Colonelului Arsenescu şi de a-i fi ascuns uneori. Sosise cu un grup mare de bolnavi în ultimul stadiu, printre care inginerul Pop, fostul Director General al Uzinelor Malaxa (procesul Pop-Bujoiu), condamnat la muncă silnică pe viaţă, doctorul Vasilache, cu aceeaşi pedeapsă, studentul medicinist Mihai Gheorghiu, îmi istorisea dl.Vasile Cristea, aflat acolo din noiembrie 1954, grav bolnav el însuşi, cu plămânul stâng complet distrus în urma anchetei în care a fost torturat de către căpitanul Brânzaru, supranumit "Tarzan".

Când a sosit, părintele Pimen cântărea în jur de 40 de kilograme, trecuse de câteva hemoptizii, abia se putea hrăni. Fire comunicativă, blând, cu o conversaţie vie, plin de încredere în viitor, ajuta cu buna sa dispoziţie doctorului M.A.I. Aurelian Narcea, care l-a pus pe picioare şi i-a oprit evoluţia maladiei. Medicul Narcea, ajungând prea remarcat de colegii şi superiorii săi de la Securitate, şi-a dat ulterior demisia, de teama de a nu fi arestat la rândul lui, şi a funcţionat la preventoriul de lângă Breaza.

Stareţul Pimen - frate cu stareţul dintr-un timp al Mănăstirii Cernica - a jucat un joc periculos la Târgu-Ocna, că vorbim despre spiritul hazos al unora dintre clerici. Într-o zi, a ieşit la raport şi i-a cerut plutonierului Hârţan să-i aducă puţin petrol. Gradatul a rămas năuc. L-a întrebat la ce-i trebuia. "O să iau nişte paie dintr-o saltea, o să fac mănunchiuri în cele patru colţuri ale celulei, le stropesc cu gaz şi le dau foc." - "De ce?" - insistă celălalt. "Să alung diavolii care bântuiesc pe aici!" - izbucni serios călugărul, abia stăpânindu-şi chicotul, căci se uita ţintă în ochii subofiţerului şi era limpede pentru toţi cei de faţă că dracul acela era. "Eşti nebun! Vrei să dai foc la puşcărie şi să mă bagi pe mine la apă!" - i-a întors-o.

Dacă nu "la apă", în focul Gheenii cu siguranţă era în intenţia Prea Cuviosului!

După ce-l ameninţă cu "izolarea", plutonierul ieşi. "Ce vă veni să faceţi gluma asta?" - l-a iscodit domnul Vasile Cristea. "Dacă vă pedepsea? Uite că v-a insultat. V-a zis că sunteţi nebun." - "Nebun trebuie să mă creadă. Dacă mă socotesc sănătos şi mă prind că mă rog şi mă-nchin, mă vâră la "neagra"; pe când pe nebun îl lasă să facă multe, că tot îi lipseşte o doagă."

În acelaşi scop, când erau scoşi deţinuţii în ţarc, la plimbare, părintele Pimen se oprea pe neaşteptate şi aşa începea să se uite la cer că toţi miliţienii-şi ridicau fruntea, să vadă şi ei ce-i atrăgea lui atenţia. Nedând cu ochii de nimica, reveneau cu privirile asupra lui şi, nedumeriţi: "Ce te uiţi, bă, banditule?" - "Aştept să se pogoare îngerii, să-i alunge pe draci", răspundea el, străpungând cu căutăturile pe ucigă-i toaca deghizaţi în uniformele din faţa sa.

Cu astfel de tertipuri şi cu ajutorul lui Dumnezeu, părintele Pimen s-a eliberat în cele din urmă. Fratele său fusese înscăunat stareţ în schitul de unde a fost el arestat. Ceea ce nu înseamnă că, până la urmă, nişte necunoscuţi - uşor de bănuit cine - nu l-au ucis şi pe acest frate, când au socotit ei că trăise destul.

Următoarea întâmplare pledează şi ea pentru acelaşi duh ghiduş pe care-l urmăresc. Numai că eroul ei, de data aceasta, nu este un preot, ci un mirean, ba chiar un poet cunoscut. Este vorba despre minunat de bunul meu coleg de lagăr, domnul Aurel Ciurunga (a semnat versuri şi cu numele Robert Cahuleanu).

Pe vremea întâmplării cu pricina, era internat la Canal; muncea pe şantierul Mustaţă. În noaptea Învierii din anul 1952, era planton în schimbul al doilea, de la 11 la 2 noaptea. "În timp ce noi, cei câţiva deţinuţi treji, ne făceam urările pascale, s-au auzit paşi apăsaţi în antreul barăcii" - scrie el în *Memorii optimiste. Evocări şi versuri din închisori* (Bucureşti, Editura Fundaţiei Culturale Române, 1992, p. 56). La acest semn al apropierii subofiţerului care-şi parcurgea runda, toţi se zburătăciră pe sub pături şi se puseră pe un sforăit convingător, mai puţin naratorul a cărui datorie era să dea raportul dacă se petrecuse ceva cât fusese de planton, însă Andrei Ciurunga luă poziţia de drepţi şi, cu formula de rigoare, îl informă pe gradat: "În timpul schimbului meu a înviat Hristos!" Textul amintirilor adaugă: "M-a băgat direct în carcera îngustă din curte, unde am stat trei zile încheiate, cât au durat sărbătorile Paştilor".

Revenind de unde am plecat, celui din urmă monah pe care urmează să-l evoc nu-i voi trăda numele, căci pedeapsa sa fu prea mare ca să-i mai necinstesc şi eu amintirea. Într-atâta a fost de chinuit de către ofiţerul politic Leonte, de la Târgu-Ocna, încât şi-a pierdut minţile. Gluma

lui tristă, cu care şi-a luat rămas bun de la oameni şi de la Dumnezeu, a fost că s-a aruncat întruna de pe al treilea pat, cel de sub tavan, adică de la înălţimea de abia vreo trei metri, drept în creştet, pe cimentul de pe jos, la penitenciarul spital Văcăreşti. După mai multe încercări, muri niţel, ca un fel de Tândală tragic, din altă spiţă decât precedenţii, dintr-una rostuită să-i distreze doar pe caralii. Dumnezeu să-l ierte şi să-l iubească mai mult decât au ştiut oamenii s-o facă.

BĂRBAŢI ÎN CĂMAŞĂ ŞI INDISPENSABILI

- Oare o fi descoperit adevărul adevărat în cele din urmă? - îl întrerupse Iachint Cupşa. Când te gândeşti că a ajuns în India, că a studiat toată viata şi, până la sfârşit.

- Da. Sunt sigur că Mircea Eliade a cunoscut acelaşi adevăr în care cred şi eu. Mă întemeiez pe spiritul tolerant, pe înţelegerea frăţească de care a dat dovadă scriind despre cele mai mărunte religii şi credinţe cu câtă dragoste a fost în stare. Însă pe Dumnezeu nu l-a cunoscut. A rămas până la capăt în căutarea Lui, reluă cuvântul Năstase Grimbaş.

- Oare de ce René Guenon s-a aşezat, iar el nu? După ce a frământat şi franţuzul întreaga ştiinţă a lumii, a lunecat în mahomedanism. Acolo să fie cheia.? - se amestecă şi al treilea, să nu pară străin de ceea ce îi preocupa.

- Credinţa cea dreaptă? Despre ea voiai să întrebi, domnule Radeţ?

- Petru. De câte ori să vă rog, domnilor, să nu mă eliminaţi din intimitatea dumneavoastră cu acest exces de politeţe de care nu am nevoie.?

- Mda. S-a consumat tare multă energie şi hârtie pentru a se găsi răspunsul la întrebarea: care este religia autentică? - meditâ domnul Cupşa.

- Dacă ţii neapărat să te îndoieşti şi insişti să alegi, poţi purcede prin a-ţi canoni sufletul cu cele dintâi file ale Noului Testament.

- Doar n-or fi şi acolo afirmaţii neadevărate. Asta ne-ar mai lipsi., râse discret Radeţ.

- Nu despre aceasta este vorba, îi cenzură intervenţia domnul Năstase Grimbaş, cu o uşoară asprire a glasului. Discutam despre numirea acelei religii ce se află mai presus de toate celelalte.

- Păi, în Noul Testament, doar una.

- Ba două, nu vă fie cu supărare. Despre două religii este vorba, dacă la asta vă referiţi. Mozaismul, cu destule dintre credinţele şi sectele lui; şi creştinismul. La începutul Evangheliilor, totuşi, nici una dintre aceste două religii nu atrage atenţia, ci o a treia, deşi nu ni se comunică nimic despre ea. Tăcu, să se reculeagă. Apoi: Stă scris acolo că nimeni dintre aceia care trăiau în ascultarea poruncilor lui Dumnezeu - adică evreii - nu a bănuit că Domnul însuşi se întrupase. De n-ar fi fost cuvântul fără de veste al îngerului, adresat ciobanilor.

- De fapt, nu scrie aşa, dar se deduce, nu? - îi ceru părerea Iachint lui Radeţ.

- De acord, îi răspunse acesta, insuficient interesat de atari subtilităţi.

Aştepta cele ce urma să adauge bărbatul care îi provocase cu uluitoarea sa afirmaţie, anume că fusese personal martor al mai multor revelaţii ale lui Dumnezeu. Era deosebit de anevoios să-i acorde credit de această natură; pentru că, la urma urmelor, era doar un om de cultură;

n-avea nimic dintr-un mistic. Or, pentru Iachint, minunile erau rezervate acelora care le pricepeau şi le căutau, adică oamenilor preocupaţi permanent de Dumnezeu. Pe Năstase Grimbaş îl considera un tip sobru, un ins serios, dar nu un ascet. De la această stupefiantă mărturisire a lui se lăsaseră antrenaţi către discuţia cu pricina, ce nu le venea prea la îndemână celorlalţi doi. Ei înclinau mai adesea şi cu mai mare plăcere către comentarea lecturilor de romane şi versuri, a muzicii clasice şi a picturii.

- Deci, dacă n-ar fi intervenit însuşi Dumnezeu, prin solul Său, nici unul dintre evrei, nici măcar părinţii lui Iisus, n-ar fi avut ştire despre Întrupare. În schimb, au existat nişte păgâni, nişte bieţi păgâni pe care Scrierile Sfinte ne învaţă să-i dispreţuim, care, mijlocind superstiţiile lor lipsite de temeiul Revelaţiei, cum sunt îndeobşte considerate, au cunoscut Naşterea din timp, chiar înainte de săvârşirea Ei.

- De ce "înainte"?

- Pentru că au pornit la drum astfel încât să ajungă la iesle puţin după ce a avut Ea loc. Nu preoţii evrei, nu saducheii, nu fariseii, nimeni dintre cei care frecventau Vechiul Testament, care aveau legătură permanentă cu Templul şi cu rugăciunea. Nimeni. Nişte.

- Pricep la cine te referi.

- Unele popoare moderne îi numesc Regi. Eu unul mă îndoiesc de regalitatea lor, datorită darurilor aduse de ei, nu prea impresionante; în orice caz, nu suntem informaţi că Iosif şi cu Măria ar fi trăit în bogăţie până la sfârşitul vieţii, bazându-se pe acele cadouri "regeşti". Noi le spunem Magi. Nişte păgâni, cum ziceam. Ascultau de preceptele unei religii atât de puţin însemnate, încât n-a lăsat nici un nume în istorie. Ceea ce nu i-a împiedicat să ajungă, folosindu-se de transportul desuet animal, drept în faţa ieslei; aşa e? Nu vă dă de gândit această informaţie cronicărească?

Iachint Cupşa, prea puţin familiarizat cu studiile biblice, ca şi Petru Radeţ, eluda răspunsul. Formulă o altă întrebare, ce să reîntoarcă firul discuţiei către generalităţi neangajante.

- Lăsându-i deoparte pe magi şi religia lor, puzderie de credinţe au produs martiri, nu? Chiar şi cele mai aberante. Aşa încât numărul mucenicilor nu constituie un criteriu al adevărului, aşa este? - se angajă el pe un alt făgaş al discuţiei, fără prea multă încredere în cele rostite.

- Şi totuşi, repet, se încăpăţână domnul Grimbaş să nu părăsească ideea, minunea există. Iar minunea îl leagă pe Dumnezeu de om, indiferent ce religie practică ultimul.

- Ce înţelegeţi prin minune?

- Domnule Petru, ţinu el seama de rugămintea precedentă a acestuia de a renunţa să i se adreseze cu numele de familie, o minune este o răsturnare a legilor biologice, chimice, fizice, cunoscute, ori a altora de acelaşi fel. Iar în această răsturnare, dacă este realizată după invocarea puterii divine, nu putem întrezări altă intervenţie decât a celei din urmă. Pentru mine, nodul gordian al întrebării "Care este religia adevărată?" a fost tăiat într-un mod extraordinar de simplu, apropo de mucenicii domnului Iachint.

Îl priveau cu neîncrederea intelectualului când vine vorba despre afirmaţii fără acoperire logică. Reluă:

- "Simplu" este un fel de a vorbi. În orice caz, nu am suferit nici una dintre caznele spirituale ale acelora frământaţi de astfel de întrebări, cel puţin nu după ceea ce mi s-a întâmplat.

- De ce nu ne povestiţi şi nouă, domnule Năstase? - îl îmbie Radeţ să se depărteze de teorie, el nefiind prea mare amator al abstracţiunilor.

- Asta şi vreau să fac, dacă aş şti că nu vă plictisesc.

- În niciun caz! - se iţi glasul lui Cupşa, pe când emiţătorul lui se lăsă pe speteaza scaunului şi-şi căută o poziţie cât mai comodă pentru deliciile ascultării.

- V-am istorisit destul de puţine dintre păţaniile trăite cât am fost închis. Nu mi-e la îndemână să-mi rememorez epoca aia. Acum mă văd obligat să vă antrenez într-un iad, pentru necunoaşterea căruia vă fericesc. Deşi îmi pare rău să vă târăsc acolo după mine. Nu de imagini ale nenorocirii duceţi lipsă, o ştiu prea bine.

Iachint Cupşa privi în aer, căutând să-şi potrivească trăsăturile astfel încât ele să confirme într-un mod cât mai vrednic de crezare că viaţa de înfometare forţată la care era supus tot omul în epoca aceea de cădere a economiei naţionale era departe de a i se potrivi unui individ atât de gras ca el, îndatorat să aprovizioneze cu hrană cele aproape o sută de kilograme, dintre care greutatea parazitară era cea mai puţin înţelegătoare cu neputinţa sa de a face rost de hrană. Observându-l, domnul Petru Radeţ zâmbi în sinea sa cu înţelegere, căci îi cunoştea necazul, după cum şi eforturile susţinute cu care se străduia să şi le facă recunoscute.

- Mă aflam la Salcia sau la Periprava, nu mai ţin bine minte, se miră domnul Năstase Grimbaş de cât de repede îşi putuse uita trecutul, în iarna 1958-1959. Ba la Periprava, acolo unde ne-am clădit singuri celulele şi carcerele de pedeapsă.

- Cum "singuri"? - întrebă Cupşa.

- În ziua sosirii, comandantul i-a triat pe aceia dintre noi care au declarat că se pricepeau la zidărie, dulgherie, vopsitorie; afirmă că intenţiona să construiască săli de baie şi cabine de duşuri. Aşa că i-a pus pe treabă. Când lucrarea a fost gata, mulţi dintre muncitori au inaugurat, cu patimile lor, clădirea cea nouă, de fapt un penitenciar mititel, după "nevoile" noastre, surâse în doi peri vorbitorul. La Salcia dormeam într-un saivan de oi.

- Dar ce sunt Periprava, Salcia?

- Lagăre de muncă pentru deţinuţii politici; Salcia, pe lângă Brăila; Periprava, pe braţul Chilia. Era cea dintâi iarnă pe care n-o petreceam într-o închisoare. Şi a fost una cumplită, îngheţul se lăsase atât de crunt că izbeai cu târnăcopul în pământ şi unealta sărea în sus de parcă ar fi fost de cauciuc. După încă patru-cinci zile de încercări zadarnice de a mai înălţa digul pe care-l făceam, acestea fiind condiţiile şi paza tremurând de pomană pe lângă noi, conducerea a hotărât să ne încuie în clădirile-dormitor pentru o perioadă de aproape două luni, cât timp s-a dovedit că avea să ţină gerul. Nimerisem într-un adăpost de chirpici lung, îngust şi înalt cât să încapă două şiruri de paturi metalice suprapuse pe trei etaje, cu un coridor la mijloc, unde, la număr, dimineaţa şi seara.

- Ce înseamnă "la număr"?

- "La număr"? Ne postam cot la cot, în poziţie de drepţi, şi toţi gradaţii răspunzători de paza interioară a lagărului străbăteau spaţiul dintre noi şi-ncercau să ne numere. Tocmai voiam s-adaug că era atât de strâmt între paturi că abia se strecurau.

- De ce vă numărau?

- Să nu fi evadat careva. O făceau totdeauna cu zbierete, cu priviri câinoase, cu lovituri şi cu o nevinovată incapacitate de a socoti fluent. Sărea în ochi că erau sufocaţi de spaimă ori de câte ori pătrundeau între noi. Poate de aceea "numărul", cum numeau operaţia, era reluat de cinci-şase ori, până le ieşea cifra de pe hârtie. Că nu ştiau număra, că uitau din pricina fricii, greu de spus.

- Cam câţi eraţi în dormitor, ori cum să-l numesc?.

- O sută cincizeci, două sute.

- Când se aflau în mijlocul dumneavoastră n-aţi fi putut sări asupra lor? Chiar dacă erau înarmaţi, nu vă puteau ucide pe toţi. - se trezi domnul Iachint Cupşa să dea lecţii de curaj.

- De asta le era groază. Şi dacă o făceam? Ce s-ar fi ales de noi după aia? Am cunoscut un cetăţean care a evadat de altundeva de pe malurile Dunării. Şi-a lepădat hainele vărgate. A izbutit să ajungă în cămaşă şi indispensabili până pe lângă Urziceni. Aici tot l-au prins. Pare curios să te plimbi fără pantaloni; nu credeţi?

- Aţi fi luat haine civile de la careva., propuse domnul Cupşa, pe chip plutindu-i un început de zâmbet misterios, al omului care ştie multe şi nu voieşte să le împărtăşească pe toate. Asemenea tuturor acelora care n-au fost închişi, şi el avea gata fabricate soluţiile necesare să fi fost adoptate de către cei dinăuntru, pentru a-şi fi păzit aceia demnitatea şi libertatea.

- Sigur! Dezbrăcăm jumătate de cătun! N-am auzit despre prea mulţi să aibă curajul să ajute măcar un singur evadat, darmite o sută cincizeci sau chiar în jur de o mie - două, câţi vegetau într-un lagăr. De dragul concetăţenilor noştri, nădăjduiesc din suflet să mă-nşel. Deci încăperea aceea ce ne slujea drept dormitor constituia toată clădirea.

- Are dreptate, domnule Iachint; să-l lăsăm să vorbească, se strădui domnul Radeţ să-l tempereze pe zelosul întrerupător.

- Într-o dimineaţă, după ce ne-au uns fundurile gamelelor cu zeama neagră numită "cafea", ce înlocuia prima masă a zilei, m-am refugiat cu doi prieteni la capătul opus uşii de intrare, cuibăriţi pe marginea ultimului pat. Zilnic, la acel ceas, ne rugam împreună. Erau un călugăr şi un frate de mănăstire. Mă alipisem de ei deoarece nu cunoşteau răutatea, trăiau într-o cinste desăvârşită şi atitudinea le era aceea a unei smerenii curate; impresionau pe oricine se pricepea să-i preţuiască. Monahul Sebastian se uita la tine cu o privire transparentă ca cerul de după apus, adică de la ceasul când emisari ai adâncului înserării se fac simţiţi în poalele de pojar ale zilei pe cale să piară. Seninul irisurilor lui plutea într-o revulsie a mâhnirii, a tulburării, a unei răzvrătiri stăpânite cu o voinţă de fier, peste care se lumina o undă a înţelegerii de aproape şi a iertării. Era minunat de întăritoare căutătura aceea frăţească şi în acelaşi timp părintească, pentru întâia şi ultima oară întâlnită de mine în anii mei nu puţini la număr. Gheorghe nu era bălai ca tovarăşul său de lot.

- Ce înseamnă "lot"? - dori să le ştie pe toate rubicondul Iachint.

- Un grup de inşi judecaţi la un loc în numele unei acuzaţii comune. Câteodată, membrii lotului se cunoşteau din existenţa lor de oameni liberi şi chiar aveau de împărţit câte ceva unii cu ceilalţi. De cele mai multe ori, anchetatorii alcătuiau lotul din persoane necunoscute între dânsele, pentru a realiza cine ştie ce normă obligatorie de organizaţii antistatale. Articolul din Codul Penal pentru care am fost eu condamnat, de pildă, a dispărut şi cei bănuiţi a-l fi încălcat au fost vărsaţi de la simpla "agitaţie publică" - act individual - la "organizaţie". Dar asta-i altă poveste.

- Da, alta, nu se putu abţine domnul Cupşa să-şi dea cu părerea, plin de importanţă.

- Ce spuneaţi despre Gheorghe? - se grăbi domnul Petru să-l stârnească din nou pe povestitor. Deoarece Radeţ avea o personalitate mai puţin marcată decât Iachint şi-i plăcea să se lase răpit de basme, răbufnirile aceluia izbeau ca un ciocan în timpanele sale sensibilizate de concentrare.

- Nu era blond cânepiu, ca Sebastian, ci tuciuriu, aşa cum sunt oltenii, cu priviri întunecoase şi aprinse, cu bulbii ochilor uşor protuberanţi şi foarte sticloşi. Lipsa lui de cultură teologică era evidentă, cu atât mai mult cu cât călugărul ştia pe de rost zeci de pagini patristice şi contemporane şi în orice clipă era gata să te ajute cu o exegeză de o precizie anevoie de înţeles la un om, practic vorbind, fără şcolire. În schimb, râvna de neofit a lui Gheorghe era înduioşătoare, ca şi darul ascultării ce-l împodobea.

- .care mie-mi lipseşte cu desăvârşire; aşa este, musiu Petre? - îi plăti acestuia domnul Iachint Cupşa punerile sale la punct.

- Nu mă refeream la puterea de a asculta cele rostite de altul, ci la virtutea de a nu crâcni când primeşti sfat sau poruncă de la stareţ ori duhovnic. Vedeam în ei încarnate două trepte ale căii spre desăvârşire, ceea ce-i preschimba, pentru mine, într-o şcoală vie a îmbunătăţirii morale şi a luptei cu sine însuşi. Socotesc, de altfel, că neta deosebire fizică dintre dumnealor era dictată anume de situarea spirituală distinctă.

- Ce interesant priveşti dumneata oamenii., nu se putu împiedica domnul Cupşa să-şi manifeste admiraţia, deşi nu era una completă. Simultan, îşi ţintui atenţia asupra chipului celuilalt. Intenţiona să-l imite şi să-i deducă firea din trăsături, îi urmări conturul mai mult rotund decât oval al figurii; desenul convex al pometţilor, fără să fi fost mongolic; feminitatea nasului cu nări arcuite plăcut; buzele senzuale îi contraziceau actualul excurs în lumea descarnată a duhovniciei; bărbia îndărătnică te avertiza că, dacă-l contraziceai, riscai a te lăsa până la urmă tot tu păgubaş. Căutăturile îi erau când tăioase, când inchizitive, când de o blândeţe aproape jignitoare ce, parcă, scotea în evidenţă că meritai neapărat iertat. După ce isprăvi acest examen, nu mai ştiu ce să caute pe faţa aceea şi, în acelaşi timp, băgă de seamă că nu avansase prea departe în descifrarea psihicului amicului său. I se adresă uşor dezamăgit:

- Nu cred că ai dreptate să asociezi sufletul de fizic; în sfârşit.

- În ce fel se distingeau Sebastian şi Gheorghe? - reveni Petru Radeţ la a netezi boţirile convorbirii la care se deda imperturbabil al treilea dintre ei.

- Părintele Sebastian era drept ca o lumină - cunoaşteţi că-n unele zone ale ţării aşa este denumită lumânarea. Parcă-i zăreai duhul pâlpâindu-i pe sub piele. Era egal cu sine însuşi. Răspândea iubire. Fratele Gheorghe îşi ţinea şira spinării încovoiată, cu încordarea la care o supune efortul muşchiular când vrei să răstorni o ladă plină vârf. Braţele îi zvâcneau neliniştit, îşi frământa mâinile. Degetele călugărului erau deosebit de fine, subţiri, armonios desenate; ale laicului - noduroase, cu profil de cârlige. Îţi oferea o mare bucurie intelectuală să-i observi, să-i compari, să-i descoperi. Va să zică, în fiece dimineaţă ne rugam împreună.

- Nu vă ştiam atât de credincios, râse încântat că-l prinsese la înghesuială domnul Iachint.

Gazda lor se prefăcu a nu băga de seamă ironia. Reluă cuvântul:

- Sebastian era acela care rostea psalmi, rugăciuni, invocări, paraclise, acatiste. Noi ne adunam puterile sufletului şi ale minţii asupra celor cuvântate de el. Niciodată trecerea timpului nu mi se părea anevoioasă. Nici nu simţeam scurgerea zilelor. Poposeam într-un rai al nostru, nevăzut de ceilalţi şi neînţeles de ei, aruncă domnul Năstase o privire lipsită de răutate aceluia care abia îşi îngăduise să-l umilească fără să-şi fi dat seama ce făcea. Dacă nu socotiţi că este exagerat, ritualul ne smulgea din spaţiu şi timp, iar inimile noastre sorbeau seninătate, tinereţe, viaţă dintr-un alt spaţiu, nelimitat, deşi interior nouă. Mânuiam, orbecăind în plină lumină lină, resorturi psihologice ce acţionau în zone ale coincidenţei contrariilor; prin ele ne propulsam dincolo de planul contingentului. E foarte greu de explicat. Astfel de stări se cuvin trăite, altminteri nimeni nu le poate înţelege. Cuvântul, cu rigiditatea sensului monopolizat de

el, nu ajunge până-n miezul stărilor de acest soi. Afectele scapă foarfecelor cu care el decupează realitatea pentru a o expune; darmite extazele.

Iritat de noua incursiune în subtilităţi explicative a domnului Grimbaş, Petru Radeţ interveni:

- Şi ce s-a petrecut în dimineaţa aceea?

- Care dimineaţă?

- Nu ştiu care. Aţi început prin a ne declara că, într-o bună dimineaţă, după ce vi s-a servit surogatul de cafea.

- Ah, da. Ne-am retras în colţul nostru din fundul încăperii, liniştiţi că nu avea nimeni năravul să ne întrerupă şi ne-am afundat pe calea lăuntrică a înălţării.

- Ce ciudat vorbiţi, domnul Năstase: înălţare prin afundare. - nu pricepea domnul Cupşa.

- Nimic mai apropiat de limbajul precis al ştiinţei. Şi vă voi face dovada. Sunteţi sau nu sunteţi de acord că pământul este rotund?

- Sferic, mda.

- Sferic, da. De aceea orice înălţare de pe Terra este în acelaşi timp o coborîre în spaţiul astral. Asta pe de o parte. Pe de altă parte, pentru cine se ridică în stratosferă, înălţarea este înălţare. Pentru cine se află situat de cealaltă parte a globului, înălţarea celui dintâi este o cădere. Nu vă legaţi de termeni, plecând de la îndoiala pe care o nutriţi în privinţa premiselor mele logice, îi vorbi el pe şleau. Eu însumi sufăr de destule nelinişti legate de cele ce vă povestesc. Ele sunt o garanţie că am consumat multă cugetare până să recunosc adevărul faptelor. Rădăcinile credinţei mele în Dumnezeu se hrănesc exclusiv din certitudinile oferite nouă de savanţi şi numai din ele.

Prietenii săi nu se aşteptau la o ripostă dată pe un ton atât de sever, deşi convorbirile lor anterioare nu fuseseră lipsite de altercaţii, câteodată penibil de violente, însă acelea se desfăşurau în jurul unui sistem de valori acceptat de toţi trei de comun acord: valorile culturale. Pe când acum, domnul Cupşa şi cu domnul Radeţ patinau pe un teren necunoscut dumnealor, al cărui campion se dovedea a fi domnul Năstase Grimbaş, fapt pentru care a-l provoca prin recurgerea la chiţibuşuri era nedemn. Problema nu sta în a-l încurca în expunere, ci în a se lămuri dânşii asupra celor comunicate şi eventual a învăţa ceva de la el.

- Nu ştiu dacă ne-a putut zări printr-un gol lăsat de zecile de capete şi trupuri ale tovarăşilor noştri de detenţie, interpuse între noi şi vizetă, ori dacă ne-a vândut careva sau, cine ştie, a intrat din altă pricină, cert este că ne-am pomenit smulşi din absenţa noastră de zbierătul paznicului, pe cât de duşmănos, pe atât de sardonic uluit: "Vă rugaţi?! Afară! Vă arăt eu "Dumnezeu"! Lăsaţi mantăile aici!." Pedeapsa vă poate părea ridicol de uşoară pe lângă ce aţi auzit că se petrecea în detenţie, pe lângă ceea ce suportau adventiştii de sâmbătă, de pildă, adică acei sectanţi care refuzau să muncească într-a şasea zi a săptămânii, socotind că, în conformitate cu Vechiul Testament, ea era ziua odihnei lui Dumnezeu.

- Dar ce păţeau? - nu se putu abţine să glăsuiască domnul Iachint.

- Sâmbătă dimineaţa, când noi ne pregăteam să plecăm încolonaţi către locul caznei unde se desfăşura munca silnică, adventiştii erau băgaţi la "izolare", cum se spunea, adică închişi şi ciomăgiţi neîncetat până luni dimineaţa. Caraliii - adică gardienii - se metamorfozau în torţionari fascişti. Cum nu era treabă uşoară să baţi de două ori câte douăzeci şi patru de ceasuri la rând, intrau cu schimbul, conform unui program riguros. Urletele celor torturaţi ne bântuiau nopţile. Rămâneam toţi treji, veghiind împreună cu victimele. Să mai vorbim despre

secte şi credinţe deosebite!. Nu eram cu toţii un neam creştin destinat morţii?! Oamenii sunt atâta de stupizi când ţin să fie socotiţi grupuri distincte.! Nu existau decât două tabere: o mână de parlagii şi o turmă de vite destinate junghierii, în aceste blestemate abatoare ale României socialiste.

- Şi cum a procedat paznicul cu Sebastian, cu Gheorghe şi cu dumneavoastră?

- Ne-a condus în pas alergător în mijlocul curţii, ne-a ordonat să ne scoatem pantalonii şi zeghele, să le împăturim, să le aranjăm una peste alta, la doi metri de noi. Să ne descălţăm. Rămăseserăm în cămăşi, indispensabili şi obiele de pânză. Ne-a dat o nouă poruncă: "Aşezaţi-vă!" Ne-a lăsat acolo şi s-a dus în camera de gardă să stea la căldură, lângă godin. Îl zăream cum ne pândea pe fereastră.

- N-aţi înţepenit? - exclamă domnul Petru.

- Nici n-am înţepenit, nici reumatism n-am făcut, nici tuberculoză galopantă. Nimic! Am continuat să ne rugăm, atât de încet, încât aproape că nu ni se mişcau buzele. Îmi este penibil să vă mărturisesc că aceasta constituie toată întâmplarea şi la aceste concluzii se rezumă toată minunea. Cine nu-i în pielea mea va râde de istorioară, va râde de prezumţia mea de a fi fost obiectul unui miracol, însă, când mă judecă, este îndatorat să ţină seama de realitatea că înainte şi după perioada de detenţie, boala mea cronică a fost şi este gripa. La cea mai mică înfundare a nasului fac febră; chiar foarte mare.

- Iertaţi-mă, domnule Grimbaş. Mi-e greu să întrezăresc legătura cu începutul convorbirii noastre, zise Petru Radeţ.

Atât de puţin semnificativă i se părea "minunea" trăită de celălalt, încât îşi dădea seama că, dacă domnul Năstase ar fi insistat asupra ei, seara lor s-ar fi dovedit un eşec, toţi ar fi murit de plictiseală şi îl preţuia prea mult pe amfitrion pentru a-l lăsa să se facă de râs.

- Nu v-am pus la dispoziţie datele necesare să surprindeţi această relaţie. Nu m-aţi întrebat pentru care motiv anume erau condamnaţi cei doi prieteni ai mei şi m-am ferit şi eu să vă pun în temă. Se aflau acolo fiindcă aderaseră la un curent spiritual răzvrătit împotriva Patriarhiei "comuniste", cum o numeau membrii lui. Din păcate, exista în practicarea creştinismului de către respectivii credincioşi şi o tendinţă ce i-ar fi putut preschimba în sectă. Mai târziu, în libertate, am cunoscut-o de aproape pe una dintre căpeteniile lor. Era o ţăţică destul de caraghioasă, iubitoare de trai bun, de lux, de. bănuţi şi de adulare. Înţelegeţi un amănunt esenţial? Noi trei ne rugam de pe o poziţie exterioară Ortodoxiei, în care eu, personal, recunoşteam adevărul şi pe care o mărturisesc şi astăzi.

- Ştiaţi că adoptaserăţi o. hai să-i spunem o "erezie"? - întrebă Radeţ.

- Aţi atins miezul chestiunii, domnule Petru. Nici unul dintre noi nu-şi punea nici măcar o întrebare în legătură cu aceasta. Toţi socoteam că eram fideli faţă de adevărata Biserică-Mumă şi că lealitatea noastră era întărită de martiraj. Observaţi că puterea rugăciunii noastre, în cazul în speţă, nu avea nici un temei dogmatic? Rugându-ne, ne amăgeam că eram părtaşi ai dreptei credinţe şi, când colo, noi aleseserăm o poziţie destul de depărtată de ea. Totuşi, că o preţuiţi ori nu, minunea avusese loc, indiferent de baza teoretică recunoscută de noi.

- Aşadar, *quod erat demonstrandum* . Dragostea lui Dumnezeu faţă de om nu ţine seama de opţiunea religioasă a celui din urmă, concluzionă acelaşi domn Radeţ, nevenindu-i nici lui să creadă că izbutise să se ancoreze în abstract.

- Această consecinţă a fost dedusă de Mircea Eliade. Cel puţin aşa mi se pare că o putem desprinde din opera sa. Dar nu a lăsat nici o mărturie - din câte se cunosc până-n prezent - că

ar fi experimentat ceea ce înseamnă a te simţi împrejmuit de dragostea lui Dumnezeu, apărat de ea ca de un scut, cum cântă Psaltirea.

- Apărat până şi de o gripă., rânji domnul Iachint Cupşa.

Lui Petru Radeţ îi păru rău pentru gazda lor. Simţea că "minunea" se agăţase de un cui ridicol al concretului. Fâlfâia departe. Totuşi, până şi peste atâţia ani de la păţanie, îi umbrea chiar şi pe dânşii într-un fel aproape nesimţit. Acum, lucra în ei. Cine ar fi crezut una ca asta?

AL TREILEA LUCRĂTOR

Apele luminii nu se mai revărsau peste senin ca mai adineaori. Altiţele ciripitului nu mai sunau pe piepţii cerului. Zurgălăii frunzarelor încremeniseră. Aripile străvezii ale insectelor nu mai zumzăiau. Ochiul soarelui se înceţoşase fără pricină. O clipită lungă cât o zi de post aşternuse peste toate o tăcere, o amorţire şi o orbire ce vesteau ceva neobişnuit.

Furtuna se stârnise din nimica. O pală. Alta. A treia. Fiecare sugrumată pe neaşteptatelea, ca de un sughiţ. Apoi vântul se aşeză, suflare neîntreruptă, să măture de pe uliţe uluci şi ţigle de pe case. Zburau foile pomilor, hârtii sfâşiate, gunoaie. Păsări întârziate luptau cu împotrivirea văzduhului, singuratice, funebre. Gemea pământul. Albastrul părea bătut de vine de bou, aşa se învineţise fără de veste, se umflase şi crăpase pretutindeni. Ziceai că nu mai avea sânge să curgă din el. Te aşteptai să zemuiască fiere şi clăbuci. Nourii iţiţi din pântecele-i ivit privirii cu deşănţare mugeau, fornăiau şi tropoteau pe loc, parcă deasupră-le s-ar fi cutremurat burguri şi cetăţi de granit, gata să se surpe. Un alt univers sta să se prăvălească peste al nostru. Numai pe Golgota s-ar fi închipuit o atare întunecare şi mânie a tăriilor.

Funia şerpui şfichiuitoare din vârful turlei până-n curte. Tabla răsună sec de descolăcirea ei sălbatică. Sărise-n salturi şi suspendări năpraznice până pe pietrele de pe glod, de unde o înşfăcase pumnul aspru al omului. O ţinea zdravăn. Se depărta destui paşi s-o întindă între sine - care se afla jos - şi drugul de fier de sus, în jurul căruia fusese strânsă în mai multe noduri suprapuse. Bărbatul şi-o petrecu şi pe după pulpă, s-o tragă cu vlaga întregului trup, nu numai a braţelor.

- Aţi prins-o cum trebuie, domnule locotenent? - se auzi de pe acoperiş.

- Ca pe mă-ta-ntre picioare! - grohăi încântat ofiţerul mărunt şi bondoc de la capătul răsucit. Îşi continuă grosolănia cu câteva erupţii de zgomote din gâtlej, ce se voiau semne ale bunei dispoziţii şi ale râsului. Adăugă: Taci şi lucrează! Nu-i timp, .tu-ţi dumnezeii şi candela cui te-a făcut! Eşti chior?! Nu vezi că vine ploaia, paştele şi grijania ei de vreme-mpuţită, că tocmai astăzi face fiţe, când avem noi treabă!

Acest discurs complicat era prea lung pentru nevoile unei activităţi atât de simple cum era aceea ce urma să se desfăşoare; dar dumnealui îi resimţea necesitatea în pregătirea viitoarei încordări a muşchilor, ca un fel de "încălzire", după modelul oferit de sportivi înainte de concurs.

Un hârâit fără capăt fierăstrui celula cu o pânză de freamăt şi durere. Se prelungea că-i umplu pe toţi deţinuţii de fiori, oricât erau de obişnuiţi cu băsmuirea aceasta scârboasă a tuberculozei. Ea le amintea că erau până la unul condamnaţi la o moarte inutilă, grăbită şi fără stavilă. Nici o privire nu se opuse nevoii arzătoare de a-l privi pe muribund. Pe faţa lui citeau propriul lor sfârşit ce urma să-i ajungă curând, oricât încercau să se amăgească. Sforăitul acela adânc se prefăcu într-o strădanie de a tuşi, iar ea nu izbutea să se materializeze; se îneca întruna şi sâsâia neputincioasă, cenuşie. Flegmele putrezite gâlgâiau adânc şi nu-şi găseau ieşirea dintre coastele supte.

- De ce nu-i gata-n p.da mă-ti?! - răcni butia crăcănată-n aer liber. Îmi bag p.-n gura ta de neisprăvit! - striga şi se agăţa mai straşnic de coardă.

În dezlănţuirea ameninţătoare a Naturii ce tăbăra asupră-i, parcă-şi căuta echilibrul, prins de firele de cânepă împletite gros, ca şi când ele i-ar fi fost ultima salvare.

- Aşa căznit o fi arătând şi când se înfăţişează la examene.? - zâmbi Vasile Cristea, la fereastră.

Se referea la faptul că se răspândise zvonul despre eforturile de intelectualizare ale uniformei schimonosite la peste o sută de metri distanţă de el. Dacă nu absolvea liceul "la fără frecvenţă", risca să-şi piardă postul, locotenentul Paşa. Şi numai a târzielnic bacalaureat nu arăta. Dar până atunci mai scorojea ani buni cu buchisitul.

Deţinutului Cristea îi revenise cheful să râdă. Îl trecuseră sudorile când surprinsese horcăitul bolnavului. Se temuse că era vorba despre colonelul de artilerie Almăjan, pe care-l îngrijea. Taman acum îl părăsise, de dragul spectacolului din curte. Ştia că mâine-poimâine îi va muri în braţe. L-ar fi durut cumplit să se amuze cu ochii zgâiţi la Paşa, pe când domnul colonel ar fi putut.

Dar nu; era Papadopoulos, partizanul grec, dintre oamenii lui Markos, refugiat mai întâi la "tovarăşii" din Iugoslavia, însă, cum Tito nu mai agrea lagărul socialist, se ascunsese mai departe, la "tovarăşii" din România. Iar aceştia se împăcaseră, în numele afacerilor, cu capitaliştii din Grecia şi internaţionaliştii roşii din republica noastră îl vârâseră la zdup pe zece ani. Mai avea un soţ în aceeaşi cameră: Tarlachidis. Se sfârşea de un t.b.c., testicular, dobândit în cursul interviurilor luate de anchetatorii din "Ţara lui Ierui-Ier". Se grăbeau să plătească vama cât mai repede unul după celălalt, pentru a trece în Câmpiile Elizee împreună, sătui de atâtea "ţări prietene".

Mutarea uităturii de la pielea de bivol întinsă pe cer la varul alb al încăperii şi înapoi îl ameţise pe Vasile. El însuşi era lingav: Târgu-Ocna fusese decretat penitenciar pentru bolnavii de plămâni.

Comandantul închisorii era Giurcan; ofiţerii politici se numeau Leonte şi Valahe. Sub toţi aceştia şi peste toţi condamnaţii se zbătea să-şi impună prezenţa grasă şi stupidă locotenentul Paşa care - după cum îi sta în caracter - mi s-a infiltrat în povestire, că a fost nevoie de el sau nu, cu alaiul său nedezminţit de mitocănii, înjurături şi rudimente de gândire pedestră.

Îşi zvârlea remarcile bolovănoase către un deţinut de drept comun cocoţat în exteriorul turlei ce îmbrăca clopotniţa suprapusă intrării, aidoma unei căciuli de zinc vopsit în prăzuliu spălăcit şi ruginit. Incinta fusese menită ispăşirilor încă de pe timpul lui Armand Călinescu; el o construise în scopul conjugării ei cu salinele din preajmă, exploatate prin muncă silnică. Făptura în zeghe, condusă de o scară interioară abruptă, ajunsese în dreptul unei ferestruici înguste şi înalte, îşi strecurase elastic umerii prin canatul ei zgârcit, pe urma lor şoldurile şi, finalmente, picioarele. Cu îndemânarea şi nonşalanţa unei mâţe, se aburcase de parcă ar fi fost la el acasă, până-n vârf, unde înşfăcă piciorul crucii de fier. De bună seamă, aceste calităţi de alpinist le deprinsese în vederea asemuirii cu Fantomas, adică pentru violarea apartamentelor din blocuri. Cercetă îndelung cele două bare metalice încrucişate. La capătul examinării trimise observatorului său M.A.I. un:

- Nu ţine cu bonfaiărul. E burduşit ca pe gât. Să-ncercăm s-o smulgem.

Coborî cu aceeaşi sprinteneală cu care se urcase. Pieri înghiţit de bezna deschizăturii dreptunghiulare şi reapăru la nivelul solului. Se grăbi către depozit, urmat caraghios de milităreşte de insul cu epoleţi, şi se arătă iarăşi cu un colac greu pe braţe.

Vasile, aflat îndărătul gratiilor de la etajul I, să tragă o gură de aer ce să nu duhnească a puroi, cuprindea perspectiva atât a curţii "politicilor", cât şi a celei folosite de "dreptul comun", găzduit în acelaşi stabiliment. Băgase de seamă mişcările neuzuale şi le înregistrase absent. O dată cu revenirea celor doi în câmpul său vizual, se agăţă de pantomima lor inexplicabilă, să-şi facă de lucru. Fiece incident exterior putea fi interpretat şi comentat zile şi săptămâni întregi de către bolnavi şi mare le era nevoia să-şi rătăcească minţile cât mai departe de realitatea necruţătoare a stării lor de fapt. Îi vestise pe cei zăcând în paturile metalice dindărătul său asupra mişcărilor surprinse; acum se-nghesuiau ciorchine de-a dreapta şi de-a stânga lui şi pe spinarea sa osoasă o droaie de măşti livide şi dezumanizate, ca prinzând viaţă de pe o pânză de James Ensor.

Hoţul răsărise încă o dată pe faţa turnului ţuguiat. Între timp, se stârnise vijelia. După ce ancorase straşnic crucea, împingându-se în ea cu talpa unuia dintre bocanci, zvârlise funia cât era de lungă în praful dens ce se zvârcolea în jurul său şi-l învelea în pături anevoie de străbătut de văz. Aceasta îşi destinse în mai multe rânduri rotocolirile, biciuise vecinătatea, tăiase în aderenţa colbului plutitor făgaşe imediat închise, se bălăngănise larg şi-n cele din urmă fusese prinsă de Paşa.

Vasile distingea tot mai dificil opintirile lui fără noimă. În schimb, auzea limpede vocalizele evacuate din beregata locotenentului care se încrâncena să tragă de funie în smucituri agresive. Era ridicol, pentru că-şi lua avânt şi cu piciorul înfăşurat şi dădea cu el înapoi ca măgarul din copită, simultan cu retragerea bruscă a braţelor spre pântec. Gestica sa îl făcea nu numai să se izbească în abdomen, ci şi să fie pe punctul de a-şi pierde echilibrul de fiece dată.

Vremea rea se înteţea de la o clipă la alta, de parcă se pregătea de Făurar până-n prânz. Şi, când se aştepta toată lumea mai puţin, actorii inclusiv, postamentul cedă. În aţintirea uluită a tuturora, rotofeiul locotenent Paşa se sumeţi de pe pământ cu vreo zece centimetri, cărora li se adăugară alţi douăzeci, alţi patruzeci şi cât mai lipseau să se împlinească în jur de un metru jumătate. Funia i se deşurubase de pe pulpa grăsulie. Un urlet de fiară înjunghiată spintecă din vârtejul negru ce-l aspira şi în pâlnia căruia se răsucea în jurul său însuşi, ca un titirez de nouăzeci de kilograme pe puţin. Mai toţi spectatorii se delectaseră să-şi distreze pupilele ostenite cu eforturile lui groteşti de până atunci. Prea puţini luaseră seama la îndemânarea tâlharului de a-l ajuta sau la imobilitatea crucii de pe clopotniţă. Aceştia rari izbucniră ca unul:

- Nu cade! Crucea se înalţă!!

Într-adevăr, laţul ce o despărţea de individul pântecos se îndreptase ca o prăjină imens de lungă şi devenise rigid tot ca aceasta. Mai mult, se zvârlugea, impunând trupului spânzurat o mişcare centrifugă uluitor de rapidă şi tot ridicându-l mai sus, în acelaşi timp cu greutatea metalică de la capătul superior, ce constituia motorul dictând acest zbor nemaivăzut.

După ce-i trecu prima spaimă, locotenentul de Securitate Paşa, angajat al Direcţiei Penitenciarelor, împotriva obiceiului său, pricepu ce avea de făcut şi-şi descleştă degetele butucănoase de pe pripon.

Se prăbuşi, adunat, ca o rufă udă. Nu murise. N-a izbutit să-l ucidă nici crucea masivă, când căzu lângă el.

Fu o nouă victorie a ateismului împotriva obscurantismului mistic ce împiedica reeducarea reacţionarilor condamnaţi politic.

A rămas o singură întrebare nedezlegată: cine să fi înălţat crucea, când s-a desprins din cuibul hotărnicit ei?

"RUGUL APRINS" - 1

Ieri după-amiază, mă plimbam cu paşi pierduţi pe un coridor al Facultăţii de Teologie, unde sunt profesor. Furios că nu-mi găseam rostul, nu aveam stare să rămân în sala unde se cuvenea să mă fi aşteptat studenţii. Anul ultim dă întotdeauna bir cu fugiţii.

O umbră mai densă decât întunericul din jur se proiectă asupra intrării culoarului. Se apropie de mine. După ce mă depăşi, mi se păru că o recunoşteam:

- Părintele Sofian?

Chipul blând, aureolat de păr, mustăţi şi barbă albă de Moş Crăciun, asprit de austeritatea spirituală, adăstă în aer, ca şi când ar fi plutit lângă mine. Abia de-l zăream. Se roti, în suspensie, către cel care-l oprise şi rosti, cu o uşoară nuanţă interogativă în glas:

- Da?

- Sunt Mihai Rădulescu.

Era firesc să nu mă fi recunoscut, datorită lipsei de iluminare, fie electrică, fie naturală a locului. Dar nu era firesc să-şi fi amintit de numele meu cu căldura ce-i emana din voce; părintele Sofian este pictor bisericesc şi socotesc că e mai normal să reţină figurile decât silabele ce ne desemnează persoana.

Urmă unul dintre atacurile mele împotriva semenilor, de tipul gafei, în care sunt un specialist vrednic de milă:

- Părinte, am fondat o colecţie de cărţi: "Demnitate românească". Primele opuscule s-au epuizat; unele demult, altele mai de curând.

I-am explicat despre ce era vorba. Am încheiat cu:

- Mi-ar fi drag să public ceva din istoria închisorilor Sfinţiei Voastre, ceva despre "Rugul aprins", în aceeaşi serie.

Am tristul obicei de a călca în intimitatea oamenilor ca-n baltă, de a-i obliga, de la izbitura, ca de secure, a celei dintâi vorbe ce le-o adresez, să-şi reveleze *ex abrupto* amintirile. Îmi închipui că aceia cu care stau de vorbă trăiesc o senzaţie foarte neplăcută, însă nu izbutesc să mă conving a folosi mijloace temperate pentru ca să adorm instinctul de apărare al celuilalt. E ca şi când aş sări de gâtul conlocutorului, să-mi înfig dinţii-n beregata lui, să-i sorb sângele personalităţii.

Totuşi, dacă mă gândesc bine, cum n-am fost niciodată încă mustrat pentru această intruzie brutală, s-ar părea că metoda nu le este chiar atât de stânjenitoare celor aleşi pentru saltul meu de prădător în existenţa lor.

Şi de data aceasta, monahul interpelat de mine, după şoc, îşi revine degrabă. Îmi urmăreşte atent lămuririle, intenţiile, planul; mă înţelege şi-mi răspunde cu ceea ce, pentru logica mea, s-ar fi cuvenit să apară ca o concluzie a unor îndelungate şi numeroase convorbiri:

- Dacă pot zice aşa, mie mi-a plăcut în închisoare. Tare mult. Când am ajuns în penitenciar, am găsit o sumă de inşi în celulă: un căpitan, câţiva ţărani, nişte funcţionari, muncitori. Mă aşteptau; le eram necesar. Aveau nevoie de un preot, să le vorbească.

Cu aceste cuvinte, mi-a schiţat o atmosferă. Bezna în care ne-am întâlnit susţine ca un decor de teatru sugestia imaginativă a scenei evocate. Intonaţia sa molcumă, vibrarea sunetelor

joase ale rostirii călugărului, adâncimea sincerităţii simple desprinse din vocabulele sale, toate mă împrejmuiesc, se strecoară în mine, îşi găsesc în duhul meu, fără ezitare, un drum propriu menirii lor şi, pe o cale ce-mi rămâne încă de neînţeles, îmi fac inteligibile atât golul din piepturile secătuite de preocupări ale acelor deţinuţi, atât setea lor de mângâiere sufletească îndelung râvnită, cât şi bucuria noului venit de a constata că, în numele lui Hristos, era iubit înainte de a fi cunoscut. Şi cât merită să fie iubit clericul din faţa mea! Cât de bogată în credinţă îi este inima nobilă, cât de plin de probleme artistice îi este cugetul, cât de brăzdat de nemulţumiri privitoare la propria-i înălţime îi este spiritul! Cum ştie să se dăruiască tuturora şi cum s-a agăţat pentru vecie de Piciorul Crucii!

- Era bine acolo. Mult mai bine decât aici, în aşa-zisa noastră libertate. Te puteai concentra. Ce făceam? Doar că mâncam. Restul timpului nimic nu te distrăgea de la Dumnezeu. Pe când afară. Câte probleme.

Este evident că i-a plăcut cu adevărat. Cele ce aud constituie o confirmare a modului cum judec eu însumi perioada corespunzătoare din viaţa mea. Pentru indivizii închinaţi meditaţiei şi care sunt conştienţi de rolul suferinţei în îmbunătăţirea morală a persoanei, temniţa - suportată şi fără vină - a reprezentat o şansă neegalată de orice altă şcolire a caracterului nostru.

Aduc în discuţie propria mea arestare. Am mai pomenit-o cândva, într-una dintre convorbirile noastre de odinioară. A uitat de aceasta. Mă întreabă când a avut loc. Menţionez perioada şi numărul de ani ai condamnării.

- Deci am fost acolo în aceeaşi epocă, face socoteala.

- Da, dar lotul Sfinţiei Voastre a ajuns la Aiud, pe când eu am fost dus la Gherla şi în lagărele de pe Dunăre.

- Şi eu am muncit prin ele.

Înşirăm taberele morţii. Facem calcule. Rezultatul lor arată că amândoi am împins roabele şi am afundat sapele în lut prin aceleaşi meleaguri, însă în alte momente.

- Poate ar trebui să vă adresaţi altcuiva, revine la solicitarea mea, cuiva care a suferit mai mult. Eu nu pot spune că am suferit.

Smerenia marelui duhovnic, satisfacţia lui de a coborî cu însuşi duhul său în ceea ce este mai mizer pentru semeni.

- Se cuvine neapărat să scrieţi despre părintele Daniil.

Se referă la poetul şi gazetarul Sandu Tudor - primul pamfletar al ţării după Pamfil Şeicaru, îmi spune -, ieroschimonahul şi stareţul schitului Rarău, ajuns, prin osârdia sa, un centru de duhovnicie şi intelectualitate ortodoxă celebru în rândurile studenţimii din generaţia mea. Am auzit că s-a stins în temniţă, înţepenit din toate mădularele, nu cu mult înainte de eliberarea tuturor deţinuţilor politici.

- Am stat cu câţiva tineri din lotul Sfinţiei Voastre: Emil Mihăilescu, George Văsii. Am lucrat în aceeaşi grupă, la Salcia. Se numărau printre studenţii care-şi petreceau vacanţele la Rarău.

Am încercat în mai multe rânduri să reînviu în câteva nuvele torturile amândurora.

Căutăm împreună, printre amintiri, alte persoane din grupul acestor mucenicţi dintre cei mai aleşi membri ai Bisericii Ortodoxe Române.

Apar nişte studenţi de-ai mei. Şi pe părintele Sofian îl grăbeşte timpul: susţine un curs de pictură sacră.

Ne despărţim, fiecare pornind către sala îndatoririlor noastre didactice, dar nu înainte de a hotărî să ne revedem.

2

Ajuns acasă, cotrobăi într-o stivă de ziare şi reviste. Caut un articol ce mi-a apărut în *Evenimentul* în urmă cu câteva luni. Îl găsesc: "Pafnutie cel cu gândul strâmb", al treilea din ciclul "Cuvântul lui Dumnezeu în puşcărie". Simt nevoia să-mi confrunt personajul cu realitatea. Când personajele nu mi le deriv dintr-un prototip cules din experienţa de zi de zi, ci îşi iau viaţă din închipuire şi respiră de la sine, o nelinişte ciudată mă mână să le caut reflectarea în omenirea ce mă împrejmuieşte, până descopăr insul să le semene. Asta încerc şi acum, crezând că în părintele Sofian voi descifra unele trăsături ale celui imaginat de mine şi pe care aproape că l-am uitat. Recitesc prima parte din text:

"Prea Cuviosul Pafnutie cel cu Gândul Strâmb, după cum îl porecliseră Prea Cinstiţii săi fraţi de chinovie, deschise uşa chiliei binişor şi, cu mii de fereli, încălcând opreliştile toate, izbuti să se strecoare tiptil în afara zidurilor mănăstirii. O privire întâmplată pe acolo ar fi mustăcit a zâmbire, cu răutate şi păcat, bănuindu-l de câte cele. Dar, dacă stăpânul ei i-ar fi urmărit monahului grăbita îndemnare a paşilor, afla că nu la poarta iadului celui cu moliciuni şi pierderi de suflet în fierbinţeala nurilor s-a oprit Sfinţia Sa, ci la aceea a unei temniţe apropiate. Spre înlemnirea, mai întâi a caraliilor mărunţi, mai apoi a celor mari şi umbroşi, Părintele a mărturisit că venise să spovedească şi să grijească năcăjiţii lui Dumnezeu cel Bunuţ, cum îşi alinta el tovarăşul de singurătate. Şi s-a împlinit, după aceea, să fie judecat şi condamnat, lucru nădăjduit în taină de către călugărul cel isteţ, căci el, într-adevăr, înăuntru voise să fie zvârlit, să stea de ajutor semenilor, în aceştia văzându-L pe Hristos însuşi, şi nu izbutise să ticluiască alt mijloc pentru a-şi atinge ţelul, decât a grăi adevărul.

"Din păcate, nu l-am cunoscut pe Prea Cuviosul Pafnutie cel cu Gândul Strâmb. L-am născocit pe când visam la câte poate face un slujitor al Domnului, din orice religie sau din orice cult creştin.

"Am întâlnit zeloşi ai credinţei, în litera ei, în lanţuri. Am întâlnit zeloşi ai credinţei, în fapta ei de într-ajutorare omenească, în lanţuri. Însă n-am întâlnit încă zeloşi ai credinţei să-şi pună capul în juvăţ pentru a-şi atinge ţinta de a sta alături de năpăstuit, acolo unde mai multă sete de sprijin are; pe româneşte, n-am întâlnit slujitori ai lui Dumnezeu condamnaţi de comunişti pentru a fi cerut să fie preoţi de închisoare."

Nu. Pafnutie cel cu Gândul Strâmb e o sărmană şi tristă caricatură a unui posibil Don Quijote al altarului. Pricep de ce vaga amintire pe care o păstrez de pe urma acestei zămisliri a cugetului a tresărit după întâlnirea cu deplinătatea morală a părintelui Sofian. Călugărul de la Mănăstirea Antim, pe de o parte, sălăşluieşte în preajma centrului de anchetă şi tortură din Calea Rahovei; pe de altă parte, a conştientizat nevoia de cuvântători ai Bunei Vestiri în temniţe.

3

În noaptea de 26-27 aprilie 1962, o parte dintre deţinuţii politici tebecişti din închisoarea Aiud au fost târâţi în faţa comandantului penitenciarului în care îşi trăiau ultimele zile:

- Faceţi-vă bagajele, Dumnezeii mamei voastre de bandiţi!

Era fie semn de mutare în altă gherlă, fie.

- Vă eliberăm.

Ofiţerul muşcă a regret din afirmaţie, bălăcind-o în clăbucii scârnavi ai unui potop de înjurături dublate de ameninţări, pentru cazul în care victimele sale de până atunci ar fi pomenit cuiva de afară despre suferinţele îndurate.

Au fost transferaţi, împreună cu un grup de delincvenţi de drept comun care-şi ispăşeau pedeapsa la bucătărie şi-n alte locuri de muncă administrativă; şi aceştia datori aceleiaşi maladii cumplite. Destinaţia le era un dispensar din Turda.

În ziua de 29 sau 30 aprilie, sună unul dintre telefoanele laboratoarelor Institutului "Cantacuzino". Cercetătorul cel mai apropiat de aparat ridică plictisit receptorul. Ascultă glasul de la celălalt capăt al firului, intrigat că era vorba de un apel interurban cu o localitate ce nu figura între acelea cu care avea comerţ frecvent instituţia. Când se lămuri că nu era o convorbire oficială, ci una particulară, cu un coleg al său, îl strigă pe acela:

- Radule, te cheamă provincia.

Medicul nu prea înalt, uşor măsliniu la chip, îşi înălţă sprâncenele mirat. Nici nu-i venea să-şi părăsească scaunul, atâta era de sigur că-l chema careva din greşeală, că numele său fusese indicat fără rost aceluia de-l solicita, ori că omul pronunţase anapoda alt nume ce fusese confundat cu al său.

Prietenul care-l atenţionase să vină rămăsese cu receptorul în pumnul ridicat. Îl îndemnă din mimică să se hotărască mai repede: în definitiv, pe solicitantul necunoscut îl costa bani această zăbavă.

Cel care fusese numit Radu îşi lipi receptorul de pavilion. Se prezentă. Acelaşi lucru îl făcu şi conlocutorul său, dar bucureşteanul nu-i înţelese numele. Constată doar că era doctor, ca şi el. Din Turda.

- Fratele dumneavoastră, Vasile Voiculescu, se află internat la noi.

- E tatăl meu.

- Iertaţi. Oricum, vă roagă să-i transmiteţi cumnatului dumneavoastră să vină să-l ia cu o maşină.

Mâna doctorului Radu Voiculescu se lăsă de la sine în jos, încet. Era primul semn că tatăl său se mai afla în viaţă, cel dintâi semn după patru ani de când fusese arestat, cu prilejul căruia cineva din familia deţinutului descoperea o denumire de localitate, să-l poată plasa în geografie pe dispărut.

Ruru Defour, soţul sorei sale Gaby, lucra la Ministerul Agriculturii. Avea o funcţie importantă, de aceea probabil că tatăl lor se gândise că ginerele era cel mai potrivit să se deplaseze în Ardeal, să-l aducă de acolo. Medicul Radu Voiculescu l-a ferit: nu era bine să se afle la slujbă că socrul îi ieşea dintr-o închisoare pentru "politici"; şi-ar fi riscat pâinea; putea constitui o lovitură de graţie pentru toţi ai săi - desfacerea contractului de muncă, exmatricularea copiilor din şcoli, trimiterea tuturora "la munca de jos", urmărirea fiecărui pas, interpretarea fiecărui gest, înregistrarea fiecărei replici. Fiul lui Vasile Voiculescu şi-a asumat sarcina şi riscul de a-şi aduce personal tatăl printre cei vii şi liberi (într-un anumit fel vorbind).

Nu se simţea doar abătut, ci şi încurcat peste poate. Era o persoană timidă, dezorientată, delicată, în care nu clocotea nici energia aventurii, nici chemarea acesteia. Nu era un bătăios. Dar mite într-o atare situaţie fără precedent, ce incumba o răspundere covârşitoare. Se

pomenise preluând pe neaşteptate cea mai dificilă misiune, poate, din câte îi reveniseră în decursul existenţei de până atunci.

Coborî la biroul direcţiei, îşi îngăimă păsul, cu jenă, cu timorare, neştiind nimic despre reacţia cu care urma să-i fie primită doleanţa. A fost extraordinar de neobişnuită, plină de înţelegere, de dragoste frăţească. La fel l-au întâmpinat şi cei de la Cadre şi directorul administrativ Simion, fost colonel de Securitate.

- Dumnezeu sau, ştiu şi eu., oamenii. - încearcă să-mi explice după atâţia ani minunea care i-a adunat pe toţi în jurul său, dintr-un simţământ al solidarităţii umane atât de rar vizibil în anii comunismului.

"A ieşit tata din închisoare. E bolnav. Trebuie să mă duc să-l aduc. O să lipsesc de la serviciu" - le repeta cu jumătate de glas, cu încredinţarea ce abia mijea că altceva nu avea de făcut, că o va săvârşi împotriva oricărei oprelişti. Apoi încerca să-i scoată din încurcătură, oferindu-le, cu delicateţe, o soluţie legală să se agaţe de ea pentru a-i da îngăduinţa: "Poate să-mi iau concediu." Doctorul Mezrobeanu, directorul adjunct, i-a spus: "Voiculescu, fă ce vrei. Vezi de treaba dumitale. Du-te şi scoate-l liniştit din spital".

A plecat de la serviciu fără să fi fost limpede dumirit asupra a ce-i rămânea de făcut, încurcat ca vai de lume de cât de apăsătoare îi devenise ţinta îndrăgită.

În staţia de la Haşdeu, apăru pe uşa din spate a unui troleibuz un prieten din copilărie: Denu Lascarov-Moldovanu, fiul scriitorului, acesta din urmă unul dintre intimii propriului său părinte. Era tuns în cap, galben ca ceara, cu o înfăţişare greu de definit. "Ce-i cu tine? De ce arăţi aşa?" - "Păi, mai acum am ieşit din închisoare. De câteva zile. De la Craiova." - "Denule!" - l-a luat doctorul în braţe, l-a sărutat; nu se mai sătura să-l strângă la piept.

Când li s-au temperat efuziunile, i s-a încredinţat amicului: "A ieşit tata din puşcărie. Trebuie să-l scot. N-am nici un ban să iau trenul". - "Nu-i nimica. Uite, am eu câteva sute de lei. Ne întâlnim după-masă la Capşa. Mai chem un prieten din detenţie: Dumitru Gherase. Ăsta s-a eliberat mai demult. Lucrează; e un fel de comis-voiajor. Ştie mai multe ca mine privitor la cum să ajungi la Turda. Circulă tot timpul. O să-ţi dea toate explicaţiile necesare."

Fericit de întâmplare, de faptul că nu se mai confrunta singur cu experienţa necunoscută, medicul Radu Voiculescu se îndreptă spre locul unde lucra fratele său Ion. Acesta, astenic în acea perioadă, după ce află povestea, se căută prin buzunare de pomană şi-i zise că n-avea nici el vreo leţcaie. Aşa că Radu nu se putu bizui decât pe cei doi foşti puşcăriaşi.

După-amiază, la ceasurile patru şi jumătate, Denu şi Mitică întocmiră un plan de bătălie pentru el, care din nou se descurajase. "Lasă, mă, mergem la Poştă, ne informăm acolo. Ne descurcăm noi" - îl încurajă ultimul numit.

În actuala reşedinţă a Muzeului de Istorie a României, iniţial Poşta Centrală, se adăpostea în acel timp Biroul de Voiaj C.F.R. Cei doi colectaseră o sumă ce se aşteptau să fie suficientă pentru călătoria neprevăzută.

Din acea clipă înainte, Radu a folosit o parolă neschimbată, o formulă de tipul: "Sesam, deschide-te!", pe care o şi verificase, de altminteri. Era: "A ieşit tata din închisoare". La auzul acestor cinci cuvinte, toţi românii i-au sărit în ajutor, până ce a ajuns să-l vadă pe poetul V. Voiculescu întins în patul de acasă.

Trenul nu ducea decât până la Câmpia Turzii. Din acea gară, urma să ia autobuzul la Turda. Casieriţa, când îl auzi rostind: "A ieşit tata din închisoare", a făcut pentru el ceva nemaiauzit în cei aproape cincizeci de ani ai stăpânirii comuniste, când dispăruseră, pentru umilii de rând,

biletele de tipul dus-întors. Nu numai că i-a dat unul, dar i-a oferit, pentru înapoiere, chiar şi cuşetă, de la Câmpia Turzii la Bucureşti.

4

Eram student când m-am aşezat în satul Cheia pentru una dintre vacanţele de vară.

Din prima după-amiază, am dat fuga la mănăstirea locului, să-i cunosc vieţuitorii. Stareţul, părintele Arsenie, mi se înfăţişă ca o siluetă fără pereche, după cum nepereche îi era şi duhul aprins de o dragoste pentru semeni rar întâlnită. De statură nu prea înaltă, cu mădularele firave şi mărunte, pielea ce-i îmbrăca puţina carne lăsa să se străvadă prin ea mai dihai decât hârtia de calc. Unghiile, la fel de transparente, atât de subţire îi acopereau vârfurile degetelor, cât numai să schimbe roşul sângelui în trandafiriu. Ochii săi senini, luminoşi sau scânteietori, după simţământul tălmăcit, îngăduiau şi ei să i se urmărească lăuntrul, acela de nepipăit, de nepus în cuvinte, îndulcit ca mierea prea multului har, când zvâcnitor în înalt, când plutitor şi niciodată înecat în mâlul unde ne împleticim noi ceştilalţi.

Faţa, umerii, pieptul, ba şi pântecul, sub centura-i grea, cu însemnele lui Alfa şi Omega pe catarama de metal, îi erau adiaţi de o barbă de neimitat de vreun peruchier de pe pământ. Latã cât cuprinde, lungă cum nu s-a mai văzut, ezita între alb, negru şi cărunt; mereu o cutreiera boarea, o răsfira, o învolbura, o zvârlea către spate, o readucea înainte-i; tortul ei cânepiu avea un suflu propriu, o existenţă de sine, un mod de a petrece prin lume, de o originalitate neturburată. Ea desena în văzduh întrebări îndreptate către neclintirea brazilor; ea şuguia cu norii nestatornici; ea se înduioşa asupra firavelor ace verzi ale ierbii zdrobite; ea se mira de statornicia stâncilor. Lucrurile stăteau ca şi când părintele Arsenie ar fi vieţuit dimpreună cu barba sa în acelaşi trup; dumneaei în dialog cu firea dimprejur; dumnealui adâncit în "Rugăciunea Inimii", pe când schimba vorbe cu cel din faţa sa. Şi niciodată nu puteai jura care îl stăpânea, întrecându-l în tăria voinţei, pe celălalt - Măria Sa Barba sau smeritul ieromonah - şi de partea cui înclina mai plină de îndurare, de iertare şi de înţelegere Iubirea Divină.

Cât despre darul prea cuviosului părinte Arsenie de a cuvânta, de a încălzi sufletele, de a-şi împrumuta puţintica, însă atât de viguroasa lui energie aceluia cu care se confrunta, aceste puteri cu care era înzestrat îl distingeau între toţi iubitorii Sfintei Fecioare, tocmind din înfocatul Său slujitor un cavaler neasemuit şi nemaibănuit în zilele noastre.

Ca orice însingurat pentru Domnul, ajuns la o anumită treaptă a îmbunătăţirii de sine şi mai presus decât oricare, stareţul îşi reducea trăirile la esenţe şi şi le modela în simboluri deschise tuturora şi grăitoare pentru toate urechile. Dacă sunt dator să-l caracterizez, tot la cele încredinţate de către el însuşi despre sine voi recurge: "Nu arareori slujeam în lăcaşul pustiu. Când treceam bine de începutul Sfintei Liturghii, intra cerşetorul orb care păzea zi de zi, pe dinafară, pragul de piatră al bisericii. Rămânea drept şi ţeapăn, la uşă. Iar eu ieşeam pe Uşile Împărăteşti. Se uita cu ochii săi fără vedere într-ai mei. Fiecare stăteam de strajă la câte o vamă - eu la aceea a Cerurilor, el la aceea a lumii. Eu îl priveam şi-l vedeam. El mă privea şi nu mă vedea. Adeseori îmi ziceam că, în schimb, vedea prin mine, mai departe, până-n sânul lui Avraam". Sau: "Am ajuns eu, păcătosul de Arsenie, un călugăr neştiut de nimeni, să-l pomenesc lui Dumnezeu pe Ştefan cel Mare, iar viaţa întru veşnicie a domnului fără prihană al Moldovei să atârne de rostirea rugăciunilor mele, că oricât de mic şi de netrebnic sunt, m-a înzestrat Dumnezeu cu darul Său şi m-a uns Preot peste vii şi peste morţi". Precum se înţelege lesne, părintele Arsenie mi se părea un stâlp al Înaltului.

Ei bine, anevoie de biruit, acest stâlp, după cum era, fără nici a se frânge, nici a se încovoia, a fost şi el zvârlit în strânsoarea umedă a gherlelor. Aidoma lemnului de stejar ţinut în apă, asemenea trunchiurilor prăbuşite sub Lacul Roşu, de fiece dată - deoarece în multe rânduri fusese arestat - a ieşit la faţa valurilor tot mai întărit; se ştie că lemnul piatră se face în undă.

Povestindu-mi el o dată despre "Rugul aprins" şi despre înălţătoarele convorbiri purtate între membrii acestui grup, mi-a spus că primejdia ateismului atoatestăpânitor i-a pus în faţa unei dileme: care se cuvenea să fie hotărârea mănăstirilor în acele vremuri ticăloşite? Erau ele îndatorate să-şi deschidă larg porţile către lume, ca aceasta să vină la tot ceasul să se adape cu învăţătura cea dreaptă; au dimpotrivă, monahii şi monahiile urmau să se retragă îndărătul straşnicelor porţi ghintuite şi zăvorâte de câte şapte ori câte şapte, să-şi caute mântuirea de inşi, ca şi a obştii? După îndelungate şi aprigi sfătuiri şi mânii duhovniceşti, au ajuns a se încredinţa că deschiderea către lume era calea creştinească. Şi au trăit-o ca atare şi cu belşugul dragostei de fraţi.

Numai că Dumnezeu, pare-mi-se, le pregătea, lor anume, întâi-stătătorii cugetării ortodoxe române, un al treilea drum, de nepus în cumpănă şi necunoscut atunci lor: să fie afundaţi în temniţe, ca Iona în pântecele chitului, unde îi aştepta o altă lume - aceea a jelaniei şi a scrâşnirii dinţilor. Iată de ce părintelui Sofian i se păruse atât de dulce veninul: îl condusese de mână Dumnezeu însuşi.

5

Medicul Radu Voiculescu ajunse a doua zi dimineaţă la dispensarul din Turda. Fu îndrumat către etaj. O cameră plină de foşti puşcăriaşi. Le cercetă pe rând figurile triste, impasibile. Îşi descoperi tatăl. Era altul decât îl cunoscuse. Chipul nobil îi fusese zdrobit de pecetea mohorâtă a temniţei. Capul, chilug; faţa, smochinită. Vorbea foarte încet şi reţinut: îi era frică să nu tragă careva cu urechea. A plâns. L-a întrebat de surorile sale, de copii, de prietenii rămaşi în libertate. Fiul glăsuia firesc, cu ton nici prea tare, nici prea încet, ca omul slobod. Bătrânul se grăbi să-i facă semn să scadă intensitatea vocii, îi şopti că o parte dintre cei de acolo erau hoţi şi turnători periculoşi. Extrem de prudent.

Pe la amiază, şi-a făcut apariţia directorul spitalului. Întocmirea formelor de externare. Feciorul şi-a părăsit părintele, să găsească un mijloc de transport până la gara din Câmpia Turzii. A străbătut târgul în dreapta, în stânga, uitând de masă, potopit de griji. Vlăguit.

În sfârşit, i-a ieşit în faţă o volgă, taxi. I-a făcut semn. Opri. Doctorul trase adânc aer în piept. Se încurajă singur şi se avântă cu: "Domnule, a ieşit tata din închisoare".

- Am rămas impresionat ce receptivi erau oamenii la suferinţa noastră, îmi mărturiseşte.

- Şi pe mine mă impresionează, repet după el, cu un nod în gât.

Îmi amintesc cu ce frică de oameni m-am eliberat şi mă acuz, ascultându-l, pentru neîncrederea mea de atunci; mi-au trebuit zeci de ani şi o revoluţie s-o anihileze.

Oare a pierit ea de tot?

Nu.

Deci şoferul a acceptat pe dată să-l ajute pe poetul mai mult infirm decât pe picioarele proprii. A şi cerut o sumă modică pentru transport: optzeci de lei. A pus mâna, alături de fiu, să-l care pe braţe pe vârstnicul neputincios. De altfel, era un fel de fulg articulat. Îl instalară cu băgare de seamă pe canapeaua dindărăt a automobilului.

Când coborau scara, fostul întemniţat, încercând să-şi scuze lipsa de puteri şi să mai aline mâhnirea băiatului său, i-a spus: "Noi suntem longevivi. Mă fac eu bine şi o să dea Dumnezeu să trăiesc până la nouăzeci de ani." Nu-şi dădea seama, deşi medic - el, marele diagnostician! - de gravitatea propriei sale situaţii: era plin de speranţă.

Poetul suferea grav de tuberculoză. Un morb Pott, o carie osoasă a vertebrelor; două erau distruse masiv.

La Câmpia Turzii, fiul şi-a aşezat părintele pe jos. Cu chiu, cu vai. L-a rezemat de zidul gării, pe peron, în aşteptarea acceleratului. Îl îngrozea faptul că vagonul de dormit pentru care avea bilete ar fi putut trage aiurea de unde-şi pusese iubita povară nemişcată. Iar trenul urma să oprească numai timp de două minute!

Într-un grup, nu departe de ei doi, nişte ceferişti şedeau pe lădiţele de lemn, cu felinarele alături.

Se apropie de dânşii: ",Dom'le, l-am scos pe tata din închisoare. Uitaţi-vă în ce hal e! Trenul stă puţin. Trebuie să nimerim vagonul de dormit." Urmă până la capăt istoria ce-l tulbura; continuă cu rugămintea de a fi ajutat. "N-ai grijă, domnule! Se face!" Aşa a fost. L-au luat pe sus şi l-au suit fără dificultate. N-au vrut să primească nici un ban. A fost nevoit să le strecoare cu de-a sila-n buzunar o bancnotă.

Însoţitorul de vagon, când a ascultat povestea reluată, le-a oferit să ocupe compartimentul de lângă uşă, pe răspunderea lui. "Mă descurc eu, vedeţi-vă de treabă! Îl băgăm aicea, că-i mai bine. Restu', treaba mea!"

- Deci şi el m-a ajutat, adăugă triumfător domnul doctor, cu o satisfacţie izvorâtă din recunoaşterea omeniei tuturora.

Şi ce bine-l înţeleg! Câtă nevoie avem toţi să redescoperim întruna purtarea omenoasă, înţelegerea semenilor, sentimentul că nu ne mişcăm printre stane de piatră, ci printre fraţi, că în orice străin găsim un sprijin la nevoie, după cum noi înşine suntem gata să ne facem luntre şi punte pentru salvarea semenului nostru mai slab, împins din cale de către egoism şi răutate, gata să se prăbuşească.

Tonul conlocutorului meu este acela al victoriei împotriva unei doctrine antisociale, al superiorităţii iubirii dintre oameni faţă de ură şi glacialitate. Este ca şi când mi-ar fi narat revelarea minunii: omul izbutea, până şi atunci, să rămână Om.

Înainte de a fi părăsit Turda, sprijinul propriului său părinte luase legătura prin telefon cu Denu, prietenul din Bucureşti eliberat din închisoare nu demult. I-a comunicat orarul călătoriei, numărul vagonului.

Acela i-a aşteptat pe neobişnuiţii călători în Gara de Nord, cu un cărucior de invalid. Şi astfel odiseea luă sfârşit.

6

Părintele Daniil m-a luat de mână şi m-a dus din om în om, să mă prezinte. Acestea se petreceau în curtea mănăstirii Antim, cu patru ani înainte de arestarea mea şi cu treizeci şi opt înaintea clipei când înnegresc paginile de faţă.

Era o amiază luminoasă de început de vară. Razele, pătrunzând printre crengile înfrunzite, dezvăluiau sclipetul tremurător al broderiilor bogate, lucrate de păianjeni în înalt. Ai fi crezut că golurile din rămuret fuseseră împodobite cu operele unui giuvaergiu care nu-şi cruţase pietrele preţioase, ci le atârnase pretutindeni, la statul unei prăjini şi mai sus, deasupra creştetelor noastre, făgăduinţe ale cununilor viitoare ce-i aşteaptă pe credincioşii cuminţi şi încărcaţi de fapte bune.

Se aflau de faţă doctori - dintre aceia fără răutate şi fără de arginţi -, scriitori, profesori, chimişti şi câţi n-or mai fi fost. După cum am cunoscut şi liceeni şi studenţi, în fuste sau în pantaloni, împărţiţi şi adunaţi după simpatii, ori după atracţia către o temă dezbătută sau alta.

În ceea ce mă privea, prea puţin iniţiat în adâncile lor preocupări - veneam pentru prima oară între ei -, m-am aciuit pe lângă părintele Zaharia, un călugăr care, după părerea mea de atunci, arăta mult mai pântecos ca oricine. Părintele Daniil mi-l înfăţişa ca purtător al unor corzi vocale neîntinate, o gură de aur a Bisericii noastre. Se preumbla prin grădină cu o colivie cu uşiţa deschisă, îşi muta căutătura prin frunzişul cu ape de soare şi fluiera o chemare. Creştea în chilia Sfinţiei Sale vreo optsprezece canari. De obicei cuminţei, monahul se putea odihni cu ferestrele deschise, doar cu vălurile perdelelor subţiri trase în calea musculiţelor zumzăitoare. De data aceasta, Ziua lui Dumnezeu - pentru că duminică era - îmbiase păsărelele, mânjite în tot felul de vopseluri de la Curtea lui Galben Împărat, să se scalde şi ele în aurul filtrat din tării şi cernut peste lucrarea mâinilor Creatorului. O zbughiseră prin curte, iar în clipa aceea răspundeau cu triluri argintate trilurilor fluierate ce le ademeneau să se înapoieze în preajma inimii iubitoare a călugărului cel cu glas îngeresc.

Zăboveam să mă minunez de câte vedeam, de parcă aş fi pătruns în Rai pentru o clipită. Şi doream s-o preschimb în Eternitate.

Taman atunci m-a tras de braţ mentorul meu şi m-a îndrumat către clădirea cu un cat, din dreapta incintei, după care apărea, prindărătul unei cişmele cu o placă de piatră, ridicată întru pomenirea cuiva, părintele Sofian. Se oprise şi ne aştepta, trunchi de mesteacăn în voaluri negre, asupra căruia adăstase seninul.

7

Arestarea poetului Vasile Voiculescu avusese loc în seara de 4 august 1958. Percheziţia a fost un coşmar pentru cei ai casei. Acela în cauză, ca la orice emoţie mare pentru un bătrân, îşi cerea mereu voie să meargă la toaletă. Securiştii îl urmăreau şi-l păzeau acolo, să nu care cumva să fi fugit sau să-şi fi luat viaţa.

Au plecat cu el către ziuă, pe la cinci dimineaţa. Au ridicat toate manuscrisele pe care le-au găsit. Spre ghinionul său, pe birou se afla textul *Lada neagră* şi o poezie religioasă ce conţinea aluzii la sovietici. Acestea s-au întors împotriva lui, alături de celelalte capete de acuzare: presă clandestină (publicase unele versuri în străinătate, prin mijlocirea monahului Andrei Scrima); subminarea morală a Statului (fiindcă nu lua onorarii pentru consultaţii, da, da!); şi, la capătul unui şir mai lung, legionarism.

Vişinescu, avocatul său, prieten cu Ion, unul dintre fiii Voiculescu, i-a propus acestuia să mituiască grefierul, ca să-i îngăduie a copia referatul procurorului întocmit la încheierea anchetei, la care nu avea acces apărarea. Şperţul îşi făcu datoria. Dacă avocatul se temea să încalce interdicţia de a consulta dosarul, omului de la grefă nu-i era frică s-o ignore.

La toate întrebările procurorului răspunsul era permanent descris cu acelaşi cuvânt: *Neagă* . În final, în legătură cu faptul că acuzatul ar fi fost legionar, el era altfel rezumat: *Recunoaşte* . "De ce ai recunoscut, tată, când dumneata n-ai făcut nici un fel de politică?" - l-a întrebat Radu, fiul său. - "Mă ancheta un tânăr. M-a ameninţat cu bătaia, dacă nu recunoşteam. I-am răspuns că mie mi-ar fi fost ruşine să lovesc un bătrân, dar decât să mă bată, mai bine să fi scris el ce-i plăcea, că eu semnam tot."

Într-o bună zi, avocatul s-a speriat cine ştie de ce şi i-a cerut lui Ion Voiculescu să distrugă copia extrasă de la grefă. Aşa a dispărut dovada acuzaţiilor născocite.

Apoi a vestit familia asupra datei când urma să aibă loc procesul la Tribunalul Militar. Membrii ei s-au înfăţişat în păr în holul mare. Legitimaţi. Notate datele din buletinele de identitate. Au pândit dubele, să-l vadă cum cobora. Porţile mari, metalice, s-au deschis, să intre maşinile negre. Atâta s-a aşteptat pentru a fi izgoniţi.

- Doar că nu ne-au aruncat cu lovituri de cizmă pe trepte-n jos, îmi spune doamna Gaby Defour-Voiculescu, fiica celui care urma să fie judecat şi sora doctorului Radu. Strigau: "Procesul e cu uşile-nchise!" În ce hal ne-au evacuat, n-am s-o uit niciodată. Ştiu atât: tata, când a auzit că i se confisca toată averea - mă rog, nu-l mai interesau lucrurile pământeşti -, la menţionarea bibliotecii de 10.000 volume, a şoptit: "De-acum, pot să mor."

- Aţi primit veşti de la tata pe parcursul celor patru ani de absenţă?

Nu mă refer la cărţi poştale. Deţinuţii politici nu aveau drept la ele decât pe sprânceană, în condiţii speciale de muncă şi numai în anumite perioade ale jumătăţii de veac de dictatură. De altfel, după cunoştinţa mea, aceste mesaje scrise erau dictate de comandantul punctului de muncă, identice pentru toţi. Pe când hoţii, escrocii, chiar şi criminalii - copii alintaţi ai regimului trecut - se bucurau atât de ele, cât şi de pachete de alimente şi îmbrăcăminte, ori de "vorbitor". Conlocutoarea mea, doamna Gaby Defour-Voiculescu, îmi înţelege bine intenţia.

- N-am primit absolut nici o veste în aceşti patru ani. Am făcut nenumărate memorii în numele nostru şi al surorilor sale bătrâne, care aveau 90 ani, memorii la care nu ni s-a răspuns niciodată în nici un fel. Nu a ieşit nimeni din închisoare să vină să ne comunice că mai trăia. Nimic. Chiar nimic. După eliberarea lui, au mai apărut şi ne-au mai povestit unii, sloboziţi şi ei o dată cu toţi "politicii". Am adunat de la aceştia informaţii privitoare la faptul că Vasile Voiculescu a fost un om de mare ţinută morală. Şi un blând. Şi un brav. Şi un timorat. Nu voia să fie bătut - alcătuieşte dumneaei un portret moral al poetului, în textura căruia se împletesc şi trăsături contradictorii, după cum stau lucrurile cu portretele morale ale noastre, ale tuturora, şi de aceea schiţa sa este şi mai vie.

Sunt cutremurat. De cum i-am întâlnit prin lagăre pe Emil Mihăilescu şi pe George Văsii, studenţi la Arhitectură, pe asistentul universitar de la Medicină Dabija, am aflat prin dumnealor componenţa ce o avea lotul "Rugul Aprins". M-am informat despre poetul Vasile Voiculescu. Şi iată că abia într-al treilea deceniu trecut izbutesc să aflu câte ceva.

În modesta ierarhie a poeziei române, stabilită de mine până atunci, cu naivitatea vârstei de până la 20 ani, când fusesem arestat, versul naţional oscila între doi poli de valoare magnetică egală pentru adolescentul ce eram. Pe de o parte, Mihai Eminescu. De cealaltă, greutatea sa de aur era contrabalansată de un grup, puterea creatoare a membrilor căruia îmi era anevoie s-o diferenţiez: Tudor Arghezi, Ion Barbu, Bacovia, Lucian Blaga, Vasile Voiculescu, fiecare dintre dânşii creator al unui univers propriu, toţi la un loc însemnând geniul poetic al neamului nostru, aşa cum se manifesta în prima jumătate a secolului XX.

A-i fi fost frică unuia dintre aceştia de bătaia promisă de un copilandru de anchetator sau de o namilă de caraliu alcoolizată echivala cu a-i fi fost vârâtă în suflet aceeaşi frică lui Mihai Eminescu. Iar această idee nu o pot suporta. E mai trudnic s-o privesc în faţă decât să-mi aţintesc propria umilire în aceleaşi condiţii. Să fie supus loviturilor sau presat cu ameninţările un geniu al naţiei de către una dintre mlădiţele (ce grozăvie să i se aplice acest termen suav!.) poporului pe care-l iubeşte mai mult decât pe sine însuşi, pentru care îşi jertfeşte viaţa, a cărui cultură o ridică într-o singurătate absolută pe umerii săi firavi şi în acelaşi timp urieşeşti - este monstruos. Nici o minte sănătoasă n-o poate concepe. Sfinţenia care freamătă până şi-n cel mai păcătos dintre noi se revoltă doar şi la acest gând. Am certitudinea că, dacă cel mai sălbatic dintre gardieni ar fi fost provocat la o discuţie şi i s-ar fi propus să-şi imagineze cum l-ar fi bătut pe Mihai Eminescu, dacă era în stare de un atare efort de concentrare creatoare,

până şi el ar fi simţit cum i se punea o gheară în piept, ce-l împiedica să mai respire. Nu e uşor să-ţi închipui că ţi-ai tortura mama, însă nici poetul naţional.

Ei bine, Mihai Eminescu, autorul *Doinei* , dacă trăia să vadă cu ochii ţara invadată de comunişti, el, aprigul naţionalist, murea în condiţiile ştiute: înfometat, degerat, însetat, snopit, pus să lingă pardoseala stropită cu urină şi fecale, cizma "domnului majur", ori bătut până-şi pierdea minţile şi îşi bătea la rândul său, la poruncă, cel mai bun prieten sau fratele.

Dovada acestei afirmaţii o am la îndemână. Când stabileam cu dragoste egalitatea valorică de mai sus, datorită unei şcoliri antieducative scornită de acelaşi regim, ignoram existenţa altor două genii ale poeziei noastre interbelice, a căror statură imensă, când le-am aflat stihurile învăţate pe de rost de către deţinuţi şi şoptite la ureche, m-a zdrobit. Este vorba despre Radu Gyr şi Nichifor Crainic. Or, aceşti doi titani ai cugetului şi simţirii române au fost aduşi, la capătul detenţiei Măriilor Lor, să slujească, robi condeieri, propaganda inventată de călăi pentru propria laudă, în revista Securităţii: *Glasul Patriei* . Îmi este uşor să deduc că Mihai Eminescu, de nerecunoscut în urma terorii, ar fi semnat o Odă închinată lui Stalin şi scrisă de cine ştie ce tractorist veleitar promovat ciomăgar. Acela care mă acuză pentru aparentul cinism şi certa lipsă de pioşenie din aceste ultime cuvinte nu e suficient de inteligent pentru a pricepe despre ce vorbesc, adică ce a însemnat puterea frângătoare de personalităţi a inimitabilului univers concentraţionar realizat de comunişti.

Va să zică, lui Vasile Voiculescu, marelui Vasile Voiculescu, îi era frică să nu-l bată anchetatorul semialfabetizat; prefera să-şi depună nobila iscălitură sub aberanta declaraţie că ar fi fost legionar, pentru simpla pricină că organele M.A.I. aveau nevoie să demonstreze o recrudescenţă a respectivei mişcări, să-şi motiveze înteţirea terorii.

8

Tot prin aceeaşi mahala cu mănăstirea Antim se înălţa şi Schitul Maicilor. Perseverentul părinte Daniil, în pragul porţii acestuia, m-a îndemnat să sărut mâna părintelui Andrei Scrima cel roşu la păr.

Nu l-am mai întâlnit altcândva. Dar tare mândru mă simţeam că l-am cunoscut. Voi trece degrabă peste faptul că era plăcut la vedere adolescentului din mine şi prin aceea că număra mult mai puţini ani decât ceilalţi. Ceea ce a atârnat greu tare în sufletul meu iubitor de carte fu că părăsise un post universitar - de logician al matematicilor -pentru a-şi închina lui Dumnezeu zilele rămase. I se dusese buhul că se scălda în limbile vii şi moarte ca ţigănuşii în Săbărel, că - tobă de ştiinţă - îi duruiau buzele numai înţelepciune, că avea atâta haz, cât şi spirit, că din om de lume şi saloane, se repezise în goană judecată de-a dreptul în braţele deschise ale lui Hristos. După informaţiile doctorului N. Nicolau, în afară de sanscrită, cunoştea opt dintre dialectele vorbite astăzi în India.

Mult mai târziu, balerinul Petre Bodeuţ, chemat în India să întemeieze un ansamblu de dansuri populare, scos la plimbare de către o binecunoscută poetă indigenă, l-a zărit pe stradă. Intima muzelor s-a oprit, spunându-i:

- Pe omul acesta noi îl socotim sfânt. E român de-al dumitale: părintele Andrei Scrima. Predă filosofia la Universitatea din Calcutta.

Iar dacă numele altui aşezământ de învăţământ superior a fost menţionat atunci, vina de a-l fi expediat aiurea decât pe unde îşi iniţia ciracii o poartă numai memoria mea slabă. Cu alte cuvinte, eu sunt acela care greşeşte. (Acelaşi doctor Nicolau consemnează în însemnările sale inedite: "La Benares, unde rămâne timp de doi ani, Andrei Scrima devine lector universitar de limba franceză, la catedra de filosofie europeană".) Însă reverenţa cu care îi rostise numele femeia de seamă este adevărată şi pot jura pentru ea.

Ajunsese atât de departe fostul asistent al profesorului Anton Dumitriu dintr-un părelnic hazard a cărui necesitate - în iconomia lui Dumnezeu - va sări în ochii tuturora când voi adăsta asupra sa, la capătul istorisirii de faţă.

Un Preşedinte al Indiei ne vizitase ţara prin anul 1955. El a mijlocit ca părintele Scrima să plece cu o bursă în peninsula asiatică dragă lui Mihai Eminescu, Haşdeu şi Eliade.

Occidentul s-a familiarizat şi el, în timp, cu scrisul, cu silueta, cu iscusinţa şi cu numele monahului bucureştean. Îi întâlneam articolele în reviste teologice de răsunet mondial, procurate pe sub mână, cu riscul de a fi fost acuzat de folosire a unor "materiale mistice şi duşmănoase". Patriarhul ecumenic Athenagoras îl folosea drept sol pe lângă scaunul papalităţii, în chestiunile reunirii bisericilor, după ce a fost şi reprezentantul său personal la Conciliul II Vatican. Ba, prin lumea bună a Parisului, se răspândise legenda că părintele Andrei descindea, vlăstar al amurgului, din spiţa împăraţilor Bizanţului. Cu atât mai mare îmi era vanitatea de a-i fi fost cândva prezentat.

Cam aceştia erau "craii" în sutană care-mi binevestiseră despre bucuria naşterii permanente a blândului Iisus în cămara lăuntrică a fiecăruia dintre noi, deci şi în sufletul smeritului tânăr ce am fost, abia cocoţându-mă din copilărie.

9

Oare cum se depanaseră zilele şi nopţile vegetării lui Vasile Voiculescu în temniţă?

- La câţiva ani de la moartea lui, un preot, Popescu, l-a căutat pe tata la adresa mea, îmi povesteşte doamna Gaby Defour-Voiculescu. Îmi pare rău că nu l-am întrebat mai multe despre el, dar ne era aşa de teamă, încât suflam şi în iaurt atunci. Vai de mine, am fost urmăriţi de Securitate, am fost chinuiţi şi noi. Mi-a spus că tata îi dăduse adresa mea, să se folosească de ea dacă nu mai locuia nimeni dintre ai noştri în casa din strada Dr. Staicovici. L-am vestit că cel pe care-l căuta se stinsese. L-am reţinut la masă. Mi-a vorbit foarte mult de tata. Mi-a povestit că în fiecare zi, pe-nnoptatelea, doctorul îl ruga să-i pună mâinile pe cap şi să-i facă rugăciunea de seară, că rămăsese creştin din tot sufletul. Mi-a zis că l-a întrebat o dată: "Doctore, ce ţi-a dat cele mai mari satisfacţii în viaţă? Religia? Cultura? Lectura? Medicina? Dragostea?" Şi tata i-a răspuns: "Un lucru pe care nu l-ai citat: familia". Eu am rămas nu ştiu cât să spun de minunată şi de mirată, fiindcă nu părea un familist.

Ce ciudat mi se pare să mă găsesc în casa acestei doamne abia cunoscute de mine, abia gustând nobleţea ce respiră din mobilele vechi, din icoanele pe sticlă pictate de dumneaei, din *aquarium* -ul ce desparte - în loc de perete -, *living-room* -ul, unde discutăm, de sala de baie, să mă aflu aici în căutarea fostului deţinut politic, poetul Vasile Voiculescu, acela ucis cu încetinitorul timp de aproape cinci ani şi, în locul său, să întâlnesc un părinte iubitor, extrem de viu în amintirile fiicei sale, dar revelându-şi dragostea faţă de propriii lui copii doar după ce s-a retras din lume.

Doamna din faţa mea, atât de tânără prin vioiciunea sa, prin veselie, este bunică; iar peste dânsa, după cum au trecut apele unor fericiri rar întâlnite, s-au năpustit şi prigoane şi suferinţe dintre cele pomenite în aceste pagini - arestarea şi moartea poetului -, care nu au constituit cele mai cumplite; această gazdă prietenoasă, caldă, cu o purtare ce-ţi îngăduie să te simţi pe dată o veche cunoştinţă, nu-şi reprimă stânjeniri resimţite în primii ani ai existenţei şi le mărturiseşte cu o candoare care-i trezeşte aerul juneţii transparente prin fiece gest, zâmbet, cuvânt.

- Ni s-a devotat, dar nu a avut tandreţe; a avut o sobrietate cam de modă veche. Adică pe mine, copilul cel mai mic, nu m-a sărutat niciodată în viaţa lui. Şi eram o fetiţă reuşită. Nu m-a luat de mânuţă să mă ducă la o biserică. Nu m-a învăţat o rugăciune. Eram puţin contrariată

auzind ce-mi spunea preotul Popescu. Pe urmă am înţeles. Din ce scria tata şi din câte am auzit despre el, am priceput că gândea: "Există liberul arbitru; vocaţia nu se învaţă; vocaţia vine, te naşti cu ea". Ţinând seama de asta, el n-a vrut să ne dirijeze în acest sens. Ceea ce prima, în schimb, în casa noastră, au fost: morala, omenia, bunătatea. Dacă veneam revoltaţi de la şcoală, totdeauna ne spunea aşa: "Să întorci şi obrazul celălalt". Altfel zis, ne-a dat o educaţie formidabilă. N-am avut voie s-o strigăm pe nume pe femeia care o ajuta pe mama. Eram crescuţi în respect faţă de tot. Nu ne era permis să-i cerem femeii un pahar de apă sau să ne facă ghetuţele. N-am avut pom de Crăciun în viaţa noastră. Iar tata ne explica: "Nu putem face pom, că trebuie să vă dau cadouri la toţi şi n-avem bani". Şi atunci ne bucuram şi noi de pomii de Crăciun ai tuturora de pe stradă: "Cei cinci copii Voiculescu." - surâde înduioşată povestitoarea.

Rememorări bogate în pofte neîmplinite, în stingheriri, în nerealizări.

- La şcoală, continuă dumneaei, am suportat umilinţe. Ghetuţele ne erau rupte, hăinuţele ponosite. Mâncam foarte bine, petreceam vacanţa la mare; ne trimitea la o mătuşă, la o soră a lui - săraca, închipuiţi-vă, cu cinci copii şi cu toate pe cap. Deci nu-l interesau aceste aspecte. Şi nici banii. Absolut un doctor fără de arginţi! Puţini cred că sunt ca el, puţini.

Tac, intimidat de modestia în care a înţeles acest medic să trăiască el şi familia sa.

Iar aceia care se băteau cu pumnul în piept că ucideau în numele celor săraci, pe el s-au găsit să-l omoare?.

*

Respectul liberului arbitru nu apărea doar în practicarea neimplicării - în general - în viaţa celorlalţi, ci precumpănea şi în clipele de mari dificultăţi paterne, când în alt om decât doctorul Voiculescu ar fi izbucnit prejudecăţile, amuţind cu orbirea lor agresivă dicteul raţiunii şi al spiritului de toleranţă.

Fiica sa cea mare, pe la vârsta de 14 ani, elevă la Institutul Pompilian, când a fost pusă în faţa obligaţiei de a se spovedi şi împărtăşi, obligaţie condiţională pentru a trece din cursul inferior în cel superior, a refuzat s-o facă. La şcoală a izbucnit un adevărat scandal. Relaţiile dintre familia sa şi directoarea Vlăsima erau calde. Copiii familiei Voiculescu erau duşi la Mamaia, verile, de către conducătoarea instituţiei. Erau aproape intimi, de n-ar fi fost marele respect cu care o tratau cei mici.

În urma incidentului, a fost convocat un consiliu profesoral, la care fu invitat părintele să răspundă de purtarea fiicei sale. După ce a ascultat cuviincios raportul, opiniile şi incriminările celor din jur, a luat cuvântul şi a spus: "Eu nu pot s-o oblig. Dacă vrea s-o facă, bine; dacă nu vrea, nu vrea". Aceste vorbe, cu fermitatea şi seriozitatea lor, au închis "cazul".

Atitudinea publică a poetului lui Dumnezeu arată limpede că, împotriva oricărei opţiuni spirituale personale, iubirea pentru libertatea semenilor, fie şi propriii săi copii, triumfa în sine până şi asupra celor mai nobile idei ce-i îndrumau paşii, chiar şi asupra credinţei în Tainele Bisericii.

Există o altă exemplificare, şi mai elocventă, a acestei atitudini de a nu-şi impune crezul celorlalţi, o întâmplare cu adevărat zguduitoare.

La un an de la moartea soţiei sale, poetul i-a vizitat mormântul, însoţit de fiul său Radu şi de un monah. Feciorul răposatei i-a destăinuit călugărului că mama sa s-a stins nespovedită şi neîmpărtăşită. "Radule - i-a spus acela cu blândeţe -, eşti băiatul cel mai mare. Datoria dumitale este să te spovedeşti şi să te împărtăşeşti. Aceasta se va revărsa asupra sufletului mamei." O rostise în faţa tatălui său şi la picioarele mormântului aceleia care-i dăduse viaţă,

îndemnul era grav; de ei părea să atârne eternitatea răposatei, tihna ei de Dincolo; sau dimpotrivă.

Copiii Voiculescu au crezut în Dumnezeu, dar n-au fost legaţi de slujitorii Lui pământeni. S-ar putea afirma că îndoielile faţă de caracterul acestora erau dublate de o ispită de frondă, câteodată de luare în derâdere. Doctorul din a doua generaţie, tânăr fiind, n-a ascultat de sfatul feţei bisericeşti.

Oricare părinte nu numai că l-ar fi obligat să-l pună în practică, ci l-ar fi îndemnat şi grăbit către aceasta. Dar nu tatăl său. Nici măcar nu l-a întrebat vreodată dacă a dat curs acţiunii de care atârna trecerea întru pace a sufletului atât de iubit de el încât, după repauzarea lui, poetul intenţionase să se călugărească.

E limpede cât îi era de mare discreţia privitoare la intimitatea celor cu care purta orice fel de comerţ.

*

Cât a fost închis poetul Vasile Voiculescu, n-a venit nimeni să aducă familiei veşti din închisoare. Nici în perioada cât a fost bolnav, până să moară, nici unul dintre foştii colegi de detenţie nu l-a vizitat. Abia după ce a repauzat, prin 1974, la amiază, a sunat la uşa doctorului Radu Voiculescu un domn în tenul cadaveric al căruia gazda a recunoscut pecetea tipică pentru fostul puşcăriaş. Stătuse cu părintele său la Jilava, demult, în primul an de privare de libertate a celui din urmă. Era un economist târgovişte an, Nicolae Chivulescu, între timp şi el decedat.

Din păcate, şi stăpânului acestei case i-a fost frică să insiste cu întrebările asupra impresiilor din gherlă ale oaspetelui. Poetul fusese acela care - ferindu-se să le încarce memoria şi conştiinţa cu trăirile sale disperante, păzindu-şi membrii familiei de a şti, fie şi cât de puţin, despre animalitatea existenţei în spatele gratiilor, pactizând, astfel, prin acoperirea nelegiuirilor, cu călăii săi, apărându-şi neamurile de cunoaştere, pentru ca acestea să nu scape ceva din luminile ei în conversaţii cu persoane insuficient cântărite, ceea ce ar fi dus la riscarea propriei lor libertăţi -, poetul fusese acel care şi-a obişnuit copiii să refuze a-i descoperi tragedia. De altfel, mereu căutaţi de Securitate, supuşi la diverse presiuni, copiii săi şi celelalte rude au ajuns să înveţe singuri că numai omul care nu ştie nimic nu riscă nimic (decât capete de acuzare integral inventate, lucru oricând rămânând posibil).

Străinul încheiase de ispăşit şaptesprezece ani de răpire a libertăţii. Iar în aceste aproape două decenii, afirma a nu fi întâlnit o altă inteligenţă atât de ieşită din comun şi o fire atât de atrăgătoare ca ale lui Vasile Voiculescu.

Totuşi, oricât de puţine informaţii oferea despre poetul care refuza cu obstinaţie să se hrănească din lăturile destinate bărbaţilor în zeghe, una este fundamentală, deşi nu-mi e clar, din câte ascult narându-mi-se, dacă evocă Jilava menţionată sau Aiudul ulterior. Marele poet român devenise ţinta insistenţelor ofiţerului politic pentru a accepta să devină "turnător".

Sfătuindu-se cu amicul prezent în casa doctorului Radu Voiculescu, recunoscându-i că nu era în stare să mintă - deci situaţia sa de om care refuza pactizarea cu zbirii era cu atât mai grea -, ajunse să se izoleze de bună voie, pe tot parcursul detenţiei, de ceilalţi colegi, pentru a-i împiedica să i se destăinuie - pedeapsă suplimentară pe care şi-o aplica singur, închisoare voluntară în interiorul închisorii, tot acest chin scornit fiind de spaima insistenţelor cu care se nădăjuia să i se dinamiteze şi fărâmiţeze caracterul fără fisură. Pentru a scăpa de bănuiala că-şi acoperea colegii, începu să se prefacă a fi surd. A mai născocit explicaţia: "Sunt mistic, de aceea stau deoparte de ceilalţi".

Cu prilejul unui puseu acut de tuberculoză, fiindu-i deosebit de rău, la bătăile în uşă ale celorlalţi din cameră, locotenentul cu pricina apăru. Când se dumiri despre cine era vorba, zise: "Tu eşti ăla, misticul? Să te vindece Dumnezeu!" Şi a trântit vizeta la loc, depărtându-se pe dată. Lui Dumnezeu nu i-a rămas decât să-şi arate mila. Şi şi-a arătat-o.

Un alt fost coleg de închisoare, publicistul Gheorghe Penciu, îşi aminteşte: "Timp de un an, nu am mai ştiut nimic despre el. Aveam să aflu mai târziu, prin 1961, că marele poet nimerise în celulă cu un huţul de prin părţile Sucevei, străin de orice sentiment şi afecţiune, hoţ şi lacom, mâncându-i până şi cele 80 de grame de pâine, raţia la care aveam cu toţii dreptul, pentru a ne prelungi agonia".

În vederea surprinderii în toată fineţea lor a relaţiilor complexe închegate între Vasile Voiculescu şi colegii săi de celulă, un nou amănunt, furnizat de către fiica sa: la eliberare, tatăl a apărut în ochii stupefiaţi ai familiei cu fluierele picioarelor strânse într-un fel de "burlane" lucrate din căpeţele de lână, bumbac, aţe, făcând pretutindeni numai moaţe de toate culorile. Murdare aflându-se ele, fata lui i le-a dezbrăcat şi s-a mirat ce puteau fi. "Oooh, băieţii, când erau scoşi la plimbare, găseau bucăţi de sârmă şi, reîntorşi înăuntru, îşi lucrau cu ele pulovăre. Aşa mi-au făcut şi mie astea, că mi-era tare frig."

Respectat, iubit, protejat, răsfăţat chiar. răsfăţat - dacă termenul poate fi utilizat în acest context, cum face povestitoarea, deşi am mari îndoieli că o noţiune atât de caracteristică intimităţii şi-ar găsi aplicarea în cazul acelei dezumanizări şi morţi lente ce se numeşte "închisoare".

Revin iară şi iară asupra întrebării mele:

- Ce aţi mai aflat despre el de la ceilalţi deţinuţi?

- Prea multe, nu. A fost o figură ştearsă. Modest. Interiorizat. Alţii mi-au spus că era un focar de cultură, dar plin de smerenie. "Câte putea şti Vasile Voiculescu şi ce cultură vastă avea şi ce informaţii ample în istoria muzicii." - ziceau. "A fost o binecuvântare pentru noi să-l cunoaştem." Dar n-a mai putut asculta muzică. I s-a aplicat un tratament greşit, după ce i s-a dat drumul în halul ăla, şi a surzit de-adevăratelea.

10

Atunci am voit să-l urmez pe părintele Daniil la schitul Rarău, unde obişnuia câţiva ciraci cu asprimile vieţii în sălbăticiile Ceahlăului, dar şi cu mângâierile rugilor şi, îndeosebi, cu pacea isihastă, adică aceea dăruită prin "Rugăciunea Inimii". Nu este aici locul să intru în amănuntele acestei căi solitare către Dumnezeu.

Nu bănuisem că-i voi întâlni pe unii dintre acei ucenici în focul de gheenă al puşcăriilor. Însă, după cum este limpede, dacă n-am urcat după ei până la adăpostul lor ascuns dincolo de creste, ne-a fost dat să vieţuim împreună; şi au coborât ei în vizuinile unde m-a tras pe mine firea mea nestăpânită şi bolnavă nu din lipsa sloboziei celei cereşti, din păcate, ci dintr-a libertăţii lumeşti de a cuvânta după conştiinţă şi de a vieţui după canoanele civilizaţiei în care credeam.

Nu numai cu doi studenţi de la Institutul de Arhitectură mi-am împărţit, cum spuneam mai înainte, înjosirile, murdăria, înfometarea prin lagăre, ci şi cu un medic, fost asistent universitar, asociat de asemenea, alături de poetul Vasile Voiculescu şi de alţi cărturari laici, "Rugului Aprins".

A fost o întâlnire stranie. În cursul acesteia, am avut sentimentul că am ieşit din tărâmul obştesc, pentru întinderea câtorva ceasuri, şi că, adăstând alături de poteca vieţii, cineva îmi răsfoia cartea sorţii. Era o întrerupere, o falie; era golul dintre două file.

De altfel şi împrejurările momentului, deşi extrem de banale, îi confereau un caracter unic. Numai acela care a fost internat într-un lagăr poate înţelege ce înseamnă să nu ai şansa de a izbuti măcar o dată să te sustragi de la silnicia ieşitului la muncă. Doar inconştienţa febrei, membrele zdrobite, moartea aveau crezământ în favoarea odihnei.

Ei bine, am gustat fericirea o dată, o singură dată, o absolut singură dată, de-a rămâne în curtea împrejmuită de sârmă ghimpată. Mi-e cu neputinţă să-mi reamintesc ce raţiune i-a convins pe paznici să-mi îngăduie a vecui acea zi fără să plătesc birul autodistrugerii cotidiene. De bună seamă va fi fost vreo plagă la laba piciorului, atât de săritoare-n ochi, încât nici împietrirea lor n-ar fi dezis-o. Pentru a rămâne între hotarele celor de neînţeles petrecute în ziua aceea, nu voi scormoni prin zgura îndesată peste ţinerea de minte, ci constat doar că atât de miraculoase erau orele ce mi se pregăteau, încât până şi modul cum m-am apropiat de ele s-a înceţoşat datorită unei puteri de dincolo de contingent.

De rămas în dormitor, nu era îngăduit. Rătăceam prin ograda vastă, de la o clădire la alta, până când clanţa uşii uneia dintre ele cedă sub apăsarea mâinii.

Nu pătrunsesem niciodată în alt dormitor decât al nostru. Era interzis s-o faci. Dacă, de când se îndreptaseră coloanele deţinuţilor către câmp, încercasem, din dezabuzare, intrările în pavilioane, în nădejdea că aş fi întâlnit vreun deţinut, să schimb o vorbă cu cineva, acum, că simţeam mica bară metalică extrăgându-şi limba din refugiul interior al broaştei, apăru între coastele mele alt impuls, de data aceasta unul meschin, pe care nu concepeam să mi-l recunosc. Intenţionam să cântăresc cu ochii mei cât mă defavorizase norocul, cu cât se dovedeau mai bune condiţiile de trai ale celorlalţi în raport cu cele impuse brigăzilor noastre, căci sălăşluiam într-un bordei vechi şi dărăpănat, pe când restul condamnaţilor beneficiau de clădiri noi, înălţate de echipe de zidari desemnaţi dintre deţinuţi înşişi. Aveam posibilitatea să-mi observ pentru întâia oară fizionomia invidiei - fiindcă, multe păcate având, de acesta unul fusesem ferit până atunci.

Analizei de sine nu-i fu dat să se lăfăie îndelung în mintea mea năucă de neodihnă, de nepregătire, de neexersare, deoarece îndată m-am şi pomenit în hală. Paturile se orânduiau unul înghesuit în altul, despărţite de coridoare înguste. Privirile îmi dădură roată lent uriaşei încăperi pustii. Le dezamăgea aceeaşi privelişte, dezumanizantă ca şi în locul unde se afla propriul meu culcuş. Simultan, exultam că nu fusesem străbătut de nici o undă de bucurie răutăcioasă stârnită de gândul că şi ceilalţi aveau parte de o mizerie egală cu a mea, de unde am tras concluzia că starea mea de invidie fusese una pasageră, străină de forul meu, nici măcar o invidie, ci dorinţa de a găsi pricină să mă tânguiesc că soarta era mai crudă cu mine decât cu alţii - o nevoie inexplicabilă a noastră, la destui semeni permanentizată de altfel.

Deodată, am sesizat.

Panica mă sufocă un fragment de secundă, însă inima, ce brusc se decisese să-mi bată mai repede, se potoli îndată, pentru că acel ceva remarcat de mine şi care mă alarmase nu era kaki, ci tărcat. Văzusem o spinare sumeţindu-se de sub fiarele unui pat, ca a unui delfin din ape. Cum zic, spinarea era zăbrelită: deci aparţinea unui alt nenorocit de teapa mea, şi nu unui caraliu. Dacă ar fi fost a unui gardian, acesta m-ar fi condus de-a dreptul la poartă, adică în cămăruţa unde se împărţeau cu dărnicie loviturile de rangă.

De cum mi-am dat seama cu ce stare socială aveam de-a face, se ivi o altă dilemă. Individul o fi fost bolnav, ca mine, sau vreun turnător privilegiat? Dacă ar fi fost careva reţinut în lagăr pentru un supliment de anchetă, nu căuta sub saltea atât de liniştit. Pe de altă parte, eu mi-aş

fi dat seama până atunci că plutea o stare de anxietate printre cei care ne păzeau. Şi aceştia, ca şi noi, intrau în alarmă când sosea inopinat cineva de la "centru", indiferent că cel din urmă era amplasat pe hartă în miezul Brăilei sau al Bucureştilor. Încercând să mă retrag pisiceşte, după cum şi pătrunsesem acolo, era posibil să mă simtă insul şi să mă fi denunţat că încălcasem regulamentul de ordine interioară. Dar el nu-l încălca? Am preferat să-i câştig bunăvoinţa. De altfel, atât de nesăţioasă îmi era nevoia de contacte umane şi speranţa că mi-ar fi ieşit în cale, între puzderia de figuri anoste, şi o personalitate pe lângă care să mă cuibăresc, încât nici nu aveam tăria să fi dat înapoi.

În concluzie, am înaintat către mâna pe care mi-o întindea Destinul.

- Sunteţi bolnav?

Ghemuit în patru labe, se sprijini anevoie de bara de fier şi-şi scoase capul la vedere. Oasele chipului său, dispuse pe o lăţime mică, până şi cele ale ţestei acoperite cu doi centimetri de păr cărunt, i se alungeau peste aşteptări pe verticală. Aşa fiindu-i conformaţia craniului, îţi era greu să remarci vreo scobitură în obrajii săi, căci, într-un fel, era un om scobit pe de-a-ntregul. În schimb, scofâlcirea pielii sale mă izbi. Ca şi albeaţa ei nenaturală, accentuată de ochii nemăsurat de extinşi, cu lichefieri de albastru spălăcit pe margini, pe când la mijloc culoarea era concentrată într-o tensiune aproape materială, de oţel. Obrajii, foarte neraşi, păreau crispaţi de frică, impresie lăsată şi de zgâirea lui la mine. Cel puţin alt nume n-am găsit atunci pentru expresia lor. Greşeam total în interpretarea mea. Se holba cu pupilele mărite ale unui personaj dintr-o frescă ruinată de neîngrijirea a două-trei veacuri ce au călcat-o inexorabil cu carul zdrumicător de vieţi al Timpului, sub roţile lui greoaie şi indiferente la Frumos.

I-am zâmbit, să-i ogoiesc panica:

- Şi eu.

Adică, nici eu nu mă simţeam bine.

- Nu sunt bolnav, răspunse limpede şi fără urmă din temerea pe care mă aşteptasem să i-o recunosc în tremurul vocii.

Dimpotrivă, glasul, ce părea să-i fie obişnuit cu cântarea, avea ceva luminos; în orice caz, nu-l umbrea nimic, ceea ce era în contradicţie flagrantă cu situarea noastră sub talpa Răului. Parcă mi-ar fi parvenit sunetele originare, neemise de corzi vocale, ci aşa cum ar fi emanat de-a dreptul din Cosmos. Rosti, să mă lămurească:

- Sunt plantonul lagărului.

Nu avusesem cunoştinţă până atunci despre existenţa unei atari atribuţiuni pentru un purtător de zeghe. Datorită acestei recomandări, am priceput cu ce se ocupa pe lutul ce podea dormitorul, fiindcă, după cum am menţionat, răsărise cu o mătură în mână, ca un Neptun purtător de trident.

Se ridică în picioare. Mă miram cum răzbea să suporte povara hainelor vărgate. Era o faţă de bătrân. Doar mijlocul ochilor, cum am mai declarat-o, pâlpâia viu în el. Îmi făcea rău să-l contemplu. Atinsese ultimul grad de distrofie. Respira gâfâit pe marginea propriei sale gropi. Mă miram că nu-i auzeam horcăitul sfârşitului.

- Doctorul Dabija, se apropie târşâit de mine şi-mi întinse mâna numai zgârciuri şi beţe.

Mă înconjura cu un surâs cald ce nu aparţinea trupului său fantomatic, ci era împrumutat acestuia, de la distanţă, ca şi când sufletul i-ar fi bântuit pe deasupra şi-i folosea corpul pentru

a păstra legăturile cu pământul. Dacă glăsuirea nu-i era atât de logică şi la obiect, nu mi-ar fi venit peste mână să-l socotesc strigoiul unui puşcăriaş mort prin acele locuri, uitat de toţi şi revenind să cerşească o rugăciune de dezlegare. Dar nu; am aflat curând, fără nici o reţinere din partea sa - obişnuită la noi ceilalţi, cât încă nu ne încredinţam asupra caracterului conlocutorului -, fără nici un ascunziş, că fusese arestat în afacerea "Rugul aprins". Am schimbat cu dragoste idei despre fericirile credinciosului, despre zumzetul încălzitor al inimii iubitoare de Dumnezeu, despre viaţa de după moarte şi despre lucruri de mult mai măruntă însemnătate, precum studiile mele din trecut, nesiguranţa asupra a cum avea să-mi arate traiul după eliberare şi asupra incertitudinii privitoare la profesia sau meşteşugul meu viitor, că - bănuiesc a o mai fi scris - mi se întrerupsese frecventarea cursurilor universitare în anul al doilea, abia pornit.

Timpul se abstrăsese din preajma noastră şi dialogam pe o gură de rai mică, după măsura costelivilor visători ce eram. Când se vesti un început de forfotă din direcţia bucătăriei, am tras cortina de stele ce ne despărţise de realitate şi mi-am luat rămas bun, să mă feresc de căutăturile celor care mi-ar fi putut pedepsi revenirea de câteva ceasuri la starea firească a omului, adică nimbată de iubirea dintre fraţi.

- Voiam să-ţi spun ceva.

Eram nerăbdător să ies, strâns cu uşa de instinctul de conservare redevenit activ.

- Nu-ţi mai bate capul cu nimic din câte te frământă. Dumnezeu te pregăteşte să scrii spre lauda Sa. Vei fi un izvoditor de cărţi închinate Lui. Ele vor răspândi credinţa, vor îmblânzi sufletele, vor îndemna la frăţietate. Fii liniştit, Dumnezeu a ales în locul tău. Fii binecuvântat!

"Totuşi, este bolnav." - am regretat să constat în ultima clipă a agapei intelectuale la care luasem parte, oaspete mai cinstit ca oricine. Şi nu mă refeream la o maladie trupească, ci la una a sufletului plecat prea departe în ţinuturile fără de margine ale închipuirii şi care nu-şi mai găsise calea de întoarcere.

Niciodată, până la capătul ispăşirii mele, nu am mai avut prilejul să-l întâlnesc. Aceasta a fost cea dintâi pedeapsă pentru asprimea cu care-l judecasem. A doua pedeapsă a constat în a-l întâlni în libertate. La câţiva ani buni după revenirea mea în familie.

Era zi de sărbătoare - Sfântul Dimitrie Basarabov. Mă târâsem ca melcul într-o coadă lungă şi stufoasă de persoane doritoare să sărute Moaştele în racla lor din Catedrala Patriarhiei. Mă aşezasem la rând pe la şapte dimineaţa şi se făcuse trei şi jumătate când am pornit-o în josul dealului, spre Hala de Carne din Piaţa Unirii. Alături de mine cobora fostul asistent universitar la Facultatea de Medicină. Nu apucase să se îngraşe. Îmi amintesc că mi-a reţinut atenţia lărgimea neretuşată a pantalonilor săi negri. Din vechea lui înfăţişare nu mai rămăsese decât privirea-i neobişnuită. Era ras proaspăt şi îşi tăiase obrajii în mai multe locuri; se pregătise cu neîndemânare să-l întâlnească pe Sfânt. Plutea în jurul său un aer jovial şi ingenuu, ca de Paşti sau de Crăciun, şi - nu ştiu de ce - extrem de balcanic.

L-am condus pe străzile acelea sugrumate ce se vărsau, după numeroase cotituri, printre căsuţe cu curte, pendulând peste veacurile al nouăsprezecelea şi al douăzecilea, în Calea Rahovei. Încrengătura celor discutate de noi acum contrazicea ultima mea impresie, ce mă însoţise după despărţirea de el de odinioară. Şi-mi părea rău că mă dovedisem necruţător faţă de felul său oarecum mai fantezist de a mă fi încurajat. În definitiv, cu ce-mi greşise? Doar că încercase să mă îndrume pe un drum pe care m-ar fi dorit angajat, folosindu-se de tonul unei certitudini, adevărat - lipsită de acoperire. Numai că eu eram atât de copleşit de propriile mele întrebări şi disperări privind sfera practică imediat următoare eliberării ce se apropia, încât lumina folosită de el în călăuzirea mea mă jenase şi, în loc să o fi luat drept ceea ce era şi să-i

fi depus opinia alături de câte altele se războiau în mine, pentru o evaluare ulterioară, o întunecam cu neîncrederea mea.

Abia de-mi trecură acestea prin minte că firul monologului său o apucă pe noi cărări sinuoase ce tindeau să mă smulgă din aceeaşi realitate ocolită de noi şi altcândva. Pleca, în dezvoltările sale, de la fapte aparent fără însemnătate, ale căror martori eram - cum păşeam pe asfalt fără zgomot -, ori de la făpturi întâlnite în cale. Un cocoş, pe un gard prăpădit, îşi fâlfâi roşul de sânge şi curcubee, ce-ţi luau ochii, peste sărăcia grădinii şi răceala uliţei, ca şi când ar fi scuturat două bogat înflorate covoare olteneşti. Îşi însoţi mişcările ample de trâmbiţa puternică a cucurigului desfăşurat din note numeroase, atât grave, cât şi ascuţite.

Ce poet inegalabil aveam alături de mine şi cum nu ştiusem a-l cunoaşte! Pedeapsă îmi era chiar această descoperire. Şi cu atât mai osândit mă simt astăzi, că n-am ştiut fi la înălţimea dragostei sale pentru mine şi n-am apucat, până în pragul bătrâneţilor mele, să scriu un rând întru lauda lui Dumnezeu.

11

Tot iscodind despre deţinutul Vasile Voiculescu, îl întâlnesc pe medicul Voiculescu Vasile, care l-a precedat. Îmi sunt menţionate diagnostice de neuitat, ajunse de domeniul legendar pentru familia sa.

O doamnă, de pildă, suferea de o alergie ce părea incurabilă. Nici un specialist nu izbutise să identifice pricina acesteia, nici s-o curme. Doctorul Vasile Voiculescu s-a interesat dacă simptomele se manifestau pe tot parcursul anului sau doar în anumite perioade ale lui. A aflat că se produceau doar iarna. Şi-a întrebat pacienta cu ce se îmbrăca în acel anotimp. Primi răspunsul că adăuga veşmintelor obişnuite un palton cu guler de blană negru. Medicul ceru să-l vadă. Constată că era vopsit. Recomandă să nu fie folosit o bucată de timp. Alergia dispăru: provenea de la vopseaua respectivă.

Un alt caz este proverbial. A fost chemat să vadă un prunc. Pierea fără să se ştie de ce. Sugea, dar era veşnic înfometat. Slăbea continuu. Nu numai că se făcuse apel la tot soiul de doctori, dar participaseră şi o sumă de somităţi la un consult comun.

Doctorul Voiculescu, după ce l-a cercetat, a cerut să fie alăptat de faţă cu el, lungindu-se copilul pe un cântar special pentru cei mici. A remarcat că, oricât sugea, laptele îngurgitat nu i se adăuga la greutate, să coboare talerul. Şi-a dat seama că o pieliţă de sub limbă împiedica mişcările acesteia, că procesul suptului se rezuma la o simplă strădanie, însă rezultatul nutritiv era nul, fiindcă băieţelul nu înghiţea decât ce i se scurgea întâmplător pe lângă limbă. Cu această constatare, medicul l-a salvat, recomandând intervenţia grabnică a chirurgului.

Vasile Voiculescu refuza onorariile. Îşi întreţinea familia sprijinindu-se exclusiv pe salariul primit pentru activitatea depusă la dispensarul de cartier de pe Bulevardul Ardealului, unde funcţiona. Astăzi acesta îi poartă numele.

*

A fi "doctor fără de arginţi" deriva din preocupările spirituale ale poetului. Foarte vechi, ele n-au devenit evidente pentru familie decât o dată cu moartea soţiei sale, în 1947. După ea, scriitorul s-a adâncit în asceză şi simţea tot mai imperios chemarea călugăriei.

- Noi, copiii, îmi mărturiseşte doamna Gaby Defour-Voiculescu, aproape că plângeam: "Cum, tată, să ne laşi şi să te închizi în mănăstire.?" - îmi repetă cu glasul disperat de atunci.

Pentru a-şi desăvârşi penitenţa, poetul refuza să i se mai încălzească odaia la vreme de iarnă. Reacţia copiilor la cererea lui a fost una de opoziţie categorică. Intenţionând să-i împiedice cu

orice chip a mai face focul, mută cu trudă, fără ştirea nimănui, un corp al bibliotecii în dreptul sobei; îl rezemă de ea. Dacă nu s-ar fi ţinut seama de dorinţa sa, se risca provocarea unui incendiu.

Un geam spart al ferestrei din acea cameră îngăduise unui păianjen cu cruce să se tragă mai la adăpost decât în bolta de viţă din curte unde sălăşluise până atunci.

Veneau pe rând în vizită prietenii toţi: Vladimir Streinu, Şerban Cioculescu, Barbu Slătineanu. Prima privire o aruncau către ungherul păianjenului, îl regăseau acolo de fiecare dată, în dreptul locului de comunicare cu exteriorul. O rugau pe doamna Defour: "De ce nu faceţi ceva? De ce nu chemaţi geamgiul? Vreţi să moară tata? Nu vă daţi seama cine este? E un geniu! Trebuie îngrijit. Dumneavoastră nu ştiţi ce scrie!" După ce le explica lupta permanentă pe care o ducea pentru acea fereastră, doamna Defour ajungea la ceea ce o durea mai tare: ".Aşa este. Nu ştiu ce scrie, că nu ne citeşte în veci."

După plecarea lor, intra la tatăl ei; îl implora să cheme geamgiul. "Uite ce e, măi copii: până n-o muri păianjenul ăsta de moarte bună, nu-i stric casa. Şi lăsaţi-mă-n pace!" - răspundea hotărât, adevărat Francisc din Assisi laic şi ortodox, care, fiind friguros, alesese să-i clănţănească dinţii decât să stânjenească o altă făptură a lui Dumnezeu.

Nu-l mai interesa mâncarea. Se hrănea numai cu nuci, mere, lapte, miere, griş. Nu-l preocupa îmbrăcămintea. Familia, de ruşine, îl obliga să pună pe sine haine bune, temându-se de judecata lumii.

Singurul lucru ce-l atrăgea era frecventarea mănăstirii Antim.

În 1952, cu osebire, Andrei Scrima nu lipsea din casa Voiculescu. Poetul şi-a dus familia la călugărirea sa, ca şi la a poetului şi pamfletarului Sandu Tudor. Preţuirea lui Vasile Voiculescu pentru cultura lor era nemărginită; mai ales pentru a celui dintâi.

*

Viaţa lăuntrică a deţinutului Vasile Voiculescu a căpătat, o dată cu schimbarea condiţiilor de trai, o direcţionare nouă, uluitoare pentru amatorul de literatură. Cel din urmă, dacă este suficient de informat, s-a obişnuit cu ideea că medicul, poet şi publicist dintre cei mai activi în perioada interbelică, făcuse jertfe dureroase ale libertăţii personale, ale timpului său, că-şi sacrificase nu rareori familia, dedicându-se scrisului. În ceea ce priveşte epoca ce a urmat, a amuţirii obşteşti datorată terorii, autorul *Luptei cu îngerul* e de presupus a fi fost cel mai prolific dintre literaţii interzişi tiparului. A lăsat, cantitativ vorbind, cea mai abundentă literatură de sertar din domeniul poeziei.

Mai mult decât atât, în cadrul acesteia şi-a depăşit incomensurabil propriul nivel artizanal, ideatic, al sensibilităţii, imagistic, umplând cu spiritul său un gol în istoria noastră literară şi este ridicol de presupus că un alt om de litere l-ar fi putut împlini în condiţiile cenzurării nelimitate a exprimării scriitoriceşti din perioada precedentă. Temerea de a nu mai ajunge vreodată să fie editat în cursul vieţii - ceea ce s-a şi petrecut - l-a confruntat cu apăsătoarea răspundere a judecăţii critice postmortem, perspectivă care, în mod categoric, ridică probleme esenţiale inşilor care şi-au educat simţul răspunderii personale faţă de opera lor, faţă de cultura neamului. La capătul acestei confruntări, creaţia sa a ajuns pe culme.

Va să zică, cititorul încunoştinţat asupra acestei evoluţii, acestor metamorfoze şi eforturi încununate de succes ale duhului, se aşteaptă ca, aidoma lui Radu Gyr şi Nichifor Crainic, Vasile Voiculescu să se fi depăşit încă o dată, pe parcursul celor peste patru ani de detenţie, şi să fi urcat mult mai sus - dacă este de închipuit aşa ceva - în căutarea Frumosului. Există scriitori, ca prietenul său Valeriu Anania, care s-au manifestat sub lespezile tăcerii prin

cenacluri oficial socotite subversive (în cazul respectiv, trebuie citat cenaclul nuvelistului Barbu Slătineanu, frecventat, de altfel, şi de mai vârstnicul său amic Vasile Voiculescu) şi care, după arestare şi cuvenita eliberare (pentru cine nu ştie, şi autorul dramei în versuri *Greul pământului* a fost închis) au stupefiat amatorii de literatură prin vigoarea talentului lor, când au ajuns a fi publicaţi. Alţii au irumpt în literele noastre exclusiv în puşcărie, ca inegalabilul Sergiu Măndinescu, mult-chinuitul Costache Oprişan, Constantin Aurel Dragodan, cel cu gamă neobişnuit de colorată şi de variată (editat de subsemnatul) şi atâţia alţii, prea tineri în clipa când au gustat pentru prima oară fierul rece al cătuşelor, prea tineri pentru a fi avut răgazul să se fi cultivat pe măsura nevoilor meseriei, să-şi fi amplificat cunoştinţele în materie de limbaj şi fondul de trăire şi de originalitate necesare unor realizări cutremurătoare, cum s-au dovedit poemele lor din gherle şi lagăre.

Surpriza cititorului la care ne referim va fi mare. S-ar zice că Vasile Voiculescu n-a mai fost interesat de izbânda asupra lui însuşi în domeniul autoexprimării. Personal, nu a adus dindărătul gratiilor, înregistrate în memorie, după obiceiul eliberaţilor, lucrări elaborate în minte şi repetate până la definitiva învăţare pe de rost. Nici colegii săi de prin celulele călcate nu au scos de acolo atari mărturii memorate din şoaptele autorului. Lupta sa cu îngerul, prezentă în titlul citat, a avut un alt ţel decât exprimarea de sine (insist). Ea s-a desfăşurat în domeniile cunoaşterii de sine şi al înstăpânirii Sinelui asupra lui însuşi şi asupra Lumii Nevăzute!

Cât de departe a ajuns Vasile Voiculesu în depăşirea condiţiei umane, o va lămuri următorul dialog transcris de pe casetele reportofonului ce au surprins convorbirile mele cu fiica poetului.

- Doamnă, mi-a pomenit domnul Stroe Slătineanu că, printre alte mărturisiri ale tatălui dumneavoastră, s-au numărat unele privitoare la nişte mutaţii în corpul astral, făcute din închisoare acasă, de către Vasile Voiculescu. Se pare că poetul a susţinut autenticitatea acestora, enumerând, drept dovadă, cele ce aţi făcut în anumite zile precise, gesturi şi activităţi. Am mai aflat că v-a explicat a fi venit în căminul dumneavoastră folosindu-se de vehiculul concentrării. Vă rog să-mi vorbiţi despre aceste lucruri.

- Curând după ce a sosit de acolo, mi-a spus că, o dată pe zi - textual -, "îmi rezervam plăcerea să vin la tine. Făceam să sune clopoţelul". Aveam un clopoţel mic, ca de sanie, agăţat în balcon. "Nu sunam la uşă. Intram şi mă închinam la icoana mare a lui Iisus Hristos pe care o ai aici." N-am înţeles ce-mi spunea, vă rog să mă credeţi.

Cât de ciudat este că această convorbire cu gazda mea, desfăşurată de-a lungul a mai multe ceasuri, a fost întreruptă doar de două-trei ori de apelul telefonic şi niciodată de alt sunet. În schimb, tocmai acest fragment straniu, privitor la deplasările în spaţiu ale celui închis, a fost dublat, în depărtare, de un lătrat aburit de distanţă, vesel, amical, al cine ştie cărui câine din vecini. Ca şi cum patrupedul, cu un al şaselea simţ al dobitoacelor, ar fi adulmecat o prezenţă stranie în acea zonă a Bucureştilor, în acele secunde când evocam poetul decedat, stăpân al unor forţe oculte inexplicabile.

- N-am înţeles, continuă doamna, până ce, mai târziu, am avut ocazia să stau de vorbă cu un iniţiat. I-am destăinuit că tata practica "Rugăciunea Rugului Aprins", lucru confirmat de mai multe persoane care m-au asigurat că ajunsese la o treaptă atinsă de prea puţini osârduitori. Acel domn m-a lămurit că tata nu mi-a vorbit de-a dreptul; socotea că nu-l puteam înţelege. Însă el realiza detaşarea din trup. Am discutat lucrurile acestea şi cu cineva care a stat cu tata în puşcărie. Această persoană mi-a povestit că Vasile Voiculescu se căţăra într-un pat de la nivelul cel mai de sus, deşi era bătrân şi-i venea greu s-o facă. Se retrăgea acolo şi, când colegii credeau că dormea, probabil că se detaşa în spirit. Alte comentarii nu-şi mai găsesc locul aici.

Totuşi, cât greşesc faţă de doctorul Dabija. Nu am ajuns eu, filolog prin vocaţie, opţiune şi studii, eu, care n-aş fi bănuit niciodată una ca aceasta, să slujesc Bisericii, ca profesor al studenţilor teologi? N-am publicat sumă de studii în revistele Ei? Nu am sfătuit eu tineretul să se apropie de semeni cu frăţească dragoste şi, mai ales, de treaza apărare a adevărului? Nici vorbă ca toate acestea să se învecineze cât de cât cu splendoarea ipostazei în care mă văzuse proiectat profetul din lagărul Salcia. Însă nici nu înseamnă că firul evoluţiei mele s-a desfăşurat aiurea decât pe urmele intuiţiilor sale. Cumpănindu-mi-se această remarcă, nu se vădeşte oare că eu am fost cel lipsit de minte, cel orb, cel surd, iar el - cuvântătorul viitorului? I se cuvine dreptatea de a-i recunoaşte, cu atâta întârziere ruşinată, precizia diagnosticului duhovnicesc cu care m-a aruncat în a doua mea întrupare, cu alte cuvinte în existenţa de după săvârşirea condamnării. Într-un fel foarte încâlcit, mi-l pot socoti zămislitor spiritual.

Dar, aşa cum am recunoscut, nu m-am purtat cu el după greutatea afirmaţiei solemne pe care abia am încheiat-o de scris. Dimpotrivă. Aceeaşi dovadă de insensibilitate am dat-o tuturor celor din "Rugul Aprins". Poate şi fiindcă i-am fericit prea tare pentru a fi primit martiriul în numele Domnului, pe când mie mi se retrăsese această binecuvântare, din vina răcirii evlaviei personale.

Deoarece tot am ajuns cu istorisirea la perioada de după eliberare, îl voi pomeni pe părintele Felix, din aceeaşi Mănăstire Antim. Deşi ortodox - şi ce mai ortodox, căci era originar din Basarabia. -, avea chip de cleric catolic, ras întotdeauna cu grijă, atent la înfăţişare, delicat, respirând şi cultură laică. Alături de studiile teologice, le făcuse, dacă nu mă înşel, şi pe acelea de pictură, ca şi de muzică. Bun dirijor de cor, era şi un bun zugrav bisericesc. Iar când am bătut la uşa chiliei sale, tare s-a bucurat să se mai ivească prilejul să înveţe ceva, anume limba engleză, studiată de mine atunci într-o a doua serie de facultăţi, prima întreruptă fiindu-mi de condamnare. Avea nevoie să se descurce cu ea, pentru că părintele Patriarh Iustinian, apărător zelos al multor monahi persecutaţi de comunişti, îi tutela plecarea definitivă în Statele Unite ale Americii.

Nu numai că nu purta barbă noul meu prieten şi elevul meu trecut de vârstă, însă era chiar indignat de apariţia modei "bărboşilor", ceea ce mă amuza, în secret, din partea unui călugăr.

Întâlnirile noastre cotidiene, din răstimpul a vreo două luni, sărace în împărtăşiri de amintiri şi de idei, în schimb bogate în acea atmosferă inefabilă a unei chilii, gustată numai de către aceia care au avut norocul să-i calce pragul cu reverenţă, ajungând astfel în stare să culeagă din ea adierile de dincolo de tavanul lumii, însemnau numai predare, luare de notiţe, exerciţii, încercări de conversaţie, când istovitoare, când entuziaste, când împiedicate, când urcând către fluenţă şi cursivitate. Nu progresam din punct de vedere spiritual decât într-o direcţie - aceea a dragostei creştineşti aplicate, străduindu-mă să slujesc zbucnirii părintelui Felix în lumea liberă.

Până când, într-o zi, la vreo zece minute după sosirea mea, în timp ce-i dădeam nu mai ştiu ce lămuriri, îşi ridică arătătorul către buze. Încetai să vorbesc, nedumerit. L-am văzut înălţându-se uşurel de pe scaun, străbătând tiptil micuţa cameră. Când ajunse la uşă, îşi mută cu încetinitorul braţul. De îndată ce degetele îi atinseră arama clanţei, se retrase brusc şi trase uşa după sine: se deschidea în interior. Împiedicându-se de propriile-i labe, un preot celib, care vieţuise în aceeaşi mănăstire de când n-o mai frecventam eu, dădu să se prăbuşească la pieptul său. Îşi pierduse echilibrul, cum stătuse încovoiat, cu ochiul sau cu pavilionul lipit de gaura cheii, spionând să afle cu ce se ocupa fratele său de credinţă.

- Ce făceai la uşă, părinte? - îl luă din scurt gazda mea; i se adresase cu o bărbăţie de adevărat luptător, pe care nu i-o cunoşteam.

Limba iudei se împleticea furioasă; bălmăjea vrute şi nevrute; se apăra, fără a fi fost acuzat; congestionat şi greţos, intenţiona să se arate ameninţător; se vădea - şi voia să fie considerat

- un fel de Saul, când acesta mai era prigonitor al ucenicilor lui Hristos, şi nu izbutea să pară decât un prăpădit de mărăcine înfipt într-o parte dosnică a trupului, nebăgat în seamă nici măcar când îl smulgi din turul iţarilor, să-l arunci în colbul drumului. Era informatorul oficial al mănăstirii, cunoscut de tot omul datorită prostiei şi răutăţii sale, câinoşenie triplată de o imundă arghirofilie.

Ulterior am aflat despre mizerabila sa morală multe, alţi turnători - nu mai breji -denunţându-l public; într-atâta îl urau, mai dihai decât victimele sale, căci păcătosul ignora până şi legea nescrisă a cruţării între dânşii. Era şi a rămas unul dintre marii bolnavi psihici numiţi "reeducaţi" de la închisoarea Piteşti, devenit fiară în urma torturilor la care a fost supus şi un torţionar al preoţilor cu preponderenţă. Altarul, îmbrăţişat după eliberare, nu izbutise să înlocuiască ajutorul ce i l-ar fi putut da medicul psihiatru, ori democraţia - acest minunat tămăduitor al tuturor relelor -, la timpul potrivit.

Întovărăşirea mea cu părintele Felix ar fi avut şansa să însemne pentru mine o reluare a unor legături pierdute şi regăsite, a căror valoare crescuse enorm prin mijlocirea maturizării mele dospite de suferinţă. Faptul că reveneam către acel grup spiritual nu ca solicitant, ci ca solicitat, îmi conferea o brumă de încredere în sine, câtuşi de puţin dăunătoare caracterului, dimpotrivă - utilă, zic eu, acceptării legitimei superiorităţi în domeniul experienţei mistice a membrilor lui. Poziţia mea de posesor al unei vocaţii didactice le-ar fi impus o mai grijulie îndrumare a mea pe calea regăsirii de mine însumi. Dar n-am fost profesorul părintelui Felix destul de îndelungat timp pentru a mă întări în reobişnuirea cu aspiraţiile din adolescenţă. Drept care, la plecarea sa definitivă din ţară, l-am vizitat sporadic pe unul, pe celălalt, până nu i-am mai vizitat deloc. Singura mână întinsă pe plan spiritual de peste ocean de către fostul meu elev a fost o carte poştală ilustrată. În ea îmi scria ceva de felul acesta: "Am izbutit să mă descurc la vamă cu ceea ce m-aţi învăţat: sunt şi eu curios să văd ce o să mi se întâmple mai departe".

Era un îndemn implicit să mă dedic catedrei: mi se confirma chemarea. Aşa am şi făcut.

13

Dacă şcoala medicinei l-a împins pe tânărul Voiculescu spre căutări în domeniul materialismului şi spre dezlegări cu ajutorul pozitivismului, încurajat de evoluţionism, după ce l-a smuls studiilor filologice începute, cu promisiunea că ştiinţa trupului uman îi va dezvălui mai multe despre om decât Facultatea de Litere unde se înscrisese iniţial (aceluiaşi destin îi va urma, peste zeci de ani, eseistul Ion Vianu), Littré, Claude Bernard, Auguste Comte, Charles Darwin, Spencer, în loc să-i aştearnă calea cu flori înmiresmate, conducându-l într-o lume nouă, bogată în roade viitoare, l-au îndrumat către hotarul unui pustiu. În acest deşert, dacă te avântai destul de departe, te-ai fi putut pomeni faţă-n faţă cu scheletul imens al unei metafizici descărnate, dezumanizate, uitată de esenţa ei, de Dumnezeire. Dar învăţăcelul nu asta sperase de la maeştrii săi.

Cu un salt spectaculos peste steiurile disperării, se agăţă de funiile esoterismului, se aburcă pe culmile Kabalei, ale Seferului, se supuse disciplinei alpine a poeticelor practici roscruciene predate de Péladan, se avântă în susul drumeagurilor sinuoase ale teosofiei, purtat pe rând de mână de Fabre d'Olivet, Saint Yves d'Alveidre, Eliphas Lévy, Papus, Schuré, Madame Blawatzky şi parcurse podişurile pline de crevase ale antroposofiei, urmărind lumina când vizibilă, când invizibilă a lui Rudolf Steiner.

Tovarăşii de drum cei mai apropiaţi i-au fost Carlyle, Emerson, Novalis şi Maurice Maeterlinck.

"Mărturisesc, m-a interesat această preumblare - scrie el mai târziu - şi m-am complăcut, aşa cum mi-ar plăcea să mă plimb printr-o galerie închisă, cu vitralii colorate. Treci printr-o dungă de galben mâhnit, intri în alta de roşu aprins, ca să păşeşti într-o a treia, de violet mistic. Dar

am sfârşit prin a dori lumina cea albă, cea adevărată, şi am ieşit afară după ea, cu ochii la cer."

Această "lumină albă" o întrevăzuse din cea mai fragedă copilărie. Noi nu mai cunoaştem mireasma casei ţărăneşti în care, serile, ori măcar duminicile după-amiaza, oarecine din familie - un bunic, de pildă - îşi pune ochelarii de sârmă, nu rareori prinşi de ureche în ochiul unui laţ de sfoară, coboară de pe dulap Sfânta Scriptură cu coji din ceara auriu castanie a lumânării, unsuroasă de uleiul din candela de deasupră-i şi stropită de pistruii negri ce consemnează plimbarea nervoasă a muştelor, ca pietricele însămânţate îndărătu-i de copil prin codrul din poveste. N-am ascultat glasul slovenirii anevoioase împiedicându-se înaintea silabelor împotmolite ca roţile grele ale tunurilor în brazdele de noroi închegat săpate-n drum, seninătatea tenorală şi lineară a acelei voci luându-şi-o drept model pe aceea a dascălului de la strană, adică evitând accentele afective, lipsindu-se de sublinieri ale textului, de cele mai multe ori trecând în zbor pe deasupra virgulelor şi a tuturor celorlalte semne de punctuaţie, întocmai ca Verbul începutului împotriva căruia nu se ridicaseră încă stavilele Spaţiului Creat.

Uneori, când lectura o făcea o fătucă, un băietan, cu sufletul cleştar şi mâinile roşite spre vioriu de sângele dudelor, ea se înălţa mai ales din Vieţile Sfinţilor, din Minee sau Apostol, că Biblia sta mai presus de întinderea cititorului. Ceasloave şi Psaltiri, Gromovnice şi Patericuri străjuiau pacea duhurilor şi o reaşezau peste frământările şi ispitele săptămânii. S-au dus gospodarii din trecut obişnuiţi să-şi cinstească viaţa cu buchia şi cu învăţătura depuse strat de strat, timp de zeci de ani, peste clasa unică primară urmată printre salturile iezilor şi mugetele vacilor scoase la păscut întru ajutorarea părinţilor.

Unul dintre pruncii crescuţi creştineşte în atari familii, ştiutor în azbuchii de la patru ani bălai, într-atâta se învrednicise cu visarea, încât Iliada şi Odiseea sa îi erau Cărţile Vechiului Testament, îl ţinea pe Avraam drept Nestor, iar Iacov îi slujea de Ahile, troienii-i deveniseră filisteni, după cum pe Agamemnon îl recunoştea în Samson.

Dacă ar fi fost numai basm Istoria Sfântă şi încai nu era lucru de şagă, însă Ea i se împletea cu viaţa, lui Vasile. Aşa se făcu, într-o bună dimineaţă, când el şi cu soră-sa a mare băteau cu talpa apele ziurelului de ziuă, că i se năzări (sau să fi fost vedenie şi minune?) în ochii rotunjiţi de fericită uimire, a cuprinde cerul, cât era de întins şi de opalin, umplut cu un înger nemărginit altcum decât întinsul zării: veghea asupra pământului. Şi i s-a mai întâmplat ceva altcândva. Muma lui îi îndesase în buzunarul de la piept Epistolia Maicii Domnului, cumpărată pe cinci bănuţi, să-l apere de cele rele. Iar flăcăoaşul de-o şchioapă simţise cărţulia cât două cutii de chibrituri zbătându-i-se-n cuibul de pânză, ca o altă inimă, pui de vrabie. Alergase către războiul de ţesut al mamei, s-o vestească de neaşteptata îmboldire tremurată pe sfârc.

Aşa vieţuind, pe jumătate cu cele sfinte, pe jumătate cu cele lumeşti, slujea liturghia ca "părintele", fără să sară o podobie; o ştia pe dinafară şi o desfăşura sub un nuc. Pe lângă aceasta, avea treabă de nu prididea cu slujba de îngropăciune, dublată de meseria groparului, pentru toţi abia ieşiţii din ou câţi răposau în ograda şi-n grădina părintească înainte de a fi apucat să-şi ia zborul.

Cât de greu este să-l recunoaştem în cursul superior, printre membrii fondatori ai Societăţii "Cap de raţă", întemeiată de câţiva dintre elevii Liceului "Lazăr", de lângă Cişmigiu. La inaugurarea acesteia, avu loc, noaptea, o jertfă sângeroasă: fură sacrificate măcăitele legănate-n pene ale domnului director Vasile Păun, prin tăierea capetelor, masacru păgân şi nelegiuit. Dacă-l căutăm bine pe acest Vasile Voiculescu, puşlamaua despre care vorbesc, o să-l găsim pe scena Teatrului Naţional, în *Capul de Răţoi* , piesa colegului său co-fondator George Constantinescu, alias actorul Ciprian; după cum spiritul ghiduş al năzbâtiilor lor încă neprimenite de judecată respiră în scrierile trăznite în veci ale altui co-fondator, Demetrescu-Buzău, acela de şi-a zis mai târziu Urmuz, viitorul grefier - şi de pe atunci geniu - care şi-a luat viaţa cu un glonţ la Şosea.

Copilul şi adolescentul nostru să fie poetul lui Dumnezeu, acela care, matur, i-a cercetat pe cei mai râvnitori duhovnici ai Ortoxiei române, să le împărtăşească soarta - încă nebănuită pe atunci - a muceniciei? Cu astfel de salturi să i se fi oţelit îndrăzneala de a se agăţa de Trapezele Cerului? Arena circului său dumnezeiesc o alcătuiau plaiurile sufletului: zbura sub îngerul Pantocrator rămas cu el din copilărie, înscris zâmbitor pe cupola cu stele, zbura peste jivinele îmblânzite cu foc şi bici, spre hazul zecilor de mii de gură-cască, iubitori de literatură, zbura şi n-ar mai fi ostenit de strămutare.

"Din piscul Tău, de-ngădui, niciodată,

Pentru nimic să nu mă mai cobor",

cum va scrie, încântat.

14

Activitatea acestui cerc despre care mă străduiesc să adun veşti pornise cu mult înainte de a-i cunoaşte eu, la cei şaisprezece ani ai mei, pe unii dintre membrii lui, anume încă de prin 1945. Trebuie adăugate şi alte nume de seamă la acelea şterse din hârţoagele Stării Civile, purtătorii acestorlalte neajungând în faţa completului de judecată, slavă Domnului! Este vorba despre părintele Petroniu Tănase, mai târziu vieţuitor la Mănăstirea Sihăstria, iar acum stareţ al Schitului Podromul, de la Muntele Athos; fratele de mănăstire Pavel Leca, botezat ulterior, ca monah, Paulin. Lista laicilor se cade mărită de asemenea. Participau la reuniuni excelentul bizantinolog, al cărui coleg am avut cinstea să fiu în cancelaria Facultăţii de Teologie, profesorul Alexandru Elian; profesorul Virgil Stancovici; compozitorul Paul Constantinescu; profesorul Todiraşcu; Paul Sterian; pictoriţa şi conferenţiarul Olga Greceanu; ca şi un grup de 10-12 studenţi, dintre care viitorul logician Valeriu Streinu şi monograful "Rugului aprins", dr. Nicolae Nicolau.

Amiciţia tuturor acestora, durată în numele dragostei creştine şi a căutării unei mai bune trăiri şi apropieri de Adevăr, a fost magnetizată de apariţia neaşteptată, în mijlocul lor, a unui trimis al lui Dumnezeu, adus de tare departe pentru astâmpărarea setei lor de Absolut. Este vorba despre ieromonahul Ivan Culighin, duhovnicul Mitropolitului rus Nicolae de Rostov, confesor format într-un schit, Optina-Pustina, dependent de renumita Mănăstire Optina, situată la miazănoapte de Moscova.

Cum de se rătăcise acela pe meleagurile noastre? Mitropolitul numit fusese coleg de studii şi prieten apropiat cu viitorul Patriarh al României Nicodim, întâlnindu-se ei pe băncile universitare, la Kiev. Capul Bisericii Ortodoxe Române îi oferise adăpost la Mănăstirea Cernica, iar el se refugiase dimpreună cu duhovnicul său, să-l apere şi pe acesta de agresivitatea tot mai anevoie de suferit a cruzimii nejudecate cu care ateismul comunist se străduia să înăbuşe glasul lui Iisus Hristos.

Începând cu toamna anului 1945, părintele Ivan Culighin se mută la Antim, mânat de curiozitatea de a cunoaşte preocupările clericilor şi laicilor convorbitori aici, zvonul despre râvna cărora ajunsese până la el. Pe drum, în tramvaiul ce-l aducea din cartierul Pantelimon, a întâlnit şi omul de trebuinţă lui, cum nu era cunoscător al limbii române: un ostaş basarabean, tălmaciul său de atunci înainte timp de doi ani, până în ianuarie 1947, când au fost ambii arestaţi, recuperaţi de sovietici şi deportaţi împreună.

Sosirea sa inopinată între cercetătorii din mijlocul Bucureştilor ai căilor spirituale avu rolul unui ferment neasemuit. "Duhovnicul Mitropolitului de Rostov devine părintele părinţilor duhovniceşti şi al întregului grup de studioşi şi conferenţiari de la Antim" (dr. Nicolae Nicolau, "Rugul aprins al Maicii Domnului", în *Din documentele rezistenţei* , nr. 4, 1992, p. 30; tot din această prezentare am dobândit şi celelalte informaţii din capitolul de faţă).

Mănăstirea Govora, prin stareţul local Antonie Barbălungă, îi găzdui pe toţi, în vara lui 1946, într-un refugiu al adâncirii filocalice. Atunci răsări ideea de a se întemeia o asociaţie cu statut legal, menită răspândirii Ortodoxiei prin conferinţe publice şi autorizate, denumită "Rugul Aprins al Maicii Domnului": "Ia astfel naştere "Rugul aprins al Maicii Domnului", pe fundamentul unui concept al misticii ruse transmis de părintele Ivan şi având drept ultim scop realizarea climatului interior care să permită exerciţiul rugăciunii inimii. "Rugăciunea Inimii" ("Doamne, Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluieşte-mă pe mine păcătosul"), atât de greu de dus chiar într-un mediu înduhovnicit, de chinovie retrasă departe de lume; rugăciunea inimii avea să fie raţiunea ultimă a activităţii acestor oameni din secolul al XX-lea" (*ibidem*).

Denumirea "Rugul Aprins" provenea de la o icoană adusă de către acelaşi monah rus, reprezentând-o pe Sânta Fecioară deasupra unui rug aprins.

Acesta a fost preludiul unei a treia etape în organizarea şi manifestarea pâlcului de prieteni duhovniceşti. Ei începură să susţină conferinţe, în sala bibliotecii Mănăstirii Antim, la etaj, în fiecare duminică, în faţa unui auditoriu foarte numeros, atras de subiectele lor apologetice şi mistice, cuvântări urmate de întrebări şi comentarii. După cum le caracterizează acelaşi martor, dr. Nicolae Nicolau, participant nelipsit printre cei mai tineri din acea epocă: "Era o sărbătoare a spiritului. Bibliografia savantă expusă în text, fără ostentaţie, citatele neobositoare şi totdeauna utile, detalierile pertinente necesitate de nivelul aperceptiv variat al auditoriului, zelul conferenţiarului şi, nu în ultimul rând, personalitatea fiecăruia dintre vorbitori, în sfârşit disponibilitatea apriorică a asistenţei de a audia o replică justă şi discretă la furia materialist-atee care bântuia afară, totul şi toate uşurau osmoza spirituală care se înstăpânea acolo" (*ibidem* , p. 32).

Citez după aceeaşi sursă câteva dintre temele abordate: "Isihasmul; Iisus - logosul întrupat; Păcatul originar; Scena şi altarul; Rugăciunea Inimii; Exegeza smochinului blestemat; medalioane ale marilor mistici ai Filocaliei" (*ibidem* , p. 33).

Înainte de a încheia paginile privind acei ani demult spulberaţi, i se cuvine cititorului să afle câte ceva despre rolul de neegalat al acelor minunaţi sfetnici ai sufletelor şi despre clipa lor unică în istoria teologiei române. Singurul care poate cuvânta cu privire la acestea este acelaşi memorialist la care apelăm întruna în capitolul de faţă.

"Într-o epocă de mari convulsii sociale, politice şi spirituale, oricine era interesat despre soarta societăţii româneşti şi nu numai a ei, precum şi, pe alte planuri, de traiectoria şi finalul avatarurilor sale sufleteşti, se vedea obligat să-şi definească poziţia intimă.

Evantaiul opţiunilor era destul de limitat, nuanţările fiind minime: de la centru spre stânga şi spre extrema stângă. Dar, ca să mai rămâi indiferent, retras în turnul propriu al unei poziţii intelectuale de erudit, pasionat de document şi reflecţie, nimenea nu mai putea rămâne. Marile răsturnări, violentările vechilor tipare, arbitrariul şi incompetenţa, violenţa zisă revoluţionară ori progresistă, toate obligau la abandonarea conceptelor greu definibile şi fără perspectivă.

Şi aici a apărut Antimul; pentru mulţi - o întâlnire pe drumul Damascului.

Căzând pe terenuri virgine ori abia desţelenite sau pe conştiinţe ostenite de contradicţii şi înfrângeri, Antimul oferea mâna întinsă, limanul liniştit, lumina întâlnirii pe drumul aceluiaşi Damasc. Acesta este poate cel mai important rol pe care l-a avut grupul de la Antim.

Dar încă o remarcă trebuie făcută şi asupra ei va trebui să se insiste de către viitorii studioşi ai fenomenului. Anume: grupul de la Antim, compus din mireni şi clerici ortodocşi, intelectuali, universitari, trăia în duh autentic creştin, Creştinismul nu era, pentru aparţinătorii "Rugului Aprins", un fenomen de cultură, ca pentru alţi filosofi români în fond atei. Aprofundarea creştinismului nu era un rafinat joc intelectual, după cum nici acceptarea lui nu era o savantă

concesie de circumstanţă, făcută pentru menajarea anumitor susceptibilităţi. Nu! Explorarea frumuseţilor lui se făcea dinăuntru. Acesta este termenul: dinăuntru; de pe poziţia intelectualului care sesizează în sine tulburarea aceea premergătoare marilor revelaţii, acea fecundă nostalgie a paradisului pierdut. Pentru ei, Mântuitorul nu era unul dintre marii, nici cel mai mare, ci era singurul, adevăratul Dumnezeu. Christos era viu şi lucra în ei, nu pentru că ei avuseseră norocul ca nişte savante silogisme să li-l legitimeze, ci pentru că, preexistând în sufletul lor, unde îi aştepta demult, acum li se descoperea lor, care îl căutaseră" (p. 34-36).

Urmă, în ianuarie 1947, răpirea părintelui Ivan Culighin şi a ostaşului său. Prin anul 1948, cei zece-doisprezece studenţi participanţi fură şi ei arestaţi sau adoptară statut de fugari hăituiţi.

Grupul rămas îşi schimbă reşedinţa la Mănăstirea Plumbuita, de la marginea Bucureştilor, şi-şi reduse activitatea la un număr mic de participanţi. Până în 1958, când toţi membrii lui de seamă au fost condamnaţi.

15

Există nişte mărturii cu privire la poetul lotului "Rugul aprins", aşa cum a apărut colegilor săi de boxă în timpul procesului. Ele aparţin blândului, dreptului şi curajosului care nu cunoştea ostentaţia Emil Mihăilescu şi sunt consemnate de Raluca Barac, în *Din documentele rezistenţei* , nr. 4 (p. 40-55). În ele se aduc unele elemente noi privitoare la misiunea sa de medic şi se accentuează altele, acum cunoscute cititorului.

"Pe ultimul loc în proces a apărut în mod tulburător şi neaşteptat medicul şi poetul Vasile Voiculescu, care avea multe puncte comune cu părintele D. Stăniloae, ca modestie şi blândeţe. În cele două zile ale procesului, stând în boxă alături de poet, l-am putut observa cât de străin şi speriat părea de atmosfera tribunalului, cred că avea mai mult de 60 ani şi era atât de uluit, încât am căutat, permanent, să-l încurajez. Nu pot uita că, în rechizitoriul procurorului (care se poate mândri cu acest proces), unul dintre capetele de acuzare împotriva poetului şi medicului V. Voiculescu a fost acela că primise ordine şi merite de la regimul burghezo-moşieresc. În pledoaria lui, avocatul apărării a menţionat, ca răspuns, că doctorul Voiculescu, ca medic militar, în timpul primului război mondial, a fost decorat pentru munca depusă şi pentru faptul că, bolnav fiind de tifos, a rămas să îngrijească răniţii în loc să plece într-un spital în spatele frontului. Tot degeaba s-a menţionat, cu probe, că, în timp ce la noi în ţară poetul nu mai fusese publicat, îi apăruseră două poezii într-o recentă antologie de poezie din URSS.

Totul a fost, de fapt, o înscenare de cea mai proastă calitate şi care nu putea apărea în public, la lumina zilei. Pedepsele au fost deosebit de severe: între 15 şi 25 ani închisoare pentru unii, iar pentru tineri, între 8 şi 5 ani. Poetul V. Voiculescu a fost condamnat la cinci ani de detenţie şi a murit la câteva luni după ispăşirea pedepsei" (p. 45-46). Apare o măruntă inexactitate: a fost eliberat după patru ani săvârşiţi.

Unele caracterizări ale d-rului Nicolae Nicolau sunt întărite de notele cu un puternic dar al preciziei, făcute economicos de arhitectul Emil Mihăilescu; mă refer la acelea privitoare la roadele cultural-spirituale ale cercului de la Antim. De aceea, nu mă voi opri din citarea textului celui din urmă:

"În fond, ce stârnise şi provocase Securitatea?

Se prea poate să fie faptul că atât părintele Daniil, cât şi părintele Arsenie, prin temperamentele lor de luptători, stârneau în jurul lor curiozitatea unor adepţi şi, în felul acesta, incomodau puterea cel mai mult. Ceilalţi rămâneau nişte pasionaţi cărturari, cu o viaţă interioară, fără a avea însă vocaţia de a se expune a luptătorului, fiind mai degrabă izolaţi în munca lor. Desigur că părintele Daniil se făcuse remarcat de Securitate prin anii '46-'48 în lumea Antimului, unde, prin prelegerile lui, urmărite de o serie de intelectuali precum V.

Voiculescu, Ion Barbu, Ion Marin Sadoveanu şi clerici, încerca să devină mentorul unei şcoli spirituale având în centru vechile învăţături filocalice. Aceste încercări le-a continuat şi în perioada pe care o cunosc eu, în anii '55-'58, când un grup de studenţi de la diferite facultăţi, într-un număr mai restrâns sau mai mare, ne strângeam să-i ascultăm prelegerile. În peisajul nostru atât de sărac intelectual, cu o viaţă ternă, într-o atmosferă plină de suspiciuni, temeri şi laşitate, apariţiile în Bucureşti ale părintelui Daniil aveau darul să ne redeştepte la o altă viaţă. Atunci, la aceste întâlniri, mulţi dintre noi au avut revelaţia unei alte dimensiuni a spiritului şi tot atunci ne-am deschis gustul pentru anumite lecturi. Fără îndoială, pentru unii dintre noi a fost şi un început de iniţiere isihastă; "Rugăciunea Inimii", exerciţii de concentrare şi meditaţie sub îndrumarea părintelui Daniil. Adeseori, în grup, plecam duminicile la Plumbuita, să ascultăm predicile părintelui Sofian, care în acele vremuri grele dovedeau un adevărat curaj. În cerc mai restrâns îl vizitam şi pe părintele Benedict, în chilia lui de la Patriarhie, acesta fiind un duhovnic spiritual de o mare fineţe. La prof. Al. Mironescu, de câte ori cobora de la Rarău părintele Daniil, se ţineau adevărate cenacluri literare, la care participau şi unii din prietenii lui Şerban Mironescu. Acolo, în casa profesorului Mironescu, l-am întâlnit pentru întâia dată pe V. Voiculescu recitând cu modestie versuri proprii" (p. 46-47).

A sosit clipa când mi se cuvine să îmbogăţesc acest capitol ce trimite în paginile lui la alt condei, cu o altă reluare. De data aceasta, ea constituie un fragment dintr-o însăilare de istorisiri ale mele, intitulat *Mâncătorul de trandafiri şi cămara şobolanului* , apărut în 1992, în: *Caidul. Nuvelele adolescenţei în temniţele comuniste* (Bucureşti, Editura Divers-Press şi Editura Ramida). Din acest fragment, cititorul îşi va face o impresie mai completă asupra autorului la care am recurs până acum. Trebuie ştiut că toate numele folosite mai departe, excepţie făcând al său, sunt inventate. Acela autentic al excepţionalului student ieşean la Matematici, de neuitat şi care m-a ajutat să-mi sedimentez cunoştinţele şi mai ales să preţuiesc fărâmele originale ale propriei mele încercări de cugetare este: Mihai Cocuz.

*

"Cea mai frumoasă perioadă din viaţa mea s-a desfăşurat într-o echipă de cinci inşi, parte din brigada de muncă aflată la porunca doctorului Măric. Acesta fusese medic militar, căpitan. Scunduţ, firav, gingaş, frumuşel ca o păpuşă. Condamnat, ca noi toţi, pentru o nimica toată: istorisise prietenilor (ah, prietenii. ce blestem, în epocă!) ceva al cărui martor fusese în satul de baştină din Bucovina cedată, al soţiei sale. Ce văzuse acolo? Pe cine să intereseze? Lucruri mărunte, de bună seamă, şi triste. Cine te poate scoate vinovat că ai ochi de văzut şi minte de înţeles? Cine? Iată că văzătorul lunecase printre cei în haine vărgate. Deoarece noi, aceştia, alcătuiam secta văzătorilor.

Nenorocirea lui Măric fu că foştii noştri brigadieri displăcuseră conducerii cu petliţe albastre. Erau moi, se purtau ca nişte deţinuţi egali cu noi. Fură înlocuiţi cu alţii. Printre cei din urmă, şi medicul. Numărându-se anterior printre apropiaţii mei, am pus vorbă bună pentru un student ieşean la Facultatea de Fizico-Matematici, pentru doi studenţi la aceea de Arhitectură din Bucureşti şi pentru un pui de ţăran, nedezlipit de unul dintre aceştia. Aşa s-a format echipa noastră.

Emil, studentul la Arhitectură, devenise un simbol pentru mine. Nu mă atrăsese către el doar aceea că era condamnat dimpreună cu nişte oameni de bine cunoscuţi mie în adolescenţă, ci şi pătimirea sa personală, sub privirile întregului lagăr, într-o noapte de neuitat de iarnă.

Pe înserate, revenind de la cine mai ştie ce muncă, cei o mie de oameni am fost opriţi la porţile lagărului.

Ni s-a ordonat să ne dezbrăcăm. O mie de bărbaţi goi, cu hainele împăturite la picioare. O percheziţie corporală de rutină, ne-am spus. Aşteptam destul de liniştiţi să ne vină rândul, să ne putem îmbrăca. Prima zăpadă, subţire, căzuse de două zile. Se topise pe locurile călcate,

pe celelalte mai zăbovea, fără vlagă. Nu era nici frig să crape pietrele, dar nici călduţ; atâta cât să îngheţe şi să se dezgheţe, dintr-una-ntr-alta. Ne frecam unii pe ceilalţi pe spinare sau singuri pe torace, picioare, braţe, să ne amăgim că ne punem sângele în mişcare. Din când în când, urletul unui paznic, plesnetul bastonului de cauciuc, bufnitura bâtei, scrâşnetul răngii, zbierătul celui lovit că părăsise poziţia de drepţi poruncită, lătratul câinilor-lup de pe margine.

De undeva din dreapta, apăruseră muncitori liberi, cu hârdaie şi cazane pline cu zer aburind, destinat crescătoriei de porci a gardienilor. Câmpul se umplu de un miros de lapte covăsit, lăsându-ne visători. Această invazie nocturnă de miresme nu ne era cunoscută. De obicei, la ceasul acela ne aflam între sârmele ghimpate, destul de departe de acel loc.

Paznicii confiscau orice piesă de îmbrăcăminte interzisă de regulament Ne lămuriserăm. Aşadar, despre asta era vorba: făceau pregătiri pentru anotimpul geros; se asigurau ca nici un condamnat să nu ascundă ceva ce l-ar fi apărat de frig.

Deodată se iscă învălmăşeală dincolo de numeroasele şiruri de bărbaţi despuiaţi ce mă despărţeau de locul unde se adunau în neorânduială hainele însuşite. Atenţia tuturora se încorda. Dacă se întâmpla să-i supere careva pe cei în uniformă, pedeapsa s-ar fi revărsat asupra tuturor becisnicilor din lagărul de muncă silnică. Toţi s-ar fi resemnat cu ea, cu o singură condiţie: să ştie pentru ce anume suferea, să aibă satisfacţia unei răzvrătiri, cât de mici, să nu rămână, în continuare, victimele unui destin absurd, mut, surd, închis în sine însuşi.

Setei comune de un spectacol al răzbunării i se turna pe gât oţet şi saramură. Emil - nu-l cunoşteam încă, dar, de pe urma acestei întâmplări, l-am iubit atât de tare - înota cu braţele răşchirate în aer, în mijlocul spaţiului depozit de zdrenţe, îşi păzea capul de loviturile ce plouau de pretutindeni. Nu încerca să scape prin fugă, deoarece caraliii îl împresuraseră. Dintr-o izbitură, celui vânat îi săriseră ochelarii de pe nas. Foarte miop, neputându-se lipsi de ei, se aplecase să-i caute, pe pipăitelea. Câteva lovituri cu cizma îl îngenunchează. Am mai apucat să văd şiroaiele de sânge năvălindu-i pe nas şi gură; i se prelingeau pe pieptul de fată, fără peri. Pe spinare şi pe fese, armele contondente năpustite asupra lui îi tăiaseră dungi roşii. Trupul i s-a prelins pe ţărână; se chircea când într-o parte, când în cealaltă; îl tocau cu bombeul, cu talpa ghintuită, cu tocul cu blacheu. Nu-şi mai apăra decât sexul, în palmele petrecute una peste cealaltă.

Ce se întâmplase? Când eram mutaţi cu şlepul dintr-un lagăr în altul, ni se încredinţa, cât dura călătoria, balotul cu haine civile ce ne aparţineau ("efecte", li se zicea). Cu ultimul prilej, Emil îşi descususe mânecile pulovărului şi le strecurase în noul lagăr, să aibă cu ce-şi păzi plămânii când urma să vină iarna: le salvase de toate percheziţiile. Acum, că ninsese, le luase la purtare. Spre ghinionul său, le găsiseră şi le aruncaseră în maldărul acela inform. Tânărul, crezându-se destul de şiret, încercase să şi le fure îndărăt, dar fusese prins asupra faptei.

Impresionat ca şi mine de masacru, fiul de plugar se lipise de el tot atunci. Nu cred că am schimbat cu Todoraş mai mult de o sută de vorbe într-o vară, cât am muncit împreună. Mi-era drag deoarece credea că îl apăra pe Emil. De cine? Poate de el însuşi.

George fusese coleg de an universitar cu Emil. Poate că voi schiţa cândva soarta lui deosebit de tragică. Pentru moment, nu are rost să spun mai mult decât că suferea de o prăbuşire nervoasă părelnic fără scăpare şi că nu se putea schimba nici o vorbă cu el. Primea cuvintele de mângâiere, dar nu mai era în stare să comunice cu semenii.

Dan, matematicianul, reprezenta, probabil, cea mai strălucită figură de intelectual dintre cele patru-cinci mii de oameni întâlniţi de mine în cursul unei detenţii relativ scurte; căci, între noi fie vorba, ce însemnătate să aibă timpul scurs între douăzeci şi douăzeci şi patru de ani, când alţii au zăcut prin gherle şi un sfert de veac? Înţelepciunea blândă, tolerantă, replica ascuţită,

fără să ajungă vreodată să rănească, tăria sa de a se purta permanent ca un frate mai mare, necunoaşterea temerii, ceea ce niciodată nu-l conducea, totuşi, până la îndrăzneli necugetate, toate trăsăturile sale se mulau atât de bine pe nevoile mele, încât nicicând nu mi s-a înscris în suflet cu mai multă acuitate personalitatea altui amic. Aspirasem, pe parcursul lung al condamnării străbătut până atunci, să întâlnesc un om înzestrat cu o temeinică pregătire filosofică, ca şi cu informaţie culturală de o mare amplitudine.

Emil şi cu mine îi sorbeam monologurile fără capăt. Oricât de mult îl preţuiam pe cel dintâi, cum Emil nu se simţea aplecat către artele cuvântului, mă rodea o umbră de gelozie pentru fiece clipă când novicele într-ale arhitecturii mi-l răpea pe Dan, îmbiindu-l să se dăruiască unor teme cu caracter general, eu istovindu-mă de nesaţul după discuţii privitoare la teatru şi literatură. Însă Emil era un om de o rară discreţie. Ca şi când ar fi simţit febrilitatea aşteptărilor mele şi că, involuntar, îmi punea piedici întru împlinirea lor, se retrăgea adesea în convorbiri şuşotite cu prietenul său, pe care altfel nici nu-l simţeam a fi fost de faţă. În atari clipe, sufletul meu egoist se revărsa ca un ou spart şi se lăfăia senzual, conştient de libertatea totală ce îi era îngăduită, scăldându-se în tiradele lui Dan.

Ce zile bogate în exultarea raţiunii! Câte bucurii pot încăpea sub aţintirea mitralierelor de pază! Cât de departe de ideea pedepsei prin detenţie se situează doi bărbaţi afundaţi în treburile minţii şi ale duhului! Cât de slobozi suntem în condiţiile celei mai aspre temniţe, dacă întâlnim un om pe măsura nevoii noastre de absolut! Căci libertatea este alt nume al prieteniei celei adevărate. Iar lipsa ei o resimţi ca pe o cumplită înlănţuire, atunci când te leagă de un semen al tău obligaţii sociale sărace în dulcea înţelegere a amiciţiei.

Tumultul acesta de raze netulburate era judecat de doctorul Măric, brigadierul a cărui singurătate nu o îmblânzea vorba bună sau cea adâncă a nimănui. El ne agrava sentinţa, refuzându-ne mâncarea bună-rea, câtă socotea comenduirea că ne datora. Deoarece nu izbuteam să ne îndeplinim norma de roabe cu pământ câte aveam de cărat zilnic, medicul nu ne învrednicea decât cu jumătate din polonicul de zeamă lungă ce ne era destinat" (p. 191-195).

Arhitectul Emil Mihăilescu, pentru a reveni la portetele sale limpezi şi nepărtinitoare, a înjghebat şi unul al părintelui Daniil, întâlnit de noi într-un colţ paradisiac al Mănăstirii Antim şi care era şeful lotului creat de Securitate. Evocarea priveşte anchetele arhitectului de astăzi:

"Tot atunci mi-au arătat în dosare o mulţime de decupări din ziarele dinainte de război, cu articole fulminante scrise de Sandu Tudor (părintele Daniil) împotriva crimelor comise de Stalin în Rusia, împotriva comunismului. Erau articole scrise pe un ton polemic şi foarte vitriolat - o adevărată antologie de articole anticomuniste adunate cu grijă din presa vremii. Sandu Tudor fusese directorul ziarului *Credinţa* , un ziar anticomunist de orientare spre dreapta, fără a fi tributar mişcării legionare; avea doar o linie creştin-ortodoxă militantă. În aceste articole recunoşteam personalitatea părintelui Daniil, care avea vocaţie de mentor spiritual, temperament de luptător în tranşee, elocinţă şi spirit caustic, pătrunzător şi intolerant. De altfel, atitudinea fermă, curajoasă, de o mare nobleţe sufletească, a păstrat-o pe toată durata procesului; nu s-a apărat pe sine nici un moment - îşi cunoştea foarte bine adversarii şi nu-şi făcea nici o iluzie în ceea ce priveşte soarta lui. Permanent a luat apărarea celorlalţi şi, în special, a celor cinci tineri de soarta cărora se simţea răspunzător" (p. 42).

Pentru a profita de faptul că acest capitol s-a clădit de la sine exclusiv din citate, îl voi încheia dedicându-i unuia dintre aceşti studenţi care, cum spune Emil Mihăilescu, "cu dinamismul şi neastâmpărul său, era oarecum şeful grupului de tineri şi care reuşise să ne trezească din nepăsare şi indolenţă, aducându-ne în preajma atâtor oameni deosebiţi, în contact cu o altă zonă a cunoaşterii, atât de captivantă" (p. 54), închinându-i, ziceam, o amintire personală, publicată în acelaşi volum *Caidul. Nuvelele adolescentei în temniţele comuniste* - povestirea *Omul strâmb* , o amintire despre cum poate comunismul transforma o atare personalitate.

"Fusese singurul angajat civil care-şi luase cu de la sine putere dreptul de a-şi depăşi atribuţiile. Se năpustea în noi ca un caraliu. Muşca sudălmile cu care ne strunea la muncă, ne grăbea ritmul - şi aşa extenuant -, ne potopea cu injurii şi, ceea ce ni se părea cel mai jignitor., ne compara cu el. Ca vârstă, unii studenţi erau nişte copii ceva mai mari, iar mândria ne stătea la pândă ca şarpele ridicat în coadă. Se vedea pe sine de parcă ar fi fost atlet, bolnav cum era de complexele celor mărunţi şi fără înzestrări fizice, a căror unică vlagă stă în excitarea nervoasă şi în excesul tiroidian. Îşi pomenea până la osteneală performanţele în box - poate şi pentru a preveni o eventuală revoltă a vreunui exasperat, căci, aidoma tuturor paznicilor reangajaţi, tremura şi el de frica răzvrătirii acelora călcaţi în picioare. Mai recunoşteam în comportamentul său neeradicarea sadismului caracterizând puştiul ce fusese odinioară, care, probabil, aţâţa, fără minte, câinele în lanţ, să-i deguste furia neputincioasă, când el, băieţelul, era apărat de ea prin zgarda dulăului şi prin propria-i distanţă de zăvod. Îl ascultam cu milă, fiindcă, în mod evident, se impunea ca un biet lăudăros îmbătat de înseşi cuvintele sale: din acestea reieşea limpede că cele mai mari satisfacţii posibile lui nu erau râvnite mai sus decât de a fi fost socotit un bărbat puternic.

Cum era firesc, el continua să urle, noi să tăcem, deoarece loc de replică nu exista.

În grupa din care făceam parte, aciuiserăm şi un fost student la Arhitectură. Spaimele anchetelor, tensiunea şi nevoile închisorilor îi secătuiseră resursele psihice. Se refugiase într-un autism aproape total. Era deposedat de voinţă. Toate faptele sale, extrem de puţin numeroase, decurgeau din obişnuinţă; rutiniere, puteau păcăli la prima ochire, ca aparţinând unui cuget sănătos, ele neieşind din comun prin nimic. Curând, atrăgea luarea aminte prin abulie, prin neparticipare, prin covârşitoarea oboseală sufletească ce respira din întreaga lui făptură. Distrofia - pe un fond biologic nativ neînclinat spre depunerile de grăsime - se instalase în conştiinţele noastre, ale prietenilor săi, ca un fel de avertisment asupra a ceea ce urma să trăim la rândul nostru, mai devreme sau mai târziu. Cu atât mai tare îl ocroteam, încercam să preluăm cât mai mult din sarcina lui de muncă şi - când se apropia un reprezentant al conducerii de zona unde ne aflam - să-l convingem să mimeze activitatea. Iniţial, din porţiile noastre de mâncare, i-am adunat lui o a doua, suplimentară. N-a durat mult strădania, deoarece curând ne-am lăsat - poate prea uşor - convinşi că nu exista mijloc să-l îndemnăm să mănânce până la capăt măcar polonicul rezervat lui de comenduire.

Tocmai asupra acestui condamnat s-au repezit fulgerele mânioase ale meşterului. Mai întâi, l-a descoperit zăcând în roabă, în toropeala dulce a soarelui. Apoi a descoperit cât de slăbănog era. Aceasta i-a stimulat apetitul de a-i ţine o conferinţă privitoare la eficacitatea sportului în formarea tineretului. Cum nu se declanşa nici o încuviinţare elogioasă, se înfurie de-a binelea. Sări să-l lovească, pretinzând că tăcerea celuilalt îi ultragia bunăvoinţa. În ultima clipă, îşi înfrână nevoia de a brutaliza pe loc. Îşi amintise, desigur, că regulamentul îi interzicea contactul direct cu noi. Porni în căutarea unui sergent-major, oricare i-ar fi ieşit în cale, aruncând în urmă tot felul de ameninţări potrivite prilejului. Ştiam ce aştepta de la gardian şi nu ne îndoiam că acea nădejde urma să i se împlinească fără întârziere. Inimile ni se îndoliaseră, fără să mai fie nevoie de concretizarea demersului său.

Din fericire pentru colegul nostru, singurul gradat aflat mai aproape de noi era magazionerul de unelte. Înalt şi subţire ca un par, spre deosebire de obiect, firea molâie îi înclinase şira spinării. Cearcăne mari îi umbreau tenul ţigănos. Membrele prea lungi îl făceau niţel caraghios, cu atât mai mult, cu cât mişcările lor erau efectuate imprecis, ca din inerţia balansului. Privirile melancolice, dar şi injectate, nu-şi trădau decât foarte arareori gândul prin cuvânt. Părea înveninat, însă nu se manifesta. Cum era întruna mofluz, constituia un pericol. De fapt, temerea noastră, a unor fiinţe îndelung familiarizate cu răutatea umană, depăşea nocivitatea lui. Oricare dintre ceilalţi caralii, stimulat de denunţul angajatului civil, s-ar fi grăbit, mâncând pământul, către grupul nostru, să-l răzbune pe laş. Acesta venea alene, absent, neliniştit. Şi avea de ce să nu fie prea semeţ. Aidoma slujbaşului care declanşase conflictul, nici lui nu-i era

îngăduit să intervină în existenţa noastră, rolul său fiind dependent de serviciul economic. La faţa locului, puse câteva întrebări ca: "De ce nu munceşti, bă? De ce nu-i răspunzi domnului meşter când îţi vorbeşte? Ce crezi că-i dumnealui aici? E de râsul tău?" Acolitul se învârtea în jurul său ca o spirochetă, se agita, incrimina, recapitula, se explica, se plângea şi acuza. Omul în uniformă se aplecă lenevos şi apucă o coadă de cazma. O înălţă şi se încordă să izbească. Victima, până atunci într-o poziţie de drepţi foarte îndoielnică, deşi nu fusese lovită, se prăbuşi fără veste, cu un ţipăt ascuţit prelung. Prietenul nostru zăcea lungit, cutremurat de convulsii. Spume de salivă îi năpădiseră pe la colţurile gurii. "Dă-l în mă-sa, că face pe nebunu'." - scuipă într-o parte gradatul, de parcă atât ar fi aşteptat pentru a părăsi zona constituită de noi, evitată de el pe cât putea. Salariatul civil insistă în aplicarea corecţiei, dar nu-l putu convinge. Se depărtară împreună. Cel care păstrase o tăcere perseverentă, inconştient de rezultatele ei iritante, continua să se zguduie pe pământul galben" (p. 57-60).

16

Să revenim la unul dintre capitolele anterioare, în căutarea limbuţiei cuiva, pricină a arestării multor intelectuali, monahi, preoţi şi studenţi. Iată o listă cât de cât completă a persoanelor condamnate în lotul "Rugul aprins":

- scriitorul Vasile Voiculescu - decedat;

- scriitorul prof. Alexandru Mironescu - decedat;

- dr. Gh. Dabija - fost asistent universitar, grav bolnav;

- preotul prof. univ. Dumitru Stăniloae, astăzi membru al Academiei Române;

- pictorul arhimandrit Sofian Boghiu;

- pictorul şi dirijorul arhimandrit Felix Dubneac, astăzi Secretar Eparhial al Arhiepiscopiei noastre Misionare din Statele Unite ale Americii;

- pictorul monah Vartolomeu Dolhan - decedat;

- arhimandritul Roman Braga, astăzi duhovnic al mănăstirii de călugăriţe de lângă Jackson, Michigan, a cărei stareţă este sora sa, Maica Benedicta Braga;

- ieromonahul Arsenie Papacioc, duhovnic al schitului de la Techirghiol;

- fostul episcop, arhimandritul Benedict Ghiuş - decedat;

- ieromonahul Adrian Făgeţeanu;

- poetul şi ziaristul Sandu Tudor; a condus publicaţia *Credinţa şi revista Floarea de Foc* ; călugărit la Mănăstirea Antim, sub numele Agathon; a slujit la Schitul Crasna, până ce o scurtă arestare i-a întrerupt vieţuirea acolo; Mai târziu, a devenit ieroschimonah, cu numele Daniil; stareţ al Schitului Rarău - decedat în detenţie, bolnav de tuberculoză şi reumatism poliarticular;

- studenţii la Institutul de Arhitectură din Bucureşti:

Emil Mihăilescu;

George Văsii;

Nicolae Rădulescu;

Dan Pistol - achitat după ce a suportat patru ani de detenţie; unica sa vină fusese a se fi spovedit o singură dată la părintele Daniil;

- Şerban Mironescu, studentul la Facultatea de Filologie, Universitatea Bucureşti, secţia de Limbi Clasice - astăzi locuieşte în Elveţia;

Alături de cei de mai sus şi de alţii neidentificaţi de mine, au cercetat cunoaşterea cu duhul, fără a rămâne constant printre cei numiţi, astfel încât le-a fost cruţată detenţia:

- poetul şi matematicianul Ion Barbu (prof. universitar Dan Barbilian) - decedat;

- romancierul şi istoricul teatrului, fost ministru, Ion Marin Sadoveanu - decedat;

- economistul Mihai Musceleanu;

- maestrul de balet, poetul şi scenograful Stere Popescu - decedat în Marea Britanie;

- arhitectul Constantin Joja - decedat în Germania;

- ieromonahul Ivan Culighin - decedat în deportare, probabil în Siberia;

- ieromonahul Antonie Barbălungă, stareţ al Mănăstirii Govora - decedat;

- ieromonahul Petroniu Tănase, stareţ al Schitului Podromul, de la Muntele Athos din Grecia;

- arhimandritul Paulin Leca;

- prof. universitar Alexandru Elian;

- prof. Virgil Stancovici;

- compozitorul şi prof. universitar Paul Constantinescu - decedat;

- prof. Todiraşcu;

- Paul Sterian;

- pictoriţa şi conferenţiarul Olga Greceanu - decedată;

- un grup de zece-doisprezece studenţi, dintre care viitorii logician Valeriu Streinu şi doctor Nicolae Nicolau;

- preotul Mihai Avramescu, acela care mai întâi a atras intelectualitatea bucureşteană în jurul său, la biserica Schitul Maicilor, el însuşi în tinereţe poet suprarealist; a publicat sub pseudonimul Jonatan X.Uranus; co-fondator al revistei craiovene de avangardă *Radical* , alături de (?) Cartianu - decedat;

- şi membrii familiei de mare preţ intelectual Slătineanu, care au oferit căldura casei lor reunirii unora dintre cei de mai sus, dimpreună cu criticii literari Şerban Cioculescu şi Vladimir Streinu, cu poetul şi dramaturgul monah Valeriu Anania, într-o etapă când orientarea acestui grup incipient se îndrepta către cenaclul literar.

Afirmam, aşadar, că voi căuta împrejurările datorită cărora această elită intelectuală şi spirituală a ajuns să sufere martiriul complex al înjosirilor anchetei, al acuzaţiilor mincinoase, al torturilor morale şi fizice, al lipsurilor, al distrugerii biologice şi psihice, dusă într-un caz până la moartea în detenţie în chinurile unei înţepeniri totale, în celelalte - nu rare - la

prăbuşirea după eliberare; iar pentru toţi: prigoana. Aceste împrejurări pot fi rezumate cu un singur cuvânt: *indiscreţia* .

A fost aceasta răuvoitoare? Nicidecum. Intenţia ei era patriotică. Numai că, în condiţiile comunismului vânător de capete, ea s-a dovedit - cum era de aşteptat - copilărească şi extrem de dăunătoare, împingând toţi aceşti oameni în bezna unei suferinţe nemotivate, căci nădăjduiesc a fi limpede pentru cititori că aspiraţia la îmbunătăţirea de sine, la îndumnezeire a victimelor, numai activitate antistatală ori protest nu s-a putut numi.

*

Prin arestarea marelui logician al matematicii, unicului istoric român al logicii şi eseistului prof. univ. Anton Dumitriu, şi asistentul său Andrei Scrima a rămas pe drumuri. S-a apropiat de Mănăstirea Antim şi s-a aşezat vieţuitor în ea. Nu peste mult timp, a fost numit profesor la Seminarul Monahal de la Mănăstirea Neamţului. Acesta desfiinţat fiind de Stat, i s-a propus să se mute la o catedră a Şcolii de Cântăreţi Bisericeşti de la Curtea de Argeş. Plângându-se pe stradă părintelui Bartolomeu - viitorul scriitor Valeriu Anania - de situaţia sa modestă, incertă şi mult sub pregătirea sa, cel din urmă, bibliotecar al Patriarhiei, i-a propus să vină să lucreze cu el; ceea ce s-a împlinit.

Aceştia doi, numărându-se printre puţinii tineri buni cunoscători de limbi străine din preajma Întâistătătorului, erau folosiţi la toate nevoile, după obiceiul Bisericii. Tălmaci, însoţitori, traducători, ghizi, răspundeau de corespondenţă. Multe le erau meseriile şi îi mânau de ici-colo. Astăzi îi găseai în Capitală; mâine, în orice eparhie depărtată. Se glumea pe seama lor, găsindu-li-se porecla: "Păunii Patriarhiei", deoarece capul Bisericii întru Fericire Adormitul Patriah Justinian tare se mândrea cu podoabele ştiinţei şi intelectului dânşilor.

Din această secundă calitate a Sfinţiilor Lor a decurs, pentru a doua oară, implicarea părintelui Bartolomeu ca instrument al Proniei în existenţa părintelui Andrei Scrima. Cel dintâi primi un telefon de la Cabinetul Patriarhal. Fu vestit să se grăbească a întâmpina un oaspete oficial, un profesor indian. O gripă rebelă îl reţinea să iasă din chilie. Îl rugă pe prietenul său să-i preia sarcina. Andrei Scrima se deplasă de urgenţă. Focul de artificii perpetuu cu care sclipitoarea sa inteligenţă îi răpea pe toţi conlocutorii, ironia ce nu-i părăsea zâmbetul din colţul gurii, încântătoarea sa personalitate şi, cu osebire, iniţierea în limba sanscrită, îl convinseră curând pe vizitator să-i confieze că era Rector al unei universităţi şi să-i ofere o bursă. Propunerea sa fu sprijinită de Patriarhul Justinian. Aceasta avea loc prin 1954.

Este uşor de închipuit câte speranţe şi-a pus pe atunci fratele de mănăstire Andrei în acea plecare apărută în perspectivă, într-o perioadă când nimeni nu ieşea oficial din ţară, dacă nu era trimis cu scopuri guvernamentale sau de spionaj. Urmă un an de tensiuni greu de imaginat, de decepţii, de insomnii şi de măcinare a nervilor.

La capătul acestuia, se vesti vizita Preşedintelui Indiei Radakrishnan. Fu invitat la Marea Adunare Naţională, al cărei membru era şi Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române. Ierarhul participa la sesiuni însoţit de doi clerici. De data aceasta, părintele Bartolomeu se amestecă iarăşi în viaţa colegului său, acum ştiind prea bine ce făcea. Îi sugeră Întâistătătorului să-l numească pe Andrei Scrima printre cei doi. Era unica şansă să se reactualizeze ideea bursei în India, demult îngropată în seifurile Ministerului de Interne.

Într-adevăr, aşa evoluară lucrurile. Preşedintele Radakrishnan, pus în temă şi înţelegând realităţile de detenţie în libertate din ţara noastră, menţionă, în discursul ce-l ţinu cu acel prilej, apropiata deplasare în propria-i patrie a monahului ortodox român Andrei Scrima. Era o lovitură dată de către Patriarhul nostru sub centura Securităţii - nu prima şi nici ultima. Oricât s-ar fi zbătut "organele" să împiedice acordarea paşaportului, interese economice naţionale şi mai ales ale Uniunii Sovietice se opuneau îndărătnicei ei strategii de a zădărnici trecerea

frontierei de către orice cetăţean care nu se afla în slujba sa, mai ales când acesta era supradotat, cum stăteau lucrurile cu cel în cauză. Andrei Scrima a primit din partea Ministrului de Externe Grigore Preoteasa un paşaport valabil pentru patru continente, la care proaspătul posesor nu aspirase nici în cele mai năstruşnice vise. Securitatea profita pentru a realiza o nouă stratagemă a dezinformării: vădea "magnanimitatea" cu care îi trata pe cetăţenii "merituoşi".

A plecat în 1956, luând cu sine (în mână, pentru a nu atrage atenţia asupra lui) un caiet cu versurile poetului Vasile Voiculescu. Acela care în copilărie strălucea în calambururi (semna: S. Crima, îmi povesteşte regizorul Sorana Coroamă Stanca, al cărei soţ, actorul şi scriitorul Dominic Stanca, i-a fost părintelui Andrei coleg la liceul din Orăştie) a rămas înclinat spre păcăleli.

Se îndreptă către Occident. Cum intra în protocolul comunismului să nu se creeze ocazia unor călătorii oricât de puţin civilizate, din temerea că bunăstarea sau măcar comoditatea ar putea da glas românului - că aşa e libertatea: dacă te simţi bine, ţi se deşteaptă demnitatea -, Andrei Scrima se deplasă cu portmoneul gol-goluţ. Patriarhul Justinian l-a îndrumat spre episcopul grec Jakovos de Malta, a cărui reşedinţă se afla în Elveţia, la Geneva, în vederea dobândirii unui ajutor material. Datoriile contractate de Biserica noastră atunci fură plătite de acelaşi protector din fruntea Bisericii Ortodoxe Române, mai târziu, prin - culmea! - acelaşi părinte Bartolomeu., astăzi Arhiepiscop al Clujului.

Aşadar, ".drumul [lui Andrei Scrima - *n.n.*] spre India duce mai întâi în Elveţia, apoi la Muntele Athos şi în Liban. La Beirut , îl cunoaşte pe Elias Marcus, care a fost timp de 16 ani prefect al oraşului" - citesc în nişte însemnări inedite ale d-rului Nicolae Nicolau. "Un om foarte evlavios, celibatar şi care-i dă tot concursul părintelui Scrima de a ţine conferinţe cu caracter filocalic la Institutul Ortodox. Succesul lor deosebit duce la înfiinţarea unei mănăstiri la Der-al-Harf, lângă Beirut , mănăstire cu monahi proveniţi din populaţia arabă".

Oprindu-se în Franţa şi aciuindu-se pe lângă grupul Istina, Andrei Scrima îl cunoscu pe scriitorul Olivier Clément, directorul revistei *Contacts* , profesor la Institutul Ortodox Saint Serge, de la Paris. Literatul francez trecuse la ortodoxie sub influenţa marelui teolog rus Paul Evdokimov. Noul amic publică un reportaj asupra mutaţiei monahismului românilor de la faza filosofică la aceea filocalică şi vesti faptul că, sub patronajul Prea Fericirii Sale Patriarhul Justinian, monahismul se constituise, în România, factor de rezistenţă împotriva comunismului ateu. Erau citate numele părintelui ieroschimonah Daniil, al părintelui profesor Dumitru Stăniloae, al preotului profesor Ioan Coman şi celelalte. Autorul îşi recunoştea, ca sursă de informaţii, un tânăr călugăr bucureştean, anonim, cu care discutase situaţia credinţei la noi.

Părintele Andrei ajunse în India.

"La Benares, unde rămâne timp de doi ani, Andrei Scrima devine lector universitar de limba franceză, pe lângă catedra de filosofie europeană" - aflu din aceleaşi note. "La sfârşitul celor doi ani, calamităţi naturale obişnuite pentru locurile şi populaţiile autohtone îl silesc pe părintele Scrima să revină în Liban, unde ia legătura cu prietenii lui vechi. Devine profesor de liturgică la Universitatea Catolică St. Joseph din Beirut, deţinând în acelaşi timp un alt post la Universitatea Americană din acelaşi oraş. De aici face dese plecări în Occident."

Între timp, spusele sale însămânţate în Franţa rodeau în România. Toţi cei ale căror nume deveniseră publice fură arestaţi, minus profesorul Ioan Coman, conform informaţiilor date de părintele profesor Dumitru Stăniloae.

Cazul de conştiinţă al părintelui Andrei Scrima este unul dintre cele mai interesante. În patrie, lăsase sentimentul că era mai mult un "om universal", un cosmopolit, decât un român. Atracţiile sale sufleteşti şi intelectuale îi impuneau reverenţă pentru valorile perene ale

omenirii, iar curiozitatea îl îndemnase prea puţin să se aplece asupra culturii naţionale, spune gura lumii. Am o obiecţie faţă de acest zvon: părintele Andrei a riscat enorm luând cu sine versurile poetului român Vasile Voiculescu, ceea ce pare să pledeze în favoarea tezei că îl considera a merita un eventual sacrificiu al propriei persoane. În orice caz, odată ajuns în Occident, o binecuvântată mândrie naţională îl stârni să laude toate câte le cunoştea despre preocupările oamenilor superiori întâlniţi în patrie. Ba chiar să adauge acestora o componentă a unei atitudini civice directe ce le lipsea, componentă a personalităţii mature, absenţa căreia o percepea cu durere. Însă statura spirituală a prietenilor săi îi impunea atât de mult, încât suplini cu cuvintele sale golul ce se cuvenea să fie plin până la revărsare cu proteste vehemente ale întregii Biserici şi intelectualităţi. Nu şi-a dat seama că tocmai această adăugire la realitate grăbea sacrificarea ce urma să îmbogăţească atât de îmbelşugat trăirile duhovniceşti ale acelora împinşi de propria-i mână - inconştientă de ce făcea - spre mucenicie. Aşa a fost creat lotul "Rugul Aprins" al lui Alexandru Teodorescu.

17

A greşit fratele Andrei când a afirmat că Patriarhul avea cunoştinţă de preocupările celor aleşi?

Întrunirile acestora au avut loc şi la mănăstirea Plumbuita, cum am scris. Iar în această fază, ele erau frecventate, afirmă dr. Radu Voiculescu, şi de Fericitul Întru Adormire Patriarhul Justinian. Nu ne aflăm în plin Alexandre Dumas, când ni se vorbeşte despre vizitele incognito, acoperite de beznă şi secret, ale Întâistătătorului spiritual al neamului, făcute mai micilor Lui care se străduiau să ajungă cei mai mari şi, în definitiv, complotând - duhovniceşte gândind - împotriva propriei puteri, acreditată de duşmanii misticii, lucrând El însuşi la o viitoare slobozire a Bisericii şi întronare a adevăratului Hristos în Jilţul nevăzut de unde era diriguit un popor, împotriva ateismului ce-l trăgea de hăţuri pe drumul pierzaniei?.

De altfel, nu este exclusă prezenţa Sa între sfinţiile lor. Pe bună dreptate, poetul V. Voiculescu îl socotea un mare organizator şi "singurul care a protejat Biserica" în acele timpuri tulburi.

Andrei Scrima a fost un fel de copil spiritual al lui Voiculescu. Dar şi al Patriarhului care s-a pus garant în cazul plecării lui şi, în felul Său, a determinat-o.

Dacă am revenit la poet, e cazul să se afle că acesta a fost anchetat după rămânerea peste hotare a monahului.

Cititorul care crede că un om scăpat din chingile comunismului intern devenea liber în străinătate se înşeală amarnic. Orice mişcare publică sau chiar privată a românilor fugiţi era urmărită, consemnată, luată drept punct de plecare pentru cercetări noi efectuate în ţară.

Cazul caietului de versuri ale lui Vasile Voiculescu oferă cea mai potrivită exemplificare în acest sens, pentru că unul dintre personaje era refugiat de aproximativ douăzeci de ani, celălalt decedase cu mai bine de zece ani în urmă, iar obiectul investigaţiei la care ne referim îl constituiau nişte stihuri cu caracter religios şi nicidecum politic ori antistatal. Poate să existe caz mai simplu, mai puţin vinovat, mai puţin periculos pentru regimul comunist?

Totuşi, securiştii erau hotărâţi să mănânce o pâine bună. Era necesar să-şi motiveze luarea salariului cu afaceri în curs. De ce nu s-ar fi slujit, în vederea inventării acestora, de morţi, de absenţi, de rime?

Andrei Scrima a publicat la Berlin nişte poezii ale răposatului Vasile Voiculescu, în 1973. Cel din urmă, va să zică, nu mai exista. Mai mult, toţi colegii săi de lot fuseseră eliberaţi cel mai târziu cu prilejul decretului din 1964. Unii dintre ei redobândiseră un statut de frunte în viaţa Bisericii. Altora li se acceptase plecarea legală şi definitivă din ţară. Toate câte erau legate de acest grup păreau să nu poată lăsa cale nici unei suspiciuni.

Drept rezultat al acelei publicări, doctorul Radu Voiculescu a fost căutat telefonic de un oarecare Stănescu, redactor la *Glasul Patriei* , revistă M.A.I. destinată atragerii românilor stabiliţi peste hotare şi afişării unei pseudo-libertăţi româneşti scornită de serviciul de dezinformare, căci aici publicau cu preponderenţă câţiva foşti deţinuţi politici care făcuseră politică de extremă dreapta şi, la capătul puterilor, acceptaseră acest rol de emisari mincinoşi ai unei tiranii odioase.

Doctorul, fiul autorului mort în urma detenţiei, a fost invitat la sediul redacţiei. Acolo i-a ieşit în cale Nichifor Crainic, vechi prieten al tatălui său. Fostul director al *Gândirii* a deplâns dispariţia lui Vasile Voiculescu şi l-a dat pe feciorul acestuia pe mâna lui Stănescu. Ultimul numit l-a introdus într-un birou şi l-a lăsat singur, să aştepte; era metoda clasică a anchetatorilor de a crea tensiune psihologică.

Târziu, a apărut şi i-a arătat revista cu pricina, care conţinea două facsimile.

"Cunoaşteţi scrisul de aici?" Zic: "Da. E al tatei. Sigur că da". - "Dar cum au ajuns manuscrisele acolo?!" - "Domnule, nu pot şti. Probabil că tata o fi dat versurile cuiva. Mulţi aveau poezii de ale lui." Doctorul tăcea chitic asupra faptului că era încunoştinţat cu privire la caietul aflat la Scrima. A adăugat: "Noi, copiii, n-am înstrăinat nici o pagină scrisă de tata". Cel care ancheta i-a spus cu grosolănie: "Sunteţi de acord să le dau o labă peste bot?" Se referea la editorii publicaţiei din Germania. "Sunteţi de acord să le scrieţi o scrisoare de protest?" Invitatul a răspuns în doi peri. Celălalt: "Lăsaţi, o să mai vorbim noi.!" - ameninţător. Peste câteva zile, când fusese avertizat că era dator să-şi comunice hotărârea, medicul a aflat că nu mai era nevoie de intervenţia sa. Rămase cu impresia că şi apăruse un text redactat de Stănescu şi semnat în fals cu numele său.

18

Cum de au ajuns monahi, preoţi şi mireni să fie preocupaţi de "Rugăciunea Inimii", această evlavie de taină faţă de numele lui Hristos? Revin asupra ştirilor mele dinainte de edificarea limpede adusă de dr. Nicolae Nicolau.

- În '46, primăvara, m-a chemat tata", îmi povesteşte fiul aceluia care a scris *Schitul de ceară* . "Există un călugăr, Mitropolitul de Rostov-pe-Don, refugiat din Rusia o dată cu armatele noastre, pe care aş vrea să-l cunoşti." Era un monah cu barbă roşie, cu părul lung, cu o rasă cafenie. Destul de neglijent, cum umblă ruşii. Tata mi-a spus, ţin minte şi acuma, că acel Mitropolit a adus "Rugul Aprins".

În familia Voiculescu, "Rugăciunea Inimii" apare doar sub acest nume.

Auzindu-i istorisirea, deodată îmi tresare în pâcla memoriei o amintire. Parcă-l văd pe părintele Daniil şi parcă nu-l văd, în pâlpâirea candelelor şi lumânărilor din paraclisul peste care s-a aşternut seara ca o mantie albastru închis a fecioriei Mănăstirii Antim. După spovedirea mea. Parcă-l aud şi parcă nu-l aud vorbindu-mi acoperit, să pricep puţin şi încă mai puţin să-mi rămână-n minte. Pare-mi-se că mi-a dat de înţeles, aşa, ca un fel de făgăduinţă ce nu a ajuns să fie formulată, că-mi va veni şi mie rândul să cunosc un mitropolit rus (sau poate regreta că nu-l mai puteam cunoaşte.). În orice caz, mitropolitul misterios fusese pomenit. Şi nu era singulară numai misiunea lui la noi (de bună seamă, aceea de a aduce binecuvântarea "Rugăciunii lui Iisus", ori a "Inimii"), că neobişnuită îi fusese şi descinderea. Nu ştiu cât m-am încurcat în jumătăţile de vorbă ce mi-au fost încredinţate de ieroschimonah, nu ştiu cât le-am înţeles greşit, nu ştiu cât le-am îmbogăţit cu închipuirea adolescenţei iubitoare de Neobişnuit, chiar de Imposibil, nu ştiu cât le-am tălmăcit în limbajul cărţilor de aventuri citite, dar este cert că pe când îl ascultam pe duhovnicul meu, se năştea pentru mine anume o viziune fără pereche. Apărea, prăfuit, rupcegos, despletit, un călugăr pe malul unor ape fără sfârşit. Era Nistrul. Şi era un mitropolit fugar. Şi lăsa îndărătu-i bolşevismul. Şi era Duhul lui Dumnezeu în

preajma lui şi în inima lui. Şi de acolo, din tainiţa inimii, chema cu susurul zborului unei albine: "Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, Miluieşte-mă pe mine, păcătosul."

La fiece inspiraţie, lumina lină a Domnului era absorbită. Apoi mişcarea plămânilor se oprea şi lăuntrul unei inimi fiinţiale, nu al cordului, se clătea în raze, pe urmă se odihnea prin eliminarea aerului şi iarăşi lumina era atrasă o dată cu oxigenul. Se topea întru Lumina Taborului din care fiecine are în sine o scânteie. Şi iarăşi, din nou expirarea se făcea pe copleşitoarea resimţire a stării de păcat, într-o smerenie absolută.

Mânat de puterea care se ruga în sine, mitropolitul nici nu-şi dădea seama că pasul său atinsese marginea lichidă a fluviului şi călcase pe ape. Tot astfel, fără a lua aminte la ce-i făcuseră tălpile găurite ale bocancilor, preocupat să rămână cu cugetul în inimă şi în iubirea ei, s-a pomenit pe pământul românesc, umbră sfântă venită să predice calea cândva arătată omenirii de Grigore Palamas, repet: "Rugăciunea Inimii".

- Cum arăta? Ascetic sau voluminos? - îl întreb pe doctorul care l-a văzut cu ochii săi, ochii mei fiind încă împânziţi de draperiile miilor şi miilor de nopţi ce mă despart de clipa de Taină a dezvăluirii părintelui Daniil.

- Destul de voluminos.

Visul meu suportă greu această afirmaţie.

Însă n-am răgazul s-o încerc a mistui. Altceva mă roade. O frază, fie două, publicate de tatăl celui cu care stau de vorbă, în "Confesiunea unui scriitor şi medic" în *Gândirea* din luna octombrie 1935, după ce a prezentat-o studenţilor teologi bucureşteni în acelaşi an.

Iată despre ce este vorba:

"Credinţa cea adevărată e aşijderea acestui instinct de tăcută şi lină plutire - face autorul aluzie la înot -, e la fel cu această nesfielnică predare în puterea apelor, de cufundare şi ameninţare, graţie harului unei respiraţii tainice, graţie unei inspiraţii de aer pe care-l sorbi într-o clipă, de sus, ca să-l aduci cu tine la fund. Credinţa e un instinct de ritm şi orientare care nu se poate deşuruba în cuvinte, oricât de măiestre".

Oare Vasile Voiculescu să fi cunoscut încă din 1935 sistema "Rugăciunea Inimii"? Atunci de ce i-a confiat feciorului său că Mitropolitul de Rostov-pe-Don o adusese? Nu voise doar să sublinieze că cel din urmă le dăduse românilor binecuvântarea pentru contemplare, ca unul care purta în sine Rugăciunea Duhului?

Se susţine oare bănuiala mea, întemeiată pe însăşi descrierea tehnicii acestei rugăciuni în rostirea metaforică de mai sus? Cred că da. Deoarece dr. Vasile Voiculescu era departe de a fi fost un începător în treburile misticii.

Într-o poezie scrisă miercuri 5 octombrie 1956 (urma să fiu arestat pe 4 noiembrie, peste o lună), intitulată *Scafandrul* , cred că, începând cu al cincilea vers, suntem făcuţi martori ai unei asemenea descinderi spre cuibul isihastic din poet:

Te-am căutat o vreme în pietre -- mai apoi

Mi-am înălţat râvnirea să te găsesc în stele

Sclipea ca o mijire din taina ta în ele

Şi te-am chemat cu nume de slavă şi război.

Acum m-afund în mine, în oarba mea genune,

Într-un ocean de patimi cu fundul nepătruns,

Sargasă de păcate, şi n-am puteri deajuns,

Plăpând scafandru-n tainic veşmânt de rugăciune

Să bâjbâi pân' la tine, cu-ntinse mâini nebune

Tu-n scoica-nchisei inimi, mărgăritar ascuns.

Iar în cea de-a doua din perechea de colinde ale sale, îmi pare că citesc triumful cald şi fericit al aceluiaşi isihast:

Trup, tu dormi? Somnul te paşte?

Suflete, scoal' şi cunoaşte

Luminos prunc că se naşte

Din palatul Treimii

În peştera inimii.

Dar pruncul cine mi-i?

E Hristosul Dumnezeu

Coborât în pieptul meu.

Maica Sfantă-n braţe ţină-L,

Sfântul Duh cu drag alină-L,

Îngerii cu raze-nchină-L.

Eu nu dorm, trupul lin spune,

Ci-ncleştat de-o grea minune

Stau în mută rugăciune.

Să mă mişc nu se cuvine,

Ci cu harul care vine

Raiul tot se află-n mine.

Se pot aduce în continuare şi alte dovezi ale trăirilor isihaste neîndoielnice, de cea mai mare profunzime, ale poetului-martir. Ele pledează pentru ideea că experienţa sa mistică ajunsese mult mai departe decât e îndeobşte acreditat:

Inimă a lui Dumnezeu

Inimă a lui Dumnezeu, Doamne Iisuse Christoase,

Cel ce-ţi gâlgâi sângele până jos, în adâncimi,

Deschide-te rugăciunilor noastre sfioase,

Dulce Miez al Misterioasei Treimi.

Floare a Cosmosului, Frumuseţe a Dragostei ne-ncetate,

Spic suprem al neatinsei Lumini Dumnezeieşti,

Unic Cuvânt, Eternitate în Eternitate,

Dulce fulger care pe nimeni nu orbeşti,

Nu ne lăsa pe noi în bezmetică ceaţă,

În somnul lumii cu buimace visări:

Trece-ne cu Tine din existenţă la Viaţă,

Sus, în minunea marii Deşteptări.

Decembrie 15, 1953

Bucureşti

Desigur că cititorul a recunoscut, alături de tema urmărită de mine, şi pe aceea bântuind Renaşterea: *viaţa e un vis* , dar care îşi are rădăcinile într-un teritoriu nu numai accesibil poetului, ci şi îndelung cercetat de el, prin mijlocirea teosofiei, anume în budism.

Mai aproape de isihasm se plasează următoarea declaraţie, fără a fi una explicit înscrisă în aceeaşi serie:

Evangheliile

Nu eşti o carte, de gând omenesc ticluită:

În amurgul luminii noastre de tină.

Tu, plină de dumnezeiască lumină lină,

Eşti însăşi Inima lui Christos, descoperită.

Lăsată nouă spre biruirea restriştii,

Eternă diată a Domnului sublim

În teascul inimilor Te-au diortosit evanghelişţii

Pentru ca noi, cu inima, să te citim.

Miercuri, 12 mai 1954

Bucureşti

În schimb, nimic nu poate fi mai elocvent decât următorul strigăt al triumfului, unde "Rugul Aprins" este numit ca atare:

Călătorie spre locul inimii

Locul Inimii noastre? Cine-l ştie? Câţi îl cer?

Vârtejul cugetelor nu-i chip să ne poarte.

Locul inimii noastre sălăşluieşte în Cer

Şi-n el Lumina lină a Celui făr' de moarte.

Aspre prăpăstii se sparg în orice ins.

Pe munţii ninşi de blesteme

Arde floarea minunilor - Rugul Aprins -

Ce-n scrum preface spaţiu şi vreme.

Doamne, spre locul inimii noastre? Inimii Tale? -ndreptează

Paşii rugăciunii obosită de cale,

Acolo unde deodată mintea se deşteaptă trează,

În amiaza eternităţii Tale.

noaptea 24 dec.(embrie) 1955

Buc.(ureşti)

În cele de mai jos se amănunţeşte procesul. El este descris în relaţia lui cosmică:

Ascultă:

Necontenit inima bate toaca în tine

Şi cheamă la slujbă în strâmptu-ungher,

Sângele din toate mădularele vine

Să se'mprospăteze cu marele aer din cer.

În ea zi, noapte, circulă-ntreg văzduhul,

Coboară şi tu şi-ngenunchează în ea cu duhul,

N-o-ntreba nici locul, nici pricina,

Inima nesimţit se roagă fără cuvinte,

Arde numai ea o candelă cuminte,

A cărei singură rostire-i lumina.

Duminică, 27 oct. 1957

19

- Nu ştiu de ce se numea "Rugul Aprins". Acesta era titlul unui poem de Sandu Tudor, închinat, parcă Fecioarei, îmi spune părintele profesor Dumitru Stăniloae, cel mai de seamă teolog român după sclipitoarea personalitate a lui Nichifor Crainic.

E autorul tratatului de *Dogmatică* , în trei volume masive, traducător al *Filocaliei* , în atâtea volume încât să umpli un raft al bibliotecii cu ele, şi a nenumărate studii. El reprezintă Teologia, nu mai constituie o persoană.

A fost arestat în toamna lui 1958. Se aştepta la acest deznodământ. Părintele Daniil îşi avertizase amicii că astfel urma să arate epilogul acţiunii gazetăreşti din Franţa. Ceilalţi fuseseră ridicaţi din cursul verii. În sufletul părintelui cu care stau de vorbă mijea şi o nădejde: "Dacă n-au făcut-o până acum, poate au renunţat la închiderea mea." Se deplasă cu soţia spre Schitul Rohia. Fură ridicaţi de pe locurile ocupate în vagon şi li se ceru să părăsească trenul, fotoliile fiind vândute altcuiva - li s-a explicat provocator. N-a dat importanţă întâmplării. A doua zi, voiajul pe calea ferată decurse normal. În schimb, străbătând pe jos distanţa dintre sat şi schit, i-a ajuns dinapoi careva, un ins iscoditor şi cu o curiozitate inchizitivă de neabătut. Cât se odihneau la schit, cineva de la Ministerul Cultelor le vizită reşedinţa, se interesă despre ei pe lângă vieţuitorii locului. Necunoscuţi au pus întrebări în legătură cu dumnealor prin sat, la preot, dar şi în satul de obârşie al preotului profesor, Vlădeni, de lângă Codlea, la fratele părintelui; chiar şi în podul acestuia s-au făcut. cercetări.

În noaptea de după revenirea la Bucureşti, pe la orele şi jumătate, bătăi violente în uşă îi deşteptară. Stăpânul casei, trezit, întrebă cine tulbura ceasul acela târziu. Era Securitatea. Nu deschise. Agenţii intrară pe la un vecin.

Au întors totul pe dos. Au răvăşit cărţi. Au răscolit hârtii. În ziua de 4 septembrie 1958, pe la patru dimineaţa, fu cărat cu un automobil la sediul din Uranus. Gândind la jalea lăsată în urmă, numai conştiinţa că era preot l-a oprit de la cultivarea ideii de a sări din maşină pentru a-şi lua viaţa.

Pe parcursul nopţilor de anchetă, n-a fost lăsat să şadă. Astfel, până la douăzeci şi ceva septembrie. Ulterior a fost mutat la Malmaison.

Procesul avu loc între l şi 4 noiembrie, acelaşi an. A fost acuzat că a exploatat poporul şi acuzat de uneltire împotriva Statului, ca toţi ceilalţi. Părintele Stăniloae a răspuns acestor defăimări explicând că părinţii săi, oameni extrem de săraci, îl îndemnaseră către altar tocmai deoarece preotul se ţine aproape de cei sărmani, îi înţelege şi-i ajută: "Poate că mai departe de popor vă aflaţi dumneavoastră! Eu am fost băiat de oameni nevoiaşi. Preotul le stă tocmai acestora alături".

Instanţa nu l-a lăsat să glăsuiască.

Iarna petrecută la Jilava i-a fost terorizată de un şef de cameră vândut administraţiei, oricând pregătit să bată în uşă, pentru a alarma caraliii asupra culpei cine ştie cărui amarât de co-deţinut care îndrăznise să se lungească în pat în cursul zilei. A asistat la torturarea unui coleg până ce omul a făcut o criză de epilepsie. Priveliştea acestei nenorociri l-a marcat pe totdeauna.

Condamnarea de cinci ani i-a fost scurtată la vreo patru şi jumătate, intervenind amnistia din 1963.

Îl întreb asupra altor nefericiţi cu care a stat închis.

- Fostul Rector al Institutului Teologic din Cluj, preotul Liviu Munteanu, ajuns protopop la Bistriţa. Episcopul Clujului îi poruncise să dea o circulară în care să ceară preoţilor să purceadă la catehizarea credincioşilor, interzisă Bisericii Ortodoxe Române, singurul cult din România care nu avea voie s-o facă. Însă ierarhul nu a semnat circulara; a făcut-o protopopul. A fost destul pentru a fi arestat, condamnat. Suferea de hemiplegie. A murit la Aiud. Ca şi profesorul Darion Felea, de la Institutul Teologic din Arad. Ca şi preotul Lazarov, din Dobrogea, închis atunci de paisprezece ani, întâlnit undeva pe parcursul acestor pagini.

- O ultimă întrebare, părinte profesor.

- Vă rog.

- Este adevărat că părintele Andrei Scrima a mai fost prin ţară după plecarea sa?

- Aşa se pare. Cât timp a trăit Patriarhul Justinian; dar şi după Revoluţia din Decembrie, întotdeauna incognito.

- În final, aţi binevoi să rostiţi un Cuvânt despre rostul suferinţei în temniţă, acum că am ilustrat cât m-am priceput nenorocirea abătută asupra unora dintre clerici - desigur, cei mai buni. Totul este atât de absurd în contrastul dintre aspiraţia lor la o viaţă în puritate şi nevolnicia la care i-a condamnat ateismul izbânditor. Simt că nici eu nu mai înţeleg nimic din aceste destine la care am meditat atâta timp.

Venerabilul profesor, cu chipul asemănător aceluia al Sfântului Nicolae, datorită bărbii scurte albe şi a marii bunătăţi înscrise pe el, îmi dezleagă misterul smeririi necesare a tuturor celor din lotul lor.

- În afară de regretul pentru suferinţele familiei mele - revine Sfinţia Sa la durerea sa cea mai de seamă -, nu-mi pare rău că am împărtăşit suferinţa atâtor fraţi români, pentru a fi dovedit că şi dintre preoţi au fost unii, au fost destui care au împărtăşit durerea poporului nostru.

Îi revăd, pe rând, pe toţi cei pomeniţi în această revărsare a memoriei surprinsă de creion până aici.

- Acolo, în temniţă, am meditat mult la suferinţă, iar aceste reflecţii se oglindesc şi în scrisul meu de după aceea. Nu am lăsat nici o clipă să treacă fără o vorbă adresată oamenilor despre Credinţă, Sărbători, Evanghelie, Crucea lui Hristos, ce te poate înnobila. Cred că a fost bine că m-am aflat şi eu printre ei. Majoritatea celor care au fost deţinuţi şi chinuiţi prin închisori au crescut şi s-au înnobilat prin Ea, prin Cruce.

Vorbitorul rămâne o clipă adâncit în tăcere. Apoi:

- Adeseori mă întreb ce cruzime diabolică a putut lucra în reprezentanţii sistemului comunist, de au aruncat în suferinţă atâtea zeci şi sute de mii de oameni fără nici o vină, pe ei cu familiile lor. Ce umanitate mai poate pretinde că reprezintă acest sistem? A fost cea mai eclatantă dovadă despre răutatea fără margini la care poate ajunge un sistem lipsit de credinţa în Dumnezeu.

În loc să răbufnească, glasul său s-a interiorizat, este mai vibrat:

- Aceasta trebuie să învăţăm astăzi. Aceasta e concluzia noastră. Să părăsim necredinţa - cel mai îngrozitor izvor al răului, al neînfricatei răutăţi ce şi-o pot face oamenii prin lipsa de credinţă. Ar trebui ca ziarele noastre să accentueze mai mult această consecinţă majoră pe care ne-a adus-o eliberarea de regimul comunist. Din păcate, găsesc prea puţin accentuată, în gazetele noastre, valoarea credinţei pentru armonia dintre oameni. La alte popoare, toată disidenţa avea şi are drept temei fundamental afirmarea credinţei. De ce n-am văzut aceasta şi nu o vedem şi la noi? Nu este aceasta o piedică în calea refacerii unităţii şi puterii noastre, ca neam?

Părintele profesor academician Dumitru Staniloae îşi cercetează cugetul câteva momente si adaugă liniştit:

- Acesta e Cuvântul meu.

Post scriptum

Nu a rămas de adăugat la cele isprăvite aici decât un incident petrecut în lunile de început ale anului 1991 (textul de faţă cunoaşte o primă variantă încă din 1990 - şi de atunci este întruna îmbogăţit pe întinderea celor doi ani câţi s-au scurs).

Am întâlnit un prelat cu o temeinică siguranţă asupra cunoştinţelor sale teologice ortodoxe ce l-au impus unui for internaţional, acesta, în cele din urmă, angajându-l înalt funcţionar. Va să zică, lucrează în străinătate de aproape un sfert de veac. Din când în când, apare într-o vizită-fulger prin ţară, să plimbe unii străini, să le înlesnească o întâlnire cu administraţia de vârf a Bisericii Ortodoxe Române sau cu cine ştie ce misterioase persoane care îşi dezbracă uniforma pentru această ocazie mondenă; ori dă buzna în patrie să organizeze un simpozion multinaţional. L-am prins de un colţ al mânecii, cu un astfel de prilej, şi l-am reţinut din mersu-i furtunos timp de o jumătate de minut, ce s-a dovedit mai revelatorie pentru adevărata sa misie şi pentru crezul său autentic decât cele două decenii de când îl cunosc.

- Părinte X, urmează să-mi apară o evocare a "Rugului Aprins", ştiţi - nenorocirea aceea a părinţilor Benedict, Daniil, Sofian, Felix, Roman, Adrian, a părintelui profesor Staniloae. Cred că traducerea şi răspândirea ei în Occident ar fi foarte favorabilă Bisericii noastre, ar dovedi câte suferinţe au pătimit păstorii Ei sub comunişti.

A ridicat tonul, s-a asprit şi s-a urâţit ca un adevărat ofiţer anchetator, când m-a şfichiuit cu vulgaritate:

- Domnule profesor, ce mă luaţi pe mine cu chestii din astea, cu "rugăciunea Rugului Aprins"?! Credeţi că sunt naiv?! Ce, eu nu ştiu ce a fost cu ăia?! Au fost condamnaţi politic! Au greşit în faţa Statului nostru, au încălcat legea şi şi-au primit pedeapsa bine meritată! Să nu vă mai aud vorbind despre astfel de.!

- Tocmai de aceea e necesar să., am insistat, continuând a crede în cinstea sa şi atribuind gafa pe care o făcea unei zăpăceli trecătoare.

- Gata!

Şi mi-a întors spatele pe umerii căruia rasa întunecoasă i se roşise de furie. N-avea timp de mine, că m-ar fi dat el pe mâna cui trebuia. Şi nici n-apucase să verifice în ce clădire şi-n ce birou nou se mutaseră aceia.

Trecuse mai mult de un an de la jertfa de sânge a tineretului român pe străzile marilor oraşe ale ţării. Muriseră cu numele lui Iisus Hristos pe buze, strigând: "Jos comunismul!", muriseră pentru Adevăr, pentru Dreptate, pentru Dragostea dintre oameni, pentru Iertare, Non-Violenţă, datorită încrederii în Biserica Lui şi în Sfânta Cruce.

Clericul negru, între timp, s-a mai dezmeticit. Şi-a dat demisia din postul din România, pe care l-a ţinut ocupat un sfert de secol - bineînţeles, mâncându-i şi salariul. A rămas să fericească naivitatea stupidă a apusenilor, cu predicile sale despre iubirea creştină. Că veni vorba, nu demult vitrinele librăriilor noastre au fost invadate de o carte semnată de el, cu aceeaşi temă pioasă.

Ai citit, Doamne, cartea slujitorului Tău?

LOTUL TUBERCULOŞILOR

În paginile ce urmează, apar destui preoţi şi monahi care şi-au irosit vieţile prin puşcării, uneori chiar până la suflarea de pe urmă. Dar nu ei reprezintă, de data aceasta, obiectivul autorului. El a plecat în căutarea unei atmosfere născătoare de preoţi. Cu acest prilej, s-a întâlnit cu una dintre cele mai rizibile forţări ale logicii: crearea lotului de la Târgu-Ocna sau "al tuberculoşilor", cum pare mai conform cu adevărul a fi numit.

*

"Tuberculoza mi-a salvat viaţa."

Preot Constantin Voicescu

În anul 1950, Ministerul de Interne a luat cea mai umanitară hotărâre: reactivarea unei închisori cu caracter de sanatoriu T.B.C., în localitatea moldovenească Târgu-Ocna.

Meditând cu atenţie asupra acestui fenomen, în cele din urmă îi vom dibui adevărata faţă diabolică. Până atunci, se cade să dau glas unor mărturii deosebit de călduroase privitoare la atmosfera din acest loc de detenţie în anumite cazuri propice vindecării sau măcar temporizării progreselor cumplitei boli.

Preotul Constantin Voicescu îşi aminteşte:

- Pentru că mi s-a redeşteptat o tuberculoză mai veche, am scăpat de iadul de la Piteşti (Sfinţia Sa face aluzie la reeducările la care erau supuşi acolo studenţii) şi i-am mulţumit lui Dumnezeu că sufeream de T.B.C. Şi am ajuns în primăvara lui '50, în mai, la Târgu-Ocna. La început, am avut un regim mai bun, mai blând. Faptul că puteam să circulăm prin curte, că iniţial nu existau nici gratii la ferestre, că ni se dădea o mâncare mai consistentă, asistenţă medicală, că doctorii noştri deţinuţi s-au putut organiza oficial, că au apărut o asistenţă medicală - insistă povestitorul - şi un ajutor medical, cu ştirea oficialităţilor - repetă el, să înţeleg bine că această "minune" s-a întâmplat cu adevăratelea; iar mie-mi place să-l aud repetând, ca şi cum ar fi cel mai frumos basm despre puşcării -, un ajutor medical ce consta în a avea noi grijă de bolnavii mai grav, a-i sluji conform necesităţii, aşa cum puteam, a avut o mare importanţă asupra stării noastre de spirit".

Nu-mi vine să-mi cred urechilor.Vreau să mă lămuresc:

- Era chiar rugămintea medicului închisorii să fie ajutat de colegii de profesie aflaţi printre cei condamnaţi?

- Da. Şi nu numai a medicului oficial, ci a conducerii puşcăriei. În legătură cu respectivul medic, doamna dr. Margareta Danielescu, femeia asta, care era un fel de înger păzitor pentru noi, a fost un om extraordinar! Şi-a riscat situaţia profesională! S-a purtat uluitor de bine cu noi. Ne-a ocrotit. Ne-a ajutat. Ne spunea vorbe bune. Ne mângâia. Acum, când ne-am întâlnit noi, foştii puşcăriaşi, la Târgu-Ocna, am invitat-o şi pe ea, şi-ţi dai seama ce satisfacţii a avut această doctoriţă că toată lumea era gata, pur şi simplu, s-o ridice pe braţe, ce mai.!

- Deci întrajutorarea dintre bolnavi era cunoscută conducerii., insist, urmărind scopul pe care mi l-am propus în această convorbire şi care va deveni limpede şi pentru cititor încetul cu încetul.

- Absolut, absolut! Sigur că făceam unele lucruri pentru care nu ne feream de ei, dar nici nu ni le sugeraseră ei. Erau acolo unii bolnavi mai grav. Nu puteau mânca hrana obişnuită, care era bună la început. De pildă: o bucată de unt, o bucată de marmeladă. Unii dintre bolnavi, care erau mai zdraveni, o duceau pe picioare, îşi cedau aceste suplimente, bucata de came; le dădeau celor mai suferinzi. Cum s-a-ntâmplat şi-n alte părţi, când era vorba despre astfel de cazuri. Au fost tineri care n-au gustat aproape tot timpul din bucata lor de unt sau din celelalte. Suportau să mănânce arpacaş mult, fasolea din cazanul comun. Nu erau nehrăniţi; de aceea s-au lipsit de aceste lucruri bune: să le ofere celor ce aveau mai multă nevoie de ele. Aşadar, s-a desfăşurat o lucrare dintr-aceasta de întrajutorare.

*

O altă mărturie favorabilă regimului de la Târgu-Ocna o am datorită d-lui Vasile Cristea, care a cunoscut acelaşi penitenciar patru ani mai târziu:

"Ieromonahul Pimen venise cu un lot mai mare. Sfinţia Sa avea o condamnare de 25 de ani muncă silnică. Printre cei cu care sosise, se mai aflau: ing. Popp, fostul Director General de la "Malaxa" (procesul Popp-Bujoiu), condamnat la muncă silnică pe viaţă; dr. Vasilache - aceeaşi pedeapsă; studentul medicinist Mihai Gheorghiu - 25 de ani muncă silnică; şi alţii. Când l-am văzut pentru prima oară pe părintele Pimen Bărbieru, era foarte slab, mai mult piele şi os.

Avusese câteva hemoptizii. Mânca foarte puţin. Am stat în aceeaşi cameră de la etajul I; mă împrietenisem repede cu el, căci firea îi era comunicativă: un om blând şi cu o conversaţie plăcută. Mi-a povestit cum au depus jurământul la mănăstirea lui, la Cetăţeni, cei din organizaţia militară de rezistenţă în munţi a colonelului Arsenescu. Pentru că le-a luat jurământul, a fost condamnat; şi pentru a-i fi adăpostit pe unii membri ai organizaţiei. În urma unui tratament cu antibiotice şi sub îngrijirea doctorului M.A.I. Aurelian Narcea, medicul penitenciarului, s-a pus pe picioare, a prins greutate şi i s-a oprit evoluţia bolii. Menţionez că dr. Narcea a fost poate unicul medic de penitenciar care i-a ajutat pe deţinuţii politici atât cu tratament, cât şi cu mâncarea pe care o supraveghea personal când era gătită la bucătărie. Nu am auzit nici un deţinut să se plângă de comportarea doctorului Narcea. După ce m-am eliberat, m-am întâlnit cu acest medic la preventoriul de lângă Breaza. Îşi dăduse demisia din M.A.I., aflându-se la un pas de arestare".

Neîndoielnic, boala aceasta cumplită, ce te roade de viu şi-ţi răpeşte toate puterile, impunea până şi unor medici-ofiţeri M.A.I. respect şi le înmuia inimile până la a se comporta conform jurământului profesional.

Oare pentru a se bucura de un tratament uman soseau la Târgu-Ocna grupuri mari de la toate locurile de detenţie din ţară? Ţinta să fi fost cu adevărat vindecarea acelora îmbolnăviţi în anchete sau prin sordidele beciuri umede, lipsiţi de mâncare, aruncaţi în celulele de izolare, cu picioarele în apă, ori cu zidurile dublate de gheaţă, ţinuţi în carcere metalice, în bătaia crivăţului, în pielea goală? Să fi fost aceasta ţinta Securităţii, să-i vindece, într-un acces brusc şi de neînţeles de neaşteptată remuşcare pentru ce făptuise până atunci?

*

Ţinând seama că aşa-zisul sanatoriu a devenit foarte activ începând cu anul 1950 şi mai ţinând seama de ce anume s-a încercat între zidurile sale, se ridică cele mai negre îndoieli cu privire la bunăvoinţa M.A.I.-ului.

Cititorul a băgat de seamă remarca părintelui Constantin Voicescu legată de aceea că scăpase, datorită respectării bolii, de a fi fost trecut prin focul "reeducărilor" de la Piteşti, închisoare unde fusese depus anterior. Scăpase ca prin gaură de ac.

Să-l ascultăm mai departe:

- Au fost şi perioade grele, în urma încercării de reeducare ce s-a făcut acolo, la Târgu-Ocna. Regimul s-a înăsprit. S-au pus gratii la ferestre. S-au pus obloane, chiar. N-a mai fost voie să circulăm dintr-o cameră într-alta, să ne mai vedem între noi.

- În ce an s-a încercat "reeducarea" aici?

- În '51-'52.

- A durat mult?

- Nuuu! Păi, au încercat doar! N-au putut s-o facă! Au izolat oamenii care urmau să intre în ea, au băgat reeducaţi prin fiecare cameră, pregătiţi să înceapă, la ordin, procesul de reeducare al celorlalţi; au fost câţiva izolaţi. Când s-a întâmplat cazul cu Virgil Ionescu - el trecuse deja prin Piteşti şi era foarte îngrozit de cele trăite.

*

Care este cronologia exactă a faptelor?

Descinzând în penitenciarul Târgu-Ocna în mai 1950, cu un grup de cincizeci şi doi de bolnavi de la Piteşti, Cezar Tănase, Viorel Stoica şi Matei Corvin îşi aleseseră să doarmă (atât de mare era libertatea noului loc de detenţie!) într-o cameră de zece paturi de la etajul al doilea. Curând aflară cu îngrijorare că ceilalţi şapte ocupanţi făceau parte dintre cei vreo doisprezece "reeducaţi" veniţi din acelaşi loc cu ei.

După-amiaza, comandantul civil al temniţei, Daniliuc, trecu dintr-o încăpere într-alta, pentru a se întocmi o listă cu persoanele care aveau nevoie să iasă la raport în ziua următoare. Se înscrise şi cel dintâi citat mai sus. După închidere, seara, unul dintre "reeducaţi", Ion Maniu, a ţinut un fel de discurs propagandistic, "prin care încerca să sublinieze grija regimului comunist care ne-a trimis în sanatoriu spre a fi îngrijiţi şi recuperaţi. Era însă necesar ca şi noi să apreciem intenţiile binevoitoare ale partidului, guvernului şi poporului, să dăm dovadă că înţelegem transformările revoluţionare petrecute în ţară, să ne lepădăm de ororile politice pe care le-am comis şi de vechea noastră mentalitate reacţionară. În acest proces de restructurare a convingerilor şi atitudinii, era obligatoriu să începem a declara activităţile pe care nu le dezvăluiserăm la anchetă şi persoanele ostile regimului care nu erau cunoscute şi nu fuseseră încă arestate. Să ne facem, adică, "demascarea", conţinutul acesteia urmând să fie adus la cunoştinţa Securităţii, unde aveam să dăm o declaraţie oficială. Cei dintre noi care nu sunt convinşi, pentru moment, de această superioară necesitate, va trebui să fie ajutaţi, chiar cu asprime şi duritate; spre binele lor, în definitiv" (Cezar Tănase, "Reeducarea la Târgu-Ocna", în *Din documentele rezistenţei* , nr. 2, p. 172-173).

Acela ales pentru iniţiere fu autorul documentului citat. Refuzând să-şi discute trecutul în faţa unor inşi neinvestiţi cu nici o putere oficială, Andrei Andreev primi încuviinţarea prin gest să înceapă a-l bate cu o coadă de mătură. La capătul caznei, când victima era plină de sânge, i se impuse o tăcere absolută asupra celor suferite.

Numai că a doua zi, când procesul demascării tocmai se pregătea a fi reluat, Cezar Tănase fu scos la raport, conform înscrierii anterioare. Denunţă faptele; ca urmare, el împreună cu ceilalţi doi "ne-reeducaţi" au fost mutaţi aiurea.

Pentru comportarea sa omenoasă, dovedită şi cu acest prilej, comandantul Daniliuc fu demis şi aruncat printre deţinuţii Canalului, în august, acelaşi an. L-a înlocuit un ofiţer numit Brumă care, în timp, s-a arătat la fel de onest. Pericolul venea de la altcineva - noul ofiţer politic, Augustin Slean (numele conspirativ: Slamescu).

Prima tentativă a "reeducărilor" fiind anulată prin intervenţia comandantului, a fost pregătită o a doua. În vederea acestui scop, sosi de la Bucureşti unul dintre capii planului "reeducărilor", colonelul Teodor Sepeanu. Şi el recurse la conferinţa publică, semnal al declanşării terorii. În textul acesteia, se făceau aluzii cât se poate de străvezii la necesitatea schingiuirilor.

Virgil Ionescu, erudit în domeniile filosofiei şi beletristicii, care trecuse o dată prin "reeducările" de la Piteşti, iar la Târgu-Ocna îşi respinsese vechii tovarăşi "reeducaţi", se aştepta să trebuiască a-şi plăti "trădarea" în chip cumplit.

Nicolae Ionescu-Galbeni îl descoperi, într-o bună zi, într-un lac de sânge, după ce-şi tăiase venele cu briciul frizerului. A dat alarma deţinuţilor care se aflau în curte, la plimbare.

*

Părintele Constantin Voicescu îşi aminteşte:

- Când şi-a tăiat venele Virgil Ionescu, mă aflam pe acelaşi etaj cu el. Aveam piciorul în ghips. Mă izolaseră şi pe mine la etajul II, în vederea "reeducării". Ceilalţi erau la plimbare. Se introdusese plimbarea cu ceasul. Cineva a strigat. M-am dus acolo. Lumea era zăpăcită.

Doctorul Banu, Dumnezeu să-l ierte, deşi era chirurg, leşinase când l-a văzut plin de sânge pe Virgil Ionescu. I-am apucat mâinile lui Virgil; mi-am dat seama că trebuie să-l ţii strâns.

- Aveaţi voie şi în acea perioadă să intraţi în altă celulă?

- Da, cei care eram la etajul II. A venit doctorul Floricel. El şi ceilalţi medici au luat măsurile cuvenite.

Dacă această încercare de protest prin sinucidere a creat un moment de liniştire, amânându-se "reeducările", hotărârea de sus nu suferea neglijarea.

La 23 aprilie 1951, a încăput pe mâinile "reeducatorilor" Radu Constandache. După cea dintâi zi de tortură, declară greva foamei şi a tăcerii, pe care le continuă timp de şase zile. Iar la l mai, Eugen Dimitrov (astăzi Dimitriu), când au tăbărât bătăuşii asupra sa, s-a năpustit în geamuri şi le-a spart cu pumnii, strigând disperat că era bătut. Întregul penitenciar izbucni în urlete. Nu departe de închisoarea-sanatoriu, se afla stadionul oraşului, unde tocmai se desfăşura un meci de fotbal. Ţipetele deţinuţilor atraseră mulţimea amatoare de sport. Toţi spectatorii se îndreptară spre clădirea în care torţionarii îşi făceau de cap. Cu aceasta luară sfârşit încercările lor de a frânge voinţele şi demnitatea colegilor de închisoare, întru ajutorarea organelor de anchetă, în temeiul făgăduinţei că "reeducaţii" îşi vor dobândi punerea în libertate înainte de termenul stabilit prin condamnare. Se ştie prea bine că nu au dobândit de la regimul ce i-a păcălit decât un glonţ în piept, după ce au fost puşi să mai mintă încă o dată, înainte de execuţie, pentru a-şi apăra propriii ucigaşi şi a-i spăla de orice culpă. Să ţină minte aceasta toţi colaboraţionişti.

Acele străduinţe criminale reînvie întrebările pe care mi le-am pus mai sus în legătură cu onestitatea umanizării regimului de detenţie de la Târgu-Ocna. Respectivele puneri sub semnul îndoielii nu privesc atmosfera ocrotitoare din închisoarea-sanatoriu, ci scopul secret pentru care a fost inventată ea, scenariul în care era necesară.

Se ştie din cartea-document *Piteşti - centru de reeducare studenţească* , de D. Bacu, cu o prefaţă de preot Gheorghe Calciu (Bucureşti. Editura Atlantida, 1991), aceea că nimeni dintre cei înscrişi pe listele viitoarelor victime ale "reeducărilor" nu avea scăpare de ele nici în moarte. Au fost tineri care şi-au dat sufletul în torturi. Unii din dorinţa şi premeditarea călăilor, cum este cazul elevului Bogdanovici, avertizat, ca preludiu al uciderii sale de către Eugen Ţurcanu, asupra a ceea ce urma să i se întâmple. Totuşi, linia generală era ca atunci când organismul celui chinuit ameninţa să se apropie de punctul ultimei rezistenţe, să i se dea un răgaz de refacere, tocmai pentru a fi posibilă reluarea caznelor. Nu dispariţia victimei era urmărită, ci, pe de o parte, golirea memoriei sale de absolut toate câte ar fi putut interesa Securitatea şi, pe de altă parte, transformarea ei într-o unealtă a aceleiaşi Securităţi, într-un bătăuş, un provocator şi un denunţător. Chezăşia fidelităţii sale era că devenea la rândul său călău. Aceste obiective n-ar fi putut fi atinse decât dacă cel din urmă fir de viaţă îi era conservat.

*

Să reluăm filmul ce se desfăşoară la Târgu-Ocna, de la discuţia asupra stării sănătăţii celor căraţi aici de dube. Era vorba exclusiv despre oameni ajunşi într-un stadiu înaintat al unei maladii funeste. Bacilul nu le rezervase nici o şansă. Situaţia lor îi favoriza (*sic!*). A-i fi trecut prin eforturile de limită impuse de grozăviile suferite la Piteşti şi mai apoi la Gherla însemna a-i pierde pe drum, înainte de a se fi stors din mintea lor mărturisirile, până la cea din urmă, şi înainte de a-i fi preschimbat în nişte bestii mânate dinapoi cu gârbaciul spaimei. Aceasta contrazicea planul iniţial. Deci, şi-au spus autorii lui, trebuiau oarecum vindecaţi şi abia după aceea să treacă prin procesul de robotizare urmărit.

Iată raţiunea pentru care am insistat, cu câteva pagini mai înainte, asupra anului 1950, când s-a repopulat masiv aşa-zisul sanatoriu, şi raţiunea pentru care am subliniat anul 1951, cel al pregătirilor în vederea "reeducării" în această gherlă. "Reeducările" s-au născut la Piteşti în 1949. Era timpul ca Virgil Ionescu, unul dintre aceia care nu cedaseră până la capăt la Piteşti, Constantin-Aurel Dragodan, Constantin Voicescu, deja grav bolnavi de T.B.C. pe când se aflau la Piteşti, şi ceilalţi care erau în aceeaşi situaţie, să fi făcut la rândul lor autodemascarea necesară, să fi intrat şi ei în tagma sclavilor. Nu era cazul să fi fost vindecaţi definitiv, ci numai niţel, suficient ca starea sănătăţii lor să fi permis reeducarea. Acest plan nu era cunoscut medicilor M.A.I. care, după cum s-a văzut, îşi dădeau toată silinţa ca, lipsiţi de orice mijloc, să salveze, totuşi, cât mai mulţi oameni. De asemenea, nici comandanţii citaţi nu erau părtaşi ai intenţiilor superiorilor lor din conducerea ministerului abatoarelor politice.

Acestei ipoteze i se poate opune afirmaţia că, după stoparea "reeducărilor" de la Târgu-Ocna, "zilele bune" s-au reinstalat acolo, dovadă cele relatate de către dl. Vasile Cristea. Să nu uităm că, între timp, noi directive ale ministerului morţii au oprit "reeducările" pretutindeni. Şi la Piteşti, şi la Gherla, şi la Canal. Să ne amintim că "reeducatorii" - în frunte cu Ţurcanu - şi "reeducaţii" au fost anchetaţi în privinţa celor petrecute în seifurile celulare. În acest context nou, ni se revelează că reîmblânzirea regimului de la Târgu-Ocna intră într-o tactică extinsă, în evoluţia întregului sistem al "reeducărilor", că acea preschimbare nu avea nimic specific şi local; ea reflectă doar o nouă etapă, aceea în care deţinuţii se cădea să fie atraşi pentru a accepta să depună mărturia falsă că ordinul dezlănţuirii "reeducărilor" ar fi provenit de aiurea decât de la Ministerul de Interne. Într-o variantă, erau făcuţi responsabili "imperialiştii"; în alta, ultimele rămăşiţe ce de-abia se mai ţineau pe picioare la Aiud: câţiva capi ai fostei Mişcării Legionare, oricând scoasă de la naftalină când e necesar să se arunce vina crimei şi a dezordinii asupra cuiva.

Socotesc demonstraţia suficientă pentru ca cititorul să fie pe deplin edificat asupra condiţiilor de la Târgu-Ocna, edificare utilă înţelegerii a ce rost a avut "procesul tuberculoşilor", cum îl numesc eu, pentru a-i scoate în prim-plan specificul fără-de-lege. Drept care, putem reveni la datele ce l-au pregătit.

*

Va să zică, în sanatoriu s-a organizat, cu ştirea, încuviinţarea, decizia comenduirii, ajutorul medical. Pe lângă acesta, exista un firesc ajutor dat de la om la om.

- Am înţeles că pe lângă întrajutorarea despre care mi-ai vorbit, bolnavii îşi găseau odihna şi într-o viaţă religioasă disciplinată - mă adresez părintelui Constantin Voicescu.

- Da. Figura centrală care a dat nota acestei vieţi spirituale din întreg sanatoriul a fost Valeriu Gafencu. El era unul dintre cei mai grav bolnavi. Nu părăsea patul din Camera 4. La Piteşti, Camera 4 Spital a fost aceea unde a început "reeducarea", cu tot ce a avut ea îngrozitor. Şi tot Camera 4, dar la Târgu-Ocna, a fost camera unde a stat Valeriu Gafencu, în jurul căruia a înflorit viaţa aceasta duhovnicească. Cum ziceam, noi având dreptul, în faza iniţială, să circulăm, ne-a fost uşor să-l cunoaştem. Mi-aduc aminte că, imediat ce am sosit aici, după l iulie, auzind despre el mai demult, ştiind câte ceva despre viaţa lui, ne-am bucurat să mergem la el.

- Ce anume vă atrăgea?

- Acea viaţă creştină de adâncime pe care o ducea. Chiar de prin '41-'42, se născuse un curent dintr-acesta, spiritual, în puşcării, curent condus de doi deţinuţi: Trifan şi Marian. Unul avocat şi altul medic, mi se pare; nu ştiu sigur. Aveau o linie filocalică de vieţuire. La el se raliaseră şi Valeriu Gafencu, Ion Ianolide, studenţi pe atuncea, şi Marin Naidin, Virgil Maxim.

Atenţia mi se trezeşte. Când am început să scriu cartea de faţă, descoperisem că ecumenismul se născuse de la sine în temniţe şi lagăre. Acum aud despre apariţia unui curent al vieţii filocalice. Încă o dată înţeleg ce laborator titanic al marilor idei au fost închisorile politice. Nu este de mirare, deoarece în ele ajungeau spiritele cele mai evoluate ale ţării şi caracterele cele mai bine conturate. Îmi îndrept iarăşi privirile către conlocutorul meu:

- Perioada din '44-'47 a fost una mai liberă pentru deţinuţii politici cărora Antonescu nu le-a dat drumul din închisori, deşi se creaseră premisele pentru asta. Mai ales elevilor le putea da drumul., rosteşte îngândurat.

Dacă nu mă înşel, el însuşi a fost încă elev cu prilejul celei dintâi dintre cele trei condamnări suferite.

- Ce vrei să spui?

- Apăruse un decret, prin februarie '44. Mi se pare că Piki Vasiliu, vizitând închisoarea din Alba Iulia, s-a decis să meargă la Mareşal. L-a presat să dea acel decret pentru elevi. Din păcate, rămânea la latitudinea directorilor de penitenciare eliberarea sau reţinerea elevilor. Conducătorul de la Piteşti, maiorul Virgil, ca şi maiorul Muscă, de la Alba Iulia, au fost oameni de treabă şi ne-au pus în libertate, pe noi, pe elevi. Am ieşit înainte de 23 august.

Înalt cum este şi foarte slab, tuciuriu, părintele Voicescu are nişte sclipiri ale inteligenţei în priviri, ce îi fac chipul deosebit de viu. Ţin minte că, întâlnindu-l pentru întâia oară la părintele Benedict Ghiuş, m-a izbit o tristeţe în aceleaşi căutături, ce a dispărut cu desăvârşire. Se poate ca acea cunoştinţă a noastră să fi avut loc la nu mult timp după eliberarea sa, în urma Decretului din '64. În acest caz, melancolia - nu părea una de moment - îşi găsea explicaţia în primul contact - prelungit - cu realitatea atât de dezamăgitoare a "libertăţii". Cum vor fi fost privirile lunganului de odinioară, elevul eliberat din puşcăria începuturilor sale?

- Elevii din Aiud nu s-au eliberat. Aşa că iată că alţi elevi, ridicaţi în '42, cum au fost Marin Naidin şi Virgil Maxim, au rămas în închisoare până-n '64. Între timp, eu am ieşit de două ori.

Tonul i s-a îngreuiat pentru povara acelora: se socoteşte un privilegiat. Îi pare rău de soarta lor. Cum altfel?

- Va să zică, revenind la acea direcţie spirituală menţionată, ea s-a accentuat în perioada '44-'47, când deţinuţii au avut o viaţă mai liberă. Au fost vizitaţi de familii; au lucrat la Galda, la vie; aveau dreptul la cărţi religioase, cum este *Patericul* . S-a format un curent de rugăciune intensă. Aşadar, când am ajuns la Târgu-Ocna, eram încunoştinţat că Valeriu Gafencu reprezenta acel grup de "trăitori" de la Aiud. El a fost foarte bucuros că eu îi cunoscusem pe monahii Benedict Ghiuş, Daniil (Sandu Tudor), Sofian. În '46-'47, la Mănăstirea Antim se desfăşura lucrarea aceasta a "Rugului aprins". Iar noi, studenţii, ne mai duceam pe acolo, mai ascultam conferinţe. Deci mai ştiam şi eu, de pe afară, câte ceva despre "Rugăciunea Inimii". Personal, avusesem norocul să am şi un duhovnic bun, pe părintele Toma Chiricuţă. Mi-a fost duhovnic de când eram elev. În închisoare, stătusem cu Roman Braga, pe atunci student la Teologie; ba nu, o terminase. Căzuse cu grupul de 10-12 studenţi apropiaţi de "Rugul Aprins", în '49.

Urmele personajelor mele din povestirea cu acest nume le regăsesc oriunde am de-a face cu Ortodoxia română. Şi mă bucură. Mai ales mă bucură pentru cititor. Poate nu am izbutit să fac un tablou suficient de convingător în ceea ce priveşte valoarea acelor călugări şi impactul lor asupra vieţii noastre duhovniceşti în epocă. Părintele Tică mă ajută fără s-o ştie, cu mărturia sa nesolicitată.

- Deci, Valeriu Gafencu era şi el interesat de cele ce mai aflasem de pe la părintele Daniil, de acolo, din clopotniţa Mănăstirii Antim. Aşa s-a format între noi o legătură sufletească. Eram foarte ataşat de el. Sentimentul cu care te apropiai de el era simultan de bucurie şi de sfială. Avea nişte ochi mari albaştri, care parcă zâmbeau: râdea permanent într-un fel, nu îndrăzneai să i te uiţi în pupile. Nu ştiu cum, era de o fineţe şi de o delicateţe extraordinare. Nu deranja pe alţii; nu cerea ajutor. Erai dator să-i ghiceşti nevoile şi gândurile. Şi, neîncetat, cu surâsul pe buze, indiferent de durerile pe care le avea. Era luat din '41. Fusese student la Drept, la Iaşi. Chiar conducea tineretul de acolo, cu Paul Miron, pe care-l ştii.

Au căzut împreună.

- Paul Miron, acela care scoate revista *Daco-Romania* , la Freiburg? Care era tipărită sub comunişti la tipografia noastră, a Patriarhiei?

- Exact. Întorcându-ne la Gafencu, toată lumea era de acord că el cunoştea extraordinar de bine doctrina ortodoxă, dogmatica. Pe de altă parte, cunoştea bine tehnica "Rugăciunea Inimii", pe care o aplica şi o preda şi altora. Mai toţi cei cu care a intrat în contact au fost iluminaţi de lumina aceasta pe care o răspândea. Nu i-a putut rezista nici o minte, cât ar fi fost ea de isteaţă. De pildă, pastorul Wurmbrandt a stat în aceeaşi cameră cu Gafencu şi în urma unor discuţii ce durau ore întregi, pastorul a trebuit să cedeze. Or, acest pastor - evreu botezat - a fost la un moment dat într-o situaţie foarte grea. Atunci a spus: "Aş vrea să intru în împărăţia lui Dumnezeu pe aceeaşi poartă pe care intră Valeriu Gafencu".

Minunată exemplificare a spiritului ecumenic al temniţelor abia amintit!

- Parcă-l văd pe pastor când a venit la Târgu-Ocna: l-au adus pe targă. Avea optsprezece găuri în el, de T.B.C.; şi osos şi pulmonar. Ei bine, l-au tratat ai noştri, l-au spălat, l-au curăţat de purulenţa aia; se ocupau în special de rănile lui. Îl durea, striga. Cu metodele de atunci, cu mijloacele de atunci - că n-aveam prea multe, nu? Medicamentele pe care ar fi fost datori să ni le dea nu ajungeau la noi, deşi era epoca streptomicinei, epoca hidrazidei, foarte puţin primeam: calciu; ceva mâncare mai bună, mai consistentă. Cu medicamentele de atunci, cu mijloacele de atunci, cu atât de puţin, ziceam, l-au vindecat! Oamenii s-au vindecat cu ajutorul lui Dumnezeu şi cu liniştea sufletească. Mi-am dat seama că asta contează foarte mult. Am auzit că pastorul, până la urmă (n-am siguranţa că este aşa) s-ar fi botezat ortodox. Ar fi putut să-mi spună asta în chip mai sigur părintele Viorel Todea, dar a murit Dumnezeu să-l ierte! În orice caz, era prieten cu noi cu toţi şi ştia că viaţa şi-o datora deţinuţilor ăştia tineri în majoritate, cu care a stat. Mi-aduc aminte că eu eram cu piciorul în ghips şi cum era el lung de tot şi fără putere, trebuia să se sprijine de cineva ca să meargă. Şi ne rezemam amândoi unul pe celălalt şi făceam câteva tururi de plimbare împreună. Aşa mergând el, face o glumă odată, referindu-se la perechea noastră. Zice: "Înfrăţirea iudeo-legionară." N-a existat acolo să apară aversiuni politice. Îmi dădeam seama ce însemna prezenţa Bisericii şi a unor sărbători creştine, în vederea acestei împăcări. Astea ne uneau pe toţi. Când era Crăciunul, Paştele, ne simţeam atât de bine unii cu ceilalţi!

*

- Atunci ţi-a venit ideea să urmezi cursurile Teologiei când te pregăteai să ieşi?

- Da. M-am gândit chiar la călugărie.

- Datorită atmosferei de acolo?

- Ei. Şi datorită lui Valeriu Gafencu şi Ion Ianolide.

- Despre Ianolide îmi poţi spune ceva?

- Ianolide? Era prieten bun cu Valeriu Gafencu. Se aveau ca fraţii. În închisoare fiind, la Galda, Ion Ianolide se logodise cu una dintre surorile lui Gafencu. Cel din urmă avea trei surori care trăiesc încă. Am văzut o scrisoare trimisă lor de Valeriu, din închisoare. Le sfătuia ce fel de viaţă să ducă; nişte pagini de îndrumări ale unui mare avva!.

- Ianolide ce studii avea?

- Tot Dreptul. De-o vârstă cu Gafencu. Ridicat tot din '41.

Vorbitorul revine la elementele ce l-au hotărît încă din temniţă să apuce calea altarului:

- Circulau la noi nişte file din *Sfânta Scriptură* . Ba chiar două ediţii am văzut. Ne-am pus pe copiatul lor. Şi le-am învăţat pe dinafară. Iniţial m-am întrebat: "Cum să-nvăţ eu proză?" Întâi am învăţat capitolul al treisprezecelea, despre dragoste, din *Epistolă* . Dacă am văzut că mergea şi proza, am mai învăţat şi altele, şi altele. Până la urmă am ştiut *Evanghelia lui Ioan* complet; mai toată a lui Matei; câte ceva din alte Evanghelii; *Faptele apostolilor* aproape în întregime; fragmente din câteva Epistole. Le repetam în fiecare zi. Eu i-am dat pastorului Wurmbrandt *Evanghelia lui Ioan* . De la mine a învăţat-o. Deci, atmosfera trăită m-a îndemnat spre preoţie. În plus, făceam rugăciuni; învăţasem pe de rost paraclise, acatiste. Acum nu mai ştiu atâtea pe deasupra. Parcă era mintea strâmtorată anume ca să putem învăţa. Sigur, avea importanţă şi alimentaţia. Eram hrăniţi mai bine. Ceea ce memorasem la Piteşti, nimic nu mai ştiam; mde, perioada de devitaminizare! Normal că stând astfel lucrurile, mă gândeam la călugărie.

- Existau printre voi monahi, preoţi, care întreţineau acest ritm de viaţă?

- Categoric! De pildă, părintele Gherasim Iscu, dintre figurile mari! N-a trăit săracul! A murit conştient de ce i se întâmpla. A zis: "În noaptea asta o să mă duc." Nu mă aflam în cameră cu el. Fusese stareţul Mănăstirii Tismana.

Prietenul meu se opreşte din vorbit. Se apleacă, îşi ridică geanta, caută ceva în ea.

- Dacă vrei, să afli amănunte mai multe, ţi-am adus *Din documentele rezistenţei* , nr. 3. Sunt aici câteva mărturii despre Târgu-Ocna.

Caută în culegerea cu aspect de caiet studenţesc, multiplicată cu o modestie ce vădeşte cu cruzime cât de anevoios îi este Asociaţiei Foştilor Deţinuţi Politici din România să-şi facă publică arhiva. A găsit.

- Uită-te, Victor Stoica, în "Cuvânt la comemorarea de la Târgu-Ocna", reproduce mai complet despărţirea de părintele Gherasim Iscu.

Mi-a deschis tomul la pagina 182. Citesc ultimele cuvinte ale Stareţului: "În noaptea asta trec dincolo. Te rog, spală-mă un pic pe faţă şi, dacă ai cu ce, taie-mi şi unghiile. Nu vreau să las aici un corp neîngrijit. [.] Auzi? Cântă îngerii." Aşa s-a dus. Însoţit de glasurile cereşti.

Privesc în gol, pe gânduri. Îmi trece prin minte ceva stupid: dacă mi-e foame, mi-a mai fost foame şi de aceea recunosc senzaţia cu uşurinţă. Dacă mi-e sete, nu mi-e sete pentru prima oară; recunosc şi setea. Dacă ieri am şchiopătat pentru că m-a durut piciorul, azi, la deşteptare, mişc puţin laba; remarc că mă mai doare niţel; bănuiesc că voi şchiopăta şi astăzi. Dar de unde recunosc că voi muri în cursul acestei nopţi? Doar mor pentru întâia oară, nu? Mă scutur de ideea năstruşnică, îmi rămâne în inimă numai cutremurul de adineauri: pe părintele Iscu l-au însoţit îngerii o bucată de drum.

Privirile îmi alunecă pe aceeaşi pagină. Mă opresc la cuvintele lui Valeriu Gafencu, adresate paznicilor, când au intrat pentru numărătoarea de seară (ultima seară când mai reprezenta

pentru ei doar un număr): "Domnilor, în noaptea asta ne despărţim. Eu vă părăsesc. Dumnezeu să vă ajute şi dumneavoastră să vă puteţi mântui sufletele".

Închid cartea, tulburat. Parcă mai citesc în ea, deşi sunt conştient că-mi zace pe genunchi, adunată între coperţi: "Viaţa se cade luată de la început."

Părintele Constantin Voicescu reia firul înşiruirii clericilor cunoscuţi la Târgu-Ocna:

- L-am mai avut pe părintele Viorel Todea, din Munţii Apuseni, din Arieşel. El avea asupra sa *Sfânta Împărtăşanie* . Făceam spovedania, împărtăşania, ca-n catacombe, într-o baie, undeva. Sau ne plimbam şi ne spovedeam; şi-ntr-un colţ ne împărtăşeam. (Sfintele erau uscate.)

- Vinul de unde-l luaţi?

- Îl fabricam noi din marmeladă sau foloseam vinul tonic primit între medicamente. Mai târziu, în Aiud, a fost cineva care a avut Sfinte Moaşte la el. S-a putut săvârşi Sfânta Liturghie!

- Şi alte figuri preoţeşti?

- Părintele Sinesie Ioja, care era un mare rugător. Varlaam Lica, un alt monah. Au venit la un moment dat - uite, le-am uitat numele. - doi preoţi: socrul cu ginerele său; dar n-au stat mult timp pe la noi.

Tace o clipă. Apoi:

- Pentru că am vorbit de morţi, dacă vrei să dai informaţii exacte despre noi, tebeciştii, s-ar cuveni să reproduci lista acestora.

Deschide acelaşi număr din culegerea de documente.

DEŢINUŢI POLITICI CĂZUŢI ÎN ÎNCHISOAREA TÂRGU-OCNA ÎN ANII 1950-1953

1. CIOBANU GHEORGHE - 26 ani; student; (născut în) Mazna, jud. Mureş; (decedat la) 2.02.1950.

2. BRAŞOV NIŢĂ - 24 ani; student; Mastacani, jud. Galaţi; 8.05.1950.

3. MERCA IOSIF - 21 ani; elev; Corciu Morii, jud. Galaţi; 18.06.1950.

4. IONESCU GHEORGHE - 24 ani; student la Geografie; Focşani, jud. Iaşi; 06.1950.

5. POPESCU T. FLORICĂ - 23 ani; student; Craiova, jud. Dolj; 24.06.1950.

6. POPOVICI TIBERIU - 29 ani; student; Chichid, jud. Hunedoara; 27.06.1950.

7. MIULESCU GHEORGHE - 29 ani; Tărţăl, jud. Dolj; 28.06.1950.

8. NISTOR CONSTANTIN - 28 ani; student; Arămeanu, jud. Iaşi; 5.07.1950.

9. MARGA ŞTEFAN - 39 ani; funcţionar; Perşeu, jud. Odorhei; 8.08.1950.

10. IANCULESCU ŞTEFAN - 21 ani; elev; Beba-Veche; 24.08.1950.

11. SUMĂNARU DUMITRU - 23 ani; elev; Iaşi; 27.10.1950.

12. RUSVID MATEI - 24 ani; student; Craiova; 2.09.1950.

13. SOARE GHEORGHE - 23 ani; elev; Câmpurile, jud. Ilfov; 5.09.1950.
14. CONSTANTINESCU EMIL - 23 ani; student; Bârsăneşti, jud. Botoşani; 8.11.1950.
15. HUŢANU DUMITRU - 26 ani; student; Vereşti, jud. Suceava; 2.01.1951.
16. DUŢESCU RADU - 43 ani; farmacist; Hârşova, jud. Constanta; 6.03.1951.
17. CONTICI DUMITRU - 35 ani; poliţist; Fălticeni; 1.04.1951.
18. HALAICU GHEORGHE - 35 ani; agricultor; Dărăbani; 23.04.1951.
19. ŞTEFAN TRAIAN - 43 ani; poliţist; Tecuci; 12.05.1951.
20. MATIOC LAZĂR - 31 ani; -; Tăuţi, jud. Bihor; 22.05.1951.
21. MANIU TRAIAN - 29 ani; medic; Zadra, jud. Năsăud; 30.05.1951.
22. MASICHIEVICI EDUARD - 23 ani; student; Cernăuţi; 8.06.1951.
23. IACOBAN DUMITRU - 42 ani; pădurar; Câmpulung-Moldovenesc; 16.06.1951.
24. CHIRCULESCU GHEORGHE - 41 ani; avocat; Putna, jud. Focşani; 25.07.1951.
25. ZAHARIA STAN - 51 ani; avocat; Însurăţeni, jud. Ialomiţa; 28.07.1951.
26. SIMA NICOLAE - 53 ani; agricultor; Mătăsari, jud. Dâmboviţa; 24.09.1951.
27. MEZEŞ MAX - 52 ani; comerciant; Brăila; 10.10.1951.
28. ISCU GHERASIM - 49 ani; stareţ Tismana; Poduri, jud. Bacău; 26.12.1951.
29. CRIHAN PANAIT - 59 ani; profesor; Galaţi; 21.01.1952.
30. GAFENCU VALERIU - 31 ani; student; Sângeni; Basarabia; 18.02.1952.
31. POPSA ION - 30 ani; student; Apa-de-jos, jud. Mureş; 4.04.1952.
32. FILIPESCU GHEORGHE - 48 ani; cizmar; Olteniţa; 21.08.1952.
33. MONDOC IOAN - 44 ani; inginer naval; Hămoieşti; jud. Galaţi; 8.02.1953.
34. NIŢESCU GHEORGHE - 29 ani; student; Brăneşti, jud, Dâmboviţa; 25.08.1953.
36. CONSTANTINESCU GHEORGHE; -; inginer mecanic; Iaşi; 25.08.1953.
36. COMAN GAVRILĂ - elev; Sighetul-Marmaţiei;
37. CUCU GHEORGHE - 26 ani; student; Botoşani; 22.05.1950.
38. SOBIEŢCHI ION - funcţionar; Roman; 12.04.1951.
39. PRUNDEA ALEXANDRU - poliţist; Buzău.
40. POLOBOC VASILE - 27 ani; student; Tecuci; 12.1950.
41. NANCHIESCU - inginer, Iaşi-C.F.R.

42. COTNĂREANU AUREL - mecanic; Iaşi-C.F.R.; 1952.

43. CONSTANT NICOLAE - 25 ani; student; Bădeşti-Precesta; 7.01.1950.

44. CUCU MIRCEA - 26 ani; student; Botoşani; 22.05.1950.

45. MIULESCU GHEORGHE - 29 ani; student; jud. Romanaţi; 28.06.1950.

46. ILIE zis PRICA ŞOVA - 28 ani; student; Catana, jud. Suceava; 3.07.1950.

47. PANCEA GHEORGHE - 25 ani; inginer; Baia-Mare; 6.07.1950.

48. VLAD MOSCU - 21 ani; student; Botoşani; 24.10.1950.

49. BALAICA TEODOR - 25 ani; student; Heliuş, jud. Arad; 19.07.1951.

50. CURTILĂ GHEORGHE - 22 ani; elev; Cristeşti, jud. Baia; 17.10.1951.

51. PRECUP NICOLAE - 47 ani; muncitor; -; 2.01.1952.

52. FEDIUC NICOLAE - 34 ani; student; Rădăuţi; 30.07.1952.

53. RĂDULESCU NICOLAE - 26 ani; -; Teleorman; 13.07.1952.

54. MARINESCU MIHAI - 47 ani; -; Aluga; jud. Severin; 15.06.1953.

55. BARILĂ ION; 22 ani; elev; Moinesti, jud. Bacău; 4.02.1954.

56. SCRAVA ILIE - 55 ani; poliţist; Caracal; 25.06.1955.

57. ALMĂJANU ION - 59 ani; -; Caracal; 12.07.1951.

58. BALABAIE - 45 ani; cantor; Dragoslavele; 19.09.1954.

59. SAVU DANIEL - 64 ani; poliţist; Curciu, jud. Sibiu; 8.08.1953.

60. LUPEANU ION.

61. CAŞCAVAL CONSTANTIN - student; Hârlău, jud. Botoşani; 07.1954.

62. ARAPU CONSTANTIN - 64 ani; agricultor; Botoşani; 07.1954.

63. SAVU FLORICA - 20 ani; elevă; Păuliş, jud. Arad. 29.05.1950.

64. SINDRIŞTEANU - căpitan; 1953.

65. DĂRĂU TEOFIL.

66. RĂILEANU MIRCEA.

67. SIRETEANU ILIE.

68. MOSCU GHEORGHE.

69. SAVA ILIE - student.

70. MACEDONEANU - preot.

71. IOJA SINESIE - preot.

72. CHIRULESCU IOAN.

73. JUMANCA.

74. ROŞU.

75. CARAMITRU AUREL.

76. DĂNILĂ SEBASTIAN.

77. LATEŞ MIRCEA.

78. SULTANIUC.

Stoica Victor"

Constat că din şaptezeci şi opt de condamnaţi, în cazul a optsprezece nu se cunoaşte vârsta pe care o aveau când au trecut Dincolo. Dintre ceilalţi şaizeci, doar doi depăşesc etatea de şaizeci de ani. Şase se situează între cincizeci şi şaizeci de ani. Opt numără între patruzeci şi cincizeci de ani. Nouă sunt între treizeci şi patruzeci de ani. Patruzeci şi cinci de deţinuţi până în treizeci de ani au căzut seceraţi de boală, dintre care cei mai tineri aveau 21 de ani. I-a depăşit în graba de a scăpa din mâinile comuniştilor eleva Florica Savu, de la secţia Femei, în vârstă de 20 ani.

În legătură cu contradicţia ce s-ar zice că apare între etate şi specificarea statutului de elev sau student, cititorul trebuie încunoştinţat că această poziţie şcolară le-a aparţinut cu ani în urmă, în momentul arestării.

*

Urmează cea mai stranie întâmplare, poate, din întreaga existenţă a părintelui Constantin Voicescu.

- A avut loc un lucru ce ne-a impresionat pe toţi în chip deosebit. A fost dezafectată capela care făcea parte din vechea închisoare, clădită de un domnitor, pe vremuri. Acela, descinzând într-o vizită, a fost îndurerat să constate că ocnaşii nu vedeau soarele niciodată, munceau sub pământ, mâncau sub pământ, dormeau sub pământ. Şi le-a construit o gherlă la suprafaţă, la distanţă bunicică de ocnă, să facă două plimbări pe zi sub cerul liber. O numeam: La Castel. Din acel timp se credea că data şi capela. Ei bine, când a fost aceasta dezafectată, ne-am pomenit că ni s-au adus cârpe de şters pe jos. Ele constituiau fragmente de veşminte bisericeşti, de patrafire, de steaguri, de antimise şi aşa mai departe. Dându-ne noi seama de aceasta, am căutat - cu mare grijă, de teama turnătorilor - să le recuperăm, să le ascundem. Mi-aduc aminte că am cusut o Sfântă Faţă de Masă într-o saltea, nu mai ştiu nici eu unde. În sfârşit, am făcut tot ce era cu putinţă să nu se ajungă a se spăla pe jos cu ele, ceea ce deţinuţii de la dreptul comun au şi făcut-o, neştiind, sărmanii, despre ce era vorba.

Din nou am prilejul să fiu pus faţă în faţă cu o veche constatare, pe care o uit foarte adesea, ascunsă fiind ea de dezamăgirea la care ni se pare să trebuiască a ne închina perpetuu când luăm contact cu existenţa semenilor noştri şi în chip osebit cu a noastră înşine. Constatarea respectivă reprezintă o energie extrem de viguroasă pentru încurajarea acelora a căror încredere în om se clatină. Ea stă în aceea că omul are înscrisă în el o foarte neaşteptată înclinare de a găsi în sine, în alţii, în jurul său, undeva oriunde, ceva pe care-l simte superior lui însuşi, ceva pentru care merită să facă un sacrificiu mic, mare sau Acela Suprem.

Cititorii tresar în această clipă nemulţumiţi: se tem că aş înclina către didacticism. Cui îi place lecţia de morală? Să se liniştească: sunt ultimul vrednic să o dea; nu mă pricep la aşa ceva; iar moralizarea îmi displace profund. Nu. Rămân ceea ce am fost: doar un observator al vieţii individuale şi obşteşti. Deci, nu trag pe nimeni acum de mânecă, să încerc a-l învăţa cum trebuie să trăiască. De altfel, pot fi verificat în afirmaţia mea. Iar dacă există şi o intenţie didactică în această paranteză, ea nu urmăreşte altceva decât să-l provoace pe cititor să mă verifice, observând la rândul său existenţa.

Aşadar, care este acea constatare? Fiecine şi la orice vârstă găseşte ceva - deseori nici nu-şi dă seama că acelui ceva i se potriveşte numele "idee" -, ceva adeseori numit un "hobby", o "trăznaie", o "încăpăţânare", o patimă, o fiinţă, ceva bun sau rău (depinde de punctul său de vedere sau al celui care-l judecă), ceva pentru care îşi jertfeşte timpul, sănătatea, unele plăceri, un tip de vieţuire, câteodată chiar tot, până şi viaţa.

Este cea mai nobilă trăsătură a omului; iar în ea se cuvine descifrată o umbră mai puţin ori mai tare îngroşată a conştiinţei paradisiace că deasupra noastră se află Creatorul, că sufletul nostru îi aparţine, că i-l datorăm până la totala uitare de sine.

Fericirea bolnavilor de la Târgu-Ocna era că au nimerit în plin acel ceva care simboliza însăşi Eternitatea. Iată ceea ce merita riscurile asumate de ei.

- Eu am luat un patrafir pe care mi l-am cusut în căptuşeala paltonului. Paltonul mi-l lăsaseră; se îngăduiau haine groase acolo. Cu el m-am învelit toată perioada detenţiei, până la eliberare, l-am scos afară şi l-am avut timp îndelungat. M-am tot întrebat: Nu cumva este o legătură între asta şi opţiunea mea pentru preoţie? Faptul că îmi păzea umerii patrafirul? De altfel, gândul de a mă dedica vieţii bisericeşti s-a tot accentuat la Târgu-Ocna.

Dacă nu mă înşel, patrafirul simbolizează jugul lui Hristos. Acest jug îşi şi găsise locul potrivit pe umerii aceluia chemat să devină preot.

- Deşi aveam o altă mare dragoste: geografia. După expirarea, din ianuarie '53, a pedepsei, pentru că n-am voit să colaborez cu Securitatea, să devin turnător, mi-au mai dat una - administrativă; până în aprilie '54, când m-am pomenit luat într-o seară şi dus, cu piciorul în ghips, la Jilava. Două zile am stat în celula dintr-o maşină-dubă. Gardienii s-au dat jos noaptea - nu ştiu dacă pe la închisoarea Buzău sau Râmnicul-Sărat -, să se odihnească. Eu tot acolo, în bucăţica aia de loc. A fost un drum îngrozitor, în poziţia asta, cu ghipsul de la gleznă până la coapsă. La Jilava mai eram cu cineva, închipuie-ţi că ne-am întins amândoi pe banca aia de acolo, cum om fi izbutit! Să nu te miri: a fost cel mai odihnitor somn din viaţa mea! O plăcere să tot dormi! Cum de ne-am găsit loc şi n-am căzut de pe ea?. A fost ceva extraordinar de agreabil. Am trecut şi acolo printr-o comisie şi ne-au dat drumul.

Rog cititorul să ia aminte la un detaliu mărunt: s-ar crede că eliberarea constituie cel mai important eveniment din cursul unei detenţii. Importanţa unui eveniment se cântăreşte după urmele lăsate în conştiinţă. Iar urmele sunt foarte clare în cuvintele părintelui Voicescu. Să recitim cele de mai sus. Nu eliberarea are pondere, ci şansa de a dormi. Somnul! Dreptul la somn, fie chiar şi în poziţia indescriptibilă menţionată. Pot oamenii pricepe ce înseamnă să doreşti atât de tare să te odihneşti, încât să nu mai aibă însemnătate faptul că te eliberezi sau nu?.

- Primul drum pe care l-am făcut a fost la biserica Zlătari, unde slujea duhovnicul meu, părintele Toma Chiricuţă. Tocmai isprăvise slujba de seară. M-a întrebat cum îmi mergea, îmi amintesc că i-am răspuns: "Sunt fericit că am fost acolo". Aşa simţeam. Şi acum la fel; nu regret nimica. Îi mulţumesc lui Dumnezeu că am fost acolo. Pe urmă, am tatonat dacă se putea să mă călugăresc. I-am cercetat pe părintele Benedict, pe părintele Daniil, pe domnul

profesor Mironescu. Am cunoscut-o în vara aceea pe viitoarea mea soţie. Terminase Teologia şi Academia Comercială. Şi ea avea de gând să se călugărească!

Cele două drumuri ale lor se îndreptau unul către celălalt, fără ca cei doi călători să se fi cunoscut măcar.

- Nu mi s-a permis să-mi reiau studiile la Geografie şi în '55 am intrat la Teologie împreună cu Iustin, fostul meu coleg de la Târgu-Ocna. Mi-am luat serviciu, deoarece mă căsătorisem. Am fost geotehnician. Profesorii erau îngăduitori cu frecvenţa, în cazul meu. Mai obţinusem şi scutiri medicale, datorate tebeceului de la genunchi. Şi aşa s-au desfăşurat zilele până-n '58.

- În perioada asta, noi, cei de la Târgu-Ocna, unde ne legaserăm foarte mult sufleteşte, ne întâlneam. N-am ascuns de nimeni aceasta; doar nu întreprindeam nimic cu gânduri subversive! Ne vedeam des, ba la unul acasă, ba la celălalt acasă, cu prilejul unei căsătorii, unui botez; ba mergeam pe la mănăstiri împreună; ne întrajutoram - aveai nevoie de câte ceva, nu? -; mi-amintesc când s-a născut Mihai al meu, imediat m-am pomenit cu un cărucior. Am prelungit afară, oarecum, viaţa frăţească pe care o trăiserăm la Târgu-Ocna; o viaţă de dăruire pe care o învăţasem de la alţii.

Peste vreo cincisprezece ani, mama mea s-a îmbolnăvit grav; mai grav era greu posibil. Totuşi, eforturile tatălui meu şi încrederea că va izbuti au făcut minunea şi au vindecat-o. De urgenţă am fost datori să vindem apartamentul unde locuiam şi să cumpărăm o casă la parter, cu curte. Ceea ce am găsit depăşea banii luaţi pe ceea ce părăseam. Nevoiţi să completăm suma cu peste o sută de mii de lei (salariul meu reprezenta mai puţin de două mii pe lună.), am recurs la înţelegerea şi generozitatea cui se putea lipsi de economii. Am epuizat curând cele câteva persoane dispunând de oarece mai important. Am trecut la a apela la împrumuturi oricât de mici. Astfel s-a întâmplat că l-am întrebat şi pe Tică (nici nu ştiu dacă se preoţise încă.) de ne putea sprijini într-un fel, deşi mai curând nu ne cunoşteam decât să fi fost prieteni. "Am pus noi deoparte niţel. Pe un carnet de CEC. Intenţionam să ne cumpărăm un frigider. Dar nu cred că vă poate ajuta cu prea mult. Să fie până-n două mii." Ajunseserăm în situaţia că oricât de puţin şi tot ne devenise util. I-am mărturisit-o. A rămas să mă sfătuiesc cu părinţii şi să-i comunic hotărârea lor. Nu voi uita niciodată înduioşarea până la lacrimi a mamei mele. Da, şi bănuţii lui îi puteam folosi. I-am dat telefon. A doua zi a scos "frigiderul" şi. mi l-a adus într-un plic.

Pe atunci nu cunoşteam cele ce urmează, să pot preţui gestul său şi al soţiei sale conform cu dramaticul lui merit.

- În '58, am fost arestaţi pe rând.

- Acuzaţi de ce anume?

- Acuzaţi de activitate subversivă., de "ajutor legionar". - deşi mai mult de jumătate din lotul nostru n-au fost legionari. S-a alcătuit un lot de vreo treizeci şi ceva de inşi. Cu unii dintre ei nici nu mă văzusem în libertate. I-au luat şi pe alţii care mai erau încă închişi, care nu se eliberaseră. S-a considerat că ar fi dus o activitate subversivă în detenţie! Mai ales pe linie duhovnicească. Bineînţeles, antimaterialistă şi, în consecinţă, anticomunistă. Şi una de ajutor, deşi ajutorul era bine cunoscut de administraţia închisorii: să stai de gardă noaptea lângă cei grav bolnavi; să-i speli. Toate astea erau încuviinţate, încurajate. Erau chiar bucuroşi că le preluam asupra noastră, că ei n-aveau posibilitatea să facă faţă tuturor cerinţelor sanitare. Asta a fost în actul de acuzare.

Pentru ca lucrurile să fie limpezi - deşi am insistat poate prea mult asupra acestei întrajutorări în a trăi şi a muri -, voi recurge la spovedania d-lui Costică Ţoţea din "La Târgu-Ocna a murit un stareţ al Tismanei" (*Din documentele rezistenţei* , nr. 5):

"La ora 19.00 se făcea închiderea uşilor cu zăvor şi lacăt. După închidere, am trecut pe la patul fiecăruia, întrebându-i dacă au nevoie de ceva. Valeriu Gafencu îmi spune: "Ai grijă, în noaptea asta, mai mult de părintele Gherasim. Cred că ne părăseşte". M-am apropiat de dânsul şi l-am întrebat: "Părinte, vă pot ajuta cu ceva?" A făcut semn cu capul că nu. Totuşi, am rămas lângă dânsul. După câteva ore, îmi face semn să mă apropii. Abia îmi poate şopti să-i spun din rugăciunile şi psalmii ce ştiu. Am început în şoaptă rugăciunile începătoare, Psalmul 142, după care Acatistul Mântuitorului, pe care l-am învăţat de la preotul Ioja Sinesie. Terminând Acatistul, am făcut o mică pauză. Îl văd că deschide ochii, se uită la mine şi şopteşte ceva. Am început să-i spun Psalmii de la Utrenie. Spre sfârşitul Psalmului 142, văd că mişcă mâna şi caută să-şi facă semnul Sfintei Cruci. A deschis ochii mari, pe care i-a îndreptat spre cer, printre gratiile de la fereastră. Valeriu îmi dă chibritul şi lumânarea pe care o aprind discret şi i-o pun în mână. A lăsat pleoapele şi a adormit în Domnul" (p. 285).

Este săritor în ochi pentru oricine că faptele povestitorului meritau cu prisosinţă condamnarea Tribunalului Militar! Ba chiar şi plutonul de execuţie! Să îndrăzneşti a satisface dorinţa unui muribund, mai mult - să-i închizi pleoapele pentru ultima oară?!. Cum de nu s-a prăbuşit Comitetul Central?! Cum de nu s-a ajuns la schimbarea guvernului?! Ori măcar a Partidului, "farul călăuzitor al poporului român", cum îi plăcea să fie numit prin ziare?!

- Va să zică, principala voastră acuzaţie privea perioada dinainte de eliberare, aceea de la Târgu-Ocna?

- Aceea şi cea de după; faptul că ne întâlneam prieteneşte.

- Asta era activitatea subversivă? Iar "ajutorul legionar" privea penitenciarul-sanatoriu Târgu-Ocna şi micile ajutoare pe care vi le-aţi dat unul altuia afară, în libertate?!

- Mai era şi faptul că mai circulau între noi poezii, mai ales de-ale lui Constantin-Aurel Dragodan.

O probă a acestor versuri "incendiare" îl priveşte pe acelaşi părinte pe care abia l-am vegheat pe când se stingea:

PLECAREA PĂRINTELUI GHERASIM

Cu faţa de ceară,

Cu trupul firav ca de sfânt bizantin,

Părintele Gherasim a fost adus într-o seară,

Învăluindu-ne cald în surâsu-i blajin.

Zile de boală din carne i-au rupt

Şi-acum doar o piele-i înfăşură osul,

Dar tainic el spune "Rugăciunea Inimii", neîntrerupt:

"Doamne, Iisuse Christoase, miluieşte-mă pe mine, păcătosul!"

În noaptea aceasta, din temniţă gândul ne zboară

Prin noaptea Crăciunului dalb să colinde-amintirea.

Pe mucede paie părintele Gherasim trage să moară.

E grea răsuflarea, sleită privirea.

Ardeau ca făcliile ochii fiecărui bolnav.

Ion şi Valeriu şi-au împreunat mâinile în rugăciune.

Viaţa mai pâlpâia, ca o candelă ce se stinge în trupul schilav,

Apoi, printre gratii, s-a văzut căzând o stea de tăciune.

Domnea-n încăpere o linişte grea,

Doar aripi de îngeri în jur fâlfâiau, mătăsos,

Departe, copiii cântau un cântec de stea.

Părintele Gherasim a plecat să se-nchine la ieslea lui Christos.

Târgu-Ocna, 1952

(Constantin-Aurel Dragodan, *Itinerare în lanţuri. Poeme 1945-1964* , ediţia a doua, Bucureşti: Editura RAMIDA, 1992, p. 42-43).

- Să vezi cum înfloreau ei faptele. - se referă părintele Voicescu la anchetatori. Ne-am dus la canonizarea Sfântului Calinic, la Mănăstirea Cernica. Am mers un grup mai mare din lotul ăsta, de la capătul tramvaiului 14 până la mănăstire. Erau şi autobuze. Dar n-aveai loc de puzderia de oameni. Majoritatea credincioşilor s-au dus pe jos. Şi eu tot aşa. Ei bine, a trebuit să semnez - de bătaie, de chinuri, ştii prea bine -, a trebuit să semnez că, în drum spre Cernica, am cântat cântece legionare! "Domnule - le-am zis -, era atâta lume pe şosea. Cum să cântăm aşa ceva?!" Nu, să semnez că am făcut un "marş legionar"! Şi până la urmă, am semnat.

- În lotul acesta, toţi eraţi tuberculoşi de la Târgu-Ocna, nu?

- Toţi. În afară de o fată. Nu numai că nu fusese niciodată bolnavă, dar nici închisă măcar. Să vezi ce poveste nenorocită! Avea un frate, un frăţior - când fusese arestat de elev, de copil. Se numea Nelu Sultaniuc. La Piteşti, se îmbolnăvise de T.B.C. osos. Maladia se localizase la o falangă. Sanitarul i-a amputat-o şi a răspândit astfel boala în tot organismul. Era într-o stare foarte gravă, când l-au adus la Târgu-Ocna. Familia află de situaţia lui. Prin sora sa, Coculeana Petrescu, îi trimise la penitenciar streptomicină, singurul medicament ce-l putea salva. Sora fu primită de ofiţerul politic, îl imploră să-i dea antibioticul.

Recurg iar la amintirile lui Cezar Tănase:

"Sleam, ofiţerul politic, o anunţă că, necunoscând situaţia deţinutului Sultaniuc, o ruga să aştepte, iar el se va informa imediat. Nelu este chemat la ofiţerul politic, care-i arată medicamentele, propunându-i să devină informator: "Alege! Viaţa sau. ajungi peste linie" (peste linia de cale ferată era cimitirul). Nelu nu şi-a întinat sufletul. Familiei i s-a spus că

deţinutul este bine şi primeşte toate medicamentele necesare de la penitenciar. Coculeana cunoştea cu exactitate starea sănătăţii fratelui său, dar nu putea să divulge acest lucru şi, mai ales, nu-şi putea imagina ce şantaj criminal se petrecea în camera alăturată" (p. l88).

- Din pricina asta a murit Nelu Sultaniuc, încheie părintele Voicescu.

Iar sora fostului elev s-a pomenit condamnată o dată cu ei, cu "tuberculoşii", pentru "ajutor legionar" dat (de fapt, nedat) propriului său frate muribund.

*

În continuare, vom urmări alcătuirea aceluiaşi "lot al tuberculoşilor" *dinăuntru* ; nu din libertate, ci de la Târgu-Ocna.

Constantin-Aurel Dragodan ispăşea al şaisprezecelea an din pedeapsa de douăzeci şi cinci de muncă silnică. Brusc, solicitările prin ţeava caloriferului şi prin perete să-şi transmită poeziile scrise în minte pe parcursul detenţiei deveniră mai insistente. Pentru edificarea cititorului, i se comunica poetului în alfabetul Morse rugămintea de a-şi dicta în acelaşi alfabet creaţia; prin perete, ea ajungea doar la solicitant, iar prin acesta, eventual, la colegii săi de celulă. Prin ţeava caloriferului de la Aiud, vibraţia lor sincopată ocolea întreg penitenciarul, deci era percepută de toţi deţinuţii.

Aceasta se petrecea în 1958. Este important de reţinut că, în celula învecinată, una dintre pritocirile neaşteptate ale locatarilor, impuse de administraţie când şi când, schimbă total componenţa camerei. Nou-veniţii au fost călduroşii admiratori ai "magistrului", cum era numit, care îi smulgeau din tăcerea cugetului versurile de gherlă. Numele cu care se recomandau, multe dintre ele cunoscute celui în cauză, s-a aflat mult mai târziu că erau de împrumut, în spatele lor tăinuindu-şi existenţa provocatori manevraţi de către Securitate în vederea adunării versurilor născute îndărătul gratiilor. Printre numele folosite au fost acelea ale unor buni prieteni, ca Jenică Popescu, Ion Ianolide şi alţii.

Securitatea deţinea de pe atunci acele numeroase strofe, dar, în pregătirea unui nou proces al deţinutului condamnat încă din 1942, voia să verifice dacă se afla în posesia integrală a corpului delict

Constantin-Aurel Dragodan le încredinţase lui Iustin Paven, eliberat din închisoarea Târgu-Ocna, astăzi Episcop al Bisericii Greco-Catolice. Acesta, odată slobod, le transcrisese într-un caiet.

La un moment dat, caietul dispăruse din odaia lui Petru Iustin Paven. Fostul deţinut a bănuit că tatăl său a distrus caietul, pentru a elimina dovada unei noi vine posibile a feciorului său, ca un părinte iubitor şi precaut ce era. Dar lucrurile nu se petrecuseră astfel. Soţia unui prieten subtilizase caietul şi-l predase Securităţii.

La vreo doi ani distanţă de la clipa eliberării, Iustin Paven a fost rearestat cu un grup foarte numeros, de peste treizeci, numit "lotul Târgu-Ocna".

Motivul arestării celei noi era destul de vechi, după cum s-a văzut.

Insist: culpa principală pentru care au fost incriminaţi stătea în faptul că foştii deţinuţi tebecişti, având o stare a sănătăţii mai puţin gravă decât a altor colegi de închisoare, i-au ajutat pe muribunzi să-şi prelungească zilele, dându-le o parte din mâncarea proprie, din veşminte şi înlesnindu-le, câte zile le rămăseseră, să le treacă în căldură sufletească, în bucuria iubirii, a înţelegerii, în reconfortarea rugăciunii şi a nădejdii aduse de credinţă. Toate astea în penitenciarul zis sanatoriu T.B.C. de la Târgu-Ocna. Versurile în cauză îşi aveau

propriul rol malefic - scria acuzaţia: întreţineau o atmosferă anticomunistă şi ridicau moralul ce se urmărea a fi zdrobit.

După ce au fost o dată furate din casa Paven, multiplicate pentru uzul anchetei, cercetate de către specialiştii acestui gen de delincvenţă, catalogate şi îndosariate, a avut loc ceva neprevăzut: au reapărut în raftul de unde fuseseră însuşite pe ascuns.

Cu prilejul arestării copistului lor Iustin Paven, careva dintre aceia care i-au percheziţionat domiciliul a dat de caiet întâmplător. L-a întrebat: "Asta ce-i?" El a răspuns neglijent: "Un caiet cu nişte versuri". - "Ah, da?", s-a exclamat cu dezinteres aparent. Caietul a fost aruncat printre celelalte obiecte ce nu meritau să reţină atenţia năvălitorilor, ca şi când nu el îi atrăsese acolo. Pentru ca împrejurările să fie cât mai limpede cititorilor, repet cu alte cuvinte: Iustin Paven a fost cărat între gealaţii ordinii publice fără caietul găsit, ce constituia corpul delict, deşi acesta era pricina ridicării sale de acasă şi obiectul viitorului său proces şi cu toate că respectivul caiet se aflase în mâinile ofiţerilor M.A.I. veniţi să săvârşească această primă manevră necesară condamnării!

Care a fost soarta ulterioară a corpului delict? Părintele lui Iustin Paven, după revenirea din şocul invaziei, a intrat în camera fiului său să constate gravitatea dezastrului lăsat în urmă de intruşi. Străduindu-se să reaşeze în ordinea veche maldărele de obiecte care zăceau vraişte pretutindeni, descoperi cu stupoare caietul periculos despre care îl întrebase însuşi fiul său de nu-l distrusese cumva. Fără a avea inima să-l ardă - deoarece domnul Paven îşi dădea seama cât de dăunător putea deveni la o eventuală revenire a reprezentanţilor represiunii -, socoti totuşi că era înţelept să-l ascundă pentru o vreme din calea lor. Drept care, îl îngropă în grădină.

Nu ştia, nefericitul om, că făptuia întocmai acea mişcare de pe o tablă invizibilă de şah, la care era împins de mâna nevăzută a unui jucător fără cruţare faţă de destinele umane, nu-şi dădea seama că uniformele kaki cu petliţe albastre se substituiseră Creatorului şi hotărau viitorul şi moartea poporului român, făcând chiar amuzantul efort de a înjgheba un joc de-a şoarecele cu pisica, punând în acord sorţile ce le manipulau cu regulile artificiale ale acestui şah imens.

După ce au verificat, fără ştirea nimănui, că se făptuise întocmai cum intenţionaseră (şi intenţionaseră astfel pentru că aveau cunoştinţă de reacţiile naturale de apărare ale omului faţă de pericolul ineluctabil reprezentat de ei înşişi şi urmăreau taman pedepsirea instinctului de apărare, deci pedepsirea Naturii - nu ostenesc să o scriu în intenţia de a face tot mai evident caracterul antiuman şi antinatural al demenţei colective numită comunism), aşadar, după ce s-au edificat că scenariul le era interpretat întocmai, îl arestară pe tată, ca să declare unde se afla caietul.

Urmăreau ei mărirea cu unul a grupului acelora pe care curând aveau să-i condamne? Ar fi fost prea simplu. Ce s-a obţinut prin mijlocirea torturii? Declaraţiile părintelui au fost manevrate astfel încât îngroparea caietului ajunse în cele din urmă în cârca fiului, pentru că. aşa convenea punerii sub acuzare. Este săritor în ochi că acea îngropare avea prea puţină însemnătate civică. Dacă ne situăm în pielea unor apărători ai legii de atunci - oricât de fărădelege ar fi fost ea -, Iustin Paven fi prea bine acuzat că reţinuse pe de rost şi transcrisese versuri de temniţă, ca ulterior să le fi transmis şi altora cu scopul de a crea un climat duşmănos temnicerilor şi, dacă vreţi, regimului. Absurd ca mentalitate, dar intens aplicat în epoca dată. Ce conta îngroparea caietului? Acesta lipsind din faţa instanţei, conţinutul lui nu putea deveni public şi, în nici un caz, nu trebuia să devină public. Aici stă secretul necesităţii dispariţiei sale. Bineînţeles că era bine să plătească cineva pentru acea dispariţie.

La capătul noului proces, Constantin-Aurel Dragodan a fost a doua oară condamnat la alţi 25 de ani muncă silnică.

Voi apela la mărturia lui Nicolae Zârnă, intitulată "Regăsiri" (*Din documentele rezistenţei* , nr. 6), pentru a-l privi în tăcere, împreună cu cititorul, pe unul dintre eroii întâmplărilor de mai sus, în ziua de duminică, 2 august 1964, cu prilejul eliberării sale definitive. În cea precedentă, sâmbătă l august, fusese cărat de la penitenciarul Aiud la Gara Teiuş, într-un autocamion înţesat cu deţinuţi sloboziţi. Ajunşi în tren, colegii îi făcură loc să se întindă pe bancheta compartimentului: boala care îi atacase şira spinării îi provoca dureri puternice. Călătorise zgâlţâit; ba moţăise, ba tresărise din aţipire. Până la ceasurile patru dinspre zi, străbătuse întreaga ţară, într-o retragere a neputinţei de pe frontul degradării fizice tot mai acute, unde purtase un război fără şansă, nici perspective, nici scăpare. Până şi această retragere îi era organizată de vrăjmaşul învingător. El şi cu ceilalţi puteau fi asemuiţi zdrenţelor umane ce alcătuiseră odinioară îndrăzneţele armate ale împăratului Napoleon I şi acum reveneau degerate, înfometate, buimăcite de o osteneală de nesmuls din oase, din imensa Rusie, pe vecie acoperită de zăpezi fără margini şi de cadavrele fraţilor lor rămase să îngraşe câinii sălbăticiţi pribegi şi holdele viitoare.

Numele său era Ion Ianolide.

Se îndreptă, abia târşâindu-şi bocancii, către Piaţa Matache, să ia tramvaiul 3. Se sprijinea de N. Zârnă. Singur n-ar fi putut străbate distanţa ce despărţea Gara de Nord de această destinaţie. De atâţia ani, plimbarea sa obişnuită măsura doar depărtarea dintre doi pereţi ai celulei, când era capabil s-o parcurgă.

Alcătuiau o pereche de inşi bătătoare la ochi. Aveau feţele supte, cadaverice. Abia se susţineau pe picioare. Gâfâiau. Se opreau când şi când, să-şi adune puterile.

Priveau în jur, îşi storceau amintirile să recunoască locurile; se uitau şi nu vedeau. Până şi conexiunile nervilor lor senzitivi s-ar fi zis că aveau nevoie de o perioadă de reobişnuire cu percepţiile ce-i înecau în multitudinea lor pestriţă de care cei doi se dezobişnuiseră. Invadaţi şi zdrobiţi de prea numeroase şi prea disparate impresii, încercau să regăsească echilibrul dintre individ şi mediu, fără de care nu ar fi izbutit să-şi prelungească existenţa.

Datorită înfăţişării lor ponosite, nesănătoase, ciudate, atrăseseră atenţia unei patrule de miliţieni ce măsura Calea Griviţei. Fură legitimaţi.

Plutonierul îşi lunecă privirile în două rânduri, literă de literă, peste biletul de eliberare al lui Ion. I se mai întâmplase să se întâlnească nas în nas, pe străzile Capitalei, cu oameni abia ieşiţi din gherlă; deşi tânăr, nu era miliţian de ieri, de alaltăieri. Dar nici chiar de astfel de foşti condamnaţi nu se izbise.

Făcu socoteală în minte: "Născut în 1921, Ianolide a fost condamnat în 1941 la 20 de ani muncă silnică; va să zică avea 20 de ani la vremea aceea. Eu la 20 de ani îmi isprăveam armata." Urmă o scădere: "1964-1941 = 23 de ani. Ce mai! Un sfert de secol. Văru-meu a murit la 22 ani. Omul ăsta a trăit în închisoare o viaţă de om". Rumegarea minţii izbucni în afară; se trezi întrebându-l pe cetăţean:

- Cum, dom'le?! Din '41?!

Celalalt îşi clătină de sus în jos văgăunile ochilor grei de neîncredere, dar şi de focul aprins de părelnicul interes al uniformnei albastre, dimpreună cu toată întinderea de glod ars dimprejur a feţei supte. Mişcarea se repetă de câteva ori.

- Şi unde mergi? - îl întrebă, eliminând orice bruscheţe profesională. Credeai că voia, într-un elan omenesc pe care nici el nu se mai aştepta să-l găsească în sine, să sară în ajutorul acelui prăpădit.

- Are o mătuşă pe strada Sandu Aldea, interveni Nicolae Zârnă, şi-l ajut să se descurce, că-i în drumul meu spre Otopeni.

- Din Otopeni eşti? - sări plutonierul.

Întinse mâna după biletul de eliberare al celui de-al doilea. O rază matinală a soarelui bătrân sfâşie umbra dintre două blocuri şi săgetă petecul de hârtie imprimată, completat cu o cerneală bătând în violet, lăbărţată în porii pătratului alb de o peniţă crăcănată şi apăsată neîndemânatic.

Îl descifră mult mai repede decât o făcuse cu precedentul, obişnuit acum cu caligrafia. Mai întâi că se dumirise a nu avea de-a face cu criminali, ci cu "politici" şi ştia că cei din urmă erau oameni ca el, ca toată lumea, cărora le ajunsese cuţitul la os şi zbieraseră o înjurătură la o coadă de alimente sau aiurea. Al doilea motiv ce-l făcuse să se grăbească era legat de sergentul-major care-l însoţea şi care-i căzuse cu tronc de când hălăduiau împreună pe străzi în căutarea unor borfaşi care se încăpăţânau să nu le iasă-n cale niciodată. Îi potrivi documentul în faţă, să-l poată citi şi el.

Acela îşi repezi privirile verzi-albăstrui către foaie şi o străbătu cu lăcomie. Apoi se adresă stăpânului ei, cu un nod în gât ce-i subţie glasul până la a-l face caraghios:

- Dumneata eşti Nea Nicolae?

Îl privea cu un amestec de uimire, de spaimă şi de respect.

Zârnă încuviinţă. Nu ştia dacă era cazul să se bucure sau să se teamă. Scrută chipul neînsemnat de arsurile anilor, nici ale încercărilor vieţii ce uneori îmbunătăţesc oamenii, alteori îi înrăutăţesc. Citi pe el o uluire naivă şi, în felul ei, entuziastă, de copil căzut în lumea maturilor, fără să se fi aşteptat la una ca asta. Era ras jupuit şi obrajii îi plesneau de hrană mâncată cu o plăcere dusă până la îmbuibare.

Subofiţerul nu-i putu susţine examinarea. Se năpusti să-i dea nişte explicaţii nesolicitate, de parcă el ar fi fost cel prins cu mâţa-n sac şi ar fi voit să se disculpe:

- Ai aflat că Nea Costică, anul trecut, după ce ţi-a murit bătrânul, i-a dărâmat casa şi a ridicat una nouă acolo, pentru ai lui? A murit tatăl matale, să fie anul acuşica.

Era din Otopeni şi el. Mai mult, erau un fel de rude, miliţianul cu eliberatul. Şi-i părea rău tânărului cu pistolet la brâu că aşa stăteau lucrurile în sat şi se grăbea să i le împărtăşească frăţeşte.

Puşcăriaşul simţi că-i fugea pământul de sub picioare. I se răciseră palmele şi fruntea. Subsuorile secretaseră stropi lichizi ca gheaţa ce-i lunecau cu grabă pe coastele descărnate, sub cămaşă. I se făcu rău şi se lăsă greu pe soţul lui: aşadar, toată aşteptarea îi fusese zadarnică; nu-şi mai putea îmbrăţişa părintele. Îi revăzu figura de obicei nerasă, acoperită de ţepi albi de la pometi până la mărul lui Adam de îi aspreau privirile cenuşii.

Globii oculari ai vestitorului se umeziseră. Îi înapoie biletul de eliberare şi-l duru că Nea Nicolae nu scoase nici o vorbă. Privi la cei doi recruţi ce-i însoţeau, ca şi când ar fi. intenţionat să le explice că el n-avea nici o vină pentru toate acelea, însă căutăturile lor scormoneau vitrina magazinului de încălţăminte "Cerbul". Sergentul-major se simţea singur. Ar fi plecat şi el cu cei doi foşti deţinuţi. Dar nu se putea. Datoria lui era să prindă hoţi. Şi ce i-ar mai fi prins acum, după ce dăduse omului acela veşti atât de rele! Dar unde să-i fi găsit? Cum am mai spus-o, nu-i văzuse niciodată la faţă.

*

Până la staţia tramvaiului 3, cei doi nu mai scoaseră nici un cuvânt. Erau răvăşiţi. Ambii din aceeaşi pricină: vestea ce tăbărâse ca o piatră căzută din senin peste Nicolae. Ion i-ar fi spus un cuvânt de mângâiere, de încurajare, dar interiorul gurii îi era sleit, simţea că-l zgâria pe gât, de parcă ar fi înghiţit scrum fără să bage de seamă; limba îi era umflată şi grea, ca înţepată de viespi. Pricepea că oricât îi apropiaseră suferinţele comune, fiecare continua să-şi ducă singur crucea mai departe. Doar rugăciunea i-ar fi putut face bine, ca la Târgu-Ocna, însă nu era cu putinţă să îngenuncheze alături, pe caldarâm, la Buzeşti, să-şi împreuneze palmele şi să-şi înalţe sufletele spre Dumnezeu.

O doamnă cu aspect sărăcăcios şi ten plumburiu îi tot iscodea din priviri de când sosiseră în staţie. Se apropie de ei cu băgare de seamă, să nu intre în raza de atenţie a celorlalţi pietoni care-şi aşteptau tramvaiul.

Şopti, când ajunse în preajma lor:

- Veniţi de "acolo"?

Rostirea îi era prea plină de înţeles ca să mai existe îndoială asupra a ce intenţiona să zică. De altfel, nu se temea că nu pricepeau spusele ei eliptice, aşa că adăugă:

- Am auzit c-au început să dea drumul "politicilor". Pe Cornel. - rosti dumneaei şi numele de familie -, nu l-aţi întâlnit? E băiatul meu.

Lui Nicolae nici nu-i revenise cheful să vorbească, nici nu auzise de respectivul deţinut. Ianolide, după o scurtă tăcere ce lăsa impresia că se concentra să-şi amintească, nu o lămuri. Totuşi, ceea ce grăi avea menirea să-i întărească femeii încrederea:

- Eliberează toţi deţinuţii politici, doamnă.

Între pleoapele femeii sclipi o nădejde strălucitoare pe care Ion o suporta anevoie; îşi întoarse privirile către tramvaiul roşu şi galben murdar ce se hurduca într-un zgomot sinistru metalic, cum se apropia clătinat pe şine. Avea numărul dorit de ei.

Îşi luară rămas bun şi se suiră în clasa a doua.

După ce cumpărară bilete, se retraseră pe platforma din faţă care era goală. Ion îşi deschise buzele albite şi uscate. Spuse:

- Cornel a murit acum doi ani.

Nicolae constată în sinea lui cât de aproape se situa - prin cele tocmai aflate privitor la propriul său părinte - de acea necunoscută. Ba avu tăria să recunoască în sinea sa: "Pentru o mamă e şi mai greu."

*

Pe la 6 dimineaţa ajunseră, în sfârşit, în strada Sandu Aldea, în dreptul porţii căutate. Îndărătul ei ar fi trebuit să locuiască mătuşa lui Ion. Măcar dânsa o mai fi trăit? Ianolide n-avea curajul să verifice asta personal. Intră Nicu. Sună. Într-un târziu, apăru un bătrânel de peste 70 de ani, scund, pirpiriu, cu un uşor tremur al trupului şi al glasului. Înapoia sa, o bătrânică. Nicolae o măsură curios şi hrănit de speranţă. Îi era greu să-i compună trăsăturile, deoarece era ascunsă în întunericul vestibulului şi-şi ţinea plecată bărbia ascuţită, preocupată fiind să-şi lege şnururile capotului tras pe mâneci în grabă când îi trezise cu soneria.

- Mă iertaţi că vă deranjez atât de devreme. Aveţi cumva un nepot pe nume Ion?

Ambii îşi înălţară brusc căutătura. Pârjolea.

Străinul continuă, luând uitătura lor drept o confirmare:

- Probabil că aţi auzit: li se dă drumul deţinuţilor politici. Eu am ieşit mai devreme şi am venit să vă vestesc că vine şi el curând.

- Poftiţi, poftiţi înăuntru! - se repeziră cei doi să-l apuce de mâini şi să-l tragă peste prag. Am auzit şi noi! Îl aşteptăm. Nu ştiam dacă mai trăieşte. Ne gândeam că s-o fi prăpădit. Vine?! L-aţi văzut? Aţi vorbit cu el? Vine de-adevărat?!

Nicolae nu se lăsă tras. Pupilele nu i se desprindeau de un sertar deschis al unui scrin. Arăta cumplit de gol, în umbra ce-l înfăşură. Se scutură. Izbuti să reintre în împrejurarea vizitei sale acolo şi să scape de obsesia aceea nătângă. Socoti că-i pregătise destul şi că le putea încredinţa vestea cea mare:

- Vine. A venit. L-am adus cu mine. E afară.

Dădu fuga în stradă, lăsându-i năuci. Într-o clipită era înapoi, grăbindu-l pe Ion, care prinsese puteri nebănuite şi era împins din urmă ca de un şuvoi.

- Îţi mulţumesc! Îţi mulţumesc!

Repeta întruna cele două cuvinte gâfâite care nu reuşeau să cuprindă nimic din valul de fericire ce-i umfla pieptul până aproape de pierderea cunoştinţei. Parcă ar fi intrat într-un sertar imens, cald ca un cuib clădit pentru niscaiva pui de pasăre zburătoare, ce se închidea, cu el ghemuit înăuntru într-o întunecime atât de caldă, încât s-ar fi confundat cu o lumină dintr-acelea văzute doar în străfundul inimii.